

Wodnikowa
pratika

1943/XXI-XXII

Članom in poverjenikom Vodnikove družbe

Za leto 1942.-XX.-XXI. je izdala Vodnikova družba dve knjigi, ki jih prejmejo člani po poverjenikih. Ti knjigi sta:

Vodnikova prafika za leto 1943.-XXI.-XXII. Janko Kač, Na novinah.

Vsak član prejme knjigi pri poverjeniku, pri katerem se je vpisal ter plačal članarino 16 L. in za ekspedijske stroške 2 L. odnosno 1 L. Člani, ki so se vpisali neposredno pri družbi, prejmejo knjigi pri njej v Ljubljani, po pošti pa le tedaj, če so ji poslali poleg članarine v znesku 16 L. še 4 L. za poštnino in zavojnino.

Hkrati z razdelitvijo knjig se začne vpisovanje za leto 1943.-XXI.-XXII. članarina za leto 1943.-XXI.-XXII. znaša 16 L., vezava v platno za vsako knjigo pa 8 L.

V primeru, da se papir, tisk in vezava med prihodnjim letom 1943.-XXI.-XXII. podražijo, se bosta članarina in vezava primerno zvišali, o čemer bomo člani in poverjenike pravočasno obvestili po dnevnem časopisju ali z okrožnico.

Svojemu poverjeniku plača vsak član za ekspedijske stroške 2 L. (ako prejme poverjenik knjige za svoje člane po pošti ali po železnici) odnosno 1 L. (ako poverjenik osebno dvigne knjige za svoje člane pri družbi v Ljubljani ali se mu dostavijo v Ljubljani na avtobus). Kdor naroči knjige neposredno pri družbi v Ljubljani, mora poleg članarine 16 L. plačati še 4 L. za poštnino in odpremnino.

Ta znesek plača vsak svojemu poverjeniku istočasno s članarino.

Člani se nabirajo z nabiralnimi polami in nabiralnimi knjižicami, ki so priložene vsaki pošiljki knjig. Nabrani denar naj se pošlje po priloženih položnicah z nabiralnimi polami vred sproti Vodnikovi družbi v Ljubljani.

Nabiranje naj se vrši čim hitreje. Zaključiti pa se mora (po družbinih pravilih) konec mesca marca.

Na naročila brez denarja in na prepozno dospela naročila se družba ne bo mogla več ozirati.

Za leto 1943.-XXI.-XXII. bo izdala Vodnikova družba dve knjigi in sicer:
Vodnikovo prafiko za leto 1944.-XXII.- XXIII. in eno pripovedno knjigo.

V Ljubljani mesca decembra 1942.-XXI.

Vodnikova družba
Ljubljana, Pucclinjeva ul. 5, I.,
Narodna tiskarna

44197

VODNIKOVA PRATIKA

1943-XXI/XXII

030024162

IZDALA IN ZALOŽILA VODNIKOVA DRUŽBA V LJUBLJANI
NATISNILA UČITELJSKA TISKARNA V LJUBLJANI (predstavnik Francò Štrukelj)

Rodovnik kraljevskega doma

Viktor Emanuel III., kralj in cesar, rojen 11. novembra 1869., vlada od 29. julija 1900.

Helena, kraljica in cesarica, rojena kneginja črnogorska 8. januarja 1873., poročena 24. oktobra 1896.

Kraljična Jolanda, rojena 1. junija 1901. Poročena z grofom Karlom Calvi di Bergolo.

Kraljična Mafalda, rojena 19. novembra 1902. Poročena s princem Filipom Hesenskim.

Humbert, princ piemontski, prestolonaslednik, rojen 15. septembra 1904., poročen z Marijo José Belgijsko.

Kraljična Ivana, rojena 13. novembra 1907., poročena z bolgarskim kraljem Borisom III.

Kraljična Marija, rojena 26. decembra 1914.

Marija Pia, hči prestolonaslednika Humberta, rojena 24. septembra 1934.

Viktor Emanuel, sin prestolonaslednika Humberta, rojen 12. februarja 1937.

Domnevno vreme 1. 1943-XXI/XXII (po stoletnem koledarju)

Lunina leta so navadno bolj vlažna kakor mrzla in suha. Zlasti bo pomlad zelo mokra in precej topla. Dolgotrajnemu deževju vendar rad sledi velik mraz. Poletje bo večinoma toplo, nekaj dni pa bo precej hladnih. Jesen in zima bosta najprej vlažna, srednje mrzla, potem pa popolnoma mrzla in mokra, zima bo na sredi tudi obilno snežena.

Januar

Neprestan mraz do 11. Od 12. do 18. temačno in južno vreme, 19. mrzlo, potem jasno in mrzlo. Od 24. do 26. dež. 27. naliv, nato do konca megleno in suho.

Februar

1. vetrovno, 2 in 3. dež. Od 5. do 10. megleno in vetrovno, 12. in 13. močen vihar, 14. sneg, 15. in 16. veter in dež. Od 17. do 19. temačno in dež. Od 20. do konca mesca lepo jasno in milo.

Marec

Od 1. do 5. ostro in mrzlo vreme. Od 6. do 10. toplo, 11. dež. Od 14. do 16. lepo, Od 17. do 19. vsa jutra mrzla in rezka, 22. mrzla burja, ki se drži do 29. 31. dež.

April

Od 1. do 9. vetrovno, megleno in deževno. Od 10. do 13. hud dež. Od 14. do 18. mraz, 22. lepo, Od 26. do konca mesca dež.

Maj

Od 1. do 7. toplo. Od 10. do 19. vroče. Od 20. do 23. mrzlo in deževno. 24. mraz in led. Od 25. do 27. mračno in neprijazno, 28. in 29. mrzlo, 30. in 31. toplo.

Junij

Od 1. do 3. toplo in lepo. 4. in 5. mračno in megleno, 7. dež. Od 8. do 26. toplo in suho. Od 27. do 29. dež. 30. zelo mrzla noč.

Julij

1. močna megla. Od 3. do 4. stanovitno vreme, potem dež. Od 7. do 13. vetrovno, 14. dež, nato do konca mesca lepo.

Avgust

Do 3. toplo, 10. slana in mrzlo do 13. 14. dež. 15. in 16. lepo, 20. velika vročina. Od 22. do 26. dež. Od 28. do 31. lepo.

September

Od 1. do 6. lepo in toplo, 8. slana, 9. mračno in mrzlo. Od 13. do 16. lepo, potem megleno in deževno do konca mesca.

Oktober

Do 14. nestalno, spremenljivo vreme, 23. ne-navaden mraz, 26. malo dežja, 29. in 30. mrzlo, 31. dež.

November

Od 1. do 9. stalno deževno vreme, potem zmerno lepo, 15. in 16. spet dež, 23. jasno in mrzlo, 24. milo, 29. in 30. se prične zima.

December

1. mraz, 4. sneg. Od 5. do 10. močni nalivi s poplavami, Od 11. do 14. spet dež, 21. sneg. Od 22. do konca mesca precej mraz.

Navadno leto 1943-XXI/XXII

ima 365 dni, se prične s peškom in konča s peškom

Astronomski letni časi

Pomlad se prične dne 21. marca ob 13.3
Poletje se prične dne 22. junija ob 8.13.
Jesen se prične dne 23. septembra ob 23.12.
Zima se prične dne 22. decembra ob 18.30.

Nebesna znamenja

Pomlad		Jesen	
oven	♈	tehtnica	♎
bik	♉	škorpion	♏
dvojčka	♊	strelec	♐
Poletje		Zima	
rak	♋	kozel	♈
lev	♌	vodnar	♑
devica	♍	ribi	♓

Znaki za lunine mene

Mlaj	●	Sčip ali polna luna	☉
Prvi krajec . . .	☾	Zadnji krajec . . .	☽

Znamenja za dni v tednu

Nedelja	☩	Postni dan	☩
Praznik	☩	Delavnik	▲

Narodni prazniki

9. maj, obletnica ustanovitve Imperija.
Prva nedelja v juniju, proslava Zedinjenja Italije in njene ustave.
28. oktober, obletnica pohoda na Rim.
4. november, obletnica Zmage.

Praznični dnevi z vsemi pravnimi učinki

Novo leto (1. januar).
Vse nedelje.
Sv. Trije kralji (6. januar).
Sv. Jožef (19. marec).
Ustanovitev Rima (21. april).
Obletnica Imperija (9. maj).
Vnebohod (3. junij).
Sv. Rešnje telo (24. junij).
Sv. Peter in Pavel (29. junij).
Vnebovzetje B. D. M. (15. avgust).
Pohod na Rim (28. oktober).
Vsi sveti (1. november).
Obletnica Zmage (4. november).
Brezmadežno spočetje D. M. (8. december).
Božič (25. december).

Državni prazniki

11. februar, obletnica sklenitve pogodbe in konkordata s Sv. stolico.

23. marec, obletnica ustanovitve fašijev.
21. april, ustanovitev Rima
25. april, obletnica rojstva Guglielma Marcornija.
24. maj, obletnica vojne napovedi.
12. oktober, obletnica odkritja Amerike.
11. november, rojstni dan Nj. Vel. Kralja in Cesarja.

Za ves čas, dokler traja vojna, se odloži praznovanje državnih praznikov, prazničnih dni z vsemi pravnimi učinki in narodnih praznikov, izvzemši: vse nedelje, Novo leto, Sv. Tri kralje, Sv. Jožefa, Vnebohod, Sv. Rešnje telo, Sv. Petra in Pavla, Vnebovzetje B. D. M., Vse svete, Brezmadežno spočetje D. M. in Božič.

Visoki Komisar določi sproti, katere obletnice naj se praznujejo kot državni ali narodni prazniki.

Sončni in lunini mrki

Sonce bo mrknilo leta 1943-XXI dvakrat, a obakrat pri nas nevidno. Prvi popolni sončni mrk bo od 4. na 5. februar, drugi delni pa 1. avgusta.

Luna mrkne tudi dvakrat, po naših krajih deloma vidno. Prvi delni lunin mrk bo 20. februarja ob 6.38, drugi delni pa 15. avgusta ob 20.28. Pričetek prvega mrka ob 5. uri zjutraj, drugega ob 19. uri zvečer.

Dremenski ključ

po zvezdoslovcu J. W. Herschlu

Kadar se spremeni mesec, pomeni:

ob uri	poletj	pozimi
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	sneg ob severozapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	mnogo dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Opomba: Vse leto se razdeli na dva dela: poletje in zimo. Za poletje velja čas od 15. IV. do 16. X., ostali čas pa za zimo.

PROSINEC

JANUAR

Zveza sije na snežene ceste...
Sveti trije kralji, kam pa greste?
Srečo voščiti se pri vas ustavimo,
bob, kolače v cekarje pospravimo.

Novo leto

1

1

2

Genovefa

3

3

4

Sv. 3 kralji

6

5

6

Valentin

7

7

8

Pavel, p.

10

9

10

Ernest

12

11

12

Veronika

13

13

14

Hilarij

14

15

16

Anton, p.

17

17

18

Boštjan

20

19

20

Neža

21

21

Vincenc

22

22

Spreob. Pavla

25

25

Franč. Sal.

29

28

Peter Nol.

31

30

29

31

1 P Novo leto. Obr. Gospodovo
2 S Makarij, opat

3 N Ime Jezusovo; Genovefa, devica
4 P Tit; Angela
5 T Telesfor; Grozdana
6 S 3 kralji ali razgl. Gospodovo
7 Č Valentin, škof
8 P Severin, op.; Bogoljub
9 S Julijan, muč.

10 N 1. po razl. G.; Pavel, puščavnik
11 P Higin, p. m.; Božidar
12 T Ernest, opat; Alfred
13 S Veronika, d.; Bogomir; Juta
14 Č Hilarij, škof; Feliks
15 P Maver, opat
16 S Marcel, opat

17 N 2. po razgl. G.; Anton, puščavnik
18 P Sv. Petra stol.; Priska, d. m.
19 T Kanut, kralj m.
20 S Fabijan in Sebastijan, m.
21 Č Neža (Janja), dev. m.
22 P Vincenc, muč.
23 S Zar. B. D. M.; Alfonz, škof

24 N 3. po razgl. G.; Timotej, škof
25 P Spreobrnjenje Pavla; Tatjana
26 T Polikarp, šk. muč.
27 S Janez Zlatousti; Slavoja
28 Č Julijan, šk.; Valerij
29 P Frančišek Sal.
30 S Martina, d. m.

31 N 4. po razgl. G.; Peter. Nolaški, sp.

BELEŽKE

Dan zraste za 56 minut

Sonce stopi dne 20. ob 20.20 v znamenje vodnarja.

Mlaj dne 6. ob 13.37

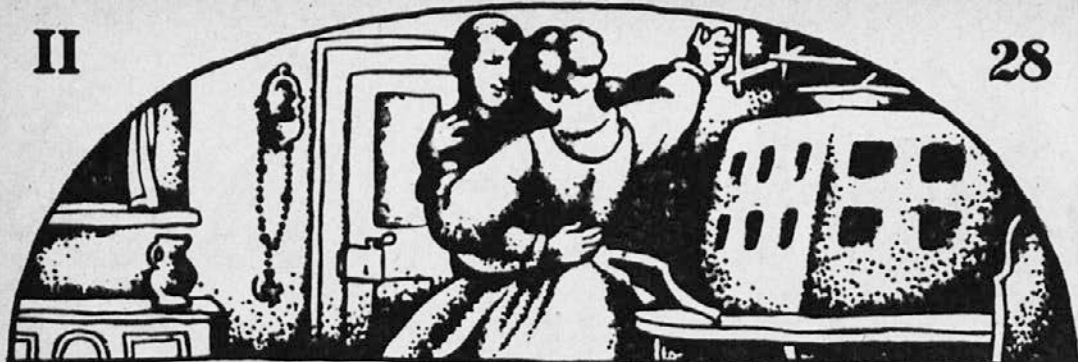
Prvi krajec dne 13. ob 8.48

Ščip dne 21. ob 11.48

Zadnji krajec dne 29. ob 9.13

SVEČAN + FEBRUAR

Ples in smeh, šegávi direndaj...
Krepke roke, ljubezniv smehlaj...
Kaj od srca se do srca spleta,
očka, mamca zvedeti ne smeta.

Ignacij

1

1 2

Svečnica

2

3 4

Blaž

3

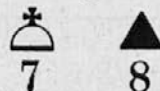

5 6

Agata

5

7 8

Apolonija

9

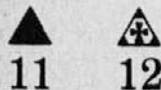

9 10

Katarina

13

11 12

Valentin

14

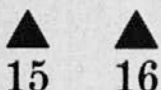

13 14

Julijana

16

15 16

Simeon

18

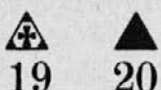

17 18

Konrad

19

19 20

Aleksander

Maksimilijan

Stol sv. Petra

Matija

Roman

20

21

21

22

23

22

24

25

24

26

28

28

1	P	Ignacij (Igo); Budimir
2	T	Svečnica; Dobrošin
3	S	Blaž, škof; Oskar
4	Č	Andrej, škof
5	P	Agata, dev. muč.
6	S	Doroteja, dev. muč.

7	N	5. po razgl. G.; Romuald, opat
8	P	Janez Matajski; Zvezdograd
9	T	Apolonija, d. muč.
10	S	Školastika, dev.
11	Č	Deziderij; Adolf, škof
12	P	Evlalija; Zvonimir
13	S	Katarina, dev.; Gregor, p.

14	N	6. po razgl. G.; Valentin, muč.
15	P	Favstin; Ljuboslava
16	T	Julijana, dev. muč.
17	S	Kristijan, m.; Konstancija
18	Č	Simeon, škof, m.
19	P	Konrad, pušč.
20	S	Aleksander (Saša); Rajmund

21	N	1. predp.; Eleonora; Maksimilijan
22	P	Stol sv. Petra v A.; Marjeta K.
23	T	Peter Damjan, škof
24	S	Matija, apostol
25	Č	Valburga, devica
26	P	Aleksander, Matilda
27	S	Viktor; Leander, škof

28	N	2. predp.; Roman, opat
----	---	------------------------

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 22 minut

Sonce stopi dne 19. ob 13.41 v znamenje rib

Mlaj dne 5. ob 0.29

Prvi krajec dne 12. ob 1.40

Ščip dne 20. ob 6.45

Zadnji krajec dne 27. ob 19.22

SUŠEC

MAREC

Vedi, sinček, za bodoča leta:
zemlja skrbna je in dobra mati;
kar ji daš, stotero ti povrne —
ali treba je težko dajati.

Albin, šk.

Kunigunda

Evzebij

Pust

40 mučencev

1

3

5

9

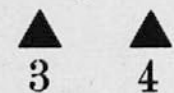

10

1

2

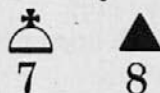
3

4

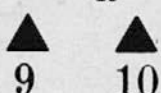
5

6

7

8

9

10

Gregor

Matilda

Jedert

Edvard

Jožef

12

14

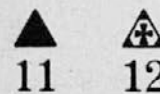
17

18

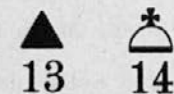

19

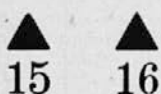
11

12

13

14

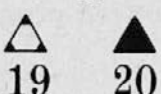
15

16

17

18

19

20

Benedikt

Mar. oznanjenje

Rupert, šk.

Janez Kap.

Benjamin

21

25

27

28

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	P	Albin (Belko), škof
2	T	Simplicij, p.; Karel
3	S	Kunigunda, ces.
4	Č	Kazimir, spoz.
5	P	Evzebij, muč.
6	S	Miroslav; Perpet. in Felic., m.
7	N	3. predp.; Tomaž Akvinski, c. uč.
8	P	Janez od Boga, sp.; Bodin
9	T	Pust; Frančiška Rim.
10	S	Pepelnica; 40 mučencev
11	Č	Heraklij; Sofronij, šk.
12	P	Gregorij I., p.
13	S	Kristina, d., Rozina vd.
14	N	1. postna; Matilda; Desimir
15	P	Klemen; Ludovika Mar.
16	T	Hilarij, muč.
17	S	Jedert (Jerica), d.
18	Č	Edvard; Ciril, c. uč.
19	P	Sv. Jožef, ženin M. D.
20	S	Aleksandra, muč.
21	N	2. postna; Benedikt, op.
22	P	Katarina; Oktavian
23	T	Viktorijan, muč.
24	S	Gabrijel, nadangel
25	Č	Marijino oznanjenje
26	P	Emanuel, muč.
27	S	Rupert, šk.
28	N	3. postna; Janez Kapistran
29	P	Ciril, muč.; Evstazij
30	T	Janez Kl., op.; Radivoj
31	S	Benjamin, m.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 40 minut

Sonce stopi dne 21. ob 13.3 v znamenje ovna

Začetek pomladi

Mlaj dne 6. ob 11.34

Prvi krajec dne 13. ob 20.30

Ščip dne 21. ob 23.8

Zadnji krajec dne 29. ob 2.52

MALI TRAVEN

APRIL

V prožnem loku se vihti desnica:
 »Daj nam, oče, naš vsakdanji kruh;
 v bajti čaka nanj otrok kopica
 in spet nova pride k nam sestrica.«

Hugon

1

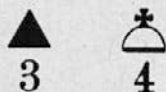

1 2

Rihard

3

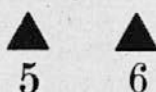

3 4

Vincencij Fer.

5

5 6

Viljem, op.

6

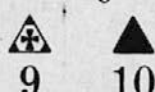

7 8

Albert

8

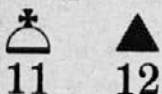

9 10

Viktor

12

11 12

Helena

15

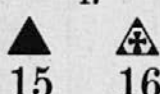

13 14

Rudolf

17

15 16

Ema

19

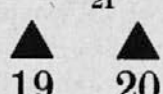

17 18

Simeon

21

19 20

Adalbert

23

Jurij

24

Velika noč

25

Marko

25

Peregrin

27

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

- 1 Č Hugon, škof
2 P Frančišek P.; Gojmir
3 S Rihard, škof

- 4 N 4. postna; Izidor, škof
5 P Vincencij F.; Irena
6 T Viljem, opat
7 S Herman Jožef, sp.
8 Č Albert, škof muč.
9 P Marija Kleofa
10 S Mehtilda, devica

- 11 N 5. postna; Tiha nedelja; Lev I.
12 P Julij I.; Viktor
13 T Hermenegild; Ida
14 S Justin, muč.
15 Č Helena, kr.; Anastazija
16 P Benedikt; Turibij, škof
17 S Rudolf, muč.

- 18 N Cvetna nedelja; Apolonij, muč.
19 P Ema, vd.; Lev IX., p.
20 T Sulpicij; Marcelin, šk.
21 S Simeon, šk.; Anzelm
22 Č Veliki četrtek; Soter in Kajetan
23 P Veliki petek; Adalbert (Vojteh)
24 S Velika sobota; Jurij (Igor)

- 25 N Velika noč; Marko, ev.; Tugomir
26 P Veliki ponedeljek; Klet in Marc.
27 T Peregrin, spozn.
28 S Pavel od križa; Vital
29 Č Robert, op.; Peter, m.
30 P Katarina Sienska, d.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 33 minut
Sonce stopi dne 20. ob 0.32 v znamenje bika

Mlaj dne 4. ob 22.53

Prvi krajec dne 12. ob 16.4

Ščip dne 20. ob 12.11

Zadnji krajec dne 27. ob 8.51

VELIKI TRAVEN

MAJ

Spominčice že sanjajo kraj brega,
pesem slavca se v večer preлива,
vsa skrivnostna, sladka, zapeljiva ...
če ni še slajša — fantova prisega.

Filip in Jakob

Najdenje sv. križa

Florijan

Stanislav

Gregorij N.

1

3

4

7

9

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Antonin

Servacij

Izidor

Janez Nep.

Paskal

10

13

15

16

17

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Aleksandra

18

Julija

22

Urban

25

Magdalena

29

Angela

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1	S	Filip in Jakob ml., ap.
2	N	Bela nedelja; Atanazij, škof
3	P	Najdenje sv. križa; Helena
4	T	Florijan (Cvetko); Monika
5	S	Irenej, škof; Pij V.
6	Č	Janez (Ivan)
7	P	Stanislav, škof m.
8	S	Prikaz. nadang. Mihaela
9	N	2. povel.; Gregorij Nicianski
10	P	Antonin, škof; Izidor
11	T	Frančišek Hier.; Mamert, šk.
12	S	Pankracij
13	Č	Servacij, škof
14	P	Bonifacij, muč.
15	S	Zofija; Izidor, kmet
16	N	3. povel.; Janez Nepomuk
17	P	Paskal, sp.
18	T	Aleksandra, d. m.; Erik, kr.
19	S	Celestin, pr.
20	Č	Bernardin, sp.
21	P	Feliks (Srečko) Kant., sp.
22	S	Julija; Emil, muč.
23	N	4. povel.; Deziderij, škof
24	P	Mar. Dev., pom. kristj.
25	T	Urban I., papež
26	S	Filip Nerij
27	Č	Janez I., p.; Beda
28	P	Avguštin, šk.; Viljem
29	S	Marija Magdalena
30	N	5. povel.; Ferdinand, kr.
31	P	Angela, d.

BELEŽKE

Dan zraste za 1 uro 14 minut

Sonce stopi dne 21. opolnoči v znamenje dvojčkov

Mlaj dne 4. ob 10.43

Prvi krajec dne 12. ob 10.52

Ščip dne 19. ob 22.13

Zadnji krajec dne 26. ob 14.33

ROŽNIK JUNIJ

Kam pa s panji v mlado zarjo, mož?
Ej, s čebelami na letovanje,
treba pašo bo dobiti zanje.
Dal obilne jim, svetnik Ambrož!

Vnebohod

8

1

2

Bonifacij

5

3

4

Norbert

6

5

6

Medard

8

7

8

Primož in Felicijan

9

9

10

Srce Jez.

12

11

12

Binkošti

13

13

14

Bazilij

14

15

16

Vid

15

17

18

Gervazij in Prot.

19

19

20

Alojzij

21

Ahac

22

Telovo

24

Ladislav

27

Peter in Pavel

29

▲
21▲
22▲
23△
24⦿
25▲
26⦿
27▲
28△
29▲
30

1	T	Fortunat, sp.; Radovan
2	S	Evgenij, p.; Marcelin, m.
3	Č	Vnebohod; Klotilda, kr.
4	P	Frančišek Kar.; Kvirin, šk. m.
5	S	Bonifacij, škof m.

6	N	6. povel.; Norbert, škof
7	P	Robert, op.; Lukrecija
8	T	Medard, škof
9	S	Primož in Felicijan
10	Č	Marjeta, kr.; Bogomil
11	P	Barnaba, ap.
12	S	Srce Jezusovo; Janez Fakund

13	N	Binkošti (Duhovo); Anton Pad.
14	P	Binkoštni ponedeljek; Bazilij
15	T	Vid in tovariši, muč.
16	S	Jošt, op.; Benon
17	Č	Adolf, škof
18	P	Efrem Sirski, c. uč.
19	S	Gervazij in Protazij, m.

20	N	1. pobink.; Silverij, Mihelina
21	P	Alojzij (Vekoslav, Slavko)
22	T	Ahacij, m.; Miloš
23	S	Agripina, d.; Sidonija
24	Č	Telovo; Janez Krstnik
25	P	Viljem, op.; Prosper, škof
26	S	Vigilij, m.; Rudolf

27	N	2. pobink.; Ladislav, kr., Ema, vd.
28	P	Irenej, škof
29	T	Peter in Pavel, ap.
30	S	Spomin sv. Pavla

BELEŽKE

Dan zraste do 21. za 18 minut in se skrči do 30. za 3 minute

Sonce stopi dne 22. ob 8.13 v znamenje raka.

Začetek poletja

Mlaj dne 2. ob 23.33

Prvi krajec dne 11. ob 3.35

Ščip dne 18. ob 6.14

Zadnji krajec dne 24. ob 21.8

MALI SRPAN

JULIJ

Zlatolasa, polna je pšenica,
rdečelična, brhka je žanjica,
koscu v soncu kosa se blešči,
škrjanček poje himno dobrih dni.

Obiskovanje D. M.

Urh

Ciril in Metod

Vilibald

Elizabeta

2

4

5

7

8

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Moh. in Fort.

Marjeta

Aleš

Vincenc Pavl.

Elija

12

13

17

19

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Magdalena

22

Apolinarij

23

Jakob

25

Ana

26

Ignacij

31

▲
21▲
22▲
23▲
24▲
25▲
26▲
27▲
28▲
29▲
30▲
31

- 1 Č Teobald, puščavnik
2 P Obisk Marije Dev.
3 S Lev. II., p.; Heliodor, škof

- 4 N 3. pobink.; Urh, škof; Berta
5 P Ciril in Metod
6 T Izaija, prerok
7 S Vilibald, škof
8 Č Elizabeta (Špela), kr.
9 P Veronika Jul.; Nikolaj
10 S Amalija, dev.

- 11 N 4. pobink.; Pij I., p.; Olga
12 P Mohor in Fortunat, muč.
13 T Marjeta, dev. muč.
14 S Bonaventura, c. uč.
15 Č Vladimir, kr.; Henrik
16 P Marija devica Karmelska
17 S Aleš, spoznav.

- 18 N 5. pobink.; Miroslav; Kamil
19 P Vincencij Pavl.; Avrelija
20 T Elija; Marjeta
21 S Danijel; Prakseda
22 Č Marija Magdalena, spok.
23 P Apolinarij, šk. m.
24 S Kristina, dev. m.

- 25 N 6. pobink.; Jakob (Radoslav), ap.
26 P Ana, mati D. M.
27 T Rudolf, m.; Natalija m.
28 S Viktor (Zmagoslav)
29 Č Marta, devica
30 P Abdon in Senen, m.
31 S Ignacij (Ognjeslav)

BELEŽKE

Dan se skrči za 52 minut

Sonce stopi dne 23. ob 19.5 v znamenje leva

Začetek pasjih dni

Mlaj dne 2. ob 13.44

Prvi krajec dne 10. ob 17.22

Ščip dne 17. ob 13.21

Zadnji krajec dne 24. ob 5.38

VELIKI SRPAN **AVGUST**

Trudno, zlato klasje je požeto
in v bahave, težke snope speto.
Zdaj se cepec v pesem bo pognal,
za življenje naše bo koval.

Petra vezi

Alfonz Lig.

Dominik

Marija Sneznica

Lovrenc

1

2

4

5

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Klara

Veliki Šmaren

Rok

Bernard

Ivana Fr. Š.

12

15

16

20

21

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Timotej

22

Filip Benicij

23

Jernej

24

Avguštin

28

Obgl. Janeza

29

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

- 1 N 7. pobink.; Vezi apost. Petra
 2 P Porciunkula; Alfonz Ligv.
 3 T Najdenje Štefana; Lidija
 4 S Dominik, spozn.
 5 Č Marija Snežnica; Ožbolt
 6 P Gosp. spremenjenje
 7 S Kajetan, spozn.

- 8 N 8. pobink.; Cirijak in tov., m.
 9 P Afra, m.; Emigidij; Roman
 10 T Lovrenc, muč.
 11 S Suzana, m.; Tiburcij
 12 Č Klara, devica
 13 P Kasijan in Hipolit
 14 S Evzebij, spozn.

- 15 N 9. pobink.; Vnebovzetje M. D.
 16 P Rok, spozn.
 17 T Emilija, d.; Hiacint, sp.
 18 S Helena, ces.
 19 Č Ludovik Tol., škof
 20 P Bernard, op.; Štefan
 21 S Ivana Fr. Šantalska

- 22 N 10. pobink.; Timotej, m.
 23 P Filip Benicij (Zdenko)
 24 T Jernej, apostol
 25 S Ludovik, kralj
 26 Č Cefirin, papež
 27 P Jožef Kal., sp.
 28 S Avguštin, c. uč.

- 29 N 11. pobink.; Obglav. Janeza Krst.
 30 P Roža Limanska, dev.; Milka
 31 T Rajmund, spozn.

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 28 minut
 Sonce stopi dne 23. ob 1.55 v znamenje
 device

Konec pasjih dni

Mlaj dne 1. ob 5.6

Prvi krajec dne 9. ob 4.36

Ščip dne 15. ob 20.34

Zadnji krajec dne 22. ob 17.4

Mlaj dne 30. ob 20.59

KIMAVEC

SEPTEMBER

Ded starina drevje je sadil,
cepil, čakal, a sadu ni vžil...
Glej ga, svoji deci vnuk njegov
težko nese sadni blagoslov.

Egidij

Rozalija

Regina

Rojstvo M. D.

Nikolaj Tol.

1

4

7

8

10

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Ime Marijino

Notburga

Pov. sv. Križa

Ljudmila

Evstahij

12

13

14

16

20

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Matevž

Emeran

Kozma in Damijan

Mihael

Hieronim

21

22

27

29

30

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1	S	Egidij, opat
2	Č	Štefan, kr.; Maksima, m.
3	P	Doroteja in tov., m.
4	S	Rozalija, dev.; Ida
5	N	12. pobink.; Lovrencij Just., škof
6	P	Caharija, pr.
7	T	Regina, dev. muč.
8	S	Rojstvo Marije Device
9	Č	Peter Klaver, spozn.
10	P	Nikolaj Toledski
11	S	Erna, d., Milan, škof
12	N	13. pobink.; Ime Marijino
13	P	Frančišek K., sp.; Notburga, d.
14	T	Povišanje sv. Križa
15	S	Marija 7 žalosti
16	Č	Ljudmila, vdova
17	P	Lambert, škof
18	S	Irena, m.; Jožef K.
19	N	14. pobink.; Januarj, m.
20	P	Evstahij, m.; Morana
21	T	Matevž, ap. in evang.
22	S	Mavricij, m.; Emeran
23	Č	Tekla, d. m.; Linus, p.
24	P	M. D., rešiteljica ujetnikov
25	S	Kamil in tov., m.; Kleofa
26	N	15. pobink.; Ciprijan, m.
27	P	Kozma in Damijan, m.
28	T	Venčeslav, kralj
29	S	Mihael, nadangel
30	Č	Hieronim (Jerko), c. uč.

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 32 minut

Sonce stopi dne 23. ob 23.12 v znamenje tehtnice

Začetek jeseni

Prvi krajec dne 7. ob 13.33

Ščip dne 14. ob 4.40

Zadnji krajec dne 21. ob 8.6

Mlaj dne 29. ob 12.29

VINOTOK OKTOBER

Sonce v gorice razsipa zlatá,
grozdje se s trte prepolne smehlja.
Čriček o vinski dobroti drobi,
kdor ne verjameš mu, vina ne pij!

Remigij

1

1

2

Frančišek Ser. Rožnovenska

4

3

4

Rožnovenska

7

5

6

Brigita

8

7

8

Dionizij

9

9

10

Kalist

14

11

12

Terezija

15

13

14

Gal

16

15

16

Luka

18

17

18

Uršula

21

19

20

Klotilda

23

Rafael

24

Evarist

26

Simon in Juda

28

Volbenk

31

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

1 P Remigij, škof

2 S Angeli varuhi

3 N 16. pobink.; Terezika Deteta J.

4 P Frančišek Serafinski, sp.

5 T Placid in tov., muč.

6 S Brunon, spozn.

7 Č Marija, kraljica sv. rožn. venca

8 P Brigita, vd.

9 S Dionizij, škof

10 N 17. pobink.; Frančišek Borgia, sp.

11 P Nikazij; Aleksander

12 T Maksimilijan, škof

13 S Edvard, kralj

14 Č Kalist, pap. muč.

15 P Terezija, devica

16 S Hedvika; Gal, opat

17 N 18. pobink.; Jadviga, kr.; Mira

18 P Luka, evang.

19 T Peter Alkant, sp.

20 S Felicijan; Janez Kanc.

21 Č Uršula, dev. muč.

22 P Kordula, muč.

23 S Klotilda, m.; Janez Kap.

24 N 19. pobink.; Rafael, nadangel

25 P Krizant in Darija

26 T Evarist, pap. muč.

27 S Frumencij, škof; Sabina

28 Č Simon in Juda, ap.

29 P Ida, dev.; Narcis, šk.

30 S Alfonz Rodrig., sp.

31 N 20. pobink.; Volbenk, škof

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 39 minut

Sonce stopi dne 24. ob 8.9 v znamenje škorpijona

Prvi krajec dne 6. ob 21.10

Ščip dne 13. ob 14.23

Zadnji krajec dne 21. ob 2.42

Mlaj dne 29. ob 2.59

L I S T O P A D N O V E M B E R

Tu so našli poslednji mirni dom,
v naročju matere jim je topló.
Kako so srečni, da nič več
za naše težke boje ne vedo.

Vsi svetniki

Verne duše

Karel Bor.

Lenart

Bogomir

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

Martin

Stanislav Kostka

Leopold

Gregorij Čudod.

Elizabeta

11

13

15

17

19

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

Dar. Marijino

Cecilija

Katarina

Virgilij

Andrej

21

22

25

27

30

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

1	P	Vsi svetniki
2	T	Verne duše
3	S	Viktorin, šk. m.; Hubert
4	Č	Karel Bor., šk. (Dragotin)
5	P	Caharija in Elizabeta
6	S	Lenart (Lenko), opat

7	N	21. pobink.; Engelbert; Zdenka
8	P	Bogomir, škof
9	T	Božidar, muč.
10	S	Andrej Av., sp.
11	Č	Martin (Davorin), škof
12	P	Martin, papež m.
13	S	Stanislav Kostka

14	N	22. pobink.; Borislava; Jozafat
15	P	Leopold (Levko), kr.
16	T	Jedert, dev.; Otmar, op.
17	S	Gregorij Čudod., škof
18	Č	Hilda; Odon, op.
19	P	Elizabeta, kr.
20	S	Feliks Val., sp. (Srečko)

21	N	23. pobink.; Darovanje D. M.
22	P	Cecilija, d. m.
23	T	Klemen, papež
24	S	Janez od Križa
25	Č	Katarina, dev. m.
26	P	Konrad; Silvester, o.
27	S	Virgilij, škof

28	N	1. adventna nedelja; Gregor
29	P	Saturnin, m.
30	T	Andrej, apostol

BELEŽKE

Dan se skrči za 1 uro 12 minut

Sonce stopi dne 23. ob 5.22 v znamenje strelca

Prvi krajec dne 5. ob 4.22

Ščip dne 12. ob 2.26

Zadnji krajec dne 19. ob 23.43

Mlaj dne 27. ob 16.23

GRUDEN

DECEMBER

Daljne zvezde svetijo na vas
in na trudno, tiho, zasneženo polje...
S cerkvice samotne vabi glas:
Mir ljudem na zemlji, ki so dobre volje.

Bibijana

2

1

2

Frančišek Ks.

3

3

4

Barbara

4

5

6

Miklavž

6

7

8

Ambrož

7

9

10

Br. spoč. D. M.

8

11

12

Lucija

13

13

14

Spiridion

14

15

16

Lazar

17

17

18

Tomaž

21

19

20

Božič

25

Štefan

26

Janez Evang.

27

Ned. otročiči

28

Silvester

31

▲
21▲
22▲
23▲
24▲
25▲
26▲
27▲
28▲
29▲
30▲
31

- 1 S Natalija, vdova
2 Č Bibijana, devica
3 P Frančišek Ksaverij, sp.
4 S Barbara (Bara), d.

- 5 N 2. adv.; Saba, opat; Stojana
6 P Miklavž (Nikolaj), škof
7 T Ambrož, škof
8 S Brezmadežno spočetje D. M.
9 Č Peter Fourier, šk.; Valerija
10 P Lavretanska M. B.
11 S Damaz, p.; Hugolin

- 12 N 3. adv.; Aleksander, muč.
13 P Lucija, d. m.; Otilija, d.
14 T Spiridion, škof
15 S Kristina, dekla
16 Č Albina, d. muč.
17 P Lazar, škof
18 S Gracijan, škof

- 19 N 4. adv.; Urban V., p.; Vladimir
20 P Evgenij in Makarij, m.
21 T Tomaž, apostol
22 S Demetrij, muč.
23 Č Viktorija (Zmagoslava), d. m.
24 P Adam in Eva; Sv. večer
25 S Božič; Rojstvo Gospodovo

- 26 N Štefan, muč.; Zlatka
27 P Janez Evangelist
28 T Nedolžni otročiči
29 S Tomaž, šk. muč.
30 Č Evgenij, šk.; David, kr.
31 P Silvester, p.

BELEŽKE

Dan se skrči do 22. za 22 minut in naraste do 31. za 4 minute

Sonce stopi dne 22. ob 18.30 v znamenje kozla

Začetek zime

Prvi krajec dne 4. ob 12.3

Ščip dne 11. ob 17.24

Zadnji krajec dne 19. ob 21.3

Mlaj dne 27. ob 4.50

Naš kulturni koledarček

Januar

1. I. 1584 dotiskana *Dalmatinova biblija*.
1. I. 1881 začel izhajati »Ljubljanski Zvon«.
3. I. 1821 * politik in znanstvenik *Karel Dežman*.
4. I. 1797 izšel prvi slovenski časopis, *Vodnikove »Lublanske Novize«*.
4. I. 1834 * gospodarstvenik *dr. Josip Vošnjak*.
7. I. 1844 * jezikoslovec o. *Stanislav Škrabec*.
9. I. 1856 * pesnik *Anton Aškerc*.
12. I. 1887 † pisatelj *Fran Erjavec*.
14. I. 1938 † zdravnik filozof *dr. Alfred Šerko*.
15. I. 1732 * pesnik *Feliks Dev*, oče *Damascen*.
16. I. 1888 † publicist in nar. org. *Andrej Einspieler*.
19. I. 1876 * pesnik *Dragotin Kette*.
21. I. 1921 † nar. buditelj *Luka Svetec*.
25. I. 1863 * pesnik *Ivan Trinko-Zamejski*.
26. I. 1797 * filolog in lit. kritik *Matija Čop*.
26. I. 1927 † jezikoslovec *Fran Wiesthaler*.
28. I. 1818 * književnik *Fran Malavašič*.

Februar

3. II. 1758 * pesnik *Valentin Vodnik*.
3. II. 1845 * knjiž. zgodovinar *dr. Karl Glaser*.
6. II. 1670 *prva slovenska gledališka predstava*.
7. II. 1800 * tiskar in založnik *Jožef Blasnik*.
7. II. 1809 * narodopisec *Matija Majar-Ziljski*.
9. II. 1883 * prirodoslovec *dr. Pavel Grošelj*.
10. II. 1867 * pisateljica *Marica Bartolova*.
14. II. 1869 * zgodovinar *dr. Josip Gruden*.
15. II. 1839 † pravniški pisatelj *Tomaž Dolinar*.
17. II. 1821 * pravnik *Jožef Kranjc*.
17. II. 1831 * književnik *Matija Valjavec-Kračmanov*.
19. II. 1847 * pesnik *Josip Cimperman*.
20. II. 1942 † pesnik *Silvin Sardenko*.
20. II. 1858 * skladatelj *Viktor Parma*.
22. II. 1873 † filolog in nabožni pisatelj *Peter Dajnko*.
24. II. 1779 * literat in mecen *Matija Ahacel*.

25. II. 1939 † zborovodja in skladatelj *Zorko Prelovec*.
26. II. 1877 * zdravnik filozof *dr. Franc Derganc*.
26. II. 1939 † pesnik in cerkveni govornik *dr. Mihael Opeka*.
27. II. 1738 * prosvetitelj *Blaž Kumerdej*.

Marec

4. III. 1844 * pisatelj *Josip Jurčič*.
4. III. 1879 * pesnik *Josip Murn-Aleksandrovc*.
5. III. 1825 * narodopisec *Ivan Navratil*.
6. III. 1836 * pesnik in pisatelj *Josip Stritar*.
7. III. 1861 * slikar *Jožef Petkovšek*.
8. III. 1840 * slavist *dr. Gregor Krek*.
11. III. 1889 † znanstvenik in politik *Karel Dežman*.
11. III. 1921 † zdravnik *dr. Ivan Oražen*.
12. III. 1910 † pesnik *Anton Medved*.
12. III. 1869 * zgodovinar in narodopisec *Janko Barle*.
14. III. 1924 † zgodovinar *dr. Fran Kos*.
15. III. 1867 * pisatelj *dr. Jože Debevec*.
22. III. 1805 * skladatelj *Jurij Mihevc*.
23. III. 1745 * matematik *Jurij Vega*.
24. III. 1835. * fizik *Jožef Stefan*.
26. III. 1838 * pisatelj *dr. Janez Mencinger*.
30. III. 1888 † publicist in politik *dr. Valentin Zarnik*.

April

6. IV. 885 † slov. blagovestnik *sv. Metod*.
6. IV. 1834 * mecen *Josip Gorup pl. Slavinski*.
7. IV. 1938 † voditeljica napr. ženstva *Franja Tavčarjeva*.
9. IV. 1854 * pisateljica *Pavlina Pajkova*.
11. IV. 1744 * cerkv. pisatelj *Jurij Japelj*.
12. IV. 1912 † pisatelj *dr. Janez Mencinger*.
13. IV. 1855 * slikar *Jurij Subic*.
17. IV. 1926 † skladatelj *Anton Foerster*.
18. IV. 1818 * glasbenik *Jurij Flajšman*.
21. IV. 1938 † pesnik *Radivoj Peterlin-Petruška*.
22. IV. 1878 * pisateljica *Zofka Kveder-Demetrovičeva*.
27. IV. 1896 † nabožni pesnik in pisatelj *Luka Jeran*.

Maj

2. V. 1721 * nar. gospodar in mecen *Peter Pavel Glavar*.
 4. V. 1927 † glasbenik in planinec *Jakob Aljaž*.
 7. V. 1792 * pisatelj *Janez Cigler*.
 10. V. 1876 * pisatelj *Ivan Cankar*.
 11. V. 1784 * pesnik in jezikoslovec *Urban Jarnik*.
 12. V. 1872 * politik *dr. Anton Korošec*.
 16. V. 1841 * slikar in ribar *Ivan Franke*.
 19. V. 1869 * pesnik *Anton Medved*.
 20. V. 1734 * čebelar in slikar *Anton Janša*.
 20. V. 1851 † pesnik *Stanko Vraz*.
 21. V. 1853 * zgodovinar *Ivan Vrhovec*.
 23. V. 1937 † liter. zgodovinar *dr. Ivan Prijatelj*.
 23. V. 1941 † skladatelj *Slavko Osterc*.
 26. V. 1859 * pesnik *Josip Pagliaruzzi-Krilan*.
 28. V. 1641 * zgodovinar *J. V. Valvasor*.
 29. V. 1830 * pisatelj *Janez Trdina*.

Junij

8. VI. 1508 * prvi slovenski pisatelj *Primož Trubar*.
 8. VI. 1859 * kipar *Alojzij Gangl*.
 12. VI. 1828 * pesnica *Lujza Pesjakova*.
 15. VI. 1867 * slikar *Ivan Grohar*.
 17. VI. 1895 * skladatelj *Slavko Osterc*.
 20. VI. 1872 † pevec in glasbenik *Blaž Potočnik*.
 21. VI. 1937 † kritik in prevajalec *Francè Kobal*.
 24. VI. 1854 * zgodovinar in narodni svečenik *Ivan Vrhovnik*.
 29. VI. 1586 † *Primož Trubar*.
 29. VI. 1797 * škof-misionar *Friderik Baraga*.
 30. VI. 1810 * pesnik *Stanko Vraz*.

Julij

1. VII. 1942 † slovstv. zgodovinar *dr. Fr. Ilešič*.
 4. VII. 1846 * lit. zgodovinar in urednik *Franc Levec*.
 9. VII. 1833 * pisateljica *Josipina Turnograjska*.
 10. VII. 1860 * pedagog *Viktor Bežek*.
 11. VII. 1830 * skladatelj *Kamil Mašek*.
 11. VII. 1858 * igravec *Ignacij Borštnik*.
 14. VII. 1789 * jezikoslovec *Fran Metelko*.
 14. VII. 1795 † dramatik *Anton Linhart*.

18. VII. 1591 † skladatelj *Jakob Gallus-Petelin*.

24. VII. 1842 * ljudski pisatelj *Jakob Alešovec*.

28. VII. 1897 † pisatelj *Janko Kersnik*.

31. VII. 1870 * pisatelj *Rado Murnik*.

Av gust

6. VIII. 1905 † slikar *Anton Ažbe*.
 10. VIII. 1827 * domoljub *dr. Lovro Toman*.
 15. VIII. 1831 * glasbenik *Gustav Ipavec*.
 15. VIII. 1893 † pesnik *Fran Gestrin*.
 21. VIII. 1780 * slavist *Jernej Kopitar*.
 28. VIII. 1851 * pisatelj in politik *dr. Ivan Tavčar*.
 28. VIII. 1866 * glasbenik *Matej Hubad*.
 30. VIII. 1867 † pisatelj *Peter Hicinger*.
 31. VIII. 1589 † prot. teolog in pisatelj *Jurij Dalmatin*.

September

1. IX. 1942 † pravnik in glasbenik *dr. Gregor Krek*.
 2. IX. 1819 * pravoslovec in jezikoslovec *Matej Cigale*.
 3. IX. 1852 * pesnik *Fran. S. Cimperman*.
 4. IX. 1834 * pisatelj *Fran Erjavec*.
 9. IX. 1792 * slikar *Matevž Langus*.
 11. IX. 1940 † mlad. pisatelj *Andrej Rapč*.
 12. IX. 1798 * pesnik *Ivan Vesel-Koseski*.
 13. IX. 1773 * čebelar *Anton Janša*.
 13. IX. 1923 † jezikoslovec *Maks Pleteršnik*.
 18. IX. 1867 † slovničar *Anton Janežič*.
 20. IX. 1776 * prevajalec *Matevž Ravnikar*.
 24. IX. 1862 † škof *Anton Martin Slomšek*.
 25. IX. 1865 * skladatelj in organist *Ignacij Hladnik*.
 28. IX. 1831 * pesnik in pisatelj *Fran Levstik*.

Oktober

1. X. 1814 * matematik *Fran vitez Močnik*.
 1. X. 1855 * pisatelj *dr. Fran Zbašnik*.
 1. X. 1939 † slikar *Francè Košir*.
 3. X. 1937 † mlad. pisatelj *Ivo Trošt*.
 4. X. 1874 * kipar *Franc Berneker*.
 5. X. 1840 * skladatelj *Fran Gerbic*.
 8. X. 1917 † sociolog in politik *Janez E. Krek*.
 10. X. 1941 † pravni zgodovinar *dr. Metod Dolenc*.
 11. X. 1851 * zgodovinar *Simon Rutar*.
 12. X. 1941 † zdravnik in pisatelj *dr. Ivan Robida*.

17. X. 1881 * kipar *Svitoslav Peruzzi*.
 18. X. 1869 † pesnik *Simon Jenko*.
 22. X. 1856 * stenograf *Franc Novak*.
 22. X. 1867 * pravnik *dr. Ivan Žolger*.
 23. X. 1848 * botanik *Martin Čilenšek*.
 24. X. 1658 * zdravnik *Marko Grbec*.
 26. X. 1850 * slikar *Janez Subic*.
 30. X. 1848 * politik in pravnik *Andrej Ferjančič*.
 30. X. 1862 * pesnik in prevajalec *Anton Funtek*.

November

7. XI. 1899 † urednik in filozof *dr. Janko Pajk*.
 8. XI. 1817 * nar. buditelj *Davorin Trstenjak*.
 12. XI. 1882 * publicist in politik *dr. Gregor Žerjav*.
 13. XI. 1560 * škof *Tomaž Hren*.
 18. XI. 1800 * zbiratelj nar. pesmi *Andrej Smolè*.
 19. XI. 1808 * časnikar in politik *dr. Janez Bleiweis-Trsteniški*.
 19. XI. 1897 * pesnik *Francè Zbašnik*.
 19. XI. 1898 * filozof alpinist *Klement Jug*.
 20. XI. 1752 * slikar *Leopold Layer*.
 20. XI. 1785 * sadjar *Franč. Ks. Pirc*.

20. XI. 1813 * jezikoslovec *Franc Miklošič*.
 23. XI. 1747 * mecen baron *Žiga Zois*.
 23. XI. 1835 * skladatelj *Davorin Jenko*.
 23. XI. 1852 * pisatelj *Fran Maselj-Podlimbarski*.

December

3. XII. 1800 * pesnik *dr. Francè Prešeren*.
 3. XII. 1850 * pisatelj *dr. Fran Detela*.
 3. XII. 1867 * pisatelj in humorist *Fran Milčinski*.
 6. XII. 1868 * pisatelj *Fran Jaklič*.
 8. XII. 1826 * prevajalec *Fran Cegnar*.
 9. XII. 1881 * pisatelj *dr. Ivan Lah*.
 12. XII. 1859 * pravnik *dr. Danilo Majaron*.
 19. XII. 1828 * slovníčar *Anton Janežič*.
 20. XII. 1861 * slikarica *Ivana Kobilca*.
 20. XII. 1914 † igralec *Anton Verovšek*.
 21. XII. 1839 * narodni svečenik *Tomo Zupan*.
 22. XII. 1779 † prekm. protest. pisatelj *Štefan Küzmič*.
 24. XII. 1829 * glasbenik *Benjamin Ipavc*.
 25. XII. 1877 * skladatelj *Emil Adamič*.
 25. XII. 1569 * protest. pisatelj *Sebastijan Krelj*.
 26. XII. 1825 * slikar *Janez Wolf*.

Vreme in letina v ljudski prerokba

Prosinec

Če v prosincu mušica raja,
 pičla poleti bo piča in klaja.

Mnogo snega, mnogo sena.

- Zarja na novega leta
 slabo vreme obeta.
- Če je Makarij jasen,
 bo september krasen,
 če se pa kislo drži,
 se tudi september mrači.
- Ako je Vinku vroče,
 pripravi kašče, nabijaj obroče.
- Če sveti Pavel na vetru prijezdi,
 se za njim rad dež ugnezdi.

Svečan

Če konec svečana burja pometa,
 se dobra letina obeta.

- Če je svečnica krasna,
 bo vigred kasna,

če pa na ta dan sneži,
 pomlad več daleč ni.

- Ako je Petrov stol hladán,
 zima za dolgo primrzne nanj.
- Matija led razbija,
 če ga ni, ga naredi.

Sušec

Kar v breznu požene,
 nima veljave nobene.

- Če mučence mrazi,
 zmruže še 40 noči.
- Svetega Jožefa vreme ugodno,
 obeta nam leto rodno in plodno.
- Če na Ruperta dež pada,
 kašča pridelkov strada.

Mali traven

Če je april deževen,
 kmet ne bo reven.

Če se aprila vreme smeje,
 se bo še kesalo pozneje.

24. Kadar Jurij vrane skriva v žito,
je leto zmirom plodovito.

25. Kolikor pred svetim Markom žaba reglja,
toliko po svetem Marku počiva molkla.

Veliki traven

Če je majnika mokró,
je dobro za kruh in za seno.

1. Lipe in Jaka z dežnikom
sta pogodu gornikom, ornikom.

13.—15. Mokri trojaki — tolst božič.

14. Dež ob vnebohodu
bo košnjo slabo obsodil.

25. Če na Urbana sonce sije,
jesen polne sode naliže.

Rožnik

Sever, ki v tem mesecu pogosto vleče,
nam v deželo obilo žita privleče.

8. Kakor vreme na Medarda kane,
tako ves mesec ostane.

24. Če o kresu dežuje,
orehom škoduje.

29. Če sta Peter in Pavel jasna,
bo letina obilna in krasna.

Mali srpan

2. Če je na obiskovanje deževalo,
bo ves mesec še tako ostalo.

20. Pusta in vlažna Marjeta
nič dobrega ne obeta.

22. Dež na dan Marije Magdalene
orehe, lešnike, senó zadene.

25. Če Jakob žejo trpi,
zima nič prida ni.

Veliki srpan

Mesecu vršnju je rose potreba
kakor človeku vsakdanjega hleba.

10. in 24. Lovro in Jernej v lepem vremeni
pravita: táko bo tudi jeseni.

15. Na Veliki šmaren jasno vreme,
grozdja bo obilno breme.

24. Če sveti Jernej že zrelo grozdje najde,
bodo blagoslova polne brajde.

Kimovec

1. Če je Tilen slabe volje,
ves mesec ne bo bolje.

8. O mali maši so lešniki naši.

21. Sveti Matej se v bodočnost ozira,
za štiri tedne vreme izbira.

29. Če ptice selivke pred Mihelom ne odlete,
se pred božičem ni bati zime trdé.

Vinotok

Kadar drevje pozno listje sleče,
huda zima bliža se preteče.

16. Topel, veder sveti Gal
suho bo poletje dal.

18. Sveti Luka
repo puka,
v roke huka.

21. Če z dežnikom Urša pride,
zima vlagi ne uide.

Listopad

1. Če Vse svete namaka,
debel sneg nas čaka.

11. Če je Martinov plašč v meglo zavil,
bo vsak od nas še zime sit.

25. Če je na dan Katarinin mežavo,
bo ves prosinec mrčavo.

30. Če na Andreja sneži,
sneg sto dni obleži.

Gruden

Če ta mesec grmi,
prihodnje leto viharje rodi.

24. Če v božiču led visi raz veje,
se velika noč vsa v cvetju smeje.

Ako na sveti večer vino v sodu vre,
dobra letina v deželo gre.

31. Če Silvester piha in kiha,
na dan novega leta
pa se sonce prijazno nasmiha,
se slaba trgategv obeta.

Poštne pristojbine

veljavne od dne 27. junija 1941/XIX

Pisma in zalepke	
Tuzemstvo:	
Za vsakih 15 g ali del te teže: v krajevnem prometu	0.25
Za vsakih 15 g ali del te teže: v medkrajevnem prometu	0.50
Naslovljena v A. O. I.: za vsakih 15 g ali del te teže	0.75
Za vsakih 15 g ali del te teže, naslovljena na vojak v armadi in drugih edinicah oborožene sile v aktivni službi, v medkrajevnem prometu: polovica navadne pristojbine.	
Inozemstvo:	
Za prvih 20 g	1.25
Za vsakih nadaljnjih 20 g	0.75

Dopisnice državne in privatne izdaje	
navadne, v krajevnem prometu	0.15
navadne, v medkrajevnem prometu	0.30
navadne, naslovljene v A. O. I.	0.50
navadne, za inozemstvo	0.75
naslovljene na vojak v armadi in drugih edinicah oborožene sile v aktivni službi: polovica navadne pristojbine.	

Razglednice	
z osebnim sporočilom v krajevnem prometu	0.15
z osebnim sporočilom v medkrajev. prometu	0.30, inoz. 0.75
z osebnim sporočilom	0.50

Naznanila	
o rojstvu, smrti, poroki in podobno, tiskana	0.15, inoz. 0.25

Trgovski računi	0.25
------------------------	------

Rokopisi	
za prvih 200 g	0.60
za vsakih nadaljnjih 50 g	0.20
N. B. Uporablja se pristojbina za pisma, kadar je ta nižja od one za rokopise (15 g).	

Periodične tiskovine, ki se pošiljajo naročnikom	
I. skupina: dnevnik:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.008
za vsakih 25 g ali del 25 g še po	0.004
II. skupina: časniki, revije in časopisi, ki izhajajo vsaj enkrat v petnajstih dneh:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.011
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže še po	0.009
III. skupina: časniki, revije in časopisi, ki izhajajo vsaj enkrat na mesec:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.014
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže še po	0.009
IV. skupina: časniki, revije, časopisi in podobno, ki izhajajo vsaj polletno, propagandne tiskovine, katalogi, trgovske okrožnice in listi, knjižni in knjigotržni oglasi, naj izhajajo kadar koli, samo da izhajajo vsaj enkrat vsakega pol leta:	
za vsak izvod, čigar teža ne presega 50 g	0.048
za vsakih nadaljnjih 50 g ali del te teže še po	0.018

Mali paketi	
za prvih 200 g	1.20
za vsakih nadaljnjih 50 g	0.30

Vzorci brez vrednosti	
a) za prvih 100 g	0.35, inoz. 0.50
za nadaljnjih 50 g še po	0.15, inoz. 0.25

Ekspresnina	
razen navadne pristojbine	1.25, inoz. 2.50

Priporočnina	
razen navadne pristojbine:	
a) za zaprte pošiljke	1.25, inoz. 1.50
b) za odprte pošiljke	0.60, inoz. 1.50

Dostava na dom	
Zavitki s tiskovinami in rokopisi, ki presegajo težo 500 g, se dostavljajo na dom samo proti plačilu (bodisi pošiljatelja ali naslovnika) tele pristojbine:	
a) za vsakih 500 g teže, toda ne več kot 1000 g	0.40
b) za vsak zavitek, ki presega težo 1000 g do največje teže 2 kg	0.80

Navadni paketi	
a) do 1 kg	2.50
b) preko 1 kg do 3 kg	5.—
c) preko 3 kg do 5 kg	7.50
č) preko 5 kg do 10 kg	12.50

Poštni paketi večje teže, dovoljeni samo v notranjem prometu Ljubljanske pokrajine	
a) od 10 kg do 15 kg	16.—
b) preko 15 kg do 20 kg	18.—
c) preko 20 kg do 25 kg	20.—

Nujni poštni paketi⁶	
(pristojbina obsega tudi pristojbino za ekspresno dostavo)	
a) normalni:	
do 1 kg	7.—
preko 1 kg do 3 kg	12.—
preko 3 kg do 5 kg	17.—
b) ločenke:	
do 1 kg	8.25
preko 1 kg do 3 kg	14.50
preko 3 kg do 5 kg	20.75

Pristojbina za zavarovanje pri paketih z označeno vrednostjo	
za prvih 200 lir	1.—
za vsakih nadaljnjih 100 lir še po	0.50

Paketi s svežim sadjem	
do 6 kg	1.90
preko 6 kg do 9 kg	3.05
preko 9 kg do 12 kg	3.80

Paketi društva Rdeči križ	
Iste pristojbine kakor za pakete s svežim sadjem	
Navadne nakaznice v notranjem prometu in nakaznice po znižani pristojbini	
a) do zneska 25 lir	0.40
b) preko 25 lir do 50	0.80
c) preko 50 lir do 100	1.20
č) preko 100 lir do 200	2.—
d) preko 200 lir za vsakih 100 lir ali del tega zneska do zneska 3000 lir po	0.50
preko 3000 lir do zneska 5000 lir za vsakih 500 lir ali del tega zneska po	1.—
Nakaznice, ki ne presegajo 25 lir in so naslovljene na vojak v armadi ali pri drugih edinicah oborožene sile v aktivni službi	
	0.20

Brzjavne nakaznice	
razen navadne še brzjavna pristojbina	0.50

Vplačila v čekovnem prometu	
a) do 50 lir	0.15
b) preko 50 lir do 100 lir	0.20
c) preko 100 lir do 500 lir	0.40
d) preko 500 lir do 1000 lir	0.60
e) preko 1000 lir do 5000 lir	1.—
e) preko 5000 lir do 10000 lir	2.—
in dalje 1 lir za vsakih nadaljnjih 5000 lir ali del tega zneska do največje pristojbine 10 lir	

Poizvednice in prošnje za pojasnila	
za priporočene pošiljke, zavarovane, ekspresne, za pakete, nakaznice	0.40, inoz. 2.—

Navadne brzjavke	
a) do 10 besed	2.—
b) za vsako nadaljnjo besedo	0.25
in L. 0'10 za obvezno priznanico	0.10

Nujne brzjavke	
Trikratna pristojbina navadne brzjavke	

⁶ Promet začasno ukinjen.

Novoletniki

Novo leto nosimo,
hiši' blagoslov,
zdravja vam izprosimo,
srečo pod vaš krov.

Kdor napolniš prazni koš
z gnjatjo nam, s potico,
še nocoj izvedel boš
blaženo resnico:

Vsi enako minejo
dnevi dobri, zli;
v večnosti izginejo,
kakor so prišli . . .

Po stari poljski narodni — P. Karlin

Človek in knjiga

Na robu velikih dogodkov našega zgodovinskega časa in ob premnogih skrbeh, ki spremljajo vsakdanje življenje vsakega izmed nas, ostaja še vedno trohica časa in čuta za drobne reči, za življenjsko nevažne zadeve. Postavimo za cvetlice na oknu, ki so daleč od naše stvarnosti in vendar še vedno ljube zamišljenemu pogledu; za čitanje knjige, katere vsebina je taka, kakor da bi se ne godile na svetu velike in usodne stvari in ki nam vendarle nudi trenutek oddiha in duševno povzdigujočega užitka. Zato morda ne bo odveč, če se v teh stolpcih pogovorimo o vprašanju, ki je bilo obravnavano že nešteto krat in o katerem so spisane debele bukve: o človekovem odnosu do knjig.

Omenil sem knjigo v zvezi s cveticami na oknu, ker bi zlasti dandanes marsikdo rekel, da so knjige na policah samo neke vrste okras naše vsakdanjosti, razkošje, ki ne sodi med žive in neogibne potrebe človeškega življenja; da knjige samo zabavajo našega duha, kakor cvetlice na oknu razveseljujejo naš pogled. Časi, ko je življenje polno skrbi — in kdaj neki je človek brez tega netiva svojih dejanj? — so precej naklonjeni takemu gledanju na knjigo. Čemu skrbeti za nekoristne ali malokoristne reči, če je drugih skrbi na pretek?

In vendar vemo, da na oknih naših kmečkih hiš, tam, kjer se sučejo pridne dekliške roke, ne ugasnejo od zgodnje pomladi do pozne jeseni tiste žive barve, ki izžarevajo iz najnežnejših stvorov narave, iz cvetic. Najsi se zdi ta skrb še tako nepotrebna, je vendar ostalo ob vsem delu in nejevoljah nekaj ljubezni do stvari, ki nimajo za nas drugega pomena, kakor da razveseljujejo naš pogled, krase in povzdigujejo našo brezbarvno vsakdanjost. Številne cvetice na oknih slovenskih kmečkih hiš so zmeraj pričale, da ima naš človek tudi pri trdem delu in mučnem življenju dovolj zdravega čuta za olepšanje in povzdigo samega sebe in svojega okolja.

Zato bi ne bilo težko doseči, da bi v kmečki hiši zavzela tudi knjiga tako častno mesto, kakor ga zavzemajo cvetlični lončki. Le-ti stojijo tam, kjer prihajata v dom svetloba in zrak, dve veliki življenjski prvini.

Knjiga pa je mnogo več kakor cvetlica: dobra knjiga izžareva lastno svetlobo in pronica s svojimi žarki naravnost v človeško notranjost. Njen vonj je opojnejši kakor je vohu vonj cvetlice. Človeški duh, najsi bo še tako preprost in še toliko utrujen od vsakdanjega življenja, se pod vplivom dobre knjige ogreje in povzdigne; zdi se mu, da je posinila vanj neznana svetloba.

Tuj pisatelj, ki je bil za mladih nog delavec in je hodil s culo iz kraja v kraj, pripoveduje, da se ni mogel nikdar zgubiti na dnu življenja, ker je imel vedno s seboj kakšno dobro knjigo. Bila mu je kakor tisto, čemur pravijo amulet: zdelo se mu je, da ga varuje pred skrajnimi neugodnostmi življenja. Kadar je imel kaj časa, se je zatekel h knjigi in takoj se je ovedel, da so na svetu še druge reči, ne samo človeške nevolje in krivice; občutil je, da utegne imeti naše življenje neki višji smisel. Nič ga ne bi bilo moglo tako prepričati, kakor tista knjiga, ki jo je nosil v svoji skoraj že beraški culi in ki je bila podobna Cankarjevi beli krizantemi v gumbnici berača. Pozneje je ta mož dal neko dobro knjigo, menda roman Tolstoja, človeku, ki je bil v zelo slabem položaju, tako rekoč na zanesljivi poti v zlo in pogubo. Ko ga je bil čez leto dni srečal, je spoznal, da je bil njegov znanec ves preroben in na najboljše poti k dobremu.

To je torej tista svetloba, ki prihaja v nas iz knjig in ki nas popolnoma prevzame, če je le našla v nas samih božjo iskro inteligence — čudežne sile, o kateri vemo, da je pogosto dana najsiromašnejšemu in najbolj zapostavljenemu, ni pa dana tistemu, ki so ga srečne okoliščine posadile kar na zaklad.

Knjižne police v sleherni slovenski hiši in na njih primerno število dobrih knjig — to je torej vzor, ki naj bi ga imeli pred očmi naši prosvetni delavci. O tem naj bi govorili ljudje, kadar hočejo odvrniti svoje misli od zaved vsakdanjega življenja in se zasanjati v bodoče dni. Videl sem družinsko knjižnico pri kmetih v nekaterih tujih

naprednih deželah in vedno se mi je zdelo, da je kmečko življenje v teh hišah drugačno kakor tam, kjer niso poznali tega, tudi za preprosti dom gosposkega okrasa. Gosposkega v najboljšem pomenu besede: v duhu tistega pravega gospostva, do katerega ima pravico vsak, še tako preprost človek, če je le zmožen povzdigniti svojega duha.

Tudi marsikje drugod so imeli knjige, a so bile razmetane po vseh mogočih kotih in izložene nesnagi in uničenju; videlo se je, da ni bilo nikogar, ki bi gledal na nje s tistimi prijaznimi očmi, kakor jih ima ženska za cvetlice na oknu. In vendar ni treba ne velikega truda in ne posebnih stroškov, da dobe knjige svoj častni prostor v kmečki izbi, v delavčevem stanovanju, pri obrtniku ali kjer koli, kjer biva tako zvan »mali človek«. Vse se suče okrog tega, da dobi vsak človek in vsaka družina pravilen in pravičen odnos do knjige. Tako nastaja tista velika naloga, ki bi jo hoteli na straneh te ljudske čitanke postaviti pred našega človeka: potreba vzgoje za knjigo.

Kakor koli se bo spreminjal svet in katere koli tehnične iznajdbe utegnejo v bližnji ali daljni bodočnosti olajšati — ali otežkočiti — človeško življenje, eno je gotovo: knjig ne bo mogoče nadomestiti. Knjig, skozi katere se pretaka ogromni tok človeškega znanja in izkušenj; ki so najcenejše in najdostopnejše sredstvo, če se hočemo poučiti o stvareh, ki so nam potrebne, ali o takih, ki nam razširjajo poglede v življenje, in če hočemo najti nekaj ur pozabe, razvedrila, zabave — tega, kar je potrebno vsakemu, zlasti še delavnemu človeku.

To, kar izvemo iz filmov ali iz radijskih aparatov, ne sega nikdar tako globoko v našega duha in ne vzgaja, ne oblikuje v toliki meri naše notranjosti, kakor vzgaja in oblikuje dobro izbrana, četudi preprosta in cenena knjiga. Dobro vemo, da je tisk — kakor sleherna iznajdba — prinesel na svet marsikaj slabega, vendar so vse njegove zlorabe malenkostne pred tistimi velikimi, žal še premalo izkoriščenimi možnostmi, ki jih nudi človeškemu gmotnemu, duhovnemu in npravstvenemu napredku knjiga. V skladovnici izbranih knjig so zdravila za vse mogoče človeške slabosti in

nepopolnosti, za premnoge bolesi, za neštete duševne rane, ki nam jih zapuščata življenje; v njih so navodila za prenekatero koristne stvari, ki bi mogle, če bi upoštevali nauk izkušenih in dobro poučenih ljudi, izdatno izboljšati in olepšati človeško življenje in dvigniti narod na večjo višino.

S tem bi ne hotel reči, da je — kakor so verovali stari razsvetljenci — ves problem človeškega napredka in človeške sreče v razširjenju umstvene kulture, v znanju, v razumskem spoznanju. Ne: naš današnji pogled je strožji in širši. Vemo, da je človeku treba mnogo več kakor samo znanja. Toda knjige niso zgolj posredovalke znanja, čeprav tiče v njih neizčrpni zakladi znanja. Knjige, kakor jih vključujem v sleherno knjižnico, namreč pomembna pesniška in pripovedna dela, so tudi veliki plug srčne kulture. Take knjige vplivajo na človeška čustva, na voljo, na npravstvene lastnosti. S tem, da v raznih smereh razgibljejo misli in čustva, vzbujajo težnjo po naši notranji prevzgoji, po našem bolj socialnem in človekoljubnem zadržanju, po večji in smotrnejši dejalno-

sti. Ni res, da knjige pospešujejo trpni odnos človeka do družbe in da zapirajo posameznika v njegov osamljeni svet. Tudi to delajo knjige, a samo nekatere — kajti knjig je nešteto in vsaka ima svoj vpliv. Pa tudi tak učinek ni škodljiv, dokler nastajajo v tem osamljenem svetu umetniška ali znanstvena dela.

Veliki italijanski pesnik Leopardi je zapisal nekoč o pesniških knjigah, da je malo vredna poezija, ki po čitanju in premišljevanju ne zapusti v bračevi duši tako plemenitega čustva, da vsaj pol ure po branju ni zmožen ne slabe misli ne nedostojnega dejanja. Zares: to je tisti učinek, ki naj bi ga dala knjiga. Dobra, izbrana knjiga ga res tudi daje ljudem, katerih duša je odprta veliki, posvečujoči in osrečujoči svetlobi pomembnih umotvorov. Stalno občevanje s takimi knjigami utegne nadomestiti Leopardijeve polurne učinke s trpežnejšimi ter preiti v tisto notranjo izobrazbo, ki edina loči inteligentnega človeka od neinteligentnega ter stori, da inteligentnost ni samo prazna beseda ali namišljen napuh. Ne smemo namreč pozabiti, da je inteligentnost prirojena in ne privzrojena; v vseh slojih in v vseh poklicih je neko število ljudi, ki so inteligentnejši od drugih. In prav ti, ki jim socialne ali druge razmere niso omogočile šolanja, najlaže razvijajo svoj naravni dar s knjigami ter dosežajo z njimi tisto višje zadovolj-

stvo, ki ga nudi vsakemu dovzetnemu človeku stalen stik z duhovnimi vrednotami. Kje je večji, uspešnejši in laže dostopnejši posredovalec takih plemenitih in koristnih stikov, kje boljše sredstvo za stalno samoizobraževanje, kakor je knjiga?

Vzgoja za knjigo je vzgoja za duhovno življenje in nekaj tega duhovnega življenja naj bi imel vsak človek, ki hoče biti človek v polnem pomenu besede. Vzgojo za knjigo morajo opravljati šole, prosvetne organizacije in vplivni posamezniki. Vse prizadevanje pa bo ostalo v najboljšem primeru na pol poti, če se ne posreči vzbuditi v dojemljivih ljudeh notranjega veselja, navdušenja in ljubezni do knjige. Zakaj samo ta čustva utegnejo olajšati dobrim knjigam njihov vpliv na posameznega človeka. In naposled ni smoter prosvetnega dela in izobraževanja zgolj v tem, da se pomnoži znanje. Po vseh izkušnjah v naših nemirnih dneh, ki odpirajo toliko globinskih pogledov v življenje, bodi smoter kulture zopet v tem, da stori človeka bolj človeškega, kakor so učili že stari humanisti. Z drugimi besedami: da dvigne in razvije v človeku kolikor moči dobrega, pozitivnega in zatre kar se da zla in hudobije, kolikor tiče v naravnih nagibih človeške nature. Ali si lahko mislimo ljubeznejšo sodelavko pri kulturni obnovi kakor je lepa, dobra domača knjiga?!

E. I.

Nekaj važnejših podatkov o Italiji

Kraljevina Italija je ustavna monarhija. Današnja ustavo ali statut, ki določa pravice in dolžnosti državljanov in Kralja, je dal svojim podložnikom piemontski kralj Karel Albert 4. marca 1848; po fašistični revoluciji v oktobru 1922 so jo deloma spremenili. Kralj je poglavar države in vlada po ministrskem svetu, ki ga izbira predsednik sveta med najbolj uglednimi člani obeh zbornic ali tudi izven parlamenta, predseduje mu pa načelnik vlade ali prvi minister, DUČE fašizma in predsednik Velikega fašističnega sveta. Zbornici sta dve: fašistična in korporacijska zbornica ter senatorska zbornica (senat). Fašistično in korporacijsko zbornico sestavlja 650 članov; 150 od njih pripada Narodnemu svetu fašistične stranke (zvezni tajniki,

ravnatelji in nadzorniki), 500 pa je izbranih izmed članov Narodnega sveta korporacij.

Senat sestoji iz nedoločenega števila članov (350—450) v starosti nad 40 let. Imenuje jih Kralj izmed oseb, ki vrše pomembne civilne, vojaške in cerkvene službe, ali pa imajo važne zasluge za razvoj gospodarstva, znanosti, slovstva, umetnosti, industrije in trgovine. Člani senata so tudi nad 21 let stari moški člani vladarske hiše.

Najvišji uradniki Narodne fašistične stranke sestavljajo Veliki fašistični svet, ki določa politične ukrepe in smernice Narodne fašistične stranke ter na predlog Dučēja imenuje ali odstavlja tajnika, podtajnika in upravne člane Nar. faš. stranke.

Z ozirom na zemljepisno lego se deli Italija na severno, srednjo in južno Italijo. Meja med severno in srednjo Italijo sta strugi reke Magre, ki se izliva v Tirensko, in Marecchije, ki se izteka v Jadransko morje, pa greben Apenina, ki se dviga med tema rekama. Srednjo in južno Italijo ločita reka Sangro, ki se izliva v Jadransko, in reka Garigliano, ki se izteka v Tirensko morje. Za enoto zase se smatra otoška Italija, ki obsega Sardinijo, Sicilijo in nekatere manjše otoke.

Vsa Italija se deli v 18 dežel, ki imajo stara zgodovinska imena in so upravno razdaljene na pokrajine ali province.

Severna Italija se deli na sedem dežel in sicer na Piemont, Lombardijo, Veneto (Benečijo), Venezia Giulio (Jul. Benečijo), Venezio Tridentino (Tridentinsko Benečijo), Emilijo in Ligurijo, ki obsegajo skupaj 43 pokrajin.

Srednja Italija se deli na pet dežel: na Toskano, Lacij, Umbrijo, Abruce in Molise, Marke, ki obsegajo skupaj 25 pokrajin.

Južna Italija se deli na štiri dežele: na Kampanijo, Apulijo, Lukanijo, Kalabrijo, ki obsegajo skupaj 14 pokrajin.

Otoška Italija se deli v dve deželi: Sicilijo in Sardinijo, ki obsegata 12 pokrajin.

K 94 pokrajinam, ki jih obsegajo te dežele, je treba dodati še štiri pokrajine v Libiji (to so: Tripoli, Misurata, Bengasi, Derna); dalje Ljubljansko pokrajino, dve pokrajini v Dalmaciji (Spalato - Split in Cattaro - Kotor), tako da ima kraljevina Italija v celem 101 pokrajino. Pokrajine se imenujejo po glavnih mestih, ki so njih upravna središča s sedežem prefekta, ki upravlja pokrajino. Na čelu občin, ki jih je okoli 7400, sta župan in občinski svet, ki ju imenuje vlada. Župan mesta Rima se imenuje guverner. Število prebivalstva dežel, pokrajin in glavnih mest ter njihova razsežnost so razvidni iz sledeče razpredelnice v zaokroženih številih:

Pokrajine in dežele	Površina v km ²	Prebivalcev l. 1931.	Na 1 km ²	Prebivalcev glav. mesta
Alessandria	5.079	756.068	148	83.000
Aosta	4.759	226.107	47	21.000
Cuneo	7.435	619.598	83	36.000
Novara	3.604	389.352	108	63.000
Torino	5.481	1.147.149	209	597.000
Vercelli	2.998	359.525	120	40.000
Piemonte	29.356	3.497.799	120	
Genova	1.767	831.651	470	608.000
Imperia	1.183	162.383	137	29.000
La Spezia	894	221.921	139	108.000
Savona	1.589	221.003	248	61.000
Liguria	5.433	1.436.958	264	

Pokrajine in dežele	Površina v km ²	Prebivalcev l. 1931.	Na 1 km ²	Prebivalcev glav. mesta
Bergamo	2.789	584.881	210	82.000
Brescia	4.722	710.642	150	119.000
Como	2.067	487.277	235	54.000
Cremona	1.775	364.842	205	64.000
Mantova	2.339	397.686	169	43.000
Milano	2.761	2.001.875	725	992.000
Pavia	2.964	481.884	162	50.000
Sondrio	3.194	133.758	42	11.000
Varese	1.197	382.462	319	43.000
Lombardia	23.808	5.545.307	232	
Belluno	3.675	210.355	57	25.000
Padova	2.141	632.160	295	131.000
Rovigo	1.771	315.868	178	37.000
Treviso	2.477	560.809	226	54.000
Udine	7.121	718.245	101	66.000
Venezia	2.444	594.415	243	260.000
Verona	3.097	563.159	181	154.000
Vicenza	2.732	528.256	194	65.000
Veneto	25.448	4.123.267	162	
Bolzano	7.333	269.610	36	41.000
Trento	6.567	390.527	59	57.000
Venezia Trid.	13.900	660.137	47	
Fiume	1.011	106.775	106	53.000
Gorizia	2.636	205.823	78	49.000
Pola	3.703	297.526	80	56.000
Trieste	1.231	348.494	283	250.000
Zara	110	20.324	184	19.000
Venezia Giulia in Zara	8.691	978.942	112	
Bologna	3.708	683.032	184	246.000
Ferrara	2.625	366.611	139	116.000
Forlì	2.907	422.831	145	61.000
Modena	2.700	448.429	166	93.000
Parma	3.457	373.695	108	71.000
Piacenza	2.576	290.445	112	66.000
Ravenna	1.852	272.500	147	78.000
Reggio nell'Emilia	2.291	360.909	157	91.000
Emilia	22.116	3.218.452	145	
Arezzo	3.203	301.147	94	57.000
Firenze	3.879	840.287	216	316.000
Grosseto	4.496	167.991	39	24.000
Livorno	1.219	245.787	201	124.000
Lucca	1.775	339.991	191	82.000
Massa e Carrara	1.156	189.678	164	40.000
Pisa	2.442	335.187	137	73.000
Pistoia	952	202.405	212	70.000
Siena	3.811	260.891	68	48.000
Toscana	22.933	2.892.364	126	

Pokrajine in dežele	Površina v km ²	Prebivalcev l. 1931.	Na 1 km ²	Prebivalcev glav. mesta
Ancona	1.937	356.879	184	84.000
Ascoli Piceno	2.085	288.811	138	37.000
Macerata	2.773	277.696	100	26.000
Pesaro e Urbino	2.895	294.360	101	43.000
<i>Marche</i>	<i>9.690</i>	<i>1.217.746</i>	<i>125</i>	
Perugia	6.361	514.996	81	79.000
Terni	2.128	179.078	84	63.000
<i>Umbria</i>	<i>8.489</i>	<i>694.074</i>	<i>81</i>	
Frosinone	3.239	413.766	128	16.000
Rieti	2.738	163.985	60	32.000
Roma	7.552	1.577.018	209	1.008.000
Viterbo	3.650	230.186	63	37.000
<i>Lazio</i>	<i>17.179</i>	<i>2.384.955</i>	<i>139</i>	
Aquila	5.038	344.466	68	52.000
Campobasso	4.618	375.675	81	27.000
Chieti	2.594	358.953	138	34.000
Pescara	1.224	193.051	157	44.000
Teramo	1.944	226.414	116	31.000
<i>Abruzzo e Molise</i>	<i>15.418</i>	<i>1.498.559</i>	<i>97</i>	
Avellino	2.858	420.843	147	27.000
Benevento	2.588	330.950	127	37.000
Napoli	3.118	2.084.960	668	839.000
Salerno	4.944	657.973	133	63.000
<i>Campania</i>	<i>13.508</i>	<i>3.494.726</i>	<i>258</i>	
Bari	5.156	948.821	184	172.000
Brindisi	1.806	242.215	134	40.000
Foggia	7.112	505.586	71	57.000
Lecce	2.768	487.138	176	47.000
Taranto	2.426	302.833	125	106.000
<i>Puglia</i>	<i>19.268</i>	<i>2.486.593</i>	<i>129</i>	
Matera	3.793	157.022	41	20.000
Potenza	6.194	350.728	56	25.000
<i>Lucania</i>	<i>9.987</i>	<i>507.750</i>	<i>50</i>	
Catanzaro	5.270	572.625	108	42.000
Cosenza	6.647	545.749	82	36.000
Reggio di Calabria	3.157	550.580	174	123.000
<i>Calabria</i>	<i>15.074</i>	<i>1.668.954</i>	<i>110</i>	
Agrigento	3.044	398.886	131	30.000
Caltanissetta	2.107	245.575	116	44.000
Catania	3.572	685.785	192	228.000
Enna	2.553	225.987	88	23.000

Pokrajine in dežele	Površina v km ²	Prebivalcev l. 1931.	Na 1 km ²	Prebivalcev glav. mesta
Messina	3.249	600.092	184	183.000
Palermo	4.992	843.742	169	390.000
Ragusa	1.504	237.910	158	50.000
Siracusa	2.208	284.369	128	50.000
Trapani	2.509	374.521	149	60.000
<i>Sicilia</i>	<i>25.738</i>	<i>3.896.866</i>	<i>142</i>	
Cagliari	9.243	476.232	51	102.000
Nuoro	7.327	207.283	28	9.000
Sassari	7.520	289.610	38	54.000
<i>Sardegna</i>	<i>24.090</i>	<i>973.125</i>	<i>40</i>	

Kopnena meja Italije meri 1910 km; od tega odpade na mejo s Francijo 487 km, s Švico 724 km, z Nemčijo 550 km, s Hrvaško 116 km. Italijanska obala meri na polotoku 4315 km, skupaj z otoki 8.500 km; k temu je prišteti še dolžino obale Dalmacije 1564 km; skupaj torej 10.064 km. (Dolžina obale Francije je n. pr. le 2850 km.) Dolžina Italije od Monte Bianca do Otranta je 1140 km, širina pa znaša v Padski nižini 600 km, v srednji Italiji 240 km, v Kalabriji 30 km.

Železniškega omrežja ima Italija 23.000 km, od teh je 6200 km že elektrificiranih.

Oddaljenost najvažnejših mest po železnici:

a) od Ljubljane:

Postumia	65 km	Trieste	147 km
S. Pietro del C.	78 „	Fiume	138 „

b) od Triesta:

Ancona	521 km	Modane	683 km
Bari	967 „	Monfalcone	28 „
Bologna	317 „	Napoli	945 „
Brindisi	1078 „	Padova	194 „
Chiasso	475 „	Pola	130 „
Domodossola	549 „	Roma	731 „
Firenze	414 „	Reggio Cal.	1378 „
Fiume	129 „	Tarvisio	177 „
Genova	574 „	Torino	577 „
Gorizia	50 „	Udine	83 „
Mentone	740 „	Venezia	157 „
Milano	424 „	Verona	277 „

Italija je izrazito poljedelska dežela in se pretežno del prebivalstva bavi s poljedelstvom in kmetijsko industrijo. Pšenična polja zavzemajo nad 50.000 km². V razmerju s površino se nikjer drugod na svetu ne prideluje toliko pšenice kakor v Italiji. Pridelek znaša povprečno 75 milij. centov (l. 1937. in 1938. pa celó 81 milijonov). Na prvem mestu so dežele Emilija (11 mil.), Sicilija (10 mil.), Benečija (7 mil.), Lombardija (6 mil.), Piemont in Toskana (po 5 mil.).

Druga važna panoga je vinogradništvo na površini 40.000 km² in z letnim pridelkom 40 milijonov hl vina. Italijanska vina imajo svetovni sloves, predvsem marsala in chianti. Prvo ima ime po sicilijanskem mestu Marsala in se pripravlja iz grozdja zapadne Sicilije. Začel ga je izdelovati v osemnajstem stoletju Anglež Woodhouse in ga izvažati v Anglijo, kjer je postal marsala najbolj priljubljeno vino, posebno pri mornarici. Chianti je staro zgodovinsko ime za ozemlje, ki leži med Firenze in Sieno. Imena Chianti se po zakonu prav za prav sme posluževati za svoja vina samo 11 občin te deželice. Največ zaslug za prvovrstno kakovost tega vina ima baron Ricasoli, ki je posestnik največjih vinogradov, od katerih so nekateri na svetovnem glasu, n. pr. Brolio in Meleto. Letni pridelek kjantija se računa na ca 200.000 hl. Ni pa vsako vino, ki se prodaja pod tem imenom, iz te klasične pokrajine. Po zakonski naredbi iz l. 1924. sme samo pravi kjanti nositi zaščitno znamko, grb dežele Chianti: črnega petelina v zlatem polju. Vina Rufino, Pomino, Carmignano so tudi prvovrstna toskanska vina, toda ne z ozemlja Chianti.

Cvetličarstvo je razvito posebno v Liguriji, kateri pripada 1668 ha od 2798 ha cvetličnih kultur v vsej Italiji. Središča cvetlične proizvodnje so Sanremo, Ospedaletti, Bordighera in Ventimiglia, ki imajo svoje cvetlične sejme v posebej za to zgrajenih poslopih.

Živinoreja je v sorazmerju s prebivalstvom šibkeje razvita. Zadnji popis živine je ugotovil, da je v Italiji 9,457.000 ovac, 7,167.000 goved, 828.000 koz, 2,940.000 prašičev, 791.000 konj, 796.000 oslov, 431.000 mul in 15.000 bi volov.

Italija je na prvem mestu v Evropi v gojenju sviloprejk in tretja na svetu (za Kitajsko in Japonsko). Letno pridelava 30,000.000 kilogramov kokonov; od teh odpade polovica na Lombardijo.

Naše čitatelje bo gotovo posebno zanimalo nekaj natančnejših podatkov o dveh pokrajinah, ki mejita na Ljubljansko pokrajino.

Pokrajina Gorizia je bila ustanovljena s kraljevskim dekretom od 2. jan. 1927 z mejami, ki se ne ujemajo popolnoma z onimi, ki jih je istoimenska pokrajina imela pod bivšo Avstrijo in katere ozemlje je bilo l. 1923. deloma priključeno pokrajini Friuli, ostalo pa je bilo vključeno v novo pokrajino Trieste.

Glavno mesto pokrajine, Gorizia, leži 82 m nad morjem, grad v sredi mesta ima 148 m nadmorske višine. Mesto je z gorovji zaščiteno proti mrzlim severnim vetrovom in ima znano milo podnebje. Srednja temperatura v januarju je 3°, v juliju 23°. Goriški občini so bile priključene sledeče okoliške občine: Lucinico

(Ločnik), Piedimonte (Podgora), Salcano (Solkan), S. Pietro di Gorizia (Šempeter). S. Andrea (Štandrež), Vertoiba in Campi Santi. Po štetju iz l. 1931. ima mesto Gorizia 29.000, občina pa 49.000 prebivalcev. Pokrajina je pretežno poljedelska, po štetju iz l. 1927. ima okoli 66.000 goved in nad 100 zadržnih mlekarn. Prideluje poleg zgodnje zelenjave in južnega sadja 550.000 kg krompirja in 108.000 hl vina. Razen tega ima okrog 3000 industrijskih in obrtnih obratov, v katerih je zaposlenih 15.869 delavcev. Najvažnejši so: tovarna verig v Sagradu, tovarna tekstilnih strojev v občini Gorizia, tovarna poljedelskih strojev v občini Cernizza Goriziana. Tekstilni tovarni sta v Aidussini in v Gorizii. Čipkarstvo je razvito v Idriji, ki ima tudi znameniti rudnik živega srebra, ki je po produkciji drugi na svetu (prvi je Almaden v Španiji). Idrija je po velikosti druga občina v provinci, po priključitvi sosednjih občin Spodnje Idrije, Dol, Ledin in Ceconico obsega 183 km² ter ima 10.600 prebivalcev. Proizvodnja živega srebra znaša letno 5000 q v vrednosti 25 mil. lir; v rudniku je zaposlenih okoli 1000 rudarjev.

Pokrajina Trieste je bila ustanovljena leta 1923. Leta 1921. je imelo njeno ozemlje 325.940 prebivalcev, do l. 1931. pa se je dvignilo na 348.494. Prirastek gre predvsem na račun mesta Trieste, ki tvori okoli 70% vsega prebivalstva pokrajine. Razvita je posebno industrija, ki ima 5000 obratov s 65.364 delavci, katerih večina odpade na Trieste (49.364), Monfalcone (9045), Muggia (1478), Ronchi dei Legionari (1144), Aurisina (884 v kamnolomih).

Trieste, glavno mesto pokrajine, je l. 1921. imelo 249.374 prebivalcev, l. 1936. pa že 252 tisoč 238, tako da je danes po številu prebivalstva na desetem mestu med velikimi mesti Italije. Izmed 249.574 prebivalcev l. 1931. jih je bilo rojenih v Triestu ali občinah istoimenske pokrajine 185.100; 49.040 pa se jih je priselilo iz drugih pokrajin. V inozemstvu rojenih je bilo 15.314.

Trieste je izrazito trgovsko in industrijsko mesto. Ladjedelnice so v dobi od l. 1922. do l. 1933. zgradile 101 trgovsko ladjo s 675.000 tonami in 28 vojnih ladij z 48.000 tonami. Promet v pristanišču je bil v letih 1901—1905 letno 2.1 milijona ton, med vojno l. 1916. je padel na 16.435 ton in se je zopet dvignil v letih 1930—1934 na letnih 2.2 milijona ton. V blagovnem prometu je triestinsko pristanišče na tretjem mestu (za Genovo in Venezijo), po številu ladij, ki so pristale in odplule, pa je na prvem mestu med italijanskimi pristanišči (letno okoli 34.350 edinic). Najvažnejše paroplovne družbe so: Italia, Lloyd Triestino, La Navigazione Libera Triestina in Tripcevich.

I.

Če kje na zelenem travniku ali na hišnem dvorišču opazujemo otroke, zlasti doraščajoče dečke, kako in kaj se igrajo, vidimo, da je na sporedu njihovih mnogoštevilnih in raznovrstnih iger vedno tudi znana igra »trden most«. Stara je ta igra »most«, a hkrati večno mlada, vsak čas nova in zmeraj enako priljubljena pri otrocih. Malone vsak izmed nas je prav gotovo kdaj nastopil kot igralec v »trdnem mostu«, ki so ga postavljali že naši očetje, dedje in pradedje, ko so bili mladi. In doma je povsod ta igra, v mestu kakor v najsamotnejši gorski vasi. Razvjen deček v mestu in ubog pastirček na vasi ali na paši, oba sta enako verna in vneta graditelja »trdnega mostu«.

Kako izvajajo to slavno igro »most« otroci pri nas na Slovenskem in drugod v Evropi? Današnji dan ljubljanski dečki na dvorišču Kolizeja na Gosposvetski cesti gradé most takole: dva dečka, ki sta največja in najmočnejša, se postavita drug proti drugemu ter se primeta z obema rokama, ki jih dvigneta kvišku, in tako napravita most. Poprej pa se naskrivaj dogovorita, kdo od njiju bo »zlato jabolko«, kdo »zlata hruška«. Ostali dečki, ki jih je navadno 10 do 15, pa tudi več, se postavijo nasproti mostu v ravni vrsti drug za drugim. Vsak se prime svojega prednika. Prvi (A) na čelu jih vodi in se z dečkoma (B), ki tvorita most, takole pogaja (ali pa tudi ves zbor):

- A. Al je kaj trden ta vaš most?
 B. Kakor skala kost.
 A. Al gre lahko naša vojska skoz?
 B. Sano ée nam zadnjega pustite.

Nato steče vojska skozi vrata-most. Dečka, ki tvorita most, vse izpustita, le zadnjega ujameta na ta način, da spustita nanj svoje roke. In ga vprašata: »Kaj imaš raje, zlato jabolko ali zlato hruško?« Ujetnik se na to vprašanje odloči ali za zlato jabolko ali za zlato hruško,

na kar se priključi prvemu ali drugemu dečku. Igra se zdaj ponavlja vse dotlej, dokler niso vsi porazdeljeni v dva tabora, v dve nasprotni si vojski, v pripadnike zlatega jabolka in v pripadnike zlate hruške. Med obe nasproti si stoječi vojski začrtajo ris, nakar se prične borba, kdo bo katerega potegnil preko risa. Kdor prestopi ris, se mora priključiti zmagovalni vrsti.

Opisana ljubljanska igra »most« predstavlja običajen in splošen tip mostne igre, ki ga je v veliki meri razširila šola. Zaradi tega bi ga najprimerneje imenovali meščanskošolski tip otroške igre »most«.

V bližini Ljubljane — na Igu — se otroci v tej igri že malo drugače pogajajo:

- A. Če je kaj trden most?
 B. Še bolj kot kamen kost.
 A. Al gre žih naša vojska skoz?
 B. Žih še sto taciš kot ste vi.
 A. Prvega spustite, zadnjega lovite.

Z Iga pojdimo v Ziljsko dolino, v Zahó-mec, tedaj bomo slišali ziljski otroški zbor, ki se takole pogaja:

- A. Nadrite, nadrite želižæn müæt,
 da buó šua naša vójska skúæs! . . .
 B. Kó nån dáste?
 A. Tæ zædnjæga çuæpe, kæ sæ rítæ drží . . .

V Središču pa pastirji zopet takole vprašujejo in odgovarjajo:

- A. Hej, hej, donda! Ali imate močen most?
 B. Mamo, mamó, kak je ribja kost.
 A. Jel bi naša vojska mogla skoz?
 B. Bi, bi, samo vaš ti zadnji ne.
 A. Kaj pa je naš ti zadnji križ?
 B. Črno oko deklinsko peljete.
 Peljajte, ti zadnji pa bode vlovljen.

Ako primerjamo besedila vaškopastirskih mostnih iger z ljubljanskim, tedaj najdemo, da so si vsi ti dvogovori med seboj v bistvu

**Cjubljanska otroška igra „most“:
vojska steče skozi vrata-most**

določno podobni, le dodajajo in izpreminjajo se imena, jezik, izraz. Tako moramo na priliko o ziljskem otroškem mostu ugotoviti, da je njegova redkost in svojstvenost podana ravno v krepki in jedrnatil ziljski besedi.

Bogata in pisana je zakladnica otroške igre »most« pri drugih slovanskih narodih. V prvi vrsti naj navedemo staroslovaško igro »Královna« ali »Hoja Đuňďa«. Ta igra nas s svojim stalnim pripevom »Hoja Đuňďa hoja« in s črnooko deklico kot darom oziroma odkupnino za prehod preko zlatega mostu opozarja na sorodnost s slovensko pastirsko igro iz Središča, ki je njen začetni pripev »Hej, hej, donda« in ki tudi omenja »črno oko deklinsko« (pravilno: črnooko deklino).

Med Poljaki je najbolj razširjena otroška igra »Javor« ali »Most«. Dva otroka, ki se imenujeta javorova človeka ali moža, napravita vrata-most. Ostali igralci popevajo vprašujoč, javorova moža pa odpevata:

- A. Javorova moža, zakaj tu stojita?
Javor, javorova moža! (stalni pripev)
B. Stojiva, stojiva, gradiva most.
A. Iz česa ga gradita, iz česa ga spletata?
B. Iz hrastovega listja, iz brezovih obeskov.
A. Pustite nas tod skozi s čredo konj in s kočijo?
B. Prav rada, le enega obdrživa.

Pripominjam, da so Poljaki l. 1933. na podlagi posebne ankete Znanstvenega sveta za telesno vzgojo naroda zbrali 311 opisov poljske otroške igre »most«.

Nemški otroci poznajo »Goldene Brücke«, »Magdeburger Brücke« (Turingija) ali pa »Mei-ersche Brücke« (Hesi). Elzaški pesnik Altswert omenja v 15. stol. igro »most« in sicer v okviru alegorične pesnitve »Der Tugenden Schatz«: »zwei spilten der fuln brucken«.

V Italiji se mostna igra prvič omenja leta 1328., kar nam predstavlja letnico najstarejšega zapisa v Evropi in na svetu sploh.

Mostna igra se v Italiji izvaja v znamenju izbere in borbe med Gwelfi in Ghibellini. — Tudi Francozi, Angleži, Španci, Rusi, Čehi in drugi evropski narodi prav dobro poznajo to otroško igro »most«, razen teh pa še n. pr. Kafri v Afriki, prebivalci Madagaskarja in rodovi Nove Gvineje. Igre teh ljudstev bi bile za primerjalni etnološki študij pač najbolj poučne, toda za zdaj so nam žal še nedostopne.

II.

Mnogo bolj kot ta vsesplošna razširjenost otroške igre »most« pa vzbujajo našo pozornost prevažno dejstvo, da izvajajo to igro tudi odrasli v določenem času: belokranjski fantje in dekleta se na velikonočni ali binkoštni ponedeljek zberó na posebnem prostoru ter v okviru svojih obrednih plesov in iger uprizoré tudi starodavno igro »most«, znano iz otroškega sveta. — Razlikujemo: 1.) metliški most, 2.) črnomaljsko kolo-most, 3.) predgradski most.

1. Metliški most. Na pungertovi ravnici v Metliki se razvrsti do 12 parov fantov in deklet v dva ločena zbora: po šest parov (A) držeč se za roke gleda proti sončnemu vzhodu, ostalih šest parov (B) se tem postavi nasproti in sicer z vojarinko v prvem paru, na kar začno popevati kolebajoč s sklenjenimi rokami:

- A. Al je kaj trdn ta vaš must?
Préroža, roža prungárjena.
(stalni pripev)
B. Trji je kot kamen kust.
A. Iz česa ste ga zidali?
B. Iz zláta, srébra délali.
A. Komu ste zláto pókráli?
B. Gospúď župani pókráli.
A. Mi čmo gospúdi povedat.
B. Mi smo njegóva góspoda.
A. Mi pa njegóvi kmétiči.
B. Vi ste srahliva góspoda.
A. Vi ste vušiva góspoda.
B. Kaj nam naméte dájete.
A. Al éte nas pústit trikrat skuz,
de mal žofrána zmóčimo?
B. Kaj nam míte nosíte?
A. Črnooko deklíco.
B. Žíhr preskóčte trikrat skuz,
de mal žofrána zmóčíte.
Préroža, roža prungárjena.

Nato vzdignejo pari B visoko roke, vojarinka pa najprej spusti skoz mladenko »črnooko deklico«, zatem pa še svoje pare pelje čez most.

2. Črnomaljsko kolo-most. Črnomaljski most se je že docela pomaknil v kolo ter tvori v njem končni plesni lik. Most pojó dekleta, razvrščena v kolu:

- A. Al je kaj trdn ta vaš must?
Spreroža, roža brúnka je naša.
(stalni pripev)
- B. Al j' trdn, trdn kakor kust.
A. Iz česa ste ga zidali?
B. Iz le-te repe šnitane.
A. Al komu ste jo jkrali?
B. Našmu gospod županu.
A. Al mi vas čmo zatožiti?
B. On je naš dobr oče,
ki nam nč ne sporeče.
A. Al nas pustite trikrat skuz?
B. Al kaj za sabo vodite?
A. Mi ta dekleta vodimo,
ki lepe gvante nosijo.
B. Al pejte, pejte trikrat skuz,
zdignite gor visok roké.
Spreroža, roža brúnka je naša.

Metliški most

III.

Vojarinki dvigneta sklenjeni roki, kolo se razklene in teče trikrat skozi vratca-most, vojarinki se vedno na mestu previjeta in okreneta.

3. Predgradski most. Čelna vrsta med seboj pomešanih fantov in deklet se postavi nasproti drugi prav taki vrsti. Zdaj pripleše ena vrsta k drugi, zdaj druga k prvi, pojó in se na koncu vsakega vprašanja ali odgovora priklonijo. Po končanem petju pelje vojarinka drugo vrsto skozi most, ki ga stvori prvi par v prvi vrsti.

- A. Jeli trdn ta vaš most?
Brójeli broj, brojнке broj!
(stalni pripev)
- B. Vera je trdn se ko kost.
A. Iz česa ste ga delali?
B. Iz te repe ribane,
iz teh rakovih koščic.
A. Komu ste jo pókrali?
B. Našmu góspod županu.
A. Vi ste, kume, šmrkani.
B. Vi ste vrh glave grintavi,
pod očimi plesnivi.
A. Al gremo žihr čez vaš most?
B. Žihr greste čez naš most,
saj je trden se ko kost.
Brójeli broj, brojнке broj.

Most kot svojstvena podoba med drugimi plesnimi liki je ohranjen v starodavnih viteških plesih pri raznih evropskih narodih, n. pr. v viteški plesni igri »Kumpanija« z dalmatinskega otoka Korčule. Igralci, oboroženi z meči, predstavljajo boj, ki se razplete med domačini Dalmatinci in gusarji. Ta boj prav za prav prikazuje ples, ki se odvija v izredno svečanem ritmu. Plesalci prehajajo iz kola v dve nasprotni vrsti in stvorijo nekak most z meči, ki se križajo zdaj zgoraj, zdaj spodaj. V obredno enakomernem ritmu prehajajo plesalci preko mečev.

Danski pastor O. Feilberg, ki je med prvimi začel pojasnjevati zagonetno igro »most«, sicer pravi v svoji knjigi, da od otrok grajeni most bolj nalikuje južноеvropskim pokritim mostovom ali mostovom s streho nego običajnim odprtim, vendar je treba od takih domnevnih možnosti odločno stopiti korak naprej in pravilno ugotoviti, da most, kakor ga stvorita dva igralca ali plesalca s sklenjenimi in dvignjenimi rokami ali z meči, res ni prav nič podoben običajnemu mostu preko vode, temveč je nasprotno docela enak vходу z obokom, vratom, brani, predoru, odprtini, skozi katero stečejo ali plešejo igralci. Spričo tega dejstva nam je razumljivo, zakaj nekateri narodi te otroške igre ne nazivajo samo »most«, ampak gléde na njeno glavno dejansko podobo tudi: zlata brana (Čehi) ali vorota (Rusi).

Nadalje v resničnem vsakdanjem življenju pravimo: hodim po mostu, gremo čez most. V ljubljanski otroški igri »most« pa vojska čisto določno vprašuje: Al gre lahko naša vojska skoz? V ziljski igri ukazuje zbor: Nardite most, »de buo šua naša vojska skus«. V metliškem mostu vprašujejo: Al čte nas pustit trikrat skuz? V črnomaljskem mostu zopet takole dovolijo prehod: Al pejte, pejte trikrat skuz. Edino izjemo najdemo v predgradskem mostu, kjer se je v vprašanje prikradla beseda most, zaradi česar se prošnja za prehod nujno glasi: Al gremo žihr čez vaš most? Če bi tu manjkala beseda most, bi se vprašanje v predgradskem mostu prav tako glasilo ko drugod: Al gremo žihr skoz? Vsa taka in podobna mostna vprašanja (Al gremo žihr skoz itd.) ter odgovori, ki slede tem vprašanjem, pa so naraven in dosleden odraz stvarne podobe mostu in resničnega mostnega dejanja, ki ni hoja ali tek čez most, ampak nasprotno hoja, pohod, tek skozi vrata, predor, odprtino, ki jo stvorita dva igralca s svojimi sklenjenimi in dvignjenimi rokami.

**Ljudska plesna igra v Češkem lesu:
predor z meči, podoben mostu v „Kumpaniji“**

Seveda je igra »most« šla skozi številne razvojne stopnje, preden je prispela do današnje podobe. Pri tem se je naravno izpreminjalo besedilo, ki je izpremembam najbolj podvrženo. Besedilo je donášalo k prvotni osnovi vedno nove stvari, nova vprašanja in odgovore, ki zdaj odkrivajo davne mostne žrtve (črnooka deklica?), zdaj pa kažejo pozornost na srednjeveško časovno-socialno ozadje ter spominjajo na dobo graščakov in tlačanov (»mi smo njegovi kmetiči« itd.). Hkrati s tem pa so se stara dejanja izpreminjala, nova pa dodajala, kar vse je prekrilo prvotni smisel. In pri dokončni sodbi in pojasnitvi igre »most« se moramo vsekakor na vsa ta dejstva ozirati. Upoštevati je treba vsa mostna dejanja, vse prizore in momente, kritično pretestiti besedila, orisati razvojne stopnje itd. Če pa hočemo priti do pravih rezultatov in sodb, moramo začeti na pravem mestu, kar se pravi, igre »most« lotiti se pri njenem korenu. In kje naj bi bil koren, kje naj se skriva jedro mostne igre? Nič se ne motimo, če trdimo: v stvarni in osnovni podobi mostu (= vrata, predor, odprtina) ter v resničnem in osrednjem mostnem dejanju:

SKOZ ITI, SKOZ HODITI, SKOZ TEČI.

Bežen pogled v svet ljudskega čaranja nas pouči, da so vsa ta dejanja: skoz iti, skoz hoditi, skoz teči ali skoz lesti, skoz povleči, skoz potegniti itd. stara in preizkušena zdravilna sredstva ter posebna čarovna dejanja, s katerimi se skuša preprosti človek ubraniti zlih duhov, rešiti se iz stanja začaranosti, ali s katerimi želi doseči kak drug namen, ki je zanj izredno važen in nujen. Slovensko ljudsko zdravilstvo, naši običaji in pripovedke prav dobro poznajo ta svojevrstna čarovna dejanja. Oglejmo si jih na kratko po vrsti.

1. Že Valvasor poroča v svojem bogatem in za nas Slovence tako dragocenem delu »Die Ehre des Herzogthums Crain« o votlem kamnu (Voteu-kamen) v gozdu Medvedici blizu Turjaka na Dolenjskem. Skozi ta votli kamen je dobro zlesti, da se rešiš bolečin in izpahnjelj v hrbtu. Valvasor piše, da so se kmetje takega hrbtnega zdravljenja pogosto posluževali. Po nasvetu kmetov je zlezal skozi ta votli kamen pri Turjaku tudi neki župnik, ki je trpel na hudih bolečinah v hrbtu. Izlet skozi votli kamen mu je tako koristil, da so bolečine v hrbtu takoj odjenjale.

Davorin Trstenjak je na Pohorju poznal človeka, »kateri bolne ljudi skozi votle pečine poriva in tako ozdravlja«.

Majhen votel kamen, ki ga obesijo na vrata, pa v Beli Krajini zabrani mori vstop v hišo, na Krasu pa prežene vedomca, če hodi koga tlačiti.

2. V Slovenjem Plajbergu na Koroškem zdravijo »škodo« (kilo) med drugim na ta način: deblo mladega jesena precepijo in »začelajo«, skozi precep potegne »veči kotrej«, t. j. krstni boter kilavega otroka. Ko drevo rano (precep) zaceli, je izginila tudi bolezen.

Če je otrok »uročen«, razkoljejo v Prekmurju mlad hrast v sredini, če je otrok deček; če je deklica, pa češnje. Dva držita drevo vsaksebi, oče in mati pa potegneta otroka trikrat skozi odprtino. Nato drevo zavežejo, da zaraste.

3. Na Koroškem »zadelajo« pastirji ovce volku na poseben čarodejen način: najprej poiščejo ostrožnico (divji grm, imenovan tudi robida), ki pa mora biti v obliki podkve k tlom priraščena. Skozi njen obroč potegnejo pastirji vsako jagnje takoj, ko se vleže. Vsa ovčja čreda postane s tem volku nevidna, volk jo sicer voha in se peni, kadar gre mimo, a škodovati ne more.

Slično čarodejno moč ima ostrožnični obroč v naslednji koroški pripovedki: V Kotnikovih pečeh pod Plešivcem so ujele žalžene (koroške vile) mladeniča. Fant se je nekoč napravil

spečega in med drugim slišal, kako je ena izmed žal-žena dejala drugi: »Dobro je, da ne ve za skrivno moč strožnice. Če bi smuknil skozi strožnično podkev, pa bi nam mogel uiti.« Mladenič je drugi dan poiskal strožnico, ki je bila na obeh konceh priručena k tlom, zlezel skozi ta obroč in srečno pobegnil žal-ženam.

V Beli Krajini pravijo ostrožnici k o p i n a. Ako se kopina grebení, se oni, ki zleze izpod grebenice, spremeni v žensko. Ako izpodleze ženska, se spremeni v moškega.

4. Razlikujemo še druge votle in luknjaste stvari in razne odprtine, skozi katere potegne slovenski kmet svojega bolnega otroka. Tako Korošci zelo pogosto zdravijo otroka s k o n j s k i m k o m a t o m. Če je otrok »žiladen«, to je, če ga prijemajo v spanju krči, da dobi spačen obraz in se zvija na vse strani, tedaj takega otroka potegnejo skozi še topel konjski komat (otroka ženskega spola skozi komat kobile). Hlapec, ki drži komat, vpraša vsakokrat: »Kaj delaš?« In mati, ki vleče otroka skozi komat, odgovori: »Žiladnik preganjam.« Hlapec potem pravi: »Le preženi ga, da ga ne bo več mučil.« To se ponovi trikrat. — Na enak način se preganja spanec. V Ziljski dolini potegnejo otroke skozi komat tedaj, če se venomer »gnivajo« (jočejo).

5. Dalje je skozi okno dobro potegniti otroka. Če se n. pr. otrok rodi kot vedomec, mu »odtvoriš« ali ga odčaraš najbolje, če ga daš, kadar ga nesó h krstu, skozi odprto okno z nogami naprej — pravijo na Tolminskem.

6. Končno je skozi rokav priporočljivo pretakniti otroka, da ga odčaraš. Uročeno živino, n. pr. mlade prašičke, potegnejo skozi rokav ali skozi moško hlačnico.

Mladenič ubeži žal-ženam skozi strožnično podkev

S tem smo prikazali vse pglavitne čarovanje v takih oblikah na Slovenskem. Iz opisanih primerov na kratko povzemamo, da vlečenje ali lezenje skozi kako votlo ali luknjasto stvar oždravlja v prvi vrsti otroka, ga odčara, ovce naredi volku nevidne, pomaga ubežati žal-ženam ter moškega spremeni v žensko, žensko pa v moškega.

V.

Preden si zastavimo vprašanje, kje so neki izvori takega načina čaranja, si oglejmo pri raznih evropskih narodih in primitivnih naravnih ljudstvih vsa tista čaranja, ki so po svoji tehničnomimični plati našim sicer popolnoma enaka, a ki so drugačna deloma glede na smisel in cilj, deloma glede na stvar, skozi katero lezejo ali koga povlečejo.

1. Takó moramo najprej k dolenskem ali pohorskemu votlemu kamnu dodati, da v Nemčiji skozi takšne kamne in zidove lazijo noseče žene, da bi srečno in lahko porodile. Ponekod pa zopet lazijo skozi votle kamne in skale nerodovitne matere z namenom, da bi zanosile. Marsikje v nemških romarskih cerkvah in kapelah so za oltarji skalne ali zidne razpoke, skozi katere se stiskajo romarji v želji, da bi izgubili grehe. Bolgarski romarji sklepajo pobratimstvo na ta način, da se gnetejo skozi ozko skalno odprtino v samostanu sv. Jovana Rilskega.

2. Skozi drevesne precepe in skozi naravna drevesna okna, stvorjena po igri narave, lezejo v Nemčiji različni bolniki, med njimi tudi noseče žene, da si olajšajo bližnji porod. Rusi upogibajo mlada drevesa k tlom, skozi nastalo drevesno podkev se bolniki trikrat splazijo.

3. Otroci raznih evropskih narodov se plazijo skozi zemeljsko izvotlino ali prekop, da bi ozdraveli. Tudi živino na ta način zdravijo. Lezenje skozi drevesna okna, precepe in votlo zemljo je prastara ljudska čarovnija, ki jo je že v 7. stoletju preklel sveti

Mati vleče otroka skozi komat

Eligij: »Naj nihče ne pusti čredi lesti skozi votlo drevo ali prevrtano zemljo, ker bi se o njem zdelo, da jo (čredo) s tem posveča vragu.«

4. Na Danskem si neporočeno dekle za bodočnost zajamči lahek porod, če se o polnoči naga splazi skozi razpeto porodno kožo žrebeta.

5. Star čarodejen obred je, skozi srajco (ali drugo obleko) povleči posinovljence ali pohčerjenke. Iz grške mitologije poznamo posinovljenje (adopcijo) Herakleja, ki ga je boginja Hera posinovila takó, da ga je potegnila skozi svojo obleko in po zgledu resničnega rojstva povzročila, da je junak padel na tla. Grški zgodovinar Diodor poroča, da je bilo tako posinovljenje v njegovem času v navadi pri barbarih. — Skozi rokav ali moško hlačnico povlečejo Nemci otroka, ki ne jenja kričati, ter mlad kokošji zarod, da nikamor ne zabldi.

6. Hrvatske kmetice porodnice lezejo skozi lesene obroče, da si olajšajo porod, medtem ko grški Vlahi potegnejo komaj rojenega otroka skozi železen obroč, da bi dobil ko železo krepke ude.

7. Pomembna je trikotna odprtina, ki jo stojič človek napravi s tem, da se razkorači. Med nogami se plazijo bolni otroci in novi posli. Sila važna in poučna sta sledeča običaja pri Estih in Beravancih. Pri Estih se novoporočena žena v poročni noči plazí med nogami spečega moža, da bi si olajšala bodoči porod. Če pa pri Beravancih (Sarawah) želi žena posinoviti odraslega moškega ali pohčeriti dekle, tedaj se zbere množica ljudi k slavju. Mati, ki želi posinoviti, sedi javno na vzvišenem mestu ter dovoli, da se posinovljenec plazí od zadaj med njenimi nogami.

8. Med prečniki kolesa z voza ali med klini v lestvi povlečejo bolnega otroka. Hanoverski Srbi povlečejo nevesto med klini v lestvi.

Mimo tega pa nam seveda preostane še mnogo drugih votlih stvari, skozi katere je dobro povleči, n. pr. rušnate plasti ali rezine, pasovi, štrana prediva, kolač, šentjanžev venec, košara brez dna, povreslo, veriga, kamelela, breja krava, žrebna kobila, konjska lobanja in polno drugih stvari, ki jih danes ne bomo navajali. Za nas je trenutno predvsem poglobitve važnosti dejstvo, da smo v opisanih tujih čarodejnih običajih in obredih spoznali nove smisle in namene, nove bolnike in osebe, ki so predmet takega čaranja. Tako iz prikazanih zgledov posnemamo: a) skozi razne stvari se plazijo nerodovitne žene, da bi zanosile; b) noseče in novoporočene žene, pa tudi dekleta lezejo z namenom,

da bi si olajšale porod; c) obred posinovljenja se nam prikazuje kot vlečenje ali lezenje skozi kako stvar; č) svatje povlečejo nevesto; d) romarji se gnetejo skozi skalne razpoke, da bi izgubili grehe.

VI.

Če premislimo vprašanje, kakšni so bili in so še neki uspehi takega čarodejnega zdravljenja in reševanja, moramo takoj reči, da je bil vsak posamezen dejanski primer odvisen zgolj od sreče in naključja, precej pa tudi od bolnikove vere in njegove trdne volje, ki o njej vemo, da marsikdaj vodi k ozdravljenju. In ker se v življenju večina bolezni, porodov in drugih nadlog, ki tarejo človeka, navadno dobro izteče, se je takšno ali pa vsako drugo čarodejno zdravljenje moglo obdržati in vse do današnjih dni obveljati kot uspešno zdravilno sredstvo. Na drugi strani pa moramo o nekaterih zdravljenjih kar potrditi, da so bila čisto naravno uspešna in da si znamo razložiti, zakaj so bila uspešna. Predstavimo si na priliko dolenskega župnika iz Valvasorja! Živi samotarsko življenje in se verjetno nikamor ne gane, da bi se razgibal in razvedril v naravi. Pa pridejo nadenj razne nadloge: bolečine v hrbtu, izpahnenja in podobno. In če je naposled na dolgo prigovarjanje kmetov zlezal skozi votli kamen, si pač lahko mislimo, kako pošteno si je pri tem pretegnil svoje otrple ude, zlasti svoj bolni hrbet, kako se je prepotil in razgrel. To je bila za gospoda župnika nenavadna telovadba, ki pa je njegovemu zdravju samo koristila. V nemški meklenburški pokrajini (Korleput) raste čudodelna bukev z naravnim oknom, skozi katero zleze bolnik, ki pa se prej okoplje v čisti in mrzli studenčnici, ki izvira v bližini drevesa. Nič čudnega, če bolnika taka kopalno-plezalna kura ozdravlja.

To je menda vse, kar si lahko predstavljamo glede na naraven uspeh takega zdravljenja. Preprost kmetski človek pa ima nasprotno vsako tako ali drugačno dejanje za skrivnostno, sveto ravnanje, ki je globoko povezano z njegovim preprostim nazorom o svetu in je utemeljeno v njegovi veri v razne duhove. O vseh teh zadevah in vprašanjih, ki so v narodoslovnem znanstvenem svetu že dodobra razčiščena in dognana, bi lahko na široko govorili. Danes naj se na kratko lotimo zgolj za nas važnega vprašanja, ki pa v narodoslovlju še ni dokončno razrešeno, zakaj si je preprosti človek izbral med drugim ravno tak način čaranja, t.j., da potegne otroka ali žival skozi votlo stvar ali da sam skoznjó zleze. Tega nam današnji kmetski človek prav za prav ne zna pojasniti; on enostavno vé in veruje, da je tak način zdravljenja uspešen in koristen. A navzlic temu smo prepričani, da je morala nekje v davnih dobah

biti v človeku popolna jasnost glede takšnega načina čaranja. Če nič več kasneje, vsaj v začetku čaranja se je davni človek prav dobro in jasno zavedal, zakaj si je izbral ravno takšen čarodejni postopek. In kaj naj bi to bilo, česar se je zavedal, kaj naj bi to čarovno dejanje v prvotnosti pomenilo? Na to nam ne bo težko odgovoriti.

Iz vseh opisanih primerov tega čaranja izluščimo sledeča bistvena dejstva:

1. Med osebami, ki lezejo skozi odprtino ali ki jih skoznjno povlečejo, so največkrat otroci, dalje nerodovitne matere, noseče žene, novoročenka, nevesta, posinovljenec. V drugi vrsti: odrasli bolniki (kmetje), mladenič, ki skuša ubežati žal-ženam, ter seveda živali.

2. Iz tega sledé tile časi oz. dobe čarovnih dejanj: po krstu ali pred njim, skratka otroška doba, svatba, poročna noč, čas nosečnosti in čas posinovljenja.

3. Vse osebe in živali gredo, tečejo, lezejo in se plazijo ali pa jih povlečejo in potegnejo skozi kako votlo stvar.

4. Votle stvari so številne: človek, žival, drevo, zemlja, skala, obleka, komat itd. Oblike odprtin so poljubne (krog, podkev, precep, špranja, komat), so dalje naravne ali narejene.

In če zdaj ob teh bitnih točkah pomislimo, da je davni primitivni človek v svojih čarodajnih obredih kaj rad posnemal naravo, nek resničen, a zanj važen dogodek v življenju, potem nam vsa ta bitna dejstva, ki smo jih pravkar navedli, povedó, da je vlečenje ali lezenje skozi kako votlo stvar prav za prav čarodejno posnemanje poroda samega. V tej resnici se skriva praosnova čaranja z odprtino ali votlo stvarjo, ki ima za svoje izhodišče prastaro vero, da s podobnim lahko podobno ustvariš: porod, prirejen kjer koli in kadar koli, je popolnoma raven dejanskemu porodu. Najprvotnejše je po vsej priliki posnemanje poroda z otroki, od tu pa se je verjetno že zelo zgodaj odločil razvoj, ki vodi v ženitovanjske običaje in ki je prišel do svojega končnega oslabljenega izraza v nakolenčiču: nevesta, preden stopi v ženino hišo, vzame na kolena dečkanakolenčiča in s tem čara rojstvo moškega potomca.

To ženitovanjsko čaranje otrok, ki bodo šele rojeni, razumemo, težko pa razumemo čaranje otrok, ki so že rojeni, a so bolni ali uročeni. Vendar, če to vprašanje natančno premislimo, pridemo do spoznanja, da posnemanje poroda ni samo zgodno čaranje bodočega poroda, ampak tudi čarodejna ponovitev (obnova) stvarnega poroda. Z drugo besedo in za naš primer povedano: če je otrok bolan ali uročen, ga je treba ponovno roditi, ga

Štajerska nevesta odhaja pod kopjaševim slavalokom z doma

je treba preroditi, da bo spet zdrav in rešen vseh urokov. Davni preprosti človek je torej s prirejenim čarovnim porodom popravljaj dejanski porod, ki ni imel dobrih posledic.

Toda s časom se je prvotni pomen tega čaranja močno zabrisal. Priključili so se drugi nameni, druga dejanja (n. pr. prenašanje bolezní na drevesa in živali itd.), odrasli človek je pričel ta čarodejni obred izpreminjati in ga raztegovati. Tako je na priliko tudi sam sebe postavil kot viden čarovni objekt prirejenega poroda, to je, da je sam liki rojenec pričel lesti skozi odprtino, da bi ugledil pot otroku, ki ga je zanosil, pozneje pa, da bi se še sam prerodil (= ozdravil, se telesno utrdil, očistil, spremeni, skratka, postal drug človek).

VII.

Pri vseh narodih in ljudstvih na svetu je izredno pomembna tista doba človeškega življenja, ko se iz otroka razvije mladenič (dekle). Na tem prevažnem razvojnem mejišču, na prehodu iz otroške dobe v odraslo mladeniško ali deklško dobo, imamo še dandanes vse polno običajev in obredov kakor n. pr. obred striženja las, obred slovesne proglasitve otroka za odraslega itd. Pri Rusih so se ostanki proglasitve otroka za odraslega ohranili v posebni igri »vrata«: dva igralca si podata roke in jih dvigneta kvišku. Takó stvoriga vrata, skozi katera gredó pojoč ostali igralci. Pri tem nastane prepír. Branilca vrat vprašata: »Kaj nam dajete?« Odgovor se glasi: »Majhnega otroka.« — O tej igri domneva ruski narodoslovec Kagarov, da ima za svojo

osnovno praznik iniciacije, t. j. obredno slavje prehoda iz ene dobe v drugo, praznovanje zrelosti mladeničev in deklet. Ta domneva ruskega znanstvenika, ki je pa žal podrobno ne poznamo (navajamo jo iz knjige F. Haasea), nedvomno drži, kajti igralci v ruski igri »vrata« prikazujejo v resnici svoje lastno prerobenje v zrelega mladeniča ali fanta, ki pusti svojo otroško dobo za seboj, kar nam igra predstavlja s tem, da igralci branilcema vrat dadó majhnega otroka. Iz vsega tega sledi, da je človek čarodejni obred ponovnega poroda ali na kratko preporoda izvajal ne samo v otroški dobi, ampak tudi v začetku tako pomembne dobe, kot je prav mladeniška.

Ta ruska igra »vrata« pa je v bistvu prav za prav naša otroška in belokranjska fantovsko-dekliška igra »most«. Ali ne dobiva otroška, zlasti pa belokranjska igra »most« po pojasnitvi ruske igre »vrata« in v luči razloženega čarovnega dejanja »skoz teči, skoz iti« nov smisel in pomen? Ali ne predstavlja ta novi pomen najprvotnejše jedro igre »most«, iz katerega so se sčasoma razvile vse ostale drugotne oblike, dejanja in njih pomeni?

Po vsem tem domnevamo, da je belokranjska igra »most« ostalina davnega obrednega dejanja, s katerim so svoj čas čarali preporod narave, pomladansko rast žit in trav. [Primerjaj Javorova moža v poljskem »mostu« z našim Zelenim Jurijem, dalje ruski binkoštni obred »vodit' kolosok« (= most), ki čara zorenje žitnega klasja.] V prvi vrsti pa seveda o belokranjskem mostu upravičeno sklepamo, da v tej približni podobi, kakor se nam je deloma ohranila, uprizarja davni, a danes že pozabljeni sprejem mladih doraslih fantov in deklet v posebno fantovsko oziroma dekliško družbo (tako družbo imajo ziljski fantje še dandanes in jo imenujejo »konta«). Zelo verjetno je dalje, da so v preteklih starih časih Belokranjci s to igro »most« (vrata) izvajali obred snubljenja, kajti korak od prvotnih rodilnih in preporodnih namenov do erotične prispedobe je prav kratek. Tu pričenjamo gledati na vprašanje »al je kaj trden ta vaš most« v znamenju novega erotičnega pomena. Zaradi omejenega prostora nam seveda na tem mestu ni mogoče razpravljati o vseh razvojnih stopnjah in oblikah igre »most«.

Praden pa smo pri kraju s svojim razpravljanjem, naj pokažemo na sorodnost vrat (predora) v belokranjski igri »most« z raznimi slavnostnimi oboki v drugih običajih n. pr. v ženitovanjskih: v Markovcih na Dravskem polju stvori kopjaš s svojim kopjem (zastavo) nad hišnim in cerkvenim pragom nekakšen

slavolok, pod katerim gredó nevesta, ženin in svatje iz hiše, v cerkev in po poroki iz nje. Pod tem kopjaševim slavolokom se novoporočenca podajata zares v drugo, novo, zavestnejše in resnejše življenje. Že rimski zmagovalci so šli po bitki skozi posebno »porta triumphalis« in so bili s tem očiščeni. Kaj značilno je, da Francozi nazivajo svojo otroško igro »most« »porte du Gloria«! — Med drugim ne smemo s tem v zvezi pozabiti indijskega slavoloka »torane«, skozi katerega gredó sloni, konji in vojaki, da bi bili čim sposobnejši za boj. Ob tej indijski »torani« se nam korčulanska viteška »Kumpanija« prikazuje kot obredna čarovna igra, ki uprizarja na eni strani prerobenje bojujočih se vitezov v junake, na drugi strani pa selitev padlih junakov v drugo življenje, v onostranstvo.

A najsi so sorodnosti, razvojne stopnje in v zvezi z njimi dejanja in pomeni takšni ali drugačni, vselej je pragibalo vseh podob in dejanj ta silna ideja preporoda, ki je vsepovsod zapustila svoje sledove, samobite spomenike v obliki raznih odprtih, vrat, predorov, obokov, jarmov in slavolokov.

Ljudski običaji, igre, plesi navsezadnje le niso prazna, brezumna početja, kakor bi o njih sodil površen meščan, nego svet, ki razodeva mnogo ljudske lepote in svojstvenosti in ki skriva v sebi mnogo davnih smislov, ki so jih pa kasnejše dobe takó preodele in preobrazile, da jih moramo danes tako rekoč odkrivati.

LITERATURA IN UPORABLJENI VIRI

- Besedilo in pojasnilo sporeda III. belokranjskega praznika v Metliki 7. in 8. sept. 1940.
 Erjavec Fr.: Iz potne torbe. (Letopis Matice Slov. 1882-83.)
 Haase F.: Volksglaube und Brauchtum der Ostslaven, Breslau 1939.
 Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens, Bd. II., str. 417—504.
 Košir P. in Mödendorfer V.: Ljudska medicina med koroškimi Slovenci. (Casopis za zgod. in narodopisje, Maribor, let. XVII., XVIII. in XXI.)
 Kotnik Fr.: Skoz potegniti, skoz vleči, skoz iti ali lesti — kot zdravilno in čarovno sredstvo. (Casopis za zgod. in narodopisje, XXXII. let.)
 Marolt Fr.: Tri obredja iz Bele Krajine, Ljubljana 1936.
 Medič M.: Provlachenje kao lijek. (Zbornik za nar. život i običaje juž. Sl., knj. XVIII.)
 Mödendorfer V.: Narodno blago koroških Slovencev. (Narodopisna knjižnica Zgod. društva, Maribor, II., 1934.)
 Orel B.: Mitos o mostu. (F. M., Tri obredja iz B. K., 1936.)
 Orel B.: Nakolenič. (Etnolog, XIV. let.)
 Strekelj K.: Slovenske narodne pesmi, III.
 Trstenjak D.: Mythologische drobtine. (Myth. Glasnik, V.)
 Valvasor J. W.: Die Ehre des Herzogthums Crain, 1689., IV. knj.)

Risbe Franceta Goršeta,
 fotografije Etnografskega muzeja (dr. Kos) in B. Orla.

Pripomba. — Ta članek je kratek, za Vodnikovo praktiko prirejen izvleček iz prvega dela večje narodoslovne razprave, ki jo pripravljam o igri »most«, ter predstavlja k moji svoječasni razpravi »Mitos o mostu« nov temeljit donos na trdnjši podlagi. Koliko starih trditvev in domnev je ta nova osnova omajala in ovrgla; bo pokazala šele celotna razprava, ki bo verjetno izšla v »Etnologu« ali pa v knjigi, če najde založnika.

Poglavje o smrti

(Iz »Knjige popotnika«, objavljeno za tretjo obletnico smrti prijatelja Pavla)

*»Tudi tebi se bo približala
nekoč s hitrim korakom, in
tedaj ne trepetaj pred njo...«*

(P. Grošelj)

Morda je ni besede, ki bi jo izrekel človek z večjim strahom in grozo v svojem srcu, kakor je beseda smrt, ki naj pomenja — konec. Konec življenja, konec vsega! In to je povsè prirodno: saj je življenje najdragocenejše in najdražje, kar imamo in kar najbolj ljubimo z vsako svojo žilico. Smrt pa je ravno nasprotno; zato lahko tudi rečemo: ni je stvari na svetu, ki bi jo bolj sovražili, se je bolj bali, kakor je smrt. Kot dozdevno največjega zla, ki je nasprotje vsega — dobrega! To je naziranje, čustvovanje velike večine ljudi, ki ne premišljajo dosti o drugih stvareh, ljudi, ki jih zaposlujejo vsakdanje skrbi, trd boj za obstanek in košček kruha tako rekoč noč in dan in ki niti ne najdejo časa, da bi dosti mislili na tisto, sicer neizogibno, ki jih pri vsem težkem in trdem življenju, kadar se nanj spomnijo, navdaja s takim strahom. Še tako težavno življenje jim je še vedno ljubše nego misel na — konec. Z upom na boljše življenje si preganjajo to misel, pred katero jih je — strah. Up in strah jih spremljata vse življenje (po Goethejevem Faustu »zwei der grössten Menschenfeinde«, dva največjih sovražnikov človeštva.) Ali je poznal naš Prešeren II. del Fausta, ko je zapisal znane verze, ki jih je celó postavil kot geslo svojim »Poezijam«? Ali je tudi on mislil tedaj na — smrt, ali le na svojo ljubezen? Ne bi si upal dati točnega odgovora. — »Srce je prazno, srečno ni, nazaj si up in strah želi...« Bodisi temu kakor koli: smrti tudi on ni ljubil kakor menda nihče na svetu. Zato si je želel nazaj ono bedno življenje, polno upa in strahu. »Lasciate ogni speranza« (opustite vsak up) — to so najstrašnejše besede iz cele Dantejeve Božanstvene komedije! In kdor trdi drugače, je hinavec, ali pa se boji smrti bolj ko kateri koli drugi zemljan: saj je človek vse svoje življenje prav za prav — simulant! Kako še pravi prislovica: kdor mnogo govori o bogastvu, je navadno reven, kdor ima vedno na jeziku — korajžo in junaštvo, je največkrat beden strahopetec, in kdor mnogo govori o značaju, je največkrat največji — podlež. Tako je pač na svetu: človek vidi na življenju z vsako žilico svojega telesnoduhovnega bitja, to je ves svet vzdržujoča sila: samoohrana, z drugo besedo: egoizem (sebič-

nost), ki je gibalo vsega življenja na svetu, celo — ljubezni, ki ohranjuje svet in vse večne, neugonobljive kali.

Kaj je življenje? Ali je res tako, kakor se nam kaže, ali se nam vse le dozdeva — je le nekak sen? Mi moramo vanj verovati. Mi vemo: življenje je! Jaz sem, ker mislim, da sem, ker verujem v življenje. Sicer bi moral konec koncev samega sebe zanikati...

Kakor je toliko besedi, ki jih vsak dan čujemo in izgovarjamo, a nimamo o njih prave predstave, tako je tudi z besedo »smrt« ali »življenje«. Vsak dan jo čujemo — s strahom izgovorjeno. Pa če bi nas kdo vprašal, kaj je prav za prav smrt, bi nam nehotе zastala sapa in dobili bi morda toliko različnih odgovorov, kolikor bi bilo o tem vprašanj. Najbolj na dlani bi bil prav za prav negativen (nikalen) odgovor: življenje je, a smrt je nasprotje, je konec življenja. Pa bi jih bilo takoj sto, ki bi vprašali: kaj, konec? Ne, to ne more biti! Priroda se temu upira. V prirodi se nič ne izgubi. Vse se samo presnavlja. Smrti sploh ni, a vsi vidimo, da — je, in vsi pred njo trepetamo...

Kaj torej? Ali je sploh smrt? Kdo nam da na to odgovor?

Smrt posameznika kot razkroj njegovega organizma: prenehanje delovanja posameznih organov, tako zvanih čutov, bitja srca in kroženja krvi, negibnost otrplega telesa, trohnenje — tega ne more nihče tajiti. Toda kaj je z njegovim tako zvanim »duhom«, ki je izražal misli in čustva v besedah, sprejemal s svojimi organi: z očmi, z ušesi, s tipom, ki so bili vsi zvezani s središnjim miselnim organom, motril pojave v prirodi in jih razodeval z izgovorjeno in pisano besedo soljudem posamezno in v kolektivu? Ali je vse to s to mrtvo materijo vsaj na videz ogabno šlo v nič, kakor bo šlo v nič nemara tudi ta gmota? Kdo si upa dati na to točen, prijemljiv in sprejemljiv odgovor? Smo pri problemu neumrljivosti duha, večnosti in — nič, večne praznote, v katero se naj ta »nekaj« povrne. Ali more »nekaj« postati — nič? Tisočletna, dà, večna uganka! Nasprotje nič pa je samo — materija, gmota. Od gmote se nikdar ničesar ne izgubi, se samo pretvarja. Gmota ostane, čeprav le v drugi obliki, bodisi prej trdi, zdaj tekoči, razpadajoči, v pline se razkrajajoči. Ali se more torej nekaj povrniti v nič? Kaj torej?

Svet je oprijemljiva materija, je priroda. Kaj je potem duh? Ali je izven nje, ali je z njo večno nerazdružljiv?

Kje smo? Kdo nam da odgovor — v dvo-
mu, ki se nam neizbežno porodi? Dá nam ga
pozitivnega (dolocnega) samo — vera in oni
Gorkijev romar: je, če vanj veruješ, ni, če ne
veruješ, namreč — Bog. Vprašanje duha je
vprašanje Boga, vera pa je zadeva čustva, srca,
ne pa dokazovanja. Boga nosimo v svojih sr-
cih. Premnogi ga ne najdejo, ker ga iščejo v
razumu — »materialisti«! Boga ne vidimo tako
kakor barve, nego — čutimo. Čustvo je vse —
pravi Faust. Ko je Goethe v Faustu mozgal o
tem, je naslovil svoje plemenite misli predvsem
na posameznike, na izvesten krog ljudi, veljajo
pa seveda tudi za občestvo, ki se lahko imenuje
narod. Nesmrtno ostane, pravi Goethe, edino
le to, kar je plemenito in kar ni proti — pri-
rodi, kar je vredno imena, dejanja in nehanja
— človeka. Vemo pa: priroda je in kdor se
proti nji pregreši, tega kaznuje s smrtjo ona
sama, v kateri biva Bog sam. V te besede veli-
kega Nemca danes verujemo bolj kakor kdaj
preje.

Goethe je veroval v neminljivost duha prav
kot prirodoslovec, kot glasnik one prirode,
notranje in vnanje, ki mu je vsa bila vsebina
vsega njegovega pesniškega in znanstvenega
delovanja. Ta problem je obravnaval v svoji
»večni pesmi« prav tako kakor v pogovorih in
neminovnih aforizmih. Toda ideja neumrlji-
vosti mu ni bila edina in večna naloga, ker
je imel dosti drugega, aktualnejšega in korist-
nejšega posla na t e m svetu, kakor se ironično
sam izraža in prepušča nekako profesionalno
ukvarjanje z neumrljivostjo neki aristokraciji,
zbirajoči se okoli Tiedgeja, ki si je na to svojo
vero celó nekaj domišljal! Pač pa je dejal —
prosto po Lorencu Mediciju —, da so vsi oni
tudi za to življenje mrtvi, ki ne upajo na dru-
go, da pa je to preoddaljeno, da bi bilo pri-
pravno za vsakdanji razgovor in špekulacijo.
Če veruješ v to, se veseli tega na tihem, a ne
kriči, nikar pa si česa na to ne domišljuj! Pri
vsej resnosti problema je z ostro zbadljivostjo
zasmehoval te »profesorje nesmrtnosti«: Ta
problem je predvsem za tiste ženske, ki nimajo
že prav nobenega drugega dela, in pa za take,
ki so, kar se sreče tiče, bolj slabo — odrezali;
tudi Tiedge bi imel, če bi imel boljšo usodo,
boljše misli. Seveda more tako govoriti le člo-
vek, ki mu je bila sreča — mila in ki je sam
po delu in duhu visoko nadkriljeval vse svoje
sodobnike. Pa se je sam prav s tem problemom
tudi ukvarjal, dasi ne izključno kakor drugi
— in to izključnost jim je štel v zlo. Saj je
prav on bil tisti, ki je poudarjal vso vrednost
sedanjosti in z njo življenja, rekoč: Vsak tren-
utek je predstavnik večnosti in kot tak ne-
sklončne vrednosti, z drugo besedo: carpe
diem! Živi sedanjost, ne meni se za pretek-
lost in bodočnost, ki je v filozofskem smislu
prav za prav — ni, nego le — večna sedanjost!

Zato je Goethe šaljivo prosil, naj bi mu bilo
prizaneseno na onem svetu — srečanje s ka-
terim od onih, ki se ukvarjajo vedno in vsak
čas le z neumrljivostjo in so na take reči celó
ponosni, češ da bi se mu lahko pripetilo, da
bi mu še na onem svetu kak tak »Unsterb-
lichkeitsforscher« (raziskovalec neumrljivosti)
oponašal: Vidiš, ali nisem imel prav? Zakaj,
potem bi tudi na onem svetu ne bilo ne konca
ne kraja — dolgega časa...

Pravijo: transcendentalni (nadčutni) Bog
je nevidno bitje, mene pa navdaja misel: vsa
verska skrivnost je prav za prav nekaj vid-
nega in se zrcali v vidni prirodi sami. Le
večnost in neizmernost, izvor — začetek in
konec — nič so pravi misterij, v katerem se
skriva tisto, kar imenujemo božanstvo — kot
izraz, beseda za vse Nedoumno. V neizmernosti
vidnega vsemirja, kateremu zaman iščeš izvo-
ra, začetka in konca (prostorno in časovno)
se razodeva On — Oče, započetnik vsega (Der
Allumfasser, Alleralter; Faust I). Človek —
mislec, ustvarjen po božji podobi, je sin Oče-
tov, najvišje bitje na svetu v stvarstvu božjem.
Oni univerzalni (vesoljni) Duh pa je razlit in
preveva vso prirodo od najneznatnejše bilke
do najvišjega organizma, ki živi in »umrje« po
istem principu: celokupna priroda se druží
in ločuje, živi v posebnosti, kakor se rodi člo-
veški in nečloveški posameznik, izklije, se
množi po istem principu, navidezno mine, da
zopet vzklije in živi v resnici dalje v vrsti,
ki je neminljiva. Tako zvano življenjsko
načelo: da se rodi, plodi, doseže svoj cilj, na
videz mine, zopet vstaja iz tisoč kali, živi na-
prej v veke, je v vsej prirodi isto, navzlic od
prirodoslovcev in filozofov postavljenim mej-
nikom med tako zvano mrtvo in živo prirodo.
V resnici »mrtve« prirode ni, niti v tako zvane-
m anorganskem svetu, kajti tudi na videz
»mrtva« priroda — živi, se presnavlja in pre-
tvarja, čeprav za človeška čutila nevidno.

In ali ni poleg učlovečenja božjega sinu
podoba božje matere utelešenje simbola »večno
ženskega« v prirodi, »ki nas vleče navzgor«
(Faust II)? Tudi Goethejeva najvišja pesem
notranje in zunanje prirode, simbolizirane in
utelešene v njegovem Faustu, konča tako re-
koč s svetim pismom, ki ga smatra Goethe za
najlepšo, najbolj poetično knjigo najvišje eti-
ke... Tudi vera, religija je globoko zasidrana
v prirodi sami in ni v njej in na njej prav
za prav nič transcendentalnega (nadčutnega).

Tako sta tako zvana navidezna smrt in živ-
ljenje v večnem medsebojnem valovanju, je
prav za prav samo presnavljanje in večno
življenje, ker tako je odločeno in tako stoji
zapisano v knjigi Prirode: da mora vse staro
in nemočno poginiti, da more na razvalinah
enega življenja vzkliati in rasti novo življenje.

Smrti ni v onem plehkem smislu besede: konec — nič. Profesor Pavel Grošelj jo imenuje — cvetno hčerko prirode, a vanjo kot — konec vsega — prav tako ne veruje, saj bi sicer ne bil napisal besed, ki rde vklesane v njegovem nagrobnem kamnu:

Tudi tebi se bo približala nekoč s hitrim korakom, in tedaj ne trepetaj pred njo. Z radostjo pozdravi to cvetno hčerko prirode in poljubi jo v ljubezni do življenja — saj smrt je življenje, je ljubezen.

Dr. Anton Debeljak

Krajina kujalnikov

Poleti 1938 sem letel s samofrčem iz Ljubljane na Sušak, danes Borgo Novo. Po 10 ali 15 minutah uzrem med bujnim temnim smrečjem jasno hišo, kjer se mi je rodil brat inženir 5. 5. 05 ob 5. zjutraj, misleč menda s Prešernom, da le petica dá ime sloveče.

Se ti, dragi bralec, okomotaj v misli sličnega vranca, da naju ponese po isti vzvišeni progji v mojo rodno Dolenjsko na notranjsko-hrvaški meji. Že se vzpenjamo s trdokrilcem, kakor se v basni palček na perotih aeroplana orla. Četrť ure brnenja, pa že sfrliva nova Lažniva kljukca, Monsieur de Crac in baron Münchhausen, iz potniške celice proti tlom. Ujemiva se spotoma na stolpu cerkve sv. Lenarta, zavetnika pastirjev. Tam obvisiva kot izvidniški zrakov plov v planinskem ozračju Potoškega središča, na ljubem griču Taboru. Od tod ti razkažem občino, po kateri so naši dedki, ko so bili še detki, nosili dolge kite in domače bele raševke.

Raztegnjena dolina, prava veleladja Titanic, ki s kljunom pika na notranjski Blošček (1035 m), s krnom ali zadkom pa puha paro proti Sodólu (832 m) na kočevsko plat. Tabor z orjaško lipo med dvema zvonikoma je najinemu brodu jadrnik. Na levi strani zapira dolino Rétijska gora, v naglici večkrat izrečena ko rajska gora, na desni pa hrmiški prelaz Vrata, v Krajevnem leksikonu 1937 pogrešno imenovan Vrat. (Hrimik ali Hrmik je prebivalec Hriba, nam. Hribnik.)

V tej Noetovi barki se je nastanilo 6 naseelij: Travnik 140 dimov, Retje 122, Hrib 100, Mali log 56, Šegóva vas 44, Srednja vas 22. Celota šestih sestavin je Loški potok, ki obsega nekaj nad 2500 duš, a brez onih pri obleki. Dodati je še okoli 1200 izseljencev, razkropljenih po vsem okroglem svetu. Poslopja kajpada niso tako vegasta, kakor jih je upodobil ameriški umetnik Slovenec Gregor Perušek v »Domu in svetu« 1929.

Ali je smrt zares dokončna pika življenja? Celó modrijan Nietzsche, ki je dejal, da je Bog mrtev, da Boga ni in ga nikoli ni bilo, pravi, da ni mogoče, da bi bil človek s smrtjo povsem uničen, da bi izgubil v nič. Dà, Pavle ima prav: ker ljubimo življenje, ne smemo trepetati pred smrtjo, ki je prav za prav — ni in je kot taka le človeška — iznajdba... Smrt je po Grošlju izraz ljubezni do življenja. V tem smislu tudi smrti katerega koli občestva ni.

Severnozapadna dnika pogreša živih izvorov. Zato prof. Prezelj upravičeno toži v Mentorju 1934, da Retje nimajo bistré pitne vode. No, slikoviti kraj mu vendarle godí, saj je v potopisu priobčil pogled na osrednjo naselbino, Hrib.

Južnovzhodni odsek podolja je bolje preskrbljen. Najvišji del Travnika nosi sicer le mično ime: Bela voda, namreč po vodnjaku. Toda v najnižji legi bruha na svetlo čvrst obrh »Pri málinih«, 900 korakov dolga ponikalnica, ki je za moje mladosti gnala mlinskih kamnov pet in toliko žag. Od tod vozijo ob suši po več ur daleč trezveno pijačo.

Jug, obdarjen z visokim zaledjem (Petelinov vrh 1212 m), pozna kak solzanj v precejšnji višini. Omenim samo »Za hlevi« in osobito »Pri koritu« pod skrajnim zaselkom Matévljakom, kjer po narodni predaji leži Turčin pokopan. Na gladini šegove vasi pa žubori na eni strani Črni potok, na drugi Mežnarjev studenec in Na mravi, sredi sela pa bije neusahljiva žila poley Anžétovih, prve stavbe v vsej fari, čeprav so ji za Marije Terezije obesili št. 16 brez ozira na starostno prvenstvo.

Mokrota iz pahljačastega ozadja se vijuga z imenom Strüge po Mlakah mimo Srednje vasi ter uhaja iz gorske kotline skozi Travníške požrehe deloma v Lož, deloma v Ribnico. Navzlic Leksikonu domačini ne poznamo naziva Loški potok za vodo, pač pa za celokupno duhovnijo. Tako čuti tudi drajna iz stranskih, vnanjih krajev, ki poje:

*Vsaki potok teče,
samo Loški potok ne.*

Suhi kakor vlažni predel planinske sodeline nalikuje ob nalivih rešetu, skozi katero vrvra kvišku nešteto gejzirov. Ako bi ne bilo požiralnikov, bi pod Jazbino šumljalo drugo Blejsko jezero na Kranjskem.

Šegova vas

Neki hudourni izvirkri so baje strupeni: silno pospešujejo gnitje njivskih sadežev. Zgodí se, da kar na lepem nastane nova jama. Pri Špéličnih je zemlja regnila in začela bljuvati rdeče ribice. Povodenj je nekoč izpulila kolničico, ki se je srenji na posmeh vozarila po kalnem morjiču. Na splavu pa drožijo začasni brodniki, gledaje pod seboj potopljeno Vineto, tamkajšnje mline. Drugič pusti poplava za spomin — debel hlod na peči v družinski sobi.

Kdaj so se za stalno udomili tu med jelovino kozarji in ovčarji iz Loža? Natanko ne vemo in ne zvemo menda nikoli. Kronika sega komaj v l. 1666., ko se je ta podružnica Cerknice in kasneje Blok prelevila v vikariat. — Župna cerkev sv. Lenarta je zgrajena okrog 1670. Pred njo je bila duhovno središče pokopališka bogomolja sv. Barbare. O njej se pripoveduje, da je sezidana na prostoru, kjer je dolgo v zemlji zvon cingljal. Po drugi pravljici pa so ga zasledili na bukovi rogovili. Nosil je napis: »Postavite božjo vežo sveti Barbori na čast!« Najprej so kanili delati na Hribu, na stāvbišču poznejše smodnišnice, da bo bliže. Toda več juter zapored se je srebrni zvonec umaknil na prvotno planotico.

Spomin na loške ustanovitelje leži še v tem: Šegova in delno Srednja vas sta bili v dvojnem pomenu »podložni«, spadali sta pod Lož. Desetino — snope — so vozili vse do 1862 v Kočo vas pri tem mestecu. Graščak H. pl. Schollmayer Lichtenberg mi je 1929 iz obširnih svojih zgodovinskih paberkov sporočil: Ko so 9. marca 1528 turški razbojniki hlačali skozi Loški potok, nastopa vitez Lenart Sigesdorf, po vsej priliki doma iz Lenartove fare, osnovane morda že davno poprej, nemara pod drugim imenom. Naziv Sigisdorf označuje v nemških zemljevidih mojo rodno vasico, kršče-no po kakem Sigmundu ali Šegi. Ta še danes izkazuje tretjino vseh priimkov. Iz njega se je izcimil šegav pregovor: Delaj, kakor Šega peljā.

Živinorejski stanovniki so vsekakor jeli zarana krčiti goščavo ter obdelovati grudo. Po-

točani so nekdaž živeli skoro zgolj ob svojem pridelku, malokdo je dokupil mernik koruze. Sol si nabavljajo v Sodražici, kašnje v Malem logu pri Žagarjevi Lenčici, ki je tam postavila prvo štacunico. Prvo večjo trgovino pa je zanosoval Lunaček v Travniku okoli 1860, dose-ljen iz Prezida na Hrvaškem. Večino potrebščin so prinašali »Lipavci« na konjičih ali oslih. Potočan je tovoril surovo kresilno gobo. Lukežičev (lūkešček) Krajec in Baragov Jožef iz Šegóve vasi sta je spravljala kupe in kope v Ljubljano. Poslednji je vozil tudi špehe v Trieste in nastavil prvo krčmo v Šegovi, sin pa prvo v Srednji vasi.

Nadaljnji zaslužek so iskali v izdelovanju lesenega posodja in orodja, za moje pameti zlasti obodov. Žaganje drv po Hrvaškem omenja graščak J. Rudež že 1822,¹ medtem ko je po isti priči dotlej ovčarstvo precej nazadovalo in danes skoraj izginilo. Ker pa je v soseski dosti novine ali lazov, so prerediti 6 do 12 glav govedi na osminki, šestnajstinki ali celo štiriindvajsetinki zemljišča.

Odkar sem se — bodoči velikan vatla in vage — premaknil iz tesnih razmer k uju trgovcu v Kandiji, se ne morem ubraniti občutku, da pod Lenartovim okriljem popolnoma prevladuje kmet prolet. Trdnih zemljakov, gruntarjev, je pri nas bore malo. Večina družin se preživlja s priboljškom iz gozda. Potočan je lubadar, ob lesu se prota in se tenka. Hrvatarje mojstrsko opisuje najboljša slovenska modrica, priseljenka Zofka Kvedrova. Način, kako si naredé kolibo v slavonski šumi, kamor hodijo čez zimo drvarji, nekoliko spominja na Jurčičev oris Krjavljeve kočē. V družbi 9 do 12 lesarjev tesarjev je najvidnejši blagajnik ali »kosátar«, benjamin pa je kuh, fantek ali kéc. Kadar si poleg koruznih žgancev privoščijo še mesa, gre fant pred duri in eden tovarišev nabada kose, češ: »Komu ta?« Deček imenuje posameznike. Če se je kasator komu kaj zameril, delilec po domenku s posebnim glasom označi najslabši obrok in kuharček ga seve prisodi — poglavarju. Od tod rečenica: kec kē davrim! Z njo pošimo koga pred vrata, na pr. mačko.

Moji sožupljani znajo zamero pošteno prekuhati. »Potočan je sam svoj, le sebi verjame, si ne da dopovedati« pribijata Tomšič & Ivanec.² Zofkin drug, Etbin Kristan, bi dobil tu dokaj pobude za žalno igro Sam svoj. Moj brat R. na pr. je pred 30 leti šel v pustiv čez slano lužo in niti enkrat se ni javil svojcem. J. Krnec iz Malega loga se z večletnim prihrankom vrača iz Francije. Navzlic konzulovemu navsetu ne pošlje zaslužka po banki in propade

¹ Annalen der k. k. Landwirtschafts-Ges. in Laibach, 1830. — Nравstveni lik Potočanov, zlasti vero in vraže, je očrtal drugi Ribničan: Karel Klun, »F. Ks. Kramer«, Lj. 1893.

² Kočevsko okrajno glavarstvo (1886).

— žrtev rokovnjačev. Samouhi osebojnik iz Travnika samotari v hosti pod Belo steno, goji kokoši itd. Dokaz trme so kujalniki, samostojne pristave poleg doma, brez hišne številke, za stara zakonca. Pač edinstvena naprava po vsej Sloveniji? Zastojn prigojvarjajo razumnější z domačo krilatice: Kdor se kuje, mu je v r... huje.

Kljubest in uporstvo roda se razodeva iz tele domislice. Potoščica na sopraznik žanje, srčno vzdihujoč: »Sveti Rok, váruj mi nog in rok. Nos si bom pa sama.« Brencelj sede žanjici na lice, vihravka zamahne s srpom, a smrkavi mavrah odleti po strnišču. Za trdokorce nas imajo možje v Lončenem gradu, saj so nas krstili za Črno goro. Naprtili so nam povest o kamenitih svatih: potoška svatovščina leze iz okolice ilnatega bajsa ob hudi pripeki čez Véliko goro domov. Svoje glava, nepotrpežljiva nevesta prekolne sonce in mahoma vsa družba skamení. Je mar od tod recilo: Kdor kolne, sam pogolne?

Zadnjih sto let so se morebiti hrbtenice nekoliko omehčale: ljudi je zmeraj več, odkar se po 1848 sme vsakdo ženiti. Pridelki pa so slabši. Bob se je povsem izvrgel. Njega dni ga je bilo toliko, da so nas sosedje zmerjali: potoški bob. Z njim in lečo, danes ondi neznan, se je zredil bržkone vitez Sigesdorf ali Šegovščan. Z bobom in lečo so se hranili gotovo še mnogi izobraženci za njim. Iztaknil sem nekatere svečenike: Jurij Košmerlj († 1791), Simon Kordiš († 1800), S. Bartol († 1818), G. Zbačnik († 1822), Matija Kordiš († 1799 — ?), Anton Košmerlj († 1867), župnik Benčina (Kadeč iz Š. vasi); o zvezdogledu J. Krajcu se je večkrat slišalo (Jutro 3. 5. 30; Proteus 1940, 171), tudi o uredniku, dekanu in misijonarju dr. F. Knavsu (Slovenec 13. I. 31). A tudi posvetnjaki so se došolali, tako notar na Premu, Luka Lavrič Kapčev, ki je mogoče sestavil zanimivo Pertoshenije zeliga Loshkiga potoka 1795 (Naši zapiski, 1909, 78—84). — Starši novomeškega tiskarja I. Krajca so iz deželice odličnih prósnič ali šampinjonov.

Prvi šomašter v naši župniji je bil Mikulič iz Travnika, oženjen z Ižanko. Kupil je Kosarnarjevo domačijo, ki jo je postavil »Pemeč Longmajer, da je v njej zdravila varil. Naš prosvetnik je tam otvoril prvo točilnico na Hribu. Naslednik v učiteljevanju mu je bil Jože Lavrič, Matijčev iz Šegove vasi (1799 do 1870). O tem rezbarju in glasbeniku glej »Življenje in svet« 22. XI. 1929. Njegova otonica za sinom, ki se je v Ljubljani učil živinozdravnštva, zaključuje Glonarjevo zbirko »Stare žalostne« 1939 pod naslovom: V zametu zmrznil.

Pred tem bukovnikom je orglaril Jernej Košir iz Šegove vasi, omenjen v Pertosheniju. Jeli on zložil svatovske kitice o pobiranju

Deteljo zdevajo

v »jabolko« (Ljubljanski Zvon 1910, 304)? Potoški »Hans Sachs Macher Schuh und Poet dazu« je Travnčan Levstek Tonec, poznan po zabavljici na Lož in raznih dovtipih. Ko je delodajalčeva gospodinja nahodna mesila za štruklje ter ugibala, doklej bo čevljar imel posla pod njeno streho, je preroško zasolil: »Če kane, šuštar ne ostane.« In ko se je biserna kapljica res utrnila v testo, nemudoma pobere šila in kopita. Pa morda drugje kaj več o tem odrezavem smolcu, ki bi bil ob korenitejši naobrazbi zaslovel preko ožje domovine. Póparji so često duhoviti: nedavno je v Franciji književno nagrado dobil varovanec sv. Krišpina! — Cerkovnik Tone Rojec od vinski čaši rad »verze poka«. Pred leti sem ga slišal, kako jih je v Rusovi gostilni iz rokava iztresal, sam sebi na rovaš: Didelj, didelj, dudelj, Mežnarjev Anton je budelj...

Brat mnogojezičnega lazarista dr. Knavs, podeželski vseznalec Lojz, je takisto posegel v leposlovje. Nekoliko tudi sorodnik, sodnik dr. F. Mohar. Še več učitelj Drakoš (Drago Košmrlj od Bele vode) in trgovski pomočnik R. Mohar iz Šegove vasi. Šolska upraviteljica Aleksa Kordiševa s Hriba mi je nekoč omenila sovaščanko Antonijo Mikuličevo, ki samouka priobčuje hrvaške pesemce v zagrebških Koprivah. Še neuki plenkačarji kaj urno skujejo posmešnico z napevom:

*Očka, možite Tončko,
če ne pa jo denite
v raffenek sušil...*

Ta navedek sega že v šegavo področje. Kot pisec humorist je precej obetal medicinec Al. Zbačnik Servus, a ga je v Galiciji 1914 granata raztrgala. O navihanosti naučitelja Lavriča se je tupatam pisalo (Jutro 17. in 24. IX., 20. X. 1928). — Med posrečene nepisne komike sodi Hrimik Jerkuč. Čeprav ubošstvo lomi moštvo, se Potočan rad pošali, porazvedri. Priimek brez dvoma cika na značaj: dekan Ivan

Terice iz Loškega potoka

»Vesnin«, ki je prikupno predočil naše kraje in običaje v Novicah 1861, je pogosto dejal: »Jaz sem vedno — Vesel.« Oče mu je bil iz Travnika, po domače Kovačev, ne Ivajev, kakor sem ob njegovi stoletnici črnil v Jutru.

V dobi, ko so moji rojaki prevozili toliko desak ali krceljev na Rakek, pozneje v Zlebič, je žejni bratec ustavil vprego pred izveskom: »Alà, prinesi mi pol litra, volom pa žret!« Kako se je čez pol ure razkoračil, videč, da pred kapinom in rusinom leži — težka žrd! Krümpļjev Janezek, menda potomec onega Travníčana, ki je bil pavlušá burkastemu baronu Paroviču iz Čabra, je pri vojakih okrenil glavo v kljub povelju v napačno smer. »Gospod stotnik«, je pripomnil na ploho psovk, »kaj bi pa bilo, če bi sovražnik prišel od druge strani in ga ne bi nihče videl!«

Kadar bo kdo zopet zaklad odkopal, izdamo zajetno knjigo iz našega kota. Gradiva imam na pretek, vmes marsikaj porednega. Čitatelje prosim, naj mi ga še pošljejo. Ker nam je tu prostor odmerjen, povejmo zdaj edino še to, da so v zadnjih desetletjih naše gore listi razen naštetih izobražencev: poštni uradniki, novinarji in publicisti, učitelji, orožniki, inženirji, zdravniki, trgovski akademiki, stotnik, sensal.³ Kdo ne pozna politika in gospodarnika Ivana Rusa, ki je bil pol stoletja duša potoškemu bitju in žitju? Tudi inž. Rus Jože F. je že videl svojo sliko počaščenó v dnevnikih. A koliko je razumníštva med izseljenci in njih naraščajem! Dolenjski »Črnogorci« so kapali s trebuhom za kruhom po vsej bivši Jugoslaviji, zlasti na Dolenjsko, Prekmurje, Štajersko, USA, Kanado, Francijo. O tem prečitaj v Življenju in svetu 10. I. 1938 sestavek »Traunik v Michiganu«.

Človeški dotok od zunaj v polšje in medvedje carstvo je docela neznamen: logar, orožnik, dacar, učitelj, trgovec, dušebrižnikov so-

³ Borzni posrednik ali mešetar. Iz tega sem izvajal naš priimek Samsa, vendar je verjetneje iz Samsona. Moj spis o potoški govorici leži že več let pri prof. Ramovšu.

rodnik, mesar, »gostilničar, občinski tajnik ali podoben lahkodelnik se je priselil in največ odselil, saj pod Lenartovim okriljem ne moreš lenarta pasti. Nekaj strokovnjakov je privabila žaga, prva v kočevskem okraju (1852). Vendar izpodrinila je prejšnje žličarstvo in ostalo suho robo s svojstvenim okrasjem.⁴ Smisel za ornamentiko je podedoval likovnik Milko Bambič, ki je poslikal moj »Tičistan«, izvirne svoje »Fizolčke« in še toliko drugega.

V detinstvu sem kdaj otepal ovsenjak, rdeči kruh iz gloja in mokóvice. Še Bog da je bil, ko sem od kod prisankal ali prikrpljaril. Ded in babica pa sta doživela, da so jima rekli: »Pojdi za skedenj in se nabrenkaj prsti!« — Zemljejedstvo se je nadomestilo z žemljejedstvom. Življenjska ravan se nujno dviga v dobi, ko sili šport v odročno zakotje. Naši junaki so se, na primer, udeležili smučarskih tekem v Ribnici 1940. Med 11 mladci so Potočani dosegli 4. in 6. mesto, med 21 člani pa 2, 5, 9 in 11.

Novo pokolenje pa pozablja starih izročil. Svoje umotvore so prej ljudje bolj čuvali. Tako mi je moja mati Ivana, r. Krajec (1860 do 1932) za labodnico pred smrtjo zažgoleda prastare kitice. Napev, doslej neobjavljen, je zabeležil F. Železnik, večletni upravitelj osemrazredne osnovne šole v Loškem potoku. Pripomnim, da je Štrekelj (7056) naše kukave (kolkava, odročna pustinja) nadomestil z bukovjem!

Ne - de - lja ju - tro pri - de, je
v cer - kvi bo - žja čast, jaz pa po gmajnci
ho - dim, sem ža - lo - sten ta čas.

Bodo li mladi potoški slavci, zbor 122 grl, obdržali toliko časa novo hvalnico, ki jo je uglasbil učitelj Skok:

*Na eni strani Blošček
in Sódol v drugo plat,
a vmes sveta je košček,
ki zame ves je zlat.*

⁴ »Lesna domača obrt«, spisal dr. J. Rus, Ribničan, a potoškega kolena. »Rusi in Kraji so se po svetu zatrosili iz Loškega potoka«, trdi nekje ta zgodovinar.

*Moj sončni Loški potok
objema šest vasi.
Na sredi — Blejski otok —
pa Tabor ga krasi.*

*Tu plitva zgolj so polja,
zemlje slovenske Kras.
A v gozdu pesem bolja
odmeva slednji čas.*

*Plenkača pesmi poje
na glas pod Jazbino.
Še mi zapojmo svoje
s to družbo glasbeno!*

*Pošten in zdrav stanuje
stoletja tu moj rod.
Gredice obdeluje
pa hojev tram in hlod.⁵*

*Oj Travnik, Hrib in Retje,
Šegova, Srednja vas
in Mali log: naj petje
še naš povzdigne glas.*

⁵ Gredica = šestakín, srednjedebeł porezanec.

Dr. Oskar Reya

Razprostranjenost padavin v Jugovzhodnih Alpah

Pod padavino razumemo vse oblike vode, ki pade izpod neba na zemljo. Poleg dežja razlikujemo še sneg, sodro, babje pšeno in točo. Tudi rosa, slana in ivje so padavine, toda njihova količina je tako majhna in za močo zemlje tako neznatna, da jih ne merimo. Glavni padavini sta le dež in sneg. Višino padle padavine izrazimo tako, da povemo, kako visok bi bil sloj vode na zemeljski površini, če bi voda ne odtekla. Navadno merimo v milimetrih. 1 mm padavin pomeni tudi, da je na površje 1 kvadratnega metra padlo 1 l vode.

Padavine merimo s tako imenovanimi dežjemeri. To so okrogle posode, pri katerih poznamo površje odprtine. Navadno znaša 200 cm². Če izmerimo padlo vodo v letnih ali manjših enotah, lahko preračunamo to v višino vodnega sloja. Pozimi moramo sneg prej še raztopiti in nato izmeriti kot vodo. Dežjemeri so postavljeni na prostem, proč od vsakega predmeta, hiše ali drevesa, ki bi zmanjševali višino padavin na tistem mestu.

Na ozemlju Južnovzhodnih Alp je okrog 300 dežjemerskih postaj, ki najmanj že 15 let opa-

Hrib — Loški potok

*Potoški zbor zaslove
tako naj naokrog,
kol njega je sinove
razkropil večni Bog.*

*Zato pa daj napeti,
kar vsak ima moči.
O slogi daj zapeti,
ki nam krepča moči.*

zujejo padavine. Vsaka postaja ima svoj dnevnik, v katerega opazovalec sproti vsak dan ob 7. uri zjutraj zapisuje izmerjeno padavino. Konec mesca seštejemo vse dnevne padavine in dobimo mesečno vsoto. Vsi mesci skupaj dajo letno vsoto. Iz prakse vemo, da ne pade vsako leto enaka množina padavin. Včasih jih je malo, v drugih letih pa več. Če hočemo razmotrivati padavinske razmere kake pokrajine, moramo poznati tako zvano srednjo vsoto padavin bodisi mesečno ali letno. To dobimo, če seštejemo več letnikov skupaj in dobljeno vsoto delimo s številom let. Doba opazovanja mora obsegati najmanj 10 let, če hočemo spoznati srednje razmere kakega kraja. Dobra in zanesljiva postaja predstavlja padavinske razmere ne samo za svoj kraj, temveč za ves okoliš, oddaljen od nje do približno 10 km. Tako na gosto so postavljene postaje tudi pri nas in ker so opazovalci po večini zanesljivi ljudje, smemo trditi, da predstavljajo podatki meteoroloških postaj verno sliko padavin v naših krajih.

Srednja letna vsota padavin

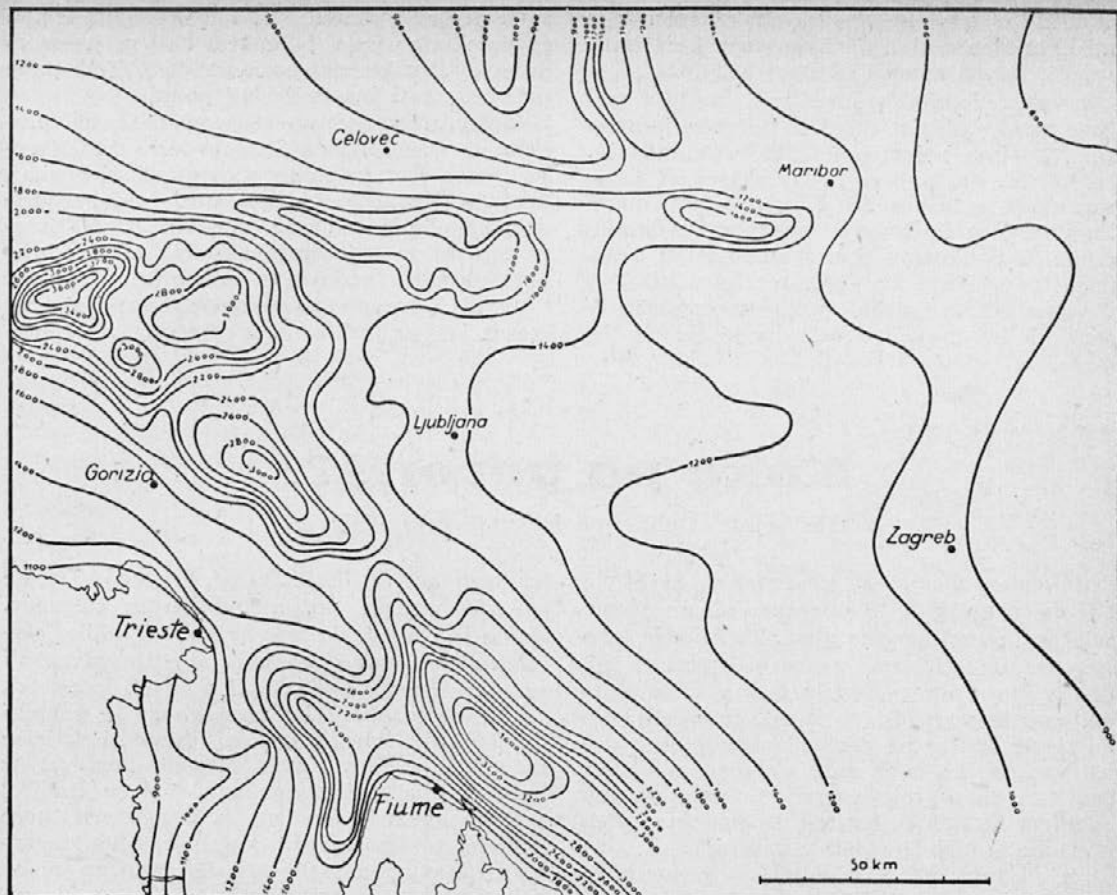
Postaja	Nadm. višina	januar	febr.	marec	april	maj	junij	julij	avgust	sept.	okt.	nov.	dec.	Letno
Tarvisio	751	81	82	139	165	146	154	131	160	157	192	197	108	1712
Pontebba	568	57	71	146	193	170	170	145	170	220	271	231	98	1942
Coritis	641	126	139	237	284	299	264	194	250	286	485	437	185	3186
Musi	633	172	180	298	369	351	329	229	271	329	482	447	252	3709
Uccea	663	163	153	334	356	325	306	195	271	298	530	454	231	3616
Isonzo	476	117	108	224	253	212	206	165	205	235	355	332	162	2574
Ravne	752	169	133	250	243	259	252	180	221	303	396	349	230	2985
M. Maggiore	954	145	122	245	301	299	302	187	251	285	371	370	203	3081
Cividale	138	92	69	141	164	178	186	119	161	165	175	188	116	1754
Krekousce	677	214	169	276	251	232	224	153	187	276	339	421	256	2998
Predmeja	970	209	147	252	205	257	207	152	171	264	316	356	218	2754
Gorizia	86	84	51	120	124	131	147	90	114	157	141	164	97	1420
Aquileia	10	67	54	100	99	103	119	67	77	128	123	131	93	1161
Trieste	18	70	46	81	85	87	101	68	73	103	111	130	71	1026
Fiume	5	120	89	150	111	135	113	66	104	176	195	221	151	1631
M. Nevoso	937	213	170	301	219	229	151	122	139	239	377	421	281	2862
Risnjak	1528	261	237	390	306	271	251	191	224	362	464	494	273	3724
Mrzla Vodica	771	278	209	331	322	231	212	155	176	327	390	422	321	3374
Ziljska Bistrica	620	74	63	92	135	113	136	114	133	125	138	130	82	1335
Dobrač	2157	55	48	83	96	121	147	129	146	136	140	111	61	1273
Obir	2044	83	65	92	148	155	193	162	183	163	152	118	77	1591
Celovec	450	39	34	51	88	95	125	100	130	111	100	86	52	1011
Št. Pavel	376	28	23	32	61	83	108	104	119	110	82	68	35	853
Sv. Jernej n. Muto	1041	60	46	63	90	134	153	131	135	134	120	80	69	1215
Veliki Dolenjci	308	29	33	46	55	84	86	87	94	80	76	61	43	774
Kobilje	190	34	29	44	54	74	70	59	99	76	76	78	48	741
Maribor	270	46	42	57	94	100	129	99	112	112	105	80	62	1038
Hudi vrh na Poh.	1200	78	77	111	132	180	165	142	162	157	175	133	115	1627
Celje	241	53	41	65	98	111	123	111	109	121	118	96	70	1116
Kranjska gora	812	118	82	159	216	167	175	145	175	196	217	222	129	2001
Savica	590	158	175	253	293	249	233	170	229	286	449	401	216	3112
Mrzli Studenec	1214	110	138	193	261	283	248	177	226	241	312	274	164	2627
Sv. Ana p. Ljubelj.	1026	83	84	159	186	206	203	158	204	206	259	222	126	2096
Jezerški vrh	1210	93	66	119	178	179	174	149	166	180	200	178	105	1787
Ljubljana	293	86	63	108	140	131	156	113	148	170	165	153	113	1546
Rogaška Slatina	230	47	44	70	102	117	124	107	109	107	127	92	61	1107
Grm pri Nov. m.	195	68	68	85	104	137	125	102	125	140	163	116	92	1325
Kočevje	460	81	70	101	132	132	150	103	141	152	182	166	108	1518
Črnomelj	156	69	58	72	100	124	120	88	105	123	146	119	90	1214

Gornja razpredelnica predstavlja srednje mesečne in srednjo letno vsoto padavin za nekaj krajev. Geografska karta na naslednji strani pa je narisana s podatki vseh meteoroloških postaj. Oglejmo si najprej karto!

Črte so tako zvane izohijete. To so črte, ki vežejo kraje z enako vsoto padavin. Karta predstavlja razprostranjenost srednjih letnih padavin. Najprej pogledjmo njih vrednosti. Najmanj padavin pade v Prekmurju. Na skrajnem vzhodu, na postaji Kobilje, pade komaj 741 mm na leto. Največ padavin pa pade v planinah, zlasti tistih, ki so bliže morju. Na južnem pobočju Risnjaka že v Gorskem Kotoru pade nad 3600 mm. Na Risnjaku samem pade 3724 mm. To pomeni, da bi vodni sloj, ki so ga dale padavine v enem letu, bil globok

povprečno 4 metre, v Prekmurju pa komaj nekaj nad 70 cm.

Drugo območje z visokimi padavinami so južnozapadna pobočja zapadnih Julijskih Alp. V Reziji izmerijo tudi okrog 3700 mm na leto. Navzdol proti morski obali padavine zopet pojemajo in dosežejo v Istri komaj še 900 mm. Z Julijskih Alp navzdol proti Savski dolini se padavine manjšajo in dosežejo v Ljubljani komaj še nekaj nad 1400 mm. Zopet se pa povišajo v Kamniških planinah na 2000 mm. Na Pohorju dosežejo še 1600 mm. Omenim naj, da je srednja letna vsota 3700 mm za evropske razmere zelo visoka padavina. Višjih padavin, kakor so v naših krajih, ni nikjer drugod v Evropi. Več kot pri nas jih pade morda še v Boki Kotorski, kjer izmerijo v srednji meri

Razprostranjenost srednjih letnih padavin v Jugovzhodnih Alpah

nad 4000 mm na leto. Visoke padavine so tudi na Norveškem in Škotskem, toda naših ne dosegajo.

Zanima nas sedaj vzrok taki razporedbi padavin. Vedeti moramo najprej, kako padavine nastajajo. Zrak vsebuje vedno tudi več ali manj vodnih hlapov. Prišli so vanj predvsem z izparivanjem vodnih površin, zlasti morja. Čim toplejši je zrak, tem več vodnih hlapov more vsebovati. Če pa se začne zrak ohlajati, se prično pri neki določeni nižji temperaturi vodni hlapi zopet zgoščevati. Spočetka nastane megla ali v višjih višinah oblak, ki ga sestavljajo silno majhne vodne kapljice. Pri nadaljnjem ohlajevanju se majhne vodne kapljice združijo v večje, dokler ne padejo kot dež na tla. Če se je zgoščevanje izvršilo pri temperaturi pod 0°C , se zgoste vodni hlapi takoj v sneg. Glavni vzrok padavin je torej ohlajanje zraka. Zrak se najbolj ohladi takrat, če je prisiljen dvigniti se. Pri tem se ohladi na vsakih 100 m vzpona za 1°C . Zrak se dviga na dva načina. Kadar se srečajo južni in severni ve-

trovi, se južni dvignejo nad severne, ker so zaradi svoje višje temperature in vsebovanih vodnih hlapov lažji. To je glavni vzrok padavin in vsega slabega vremena.

Drugi vzrok padavinam je bolj krajeven, vendar pa je za naše kraje silno važnega pomena. Pri nas pihajo južni vetrovi z morske strani, so tedaj zelo vlažni. Naše planine pa se dvigajo nedaleč od morja. Na svojem potovanju proti severu jih morajo preiti. Pri tem so prisiljeni, da se dvignejo nad nje, pri čemer se ohladi. Na južnih pobočjih pride še pod vrhom do zgostitve in s tem do dežja. Od tod toliko padavin v naših krajih.

V razpredelnico sem vnesel samo srednje letne padavine. V posameznih letih pa more pasti mnogo več. Tako so v Režiji leta 1926. namerili že 4882 mm, torej skoraj 5 m, pod Risnjakom v Gorskem Kotarju pa tudi že 4717 mm in sicer leta 1925. Zanimive so morda še najnižje padavine v najbolj suhih letih. Zelo suhi sta bili leti 1931 in 1939. V Prekmurju je padlo v Vel. Dolenjcih komaj 552 mm

moče. Zelo malo namočeno ozemlje pri nas je tudi Labudska dolina na Koroškem. Leta 1931. so v št. Pavlu namerili komaj 482 mm.

V razpredelnici vidimo tudi srednje mesečne vsote padavin. Če si te natančneje ogledamo, dobimo pojem o letnem toku padavin. V splošnem imamo dva padavinska tipa, kraje s pretežno jesenskim in deloma tudi pomladnim deževjem in kraje s predvsem poletnim dežjem. K poletnemu tipu spadajo zlasti Prekmurje in vzhodna Štajerska ter Koroška. Tod je največ dežja junija, julija in avgusta. V Savski dolini in v Primorju pa je glavno de-

ževje jeseni v oktobru in novembru. Čim bolj se pomikamo proti jugu, tem bolj se jesensko deževje odmika na poznejši čas. Tod pade tudi spomladi več dežja kot poleti.

Južnovzhodne Alpe leže namreč na predhodnem ozemlju med Srednjo ter Južno Evropo. Južna Evropa ima padavine zlasti pozimi, Srednja Evropa pa poleti. Zato je naše ozemlje deležno obojih padavin, zimskih Južne Evrope seveda le kot poznojesenskih ali zgodnje-pomladanskih padavin v Primorju.

Najbolj revna na padavinah sta zimska mesca januar in februar.

Fran Govekar

Kako pa govoriš?!

(Iz knjige »Dobra manira vsa vrata odpira«)

Dandanes menda ni izobraženca, ki bi ne želel delati na ljudi, ki jih pozna ali ne pozna, vselej in povsod ugoden vtisk. Ta želja je tako naravna, da niti več ne razmišljamo o nji. Vsakdo skuša biti snažen in čedno, čisto oblečen, vsakdo se trudi, da iz ust, iz obleke, perila ali iz obutve ne razširja neprijetnega duha, vsakdo, ki hoče biti sodoben olikanec, stori vse, da s svojo zunanostjo in s svojim vedenjem ne odbija, temveč da pridobiva, privablja in si utrjuje ugled v družbi.

Pa ni bilo niti v Ljubljani zmerom tako. Le spomnimo se, da je bilo pred petdesetimi leti v vsej Ljubljani le nekaj kopalnic v stanovanjih, da so se meščani le včasih kopali v prenosnih majhnih banjah ali čebrih, da so se šele pred petdesetimi leti začele kopalnice ob posebno razkošnih stanovanjih. Leta 1890. je namreč Ljubljana dobila mestni vodovod. Maloštevilni, snažnost ljubeči meščani so prihajali prej le po enkrat, kvečjemu po dvakrat na mesec v edino javno kopalnišče pri Slonu ali v Marijino kopel na Ljubljani. Šele 1900. je dal župan Ivan Hribar zgraditi in odpreti v Kolodvorski ulici prvo ljubljansko javno kopel, pristopno tudi ljudstvu. Kopalcev na Savi, v Ljubljani, v Malem grabnu in v Koleziji je bilo včasih prav malo, a večina je obstojala iz mladine in delavstva. Dokler niso bile po ljubljanskih hišah po potresu na splošno urejene kopalnice in pralnice, o trajni telesni snažnosti ni bilo govora.

Pa tudi glede oblačenja in obuvanja niso bili naši meščani na višini evropske omike in olike. Krojaška in šiviljska obrt sta se dvignili pri nas šele v zadnjih desetletjih, dočim so si poprej naročali gospodje in gospe imovitih slojev svoje obleke v tujini, od koder je prihajala k nam tudi konfekcija in modistovska roba

ter kožuharstvo. Pariz, Dunaj, Gradec in Trieste so bili viri in zrcala ljubljanske elegance. Dolgo je trajalo, da smo se kolikor toliko osamosvojili in smo si na tujih zgledih privzgojili sodobni evropski okus tudi v obleki in obutvi.

Nekaj desetletij bo tega, ko se je pokojni dr. Milutin Zarnik, nekdanj duhoviti šaljivec in kritik, v Slovenskem Narodu norčeval iz hoje in obutve Ljubljančank. Mož je študiral v Monakovem in Gradcu, pa je primerjal naša dekleta s tamošnjimi. Očital je Ljubljančankam, da vlačijo svoja stopala leno za seboj, kakor bi bile vse pločnatih podplato, da nimajo nobenega smisla za lično obutev in lepe nogavice itd., skratka da so naše punčke zgoraj hej, a spodaj fej.

Odkar se goje tudi pri nas javna in zasebna telovadba ter različni športi, odkar se je čudovito razvila fabrikacija najlepših obuv in najfinejših, tudi po barvah lepih in tenkih nogavic, se je tudi Ljubljančanka od kolena navzdol sodobno prilagodila zahtevam okusa ter hodi prožno, lahkotno. Ta okus je merodajen tudi za moške in danes skoraj ni mogoče gledati oblek, klobukov in čevljev velike večine moških Ljubljančanov več grajati. Za središčem pa je napredovalo seveda podeželje. Danes med Ljubljano in manjšimi mesti in trgi ni več razlike. Celo kmetsko naše ljudstvo se ravna po modi.

Včasih ni bilo tako, nasprotno, včasih so Ljubljančani modno okusno in skrbno oblečenega gospoda ali gospo zasmehljivo nazivali škrica, frakarja in frakarico. Če se je za kako veliko plesno prireditev predpisala povsod običajna toaleta, je bil takoj ogenj v strehi in nad pol Ljubljane je bilo ogorčene in razžaljene, da si drznejo frakarji predpisovati, kako smeš priti oblečen plesat v Narodni dom.

Če si smel na veliko maškarado, ki naj bi bila elegantna in vseskozi kulturna, priti le s povabilom ali v spremstvu zaupnega odbornika, je marsikdo zabavljaj na vse pretege, češ da pač hoče biti bahaška frakarija in bogataško prvakarstvo samo med sabo, da prireditelji niso demokratični, da pač zaničujejo ljudstvo, da ti bedasti gizdalini še zmerom nočejo priznati, da obleka ne dela človeka.

Saj so bili takrat prav tako, kakor so še danes, nekateri gizdalinčki smešni in nesimpatični v svoji pretiranosti; toda stremljenje nekdanjih ljubljanskih frakarjev je bilo v bistvu pravilno, koristno in je v nadaljnjem razvoju prineslo v zunanjo podobo našega življenja po ulicah, po javnih lokalih in po javnih zabavah pravilno civiliziranost.

Kakor higiena, telesna snažnost, zmaguje tudi med Slovenci vedno očitneje bon ton (lepo vedenje). Zmagal pa še ni. Ali pa sem zato škric, če grajam, da prihajajo naši gospodje celo na slavnostne koncerte ali slavnostne gledališke predstave vzlic ponavljani opozoritvi v sivih, rjavih ali zelenkastih vsakdanjih oblekah?

Na slavnostno prireditev bodisi državnega, ožje domovinskega ali pietetnega značaja moraš priti vsaj v črni ali temnobarvni obleki in s primerno kravato. Sploh prihajamo na operne in dramske premiere pravilno skrbno oblečeni, a ne v poveljanih delavnih oblekah. Teater ni cirkus, temveč svetišče umetnosti. Ali sem zato frakar, ako me je jezil visok inteligent, celo umetnik, ki je prišel naravnost s turistovske partije v našo opero, oblečen v pumparce, prepoteno turistovsko kamižolo in z gojzarcami na nogah? Možakar si je domišljeval, da kaže bedasti bontonski buržoaziji (meščanstvu) svojo vzvišeno demokratičnost, sodobno trezno stvarnost, češ: plačal sem, doktor sem, pa kaj mi kdo more? Povsod bi ga že na pragu opere zavrnil, prav tako v Pragi kakor v Helzinkih na Finskem ali v Pretoriji med Buri. Pri nas pa molčimo in trpimo takega brezobzirnega domišljavca.

Ali sem zato škric, ker ne morem gledati gospodov po javnih lokalih, ko se razkomodijo, kakor bi sedeli doma, ko si slečejo telovnik in suknjič, zavišejo srajco do komolcev, pa tako slečeni kvartajo, šahirajo ali biljardirajo? Take komodneže, ki še čisto nič ne ženirajo prisotnih dam in tujev popotnikov ter se poživžgajo na najpreprostejši bon ton, lahko opazuješ poleti celo po naših prvih, najuglednejših kavarnah.

Še niso izginili z ljubljanskih ulic znaki nekdanje dolge vasi, o kateri govori stara narodna pesem: ponoči smo do nedavna morali poslušati vriskanje, ukanje, pa tako zvano prepevanje, hrupno prerivanje in metanje za šalo, podnevi pa lahko gledamo gospode, ki

hodijo po ulicah brez sukenj, torej v srajciah in razkazujejo svoje hlačnike ali naramnice. Da delavci in kmetje kolesarijo skozi mesto tako oblečeni, se ne čudimo, a če grajamo take inteligente, zato nismo frakarji.

Saj se da tudi poleti najvišja udobnost v obleki izlahka združiti s spodobnostjo in maniro. Če imam na sebi športno srajco, ki si jo široko odpnem pod vratom, lahko odložim suknjič in morebitni telovnik, saj poleti sploh ne uporabljam naramnic, temveč izključno samo pas. Tak lahko nastopim na ulici v vsaki družbi, ne da bi se zgražala nad menoj.

Vsi se moramo zavedati, da je prvi vtisk naše zunanosti in vedenja v družbi in na cesti zelo važen ter na čast ali na sramoto naših mest in trgov. Ne pozabljajmo, da stojimo pod kritiko sveta, ki sklepa po nas o višini kulture in civilizacije vsega naroda. Če pravimo, da je Ljubljana moderno mesto, se moramo tudi primerno vesti in oblačiti. Pa nehati se že mora tisto komodno vaščansko naziranje: Ah, saj je dobro!

Marsikdo, tudi naše ženstvo, pa se ne zaveda, da je drugi vtisk — namreč vtisk njegove govorice lahko odločilen za sodbo ljudi, torej najvažnejši.

Večkrat prihajamo v položaj, ko bi radi vzkliknili: Mož, žena, kako pa govoriš? Obleka, obutev, negovano telo, kretnje, vse je popolnoma v redu. Ampak ko ti izpregovori večsah takole na oko elegantna in prikupna žena ali pa moški sodobnik, toliko da ne odskočiš. Iz njunih ust prihaja namreč govorica v takih tonih in oblikah, da ti je prvotni ugodni vtisk mahoma docela pokvarjen.

Vsak ptič, vsaka žival ima svojo govorico, ki jo obvladuje dovršeno, točno, dosledno in jasno. Ali premnogo je ljudi, ki mešajo naš lep slovenski jezik v svoji govorici z dvema, tremi tujimi jeziki ter se smešijo s tujimi izrazi, ki jih uporablajo napačno, polomljeno ali na čudne načine skrotovičeno. Tega ne dela noben prosvetljen narod na svetu.

So ženske in moški, ki ne znajo izgovoriti niti stavka brez tečljanja, popravljanja in ponavljanja, brez tujk, ordinarnih domačih izrazov ali celo brez kletvic. Ljudje vobče prehitro govore in prepočasi mislijo. Zato jim že miga jezik, ko jim možgani še mirujejo. Avto že dirja, a za volanom ni nikogar. In avto se mora zaleteti ali prekopicniti.

Dokler ti ni jasno v duši, je nemogoče, da se izraziš jasno in v obliki, ki je primerna in lepa. Lepo obliko izražanja najdeš le, če res umeš svojo materinščino — ali sploh jezik, v katerem govoriš. Najmanje, kar moremo zahtevati, pa je, da znaš slovenski. A ta najmanjša zahteva je v istini velika in težka. Zakaj jezik je najfinejši, najčudovitejši instrument naše duše.

Ljudje pa mislijo, da je treba samo usta odpreti in jezik sprožiti in kar sama od sebe nam vre govornica. Seveda vre, toda zmeda brez reda in jasnosti, zlasti pa brez lepote. Ljudje mlatijo grdo, smešno narečje, zategujejo ali požirajo zloge, ne redko cele besede, pojejo besede na prečudne načine, začenjajo s koncem, preskakujejo na sredo, se zaletavajo na začetek svojega poročila ali pripovedovanja, da postaneš od poslušanja te čobodre kmalu sam ves zbežan in ne razumeš, kar čuješ.

Imel sem tovariša, ki me je s svojim strašnim pripovedovanjem vselej resnično izmučil. Zmerom sem imel občutek, da ima na povodcu dvajset konj, ki jih ne zna ukrotiti, da mu konji dirjajo nekateri naprej, drugi na desno, tretji na levo, četrti nazaj in vse križem. Tovariš se je potil ob tej zmešnjavi, a tudi meni je prihajalo slabo, ker sem se trudil dognati, kam dirja njegova tolpa najrazličnejših vtiskov, želj in misli. Od samih ničnih posameznosti in neštetih stranskih podatkov, citatov, imen, števil se je tovarišu bistvo zamotalo in zakopalo, da je ostal iz vsega dolgovoznega pripovedovanja nerazumljiv mež.

Tudi taka govornica je nespodobna in brez manire. Kajti zbuja negotje, odpor in žalost.

Kultura vsakega naroda se ocenja po razvoju, bogastvu in lepoti njegovega jezika. Ljudstvo, preprosti človek je začetnik in ustvaritelj jezika, pesniki, umetniki leposlovci in učeni jezikoslovci so ta jezik očistili in ugladili, pa tudi obogatili. Kakor je demant postal dragocenost šele potem, ko ga je obrusil in izoblikoval umetnik brusar, je tudi vsak jezik dobil svojo lepoto šele po stoletnem trudu jezičnih strokovnjakov in estotov. Tako šele je postal tudi naš jezik sposoben, da izraža najgloblje misli, najnežnejša čustva, da je bogat in prožen v opisovanju duševnega življenja, naravnih pojavov in lepote ter grozote, da je sladak, topel in osvajalen iz ust mamice in ljubice, da je očarljiv in omamen z jezika srečnega prijatelja, prepričevalen iz ust pedagoga, pretresljiv iz gila umetnika igralca ali peva, učinkovit z lece. Noben inštrument ne doseže na našo dušo globljega vtiska in ni ga užitka, ki bi bil večji, lepši, čistejši, kakor ga nam daje jasna, zvonka, pravilna govornica lepega in bogatega sloga! Zato je materinščina največja skrb, najvišji ponos in najstrašnejša ljubezen vsakega izobrazenega naroda. In vsak sovražnik se zaveda, da je najbolj uspešno orožje jezik. Dokler ostane čist jezik, živi narod krepko; kadar se pokvari in polagoma iztrebi jezik, izgine narod.

Mnogi pa so še med nami, ki se tega ne zavedajo. Človek, ki ima dober okus in resnično omiko, ne pozablja tudi snažnosti, reda in lepote v svoji govornici in svojem dopisovanju. Dama najmodnejše toalete, vsa ondulirana, frizirana, našminkana, mani- in pedikirana, pa gospod imeniten, bogat, skrbno negovan od temena do peta, a govornica kakor najbolj zanikarni cestni pometać! Sram nas je, da je v Slovincih dandanes še možna taka jezična barbarščina. O slovnici, pravilnem sklanjanju in spreganju, pravilnem naglasu nekateri nimajo pojma. Vse so pozabili, kar so znali v ljudski šoli. Vsak dan čitajo, a jezik književnosti ostaja brez vpliva na njihovo strašno govornico.

Saj nihče ne zahteva, da govori napeto, spakovano, toda govori čisto, smiselno, logično, ne vtikaj neprestano besed in fraz »torej, torej, pa, je rekel, je rekla, veste, kaj ne? nee? — ma« v svojo govornico, ne zadiraj se in ne kriči kakor pastir na paši ali ne momlaj in ne sikaj, da ti lete sline na vse strani. Ne pozabi, da se mora vsak stavek zaključiti s piko, in ne drdraj besed brez prestanka, da mora tvoj poslušalec zdehati in zadremati!

Poslušaj samega sebe in poslušaj druge in, če nisi gluha in top, zaslišiš napake in grdobe lastne in tuje govornice, zapaziš, da govoriš preglasno, prenašlo, zadirčno in surovo. Dober govornik ne jeclja, se ne dere in se ne peni od napora, ne ponavlja istih besed, temveč uporablja za isto misel, isto reč več različnih izrazov ter se trudi, da v izberi besed, v razvrstitvi misli in v jasni zaokroženosti podaja govor, ki je oblikovno lep in vsebinsko tehten.

Izkušajmo ga posnemati! Potrudimo se, da govorimo doma z otroki, s posli, z branjevko na trgu, s kmetom na cesti, z delavcem na vrtu ali na polju zmerom prav tako pravilno, kakor govorimo v družbi v kavarni, na koncertu ali v gledališču. Naš jezik je demant, ki ga sami ne blatimo!

Zavedajmo se, da tujci ne morejo spoštovati slovenščine, ako jo sami mrcvarimo, onečujemo in lomimo. Kažimo povsod in vedno, da ljubimo in spoštujemo svoj jezik, da smo olikani ne le po obleki in obutvi, negovani in izkopani ne le po telesu, temveč čisti in umiti tudi po svoji duši, svojem značaju, zlasti pa po svoji govornici.

Manira in govornica dajeta človeku pečat, ki drži veljavno pred vsako oblastjo, pred vsako družbo, pred vsem svetom. Manira in govornica pokazeta vsakomur, kdo je zares gospod in kdo je zares gospa in pa kdo je zaveden, izobrazen Slovenec.

Ivan Albrecht:

Ljubezen Kliče

Majda sedi pri oknu in pije z očmi lepoto večernih senc. Zarja še ni popolnoma ugasnila, le žive ognjene barve prehajajo na nebu v pajčolanasto zastrte odtenke. Polagoma začne toniti hribovita pokrajina v vijoličastosivkaste sence, a po dolinah se že razširja noč...

Čisto tak je bil tisti večer, ko je Peter odhajal po svetu. Majda mu je slonela na prsih in ihtela:

»Ali res mora biti tako? Poglej, Peter, saj bi živela tudi doma. Ni treba pogače. Dovolj je kos črnega kruha, samo da si pri meni, Peter...«

Glas ji je tonil v solzah, mladi mož pa jo je z žuljavo roko božal po laseh in jo tolažil. Še zdaj sliši njegov glas:

»Potrpi, Majdica, ko veš, da ne grem za vekomaj. Samo leto ali dve, morda tudi le nekaj mesecev, pa bom spet pri tebi. In če me tedaj sprejmeta dva, ti in najino malo, bom tako čudovito srečen, Majdica, da si ne moreš niti misliti.«

In ji je govoril o daljni deželi Belgiji, kjer bo zaslužil toliko, da bo potlej doma vsem mehko poslano. Peter je znal govoriti. Kakor hladilno olje na rano, tako so ji lile njegove besede v srce, vendar je niso mogle prepričati. Samo zato si je otrla solze, da bi njemu olajšala slovo, nekje v globini pa jo je kakor težka usedlina še zmeraj mučila bolečina. In kakor svarilo je nenadoma zaslišala očetov glas, ki odgovarja materinemu zaskrbljenemu vprašanju:

»Kdaj prideš, Tone?«

»Hm, človek ve, kdaj odhaja, kdaj pa se vrne, to je v božjih rokah.«

To je vselej izrekel s porednim nasmeškom, nekoč pa je odšel v gozd in se ni več vrnil. Sosedov stric je prišel povedat, da je očeta v gozdu padajoče deblo nekaj pohabilo in ga bo treba peljati v bolnišnico. Mati je jokaje odhitela z njim, toda niti solze niti zdravnikova učenost ne more pomagati tam, kamor hoče smrt pritisniti svoj pečat. Očeta so še komaj živega pripeljali v bolnišnico, od tam pa čez nekaj dni njegovo truplo v grob. Niti mrtev ni mogel domov.

Majda se strese. Ali je očetova usoda bila podoba Petrove poti? Skrajja ji je pridno pisal in tudi nekaj denarja ji je poslal. Njegova pisma so bila kratka, toda topla in prisrčna. Nenadoma pa je vse izostalo. Tam daleč je izbruhnil vojni vihar. Majda si ni mogla nikoli prav misliti, kje leži ta belgijska zemlja, ki je navdala njene Petra s tolikšnim upanjem, odkar pa je umolknil, je zavržila to neznano tujino. Vmes je nato spet šinil vesel žarek. Vprav tisti dan, ko se je prvič zganilo dete pod njenim srcem, je zopet prejela moževo pismo. Bilo je dolgo in tako toplo, da se je od veselja razjokala ob njem.

Naj se nikar preveč ne peha, ji je pisal, da ne bo v škodo njej in otroku. Njemu gre dobro in tudi zasluži prav lepo. V nekaj dneh ji pošlje večji znesek, da bo imela za priboljšek do tistega časa, ko pride on domov. Priti namerava sicer kmalu, ako bi se mu pa le kaj zavleklo, naj ne bo nič

v skrbeh. Za primer, da bi se prej dopolnil njen čas, naj si najame žensko, ki ji bo stregla in opravljala domačijo. Sploh naj se oskrbi z vsem, kar je v takih trenutkih potrebno. Če je denarja premalo, naj vzame pri trgovcu na upanje. Bo že Peter vse poravnal, ko pride.

»Pride!« je vse pelo v Majdi, »pride in bo spet doma!«

Čemu bi delala dolgove, ko tudi Majda ta čas ni držala križem rok. Delala je zmeraj za dve in za tri in marsikje odslužila, kjer bi bilo treba kaj poplačati, in še mala domačija je cvetela ob njenem prizadevanju. V hlevu ne sameva več samo krotka sivka, ampak se ji je pridružilo mlado, ki bo v nekaj mescih lepa junička. Mleka je pri hiši, da bi ga bilo za celo rožnavensko družino dovolj. Zato ga Majda lahko odaja in ji kane marsikak denar iz tega. Polje, tistih nekaj njivic, uspeva kakor še nikoli, drv si je prislužila z delom pri premožnejših sosedih. Več ko za dve zimi jih je že doma. Naj si Peter nikar ne misli, da je v njegovi odsotnosti tratila čas! To bo gledal, ko se vrne!

Spet in spet je prebirala Petrovo pismo in se smehljala in jokala hkrati, tako ji je vsaka moževa beseda šla k srcu. Potem je čakala, ko je nenadoma izvedela, da je tam daleč, kjer ob trdem delu misli na dom njen Peter, zadivjala vojna.

Bilo je kakor nož v srce. O vojni je slišala Majda dostikrat govoriti, misliti pa si ni mogla čisto nič, kako in kaj se godi. Puške pokajo, strojnice ragljajo, topovi grme in rohne, za božji čas, kdo naj potem ostane še živ?

Nekaj starejših gospodarjev je preživel veliko vojno v letih 1914—1918. Ti so vedeli obilo povedati o vojni, toda kakor jih je Majda tudi poslušala, si ni mogla ustvariti prave slike.

Dotlej ni prebirala časnikov. Ob trdem delu ni bilo nikoli časa za to. Ves dan v znoju, zvečer pa hitro opraviti dom, nato pa k počitku, da se žuljave roke spočijejo za jutrišnji dan! To je bil njen dnevni red in njeno geslo. Peter mora videti, kadar se vrne, da se ni zmotil, ko si je njo izbral za življenjsko družico. Ako pojde gladko in po sreči, lahko še kaj dokupita, da bo več kruha in zemlje za tiste, ki vzniknejo iz njune ljubezni.

V to živo pesem dela in zvestobe udari nenadoma: Vojna! Ta glas je slišala Majda kakor rjojenje pobesnele pošasti. Vojna! In njen Peter je tam in morda ne more nikamor. Kam naj se umakne, da ga ne zmdra to strašno in divje, ki vse razdene in uniči?

Odslej je začela Majda prebirati tudi časnike. Naj je bila zvečer še tako trudna, je stopila k temu ali onemu sosedu, kjer so imeli kak dnevnik, pa je čitala in čitala. Pred njo so se kopičile številke o mrtvih, ranjenih in ujetih, številke o razbitih in sestreljenih letalih, porušeni mestih, pa zopet strahotne številke o beguncih, o ljudeh, ki v mrzlični grozi beže pred pošastjo — vojno in zapuščajo zemljo, domove in vse svoje imetje. Cele reke je teh nesrečnih, ki samo beže in beže, za njimi pa se razdiraje vali vojna kača in jih do mozga navdaja s trepetom. V zmedu in zbežanosti izgubljajo otroci roditelje, brat zgreši brata, mati ne ve za hčer, vse je kakor povodenj. In oči vseh teh bežečih so polne groze, med vik in stok pa udarja rohneči glas vojne.

Ta slika je bila Majdi najbolj živo pred očmi. Ko je čitala v listih o beguncih, je kar videla v množici neznanih in splašenih obrazov tudi svojega Petra. V njem je manj groze kakor v ostalih. Seveda, saj on ne zapušča doma, ampak mu gre le nasproti. Krčevito stiska svojo popotno culico, telovnik in suknjič ima tesno zapet, da se mu iz notranjega žepa ne izmuznejo prihranki, pa hiti v tej človeški reki vedno dalje in dalje. Kakor jelen prehitve druge bežeče, da bi čimprej ušel žrelu pošasti, ki se s strupeno naglico podi za njim.

Tako je gledala Majda svojega Petra vsak večer, kadar je od soseda brzela domov. Bila je že malce okorna zaradi dni, ki so se ji naklonili v drugo polovico, toda še vedno čila. In doma je potlej v snu klicalo njeno srce vso noč, naj Peter hiti, hiti, da ga ne zaloti gorje.

Ko je zjutraj vstajala, je bila bolj izmučena kakor zvečer. Dnevi so bežali, dnevi in noči. Majdin čas se je bližal, a Petra ni bilo. Ne duha ne sluha o njem. Ali je ta belgijska zemlja res tako strašno daleč, da Peter ne more slišati klicev ljubečega srca? Ali je bes vojne tako divji, da — —

Majda sedi pri oknu in si ne upa druge misli misliti do kraja. Noč je pokojna, na nebu žare zvezde in listje na drevju pošelestava v snu.

Da bi se Petru zgodilo kaj hudega? Le kako neki, ko vendar svoj živ dan ni storil nikomur nič žalega! Mar je že tudi delo, ki ga posveča ljubezen do grude in lastne krvi, zločin?

Majda sedi in misli in čaka. Oči jo skele, vendar se ji ne da iti spat. Kako naj bi mirno počivala, ko morda Peter vzlic vsej izmučenosti ne ve, kam bi položil glavo! Nemara je niti ne sme. Vojna kača divja za njim in ga preganja ko ranjeno zver. Zdajle je nemara hlastnila in — —

Majda nenadoma začuti tako bolečino, da se ji orosi čelo. Čas je tu in Petra ni in nikogar ni. Govedu v hlevu je Majda oskrbela pomoč, sama nase do tega trenutka ni mislila. Ali naj se zateče k sosedi, da ji bo vsaj ona v pomoč?

Majdina hiša stoji na samem. Do najbližje sosede je dober četrt ure hoda. Na nebu že blede zvezde, ko si Majda zaveže

ruto in se vzdigne na pot. Vsak korak pomeni novo, vedno hujšo bolečino. Sredi pota, za ovinkom, ki ga stražijo visoke tepke, Majdi nenadoma rdeče zablepe pred očmi. Mukoma se nasloni na raskavo deblo in se zvije v divji bolečini. Samo trenutek, potem izgine vse.

In spet trenutek, pa se razgrne svet. Sonce sije in dan je kakor brušeno steklo. Vse dehti, se iskri in prepeva, po široki cesti pa hiti Peter. Roke ji sproži v pozdrav, toda obraz je bled in siv od prahu. Klobuk ima pomaknjen nizko na čelo, kljub temu pa vidi Majda nad njegovimi očmi progo strjene, črne krvi.

»Peter!« Bolestno odjekne glas.

In spet: »Peter!«

Samo to. Rada bi planila k njemu, toda noge so kakor prikovane. Rada bi mu vsaj z roko pomahala v pozdrav, ali roka je svinčeno težka.

Tedaj ugasne sonce. Majda krikne v smrtni grozi in onemi. Kraj visoke tepke leži mlada mati in njeno nebogljenče z vekajočim glasom prosi pomoči.

Po poti pridrsa stara sosedica.

»Se mi je kar zdelo, da nekaj slišim,« sklence roke, ko zagleda Majdo. »Oh ti meni, kje jo je prehitelo!«

Z okorno roko pomaga, kolikor ve in zna, in skuša predramiti Majdo.

»Daj no, sosedica, ali nič ne slišiš? Tak fantiček te pozdravlja, sosedica, da bi ga bili angelci veseli. Daj no, da spravim otroka na toplo in grem po žensko. Saj veš, da ruša pod tepko ni primerna postelja za takle čas.«

Majda začudeno odpre oči. Vse se ji zdi kakor v snu.

»Peter,« dahne in išče s pogledom. »Ali ga ni?«

»Kako praviš, da ga ni? Kaj ne slišiš, kako te čvrsto kliče? Ko pride še oni, boš imela kar dva,« z nasmeškom bodri sosedica in ji pokaže otroka.

Zdaj Majda polagoma začne razumevati, vendar se ji zdi še vse tako nekam čudno, ko sliši sosedo:

»Samo malo potrpi, bom koj nazaj. — Otročiča zanesem domov in po žensko grem in po ljudi, da vaju spravimo pod krov.«

Sosedica odide in Majda čaka. Vse bolečine so že daleč, le še utrujenost objema Majdo. Samo zatisnila bi oči in spala, spala tako dolgo, da bi v snu pričakala Petra.

Dva možaka se vrneta s sosedo in babica hiti za njima:

»No, ti si nam pa lepo zagodla! Marija se je zatekla vsaj v hlev, ti pa opraviš kar pod hruško! Ta bo menda trden kakor dren...«

In že naroča možakoma, kako naj dvigneta in preneseta mlado mater. Ko je vse opravljeno in otrok že skopan počiva kraj matere, pokuka sonce skozi zastrto okno v sobo.

»Da je le šlo vse tako po sreči,« mu pove babica.

Ali bo sonce znalo povedati njemu, ki tava zdaj po tuji zemlji, ali mu bo znalo povedati, da ga ne umori skrb za dom in ženo in otroka?

»Da bi bil vsaj Peter tukaj,« vzdihne Majda. »Pa če pride bos in nag, samo da bi prišel...«

»Kar počivaj, Majda, bo že kako. Ali bomo danes krstili?«

»Bi malo počakali, ali ne? In zastran botrov bi stopili, mati, ko nisem še nikomur nič rekla...«

Babica ne ugovarja. Čeprav ne govorita o tem, ve, česa čaka Majda.

»Da bi ga le res pričakala,« si misli, »sicer bo hudo...«

Zunaj sreča starega Svedrača, ki raznaša pošto.

»Mi boš kar prihranila pot,« ji pomoli mož v roke brzovjavko. »Za Majdo je. Sem že slišal, da si ji danes prinesla fantiča, pa ji nesi še tole.«

»Ali je od Petra?«

»Kakopak!«

Babica odpre in čita: *Pridem.*

»Saj sem vedela, da bo tako...« se nasmehe, Svedrač pa:

»I seveda, kam pa naj gre človek, če ne domov, kadar je tako...«

In gresta vsak svojo pot. Ko Majda zasliši novico, se ji orose oči. V brezmejni sreči privije otroka k sebi:

»Da le nisi brez očeta, moje malo.«

In sreča se razlije po vsej hiši in po vrtu, ki se koplje v soncu.

Uvod v zavarovalstvo

Požarno zavarovanje

VSEBINA

Nesigurnost. 1.) Institut zavarovanja. 2.) Varčevanje. 3.) Zavarovalna gostota in zavarovalno gospodarstvo. 4.) Zavarovalna misel pri Slovencih. 5.) Slovenci kot strokovnjaki v tujini. 6.) Delitev zavarovalnih odnosov.

Nekaj važnejših poglavij iz požarnega zavarovanja.

Požarno zavarovanje — najstarejša zavarovalna panega. Pravni viri in drugi pripomočki. 1.) Obseg jamstva zavarovalnice. 2.) Polica, ponudba in zavarovalni zastopniki. 3.) Premija. 4.) Zavarovalna vsota. 5.) Zavarovalna vrednost. 6.) Podzavarovanje. 7.) Nadzavarovanje. 8.) Odškodba. Obnovitvena klavzula. Problem zavarovanja nove vrednosti. — Konec.

Nesigurnost (negotovost) spremlja človeško življenje, nesiguren je obstoj imovine, nesiguren in raznim nezaželenim igram slučaja je podvržen dohodek.

Naravni nagon, da človek ohrani sebe, ga sili kot umno gospodarstvo bitje, da si je poiskal sredstvo, s katerim bi mogel nesigurnost v življenju, če ne popolnoma, pa vsaj deloma odpraviti ali vsaj zmanjšati škodo, ki jo večkrat povzročajo prirodne sile, katerim se ni mogoče vedno izogniti.

1.) *To uspešno sredstvo je institut zavarovanja.*

Zavarovanje ima nalogo, da zasigura (zagotovi) posamezniku vsaj deloma reden potek gospodarjenja, da leči rane, ki jih prizadene nagla smrt ali nezgoda hranitelja družine, elementarna sila ognja, toče in pod. Na mesto nesigurnosti naj stopi občutek sigurnosti, da je človek za primer nesreče krit. Institut zavarovanja ima svoj izvor v obstoječi nesigurnosti življenja in premoženjskih razmer posameznega človeka in družbe kot take.

Glavna naloga zavarovanja obstoji v tem, da izključuje iz gospodarstva moment nesigurnosti. Institut zavarovanja se more razvijati le pod določenimi pogoji.

Robinzon, ki ga je bilo vrglo morje na zapuščen otok, kjer je bil sam sebi prepričen, ni mogel skleniti zavarovalne pogodbe, ker ni bilo potrebnih pogojev za ta sklep.

Nujni prvi pogoji zavarovanja so:

a) verjetnost, da zaradi nekega nepredvidenega, često nevšečnega dogodka nastopi nenadoma potreba po gospodarskih dobrinah;

b) nevarnosti mora biti izpostavljena vsa skupina (nevarnostna skupina); zavarovanje sloni na načelu vzajemnosti;

c) podana mora biti nesigurnost, koga zadene nevšečni dogodek, kakor ogenj, smrt in pod.;

č) obseg verjetne škode mora biti ocenljiv, ker samo tako je mogoče napraviti siguren preračun bodočih davatev zavarovalnice in v tej zvezi določiti višino davatev (premijs) zavarovancev. Škode po velikih katastrofah niso ocenljive in je za take škode le težko doseči potrebno zavarovanje.

Da more institut zavarovanja nastati in uspevati, morajo biti dani ti prvi pogoji, ki se imenujejo elementi (osnove) zavarovanja.

2.) *Tudi varčevanje je v gospodarskem življenju važna institucija, toda varčevanje še ni zavarovanje.*

Hišni posestnik svoje hiše noče zavarovati, zato dá vsako leto primeren znesek na stran, češ če pogorim, imam nekaj prihrankov, s katerimi bom zidal novo hišo. Kaj pa, če pogori že prvo leto, ko so prihranki še skromni?!

To ni zavarovanje, ker ni organizirane skupine, katere imovina je izpostavljena nevarnosti požara, skupine, ki se združijo v zavarovanjem v tako imenovano nevarnostno skupino z istimi interesi (skupno kritje škod).

Razlika med varčevanjem in zavarovanjem: oni, ki varčuje, je sam nase navezan; skrbi samo zase in se ne ozira na sosede.

Drugače je pri zavarovanju, kjer velja načelo: vsi za enega, eden za vse. Skupina ljudi, ki se zavaruje za požar, vplačuje letne premije zato, da se pokrije škoda, ki bo tega ali onega zadela. S tem se ustvari neka skupnost med vsemi zavarovanci.

Varčevanje

Oče prištedi vsako leto 2.000 lir. Če umre po petih letih, je prištedil za družino 10.000 lir, prištevši obresti. Oče je navezan nase.

Zavarovanje

Oče se je zavaroval za primer smrti za znesek 50.000 lir. V petih letih je plačal približno 10.000 lir na premijah. Ob smrti dobi družina 50.000 lir, četudi je oče plačal na premijah le 10.000 lir.

Seveda vsak zavarovanec ne sme umreti! Koliko zavarovancev iz določene skupine približno umre, to nam pove verjetnostni račun, ki je dokaj zanesljiv, ker se opira na stoletno prakso (zavarovalni matematiiki).

Kakor je varčevanje važno za posameznika v rednem gospodarstvu, če ne pride do kake nesreče (smrt, požar), tako važno je zavarovanje, če pride do nesreče. Ker so pa nesreče

na dnevnem redu, je poleg varčevanja potrebnio tudi zavarovanje.

3.) *Razširjenost zavarovanja v narodu (zavarovalna gostota) je važno merilo za presojo gospodarske intenzitete (jakosti) in napredka naroda. Čim večja je zavarovalna gostota, tem večji je gospodarski napredek. Mala zavarovalna gostota je znak, da v življenju naroda ni napredka in da je gospodarstvo še primitivno.*

V letu 1938. se je plačevalo za vsakega Švicarja v privatnem zavarovanju 105 šv. fr., kar je predstavljalo proti tedanjemu kurzu dinarja 1000 din. V bivši kraljevini Jugoslaviji se je plačalo v istem letu za vsakega prebivalca le 20 din. Razmerje je tedaj bilo 50 : 1.

Švicar je tedaj plačeval za različna zasebna zavarovanja na leto 50krat več nego jugoslovanski državljani v letu 1938. Morda bi se to razmerje za slovenski del malo poboljšalo, ne verjamem pa, da v izdatni meri (Gl. Zavarovalstvo v Švici. Trgovski List z dne 18. in 23. sept. 1940). Švica velja na svetu za najbolj zavarovano državo; pri tem ne upoštevam švicarskega pozavarovalnega posla, v katerem je Švica poleg Italije, Anglije in Nemčije vodilna država.

Drugi nič manj važni faktor na področju privatnega zavarovanja je: *v čigavih rokah je zavarovalni posel*, ali ga opravlja domači ali tuji kapital. Tudi v tem pogledu bi bila naša bilanca dokaj slaba, ker si danes nismo izgradili močnega domačega zavarovalstva, pri čemer dopuščam, da je zavarovalni posel v neki meri vedno mednarodni posel. Vzemimo samo pozavarovalni posel, ki ima skozi in skozi mednarodni značaj in brez katerega si zdravega zavarovalnega posla ne moremo misliti. Nobena zavarovalnica, pa naj bo še tako finančno močna, ne obdrži vsega rizika, marveč del vedno pozavaruje pri velikih mednarodnih pozavarovalnicah.

4.) *Zavarovalna misel pri Slovencih*

Zanimivo je, da smo imeli Slovenci vedno vnete propagatorje zavarovalne misli. Celo škof Slomšek v svoji lepi knjigi *Blažek in Nežica v nedeljski šoli* (1842) propagira, naj pristopijo gospodarji k Bratovščini sv. Florijana, ki je bila tedaj nekako vodilna koncesionirana zavarovalna družba pri nas. Isto dela Pašk Jurij, tesarski mojster v Trnovem (1797—1865), ki je marljivo sodeloval pri »Novicah«. Toplo priporoča Bratovščino sv. Florijana, o kateri pravi (Novice 1847), da je »neizrečno dobitljiva naprava in hišnemu gospodarju, ki ne pristopi k tej družbi, ne moremo imena pametnega človeka dati«. Pašk celó predlaga, naj se nobenemu »nemarnemu pogorelcu nikdar ne priskoči na pomoč in naj se za take pogorelce nikdar milodari ne pobirajo«. Pašk je odločen nasprotnik prosjaških pisem, ki so bila na mestu le v času, ko še nismo imeli zavarovalnic. Tavčar (Slovenski Pravniki: Poduk o najpotrebnejših zakonih, 1883) daje »Bogu hvalo, da se naš kmet tako rad in tako zaupljivo zavaruje proti ognju«. Simpatično piše o zavarovalnicah tudi Ferdo Kočever v knjigi: *Kupčija in obrtnija* (Slovenske Večernice, XXVI. zvezek 1872). Zanimivo je, da so moderni pravni pisci zavarovalno pogodbo pustili popolnoma v nemar. Tako dr. G. Kušej v svojem *Pravnem svetovalcu* (1934) zavarovalne pogodbe sploh ne omeja, čeprav je ta knjiga pisana za narod.

5.) *Slovenci kot zavarovalni strokovnjaki v tujini*

V znani ugledni praški reviji »Slavische Rundschau« letnik XII, 1940, št. 3—4, se dr. Peter Čech, generalni ravnatelj v Pragi, dokaj laskavo izraža o slovenskih zavarovalnih strokovnjakih. Pravi dobesedno: »V tej zvezi je treba omeniti važno dejstvo, da so se Slovenci izkazali kot odlični matematiki in zavarovalni tehniki; nekateri so delovali že v dobi Avstroogrške v dunajskem zavarovalnem svetu (spominjamo samo na viteza Močnika Franca, roj. l. 1814. v Cerknem na Goriškem, sina preprostega kmeta, ki nam je vsem znan iz naše šolske dobe po svojih učnih knjigah iz matematike). Nekateri ugledni naši strokovnjaki (Cvetnić, Tuma) so predavali v inozemstvu o zavarovanju in pozavarovanju.«

Znano je predavanje F. L. Tume: *Gospodarska teorija pozavarovanja*, ki ga je imel v Insurance Institute of London l. 1932. in ki je isto leto izšlo v posebni izdaji, in njegov strokovni članek: *Rückversicherungssprovision*, objavljen najprej v londonski reviji *The Review* l. 1930. in nato v dunajski »Die Versicherung« l. 1933. v avtoriziranem prevodu.

V mednarodnem zavarovalnem svetu je znano tudi delo Slovenca V. Furlana, ki deluje v Baselu v Švici in se često javlja v mednarodnih zavarovalnih revijah.

6.) *Delitev zavarovalnih odnosov*

Pregleden prikaz zavarovalnih odnosov kot kratek uvod ne bo odveč, ker v naši pravni in gospodarsko zavarovalni literaturi tak pregled še ni podan.

Zavarovalne pogodbe (odnosi) se delijo po raznih vidikih.

Pri razdelitvi teh odnosov se lahko vprašamo:

A) na kaj se nanašajo in na čem se uveljavljajo nevarnostni dogodki, ki povzročajo škodo, h katere povrnitvi je obvezana zavarovalnica? Kje je nezaželeno njihovo delovno polje?

Po tem sodilo delimo zavarovalne odnose na

a) stvarna zavarovanja kakor požarno zavarovanje, s katerim si zavaruje svoje premoženje in nepremičninsko premoženje za primer požara.

Te vrste zavarovanj imenujemo tudi škodno zavarovanje ali, kakor se v praksi imenuje, »elementarno zavarovanje« v ožjem pomenu besede.

b) življenjsko (osebno) zavarovanje, ki je lahko življenjsko zavarovanje v ožjem pomenu besede za primer doživetja ali smrti, lahko pa tudi nezgodno, invalidno, zavarovanje za bolezen in podobno. Končno

c) jamstveno zavarovanje. Zavarovalni dogodek obstoji v tem, da tretja oseba naperi imovinske pravne zahtevke zoper zavarovanca. Nevarnostni dogodek se uveljavlja na vsem premoženju zavarovanca.

B) Vprašamo se pa lahko tudi, za katere nevarnostne dogodke (rizike) se dovoljuje pogodbeno zavarovalna zaščita. Za kaj se zavarujemo? Po tem kriteriju (sodilu) delimo zavarovalne pogodbe (odnose) takole:

- a) požarno zavarovanje,
- b) zavarovanje za škodo potочи,
- c) zavarovanje živine,
- č) transportno zavarovanje,
- d) zavarovanje jamstvene dolžnosti,
- e) vlomsko zavarovanje,
- f) življenjsko zavarovanje,
- g) nezgodno zavarovanje

in nešteto drugih deloma manjših zavarovalnih panog in vrst, ki so se razvile v modernem gospodarskem življenju in jih v celoti ni mogoče naštetih, ker jih je nešteto. Nekateri pisci jih naštevajo po več sto.

Lahko se pa tudi vprašamo:

C) Kako vsebino ima imovinska dajatev zavarovalnice za primer, da nastane škoda? V tem pogledu je zavarovanje lahko

a) škodno (stvarno). V tej zvezi je treba poudariti, da zavarovalnica povrne le dejansko škodo in zavarovanje ne sme služiti v obogatitev;

b) zavarovanje vsot. V ta okvir spada v prvi vrsti življenjsko zavarovanje v ožjem smislu. Zavarovalnica plača zavarovalno vsoto, ki je navedena v polici, in se nič ne vpraša po višini škode. Vsebinska imovinska dajatev je vedno pogodbeno zavarovalna vsota.

C) V kaki obliki in na kak način se vrše zavarovalni posli? V tej zvezi razlikujemo:

a) vzajemno zavarovanje. Vsak zavarovanec je obenem član zavarovalnega obrata in udeležen na dobičku kakor tudi na izgubi;

b) premijsko zavarovanje — zavarovalni obrat je po navadi organiziran kot delniška družba ali kot javni zavarovalni zavod. Zavarovanec ni drugače povezan z zavarovalnico kakor po svoji zavarovalni pogodbi.

D) Kdo nudi zavarovalno zaščito?

a) privatna zavarovalna podjetja bodisi na vzajemni osnovi, bodisi na pridobitni osnovi (delniška družba);

b) javni zavarovalni zavodi. V kraljevini Italiji je znan leta 1912. ustanovljeni Istituto Nazionale delle Assi-

curazioni kot državni zavod. Ustanovitev je imela namen, da se zavarovalni posel nacionalizira, kar je uspelo.

E) Ali je zavarovanje obligatno (obvezno) ali ne? Po tem sodilu delimo zavarovalne odnose na:

- a) socialno in pokojninsko zavarovanje delavcev in nameščencev ter na
- b) zasebno zavarovanje.

NEKAJ VAŽNEJSIH POGLAVIJ IZ POŽARNEGA ZAVAROVANJA

Požarno zavarovanje je najstarejša in najvažnejša zavarovalna panoga. Potreba po požarnem zavarovanju je splošna in stara in je prav zaradi tega ta zavarovalna vrsta najbolj razvita.

Pravni viri in drugi pripomočki

V prvi vrsti pride v poštev Zakon o zavarovalni pogodbi (zozp) z dne 23. XII. 1917 in Uredba o nadzorstvu nad zavarovalnimi podjetji z dne 25. II. 1937. Tarifni sporazum med zavarovalnicami z dne 20. I. 1936, odobren z odlokom Ministrstva trgovine in industrije, Cenik za civilna požarna zavarovanja v Sloveniji ter Navodila za ocenjevanje poslopij in premičnin za požarno zavarovanje (gl. tudi moje knjigo: Zavarovalno pravo, Ljubljana, 1939).

1.) Obseg jamstva zavarovalnice

Načeloma zavarovalnica jamči na osnovi zavarovalne police za škodo, ki jo povzročijo požar, strela ali eksplozija (§ 73 zozp.). Ni pa podan požar, če se zavarovalni predmeti uničijo ali poškodujejo, ker so v gospodinjstvu izpostavljeni tej nevarnosti, n. pr. pri likanju, sušenju in podobno. Zavarovalnica ni obvezana plačati odškodnine, če poškodujem preprogo z gorečo cigareto, ker pač to ni požar v pravem pomenu besede. Na drugi strani pa je zavarovalnica obvezana povrniti škodo, ki jo napravi strela, pa četudi ni prišlo do požara. Zavarovalnica povrne ne samo neposredno požarno škodo, ki nastane po neposrednem vplivu ognja na zavarovani stvari, če se te stvari uničijo ali poškodujejo, marveč tudi posredno požarno škodo, če se stvari uničijo ali poškodujejo po ukrepah, ki so potrebni zaradi odvrnitve ali zmanjšanja škode. Zavarovalnica povrne tudi škodo, če so se stvari zaradi pretečega požara samo spravile na prosto in poškodovale, do dejanskega požara pa ni prišlo. Prav tako jamči za škodo, če so se stvari ob požaru izgubile.

Na drugi strani pa zavarovalnica ne jamči za škodo po požaru, ki jo povzročajo potres ali vojni dogodki, ali za škodo, ki je

posledica punga ali vstaje. V tem primeru govorimo o tako imenovanem vojnem riziku.

2.) *Polica, ponudba in zavarovalni zastopnik*

Zavarovalnica izstavi zavarovalcu, če sprejme ponudbo, polico (zavarovalno listino), iz katere je razvidno, kaj je vsebina zavarovalne pogodbe. K polici so priloženi splošni zavarovalni pogoji, katerih vsebina velja kot med strankami dogovorjena. Splošni zavarovalni pogoji so tedaj važen del zavarovalne pogodbe. V tej zvezi naj bo poudarjeno, da morajo biti splošni zavarovalni pogoji priloženi že k zavarovalni ponudbi, ker drugače je ponudba neveljavna. Na ponudbo je zavarovanec vezan 14 dni in zaradi tega ni priporočljivo, da bi med tem časom podpisal kako novo ponudbo pri drugi zavarovalnici. Za to dobo zavarovalnica ne jamči, razen če zahteva zavarovanec od zavarovalnice kritno pismo, ki velja za predčasno polico.

Jezikoslovci še niso nesporno ugotovili, katerega tujege izvora je v mednarodnem svetu splošno udomačena beseda *polica*. Nekateri so imenja, da ima *polica* svoj izvor v latinščini *polliceri* = objubiti. Zavarovalnica za primer ne sreče nekaj objubi. Ni pa to nepobitno dokazano.

Polico je treba dobro pregledati in zlasti ugotoviti, če ustreza pogodbeni volji, t. j. stavljeni ponudbi. Če se vsebina police razlikuje od obvezne ponudbe, se smatra, da je zavarovanec razliko odobril, če ni ugovarjal v enem mesecu po prejemu zavarovalne listine (§ 2 zozp.).

Zakon v korist zavarovalca določa, da mora zavarovalnica s posebnim pismenim poročilom opozoriti zavarovalca na to, da more zaradi razlik od svoje ponudbe ugovarjati v enem mesecu. Na to posebno opozorilo se kaj rado pozabi, ker so zavarovalnice vpeljale prakso, da prilepijo to opozorilo na polico, po navadi rdeč listek, za katerega se zavarovanec, ki se zanaša na krajevne zastopnika, v svojo škodo ne zanima.

V tej zvezi naj bo povedano nekaj besedi o *zavarovalnih zastopnikih*, ki se bavijo s posredovanjem zavarovalnih poslov. So to običajno nameščenci zavarovalnega podjetja. Zakon razlikuje zastopnike, ki samo posredujejo, in zastopnike, ki tudi sklepajo zavarovalne posle.

Iz prakse se lahko reče, da so vsi zavarovalni zastopniki zgolj posredovalni zastopniki, ker je njihovo pooblastilo dokaj omejeno. V zavarovalni praksi sklepnih zavarovalnih zastopnikov skoraj ne poznamo. Odločilen seveda ni naslov: zastopnik, generalni zastopnik, ravnatelj, inšpektor, direktor in podobno. Tudi ravnatelji nimajo pooblastila, da bi sklepali zavarovalne posle. To dela

še ravnateljstvo, ki posluje na sedežu zavarovalne družbe. Vsako zavarovalno podjetje je dokaj centralistično urejeno. Posredovalni zastopnik je pooblaščen, da sprejema ponudbe za sklepanje, sprejema odpovedne in odstopne izjave, izroča zavarovalne listine in podobno. Vse druge izjave zavarovalnega zastopnika pa nimajo veljavne vsebine, ker pač zavarovalnemu zastopniku dano pooblastilo ne sega dalje.

Zavarovalnice si dogovoré za naznanila in izjave pismeno obliko, kar je po zakonu dopustno. Zaradi tega je priporočljivo, da z zavarovalnicami občujemo le pismeno.

3.) *Premija*

Beseda *premija* je latinskega izvora in pomeni prvotno darilo, nagrado, kakor pravi naš *Pleteršnik*, nikdar pa ne tudi zavarovalne vsote, kakor to meni *Glonar*, *Zepni slovarček tujk*. Za besedo *premija* skoraj nimamo slovenskega izraza in je takó beseda pridobila domovinsko pravo pri nas.

Premija pomeni dajatev zavarovalca zavarovalnici, ki nosi riziko za določeno zavarovalno dobo. Za zavarovanja se plača premija letno vnaprej. Prvo zavarovalno leto se prične na dan, ko stopi zavarovanje v veljavo.

a) *Prva premija*

Kdaj stopi zavarovanje v veljavo? Praviloma s trenutkom, ko je

*polica izročena in
prva premija plačana.*

Če je na polici naveden prejšnji datum, kar je skoraj običaj, nič za to. V polici navedeni datum ni merodajen za uveljavljanje zavarovalne pogodbe, marveč le dan, ko se izroči *polica in plača premija*. Zavarovalci za vso dobo, šteto od datuma, ki je na polici označen (včasih je to datum ponudbe ali izstavitve police), vse do izročitve police in plačila prve premije brez haska plačujejo na to dobo padli del premije, ker za vso to dobo zavarovalnica ni obvezana. Včasih je to deset do dvajset dni ali pa še več. Lahko se zahteva poprava datuma.

Poudarjeno naj bo, da izročitev police za uveljavljanje zavarovalne pogodbe ne zadostuje, kar lahko povzroča veliko škodo. Prva premija mora biti plačana, da stopi zavarovanje v veljavo. Odlog, ki ga neupravičeno dá zastopnik zavarovalnice, ko izroča polico z besedami »boste že plačali«, ne velja, ker zastopnik ni upravičen dajati po zakonu takega odloga. Zavarovalni zakon pravi v § 28.:

»če premija ob času, ko nastopi zavarovalni primer (požar), še ni plačana, je zavarovalnica prosta dajatvene dolžnosti.«

Obveza zavarovalnice se prične praviloma s plačilom prve premije; plačilo prve premije ima ta pravni učinek, da stopi zavarovalna pogodba v veljavo — sklenjena je bila že s sprejemom ponudbe, o čemer je bil zavarova-

nec obvešččen. Premija se lahko plača po pošti in se smatra dan plačila na pošti kot plačilni dan, četudi je dobila zavarovalnica premijo drugi dan ali pozneje (§ 25 zozp.).

Čim pa zavarovalnica prvo premijo vtožuje, je dolžna povrniti škodo, če nastopi zavarovalni primer v dobi, za katero se premija vtožuje, pa četudi do nastopa zavarovalnega primera premija ni bila plačana.

Premijo določi zavarovalnica in obstoje v tem pogledu med zavarovalnicami dogovori, ki jih mora oblastvo potrditi (Tarifni sporazum iz l. 1936.).

Lepo in temeljito razpravo je napisal o premiji Slovenec F. L. Tuma, Risiko und Prämie in der Versicherung (Riziko in premija v zavarovanju) v nemški zavarovalni reviji. Tuma velja, kakor že zgoraj povedano, za velikega strokovnjaka v mednarodnem zavarovalnem svetu.

b) Druga in naslednja premija

Popolnoma drugače je urejeno plačilo druge in naslednjih premij.

Za rednega gospodarja naj velja tudi za plačilo teh premij zdravo načelo, da se premija plača takoj ob pričetku naslednjega zavarovalnega leta, ko dobi zavarovanec po navadi vabilo in poziv od zavarovalnice. Če pa zavarovanec tega ne stori, so posledice neplačila premije milejše, ker pač zavarovanje že teče in bi ne bilo prav, da bi se zavarovana pogodba takoj razrušila in bi zavarovanec izgubil zaščito.

Po zakonu (§ 29 zozp.) je zavarovalnica dolžna pozvati zavarovanca s priporočenim pismom na plačilo druge ali naslednje premije in mu mora določiti enomesečni naknadni rok ter ga obenem obvestiti o pravnih posledicah zamude plačila. Ves ta čas pa je zavarovalnica dolžna, da povrne škodo.

Primer: Drgoletna premija zapade 1. decembra 1942; zavarovanec premije tega dne ne plača. Zavarovanje vseeno teče pravnoveljavno dalje, zavarovalnica jamči. Če n. pr. 15. decembra hiša pogori, je zavarovalnica obvezna, četudi dne 1. decembra zapadla premija še ni plačana. Prav zaradi tega ni treba med požarom ali po njem leteti na pošto in nakazati premijo.

Šele mesec dni po prejemu priporočenega pisma preneha obveza zavarovalnice. Če nastopi zavarovalni primer po enomesečnem naknadnem roku in če je zavarovanec ob nastopu ostal s plačilom premije v zamudi, je zavarovalnica prosta dajatvene dolžnosti.

Če pa zavarovalnica toži in dasi pravda še teče in je uvedenno izvršilno postopanje v prisilno izterjavo premije, zavarovalnica jamči za vso dobo, za katero vtožuje premijo.

Glede premij velja deloma v korist zavarovalnic načelo nedeljivosti premije; za tekoče zavarovalno leto vnaprej

plačana premija se načeloma ne povrne, pa četudi je zavarovalna pogodba med zavarovalnim letom predčasno ugasnila, n. pr. zaradi tega, ker je zavarovalnica med zavarovalnim letom po nastopu zavarovalnega primera odstopila od pogodbe ali morda zaradi tega, ker je zvedela za pomanjkljivosti navedb, ki jih je napravil zavarovanec ob podpisu ponudbe (zavarovanec je navedel, da je streha krita z opeko, dejansko pa je s slamo in pod.). Pogodba se lahko tudi razveljavi, ker je zavarovana hiša prodana. Pridobitelj ima pravico odpovedati zavarovalno razmerje brez odpovednega roka, odpovedna pravica ugasne, če se uveljavi v enem mesecu potem, ko je pridobitelj prevzel zavarovano nepremičnino v posest. Zaradi načela nedeljivosti premije se v takem primeru niti ne izplača odpovedati staro zavarovanje, ko je zanj premija že plačana, za novo zavarovanje pa je treba premijo na novo plačati. Prav tako se za tekoče zavarovalno leto vplačana premija ne povrne, če se zavarovalna vsota zniža.

4.) Zavarovalna vsota

Na zavarovalno vsoto polagajo zavarovanci preveliko važnost, ki je v danem praktičnem primeru, ko nastopi zavarovalni primer in zahteva zavarovanec odškodnino, nima, in prav zaradi nepoznanja pravnega značaja zavarovalne vsote nastopijo po nepotrebnem razočaranja na strani zavarovancev.

Gospodar, ki ima svojo hišo, gospodarsko poslojpe in premičnino zavarovano za 100.000 lir (zavarovalna vsota), ob nastopu zavarovalnega primera pri popolni škodi ne dobi kratko malo 100.000 lir. Kaj še! Vse prej kakor to! Višino škode mora šele dokazati in se v to svrhu šele ceniti.

Zavarovalna vsota samo pove, do katere višine največ jamči zavarovalnica (§ 49 zozp.) in nič več! Zavarovalnica potrebuje določene zavarovalne vsote, da ve za obseg in višino rizika, za katerega jamči; zavarovalna vsota tvori nadalje potrebno osnovo za preračun premije. Določitev zavarovalne vsote je končno važna zaradi ugotovitve, če je v danem primeru podana ali nadzavarovanje, kar je zopet važno za preračun odškodnine, kakor bomo spodaj videli.

Zavarovalna vsota je bolj tehnični pripomoček za zavarovalnico, pri določitvi odškodnine pa nima takega pomena, kakor bi preprost človek mislil. V tej točki vlada med zavarovanci velika neinformiranost (nepoučenost) v škodo zdravemu zavarovalstvu.

V zavarovalstvu velja temeljno načelo, da zavarovanje ne sme služiti v obogatitev. V to bi pa zavarovanje služilo, če bi bila zavarovalnica dolžna kratko in malo izplačati zavarovalno vsoto, katero enostran-

sko določiti zavarovanec skupaj z zavarovalnim zastopnikom, ki ima končno osebni interes, da se zavarovalna vsota visoko vzame, ker je tako premija višja in temu primerno tudi višja provizija zastopnika.

Za zavarovanca je zavarovalna vsota v veliki meri gola hišna številka in ni pametno s to številko mnogo špekulirati.

Skrben gospodar bo pazil na to, da zavarovalna vsota ustreza vsakokrat pravi notranji vrednosti zavarovane stvari, in tako pridemo k drugemu temeljnemu pojmu iz zavarovalnega prava, k

5.) *Zavarovalni vrednosti, ki je vsakokratna (tedaj menjajoča se postavka) dejanska vrednost zavarovanega predmeta* (§ 50 zopz.).

Praktičen primer naj to pokaže:

Dne 1. marca 1941 sem zavaroval svojo hišo, gospodarsko poslopje in premoženje, ki so bile vredne 100.000 din (sedaj 38.000 lir) (zavarovalna vrednost) točno za to vsoto (zavarovalna vsota).

Zavarovanje je smotno, ker je škodljiva špekulacija s previsokim zavarovanjem izključena. Zavarovalna vsota ustreza zavarovalni vrednosti, ki je v celem zavarovana, tako da prejme zavarovanec ob nesreči vso odškodnino. Temeljno načelo naj velja, da zavaruje zavarovanec svoje premoženje za pravo resnično vrednost, t. j. za ono vrednost, ki jo dejanski imajo zavarovani predmeti. Kakor že povedano, je zavarovalna vrednost spreminjajoča se količina, ker je vsakokrat odvisna od tržnih cen, dočim ostane zavarovalna vsota kaj rada nespremenjena, ker gospodar kaj rad preze, da bi z dodatno pogodbo spremenil obstoječe zavarovanje, t. j. povišal ali znižal zavarovalno vsoto, da ustreza zavarovalni vrednosti.

Za določitev odškodnine za primer požara je odločilna edino le zavarovalna vrednost, ki je podana na dan požara. Zavarovalna vsota je le podrejene važnosti, kakor smo zgoraj videli.

Da se povrnemo na naš primer:

Zaradi spremembe tržnih cen je vrednost hiše, gospodarskega poslopja in premoženja (živine) poskočila od 100.000 din (sedaj 38.000 lir) na 267.000 din ali sedaj 100.000 lir.

Gospodar se ni zanimal, da bi sklenil za obstoječe zavarovanje glaseče se na 38.000 lir (vrednost za dne 1. marca 1941) povišanje za nadaljnjih 62.000, t. j. skupno na 100.000 lir, na zavarovalno vsoto, ki bi ustrezala zavarovalni vrednosti. Za vabilo zavarovalnice, ki ga vestna zavarovalnica zavarovancu pošlje, se gospodar ni zmenil. Boji se, da bi se premija preveč povišala in ima tako rajši vse premoženje glede velikega dela, t. j. za 62.000 lir, nezavarovano, kar lahko postane usodno za primer nesreče.

Jasno je, da bi zavarovalnica polne odškodnine ne mogla izplačati, ker zavarovanec za odnosni nezavarovani del ni ničesar vplačal.

Tako pridemo k pojmu

6.) *podzavarovanje*,

ki je podano za primer, da je resnična zavarovalna vrednost hiše, gospodarskega poslopja in premoženja, prenikzo zavarovana. Zavarovalna vsota (38.000 lir) je nižja nego zavarovalna vrednost (100.000 lir), da ostanemo zaradi boljšega razumevanja pri našem starem primeru, po katerem je premoženje za 62% nezavarovano in zavarovalnica za škodo na tem delu premoženja ne jamči.

Če do nesreče ne pride, si je gospodar prihranil nekaj na premijah, gorje pa, če je prišlo do nesreče, in prav zaradi tega skrbni gospodar podzavarovanja ne sme riskirati.

V našem primeru bo gospodar prejel na odškodnini največ 38.000 lir, če ne upoštevamo odbitkov, o katerih še govorimo spodaj, vse to pod pogojem, da je bilo uničeno celotno premoženje, prav vsi zavarovani predmeti.

Razočaranje na vsej črti, ker je zavarovanec nesmotrno hotel prihraniti nekaj denarja na premijah!

Razočaranje je pa morda še hujše za primer, da je bilo premoženje po požaru uničeno le do polovice, t. j. da znaša škoda le 50.000 lir. Nepoučeni zavarovanec kaj rad misli: saj moram dobiti 38.000 lir, znesek, za katerega sem bil vendar zavarovan. Kaj še! Ne moremo si misliti zdravega zavarovalstva, če bi bilo to drugače! Zavarovanje se nanaša na celotno v polici navedeno premoženje in ne samo na uničeno. Zakon (§ 52) točno pravi:

»Če je zavarovalna vsota nižja od zavarovalne vrednosti, jamči zavarovalnica za škodo le v razmerju, v kakršnem je zavarovalna vsota k zavarovalni vrednosti.«

V našem primeru je podano tole razmerje:

Zavarovalna vsota 38.000 lir k zavarovalni vrednosti (100.000 lir). Premoženje je za 62.000 lir ali 62% podzavarovano; škoda znaša 50.000 lir. Ta škoda za 62% ni zavarovana in se za ta del ne dobi odškodnine, ker pač zavarovanec za ta del premoženja ni plačeval premij v skupni fond in torej ni kritja.

Zavarovanec bo dobil tedaj povrnjene le 38 odstotkov škode, t. j. 19.000 lir namesto 50.000 lir, kolikor znaša škoda, niti ne 38.000 lir (zavarovalno vsoto), na katere se glasi polica.

Kakor rečeno, je podzavarovanje podano, če je zavarovalna vrednost višja od zavarovalne vsote. Zavarovanec hoče sam zavarovati del rizika, da si prihrani na premiji. Mora se zaradi tega zadovoljiti ob nastopu zavarovalnega primera z nezadostnim kritjem.

Ta praktični primer kaže, kako gospodarsko nevarno je podzavarovanje.

Gospodarsko nezdruvo, četudi za posameznika manj nevarno je

7.) nadzavarovanje,

ki je podano tedaj, če v polici zapisana zavarovalna vsota za mnogo presega vsakokratno zavarovalno vsoto.

Naš primer: hiša, gospodarsko poslopje in premičnine so vredne določenega dne (pravilo določenega dne, ker je ta postavka odvisna od tržnih cen in se od dneva do dneva spreminja) 100.000 lir. Zavarovanec pa je to premoženje, bodisi nepoznavajoč resnično vrednost ali pa na prigovarjanje zastopnika ali celo v špekulativne svrhe zavaroval na 150.000 lir.

Zavarovalnica bo določila premijo na osnovi zavarovalne vsote 150.000 lir. Od zavarovalnice, ki deluje kot veleobrat, ne moremo zahtevati, naj premoženje, ki ga bo zavaroval, posebej oceni. Vsaka taka ocenitev bi podražila zavarovalni posel. Nizke premije bi takih izdatkov ne prenesle. Predhodna ocenitev ob sklepu zavarovalne pogodbe se napravi le izjemoma pri velikih premoženjskih objektih na izrecno zahtevo zavarovanca ali tudi na zahtevo zavarovalnice.

Za primer nesreče dobi zavarovanec povrnjeno le dejansko škodo in prav nič več! To škodo, kakor homo še videli, mora dokazati. Zavarovalna vsota ni noben dokaz. V našem primeru bi zavarovanec dobil polno zavarovalno vrednost 100.000 lir, nikakor pa ne 150.000 lir.

Zakon (§52) pravi dobesedno:

»Če presega zavarovalna vsota zavarovalno vrednost ob nastopu zavarovalnega primera, zavarovalnica v zvezi s tem ni dolžna povrniti zavarovancu več nego škodo.«

Vsaka drugačna ureditev bi rušila temelje zdravega zavarovanja. Zavarovanje ne sme služiti v obogatitev, kar bi nastopilo, če bi bila zavarovalnica dolžna plačati vso zavarovalno vsoto, ne oziraje se na resnično vrednost in škodo. Špekulacija s požigi, povzročenimi po samih zavarovancih, bi bila na dnevnem redu. Temelji zavarovanja bi se omajali. Pri nadzavarovanju je pretrpel zavarovanec to škodo, da je plačeval brez potrebe previsoko premijo. Zavarovalnica pa lahko pretrpi škodo s tem, da se je nepoučeni zavarovanec dal zapeljati po visoko izbrani zavarovalni vsoti, zavarovano premoženje sam zažgal in mora zavarovalnica plačati vsaj resnično zavarovalno vrednost, ko le težko dokaže, da je zavarovanec sam povzročil škodo.

Korist zavarovanca in končno tudi zavarovalnice je, da ima zavarovanec svoje premo-

ženje zavarovano za vsakokratno resnično vrednost, da zavarovalna vsota po možnosti vedno ustreza zavarovalni vrednosti, t. j. resnični vrednosti zavarovanih predmetov.

Zakon tako zdravo ureditev v polni meri podpira s tem, da daje zavarovancu vedno možnost, da v polici vpisano zavarovalno vsoto prilagodi vsakokratni resnični zavarovalni vrednosti s tem, da ob pričetku zavarovanja določeno zavarovalno vsoto spričo spremenjenih tržnih cen zviša ali zniža, in vse to na pismeno zahtevo, ki mora biti primerno utemeljena in podprta z dokazi, zlasti v primeru, če hoče zavarovalno vsoto znižati.

V tej zvezi je treba poudariti, da je zakon v toliko neugoden za zavarovanca, da velja znižanje zavarovalne vsote šele za prihodnje zavarovalno leto, ne pa takoj, tako da se brez potrebe plača do konca zavarovalnega leta previsoka premija.

8.) Odškodba

To poglavje iz zavarovalnega prava je najtežavnejše in povzroča največ razočaranj zavarovancu, ki ne pozna določil zakona in vsebine dogovorjenih splošnih zavarovalnih pogojev.

Zavarovana hiša pogori, s tem je nastopil zavarovalni primer in je zavarovalnica dolžna, da v okviru zavarovalne pogodbe povrne zavarovancu škodo, ki jo je treba šele oceniti.

Velja temeljno načelo, da se povrne le dejanska škoda, ne oziraje se na zavarovalno vsoto.

Že zgoraj je bilo poudarjeno, da zavarovalna vsota nima vpliva na ocenitev in višino odškodbe. Zavarovalna vsota pokaže le skrajno mejo, do katere jamči zavarovalnica. Odločilna je vsakokratna zavarovalna vrednost ob času nastopa zavarovalnega primera.

Ocenitev in povrnitev škode se ravnata po tehle načelih (§ 76):

a) pri poslopih povrne zavarovalnica stroške za postavitev nove zgradbe, upoštevajoč zmanjšano vrednost zaradi starosti in obrabe.

Če bi se zmanjšana vrednost ne upoštevala, bi zavarovanje v neki meri služilo v obogatitev.

Po zakonu in po splošnih zavarovalnih pogojih je po navadi dogovorjeno (*obnovitvena klavzula*), da je zavarovalnica dolžna plačati odškodnino le, da se vnovič zgradi zavarovano poslopje.

Obnovitvena klavzula ima velik gospodarski pomen, čeprav se na prvi hip zdi za zavarovanca krivična. Po tej klavzuli je zavarovanec dolžan uporabiti njemu pripadajočo odškodnino njenemu namenu ustrezno, t. j. za

novo zgradbo. Po nesreči prizadeti zavarovanelec naj nima prilike, da bi odškodnino zapravil in prišel na beraško palico.

Če obnovitvena klavzula ni dogovorjena, odn. če se poslopje vnovič ne postavi, se plača odškodnina le po prometni vrednosti, ki je pa mnogo nižja nego stroški za postavitev nove zgradbe.

b) pri blagu, ki ga je zavarovanelec sam izdelal, se plača odškodnina po produkcijskih, pri drugem blagu po nabavnih stroških. V obeh primerih pa kvečjemu po prodajni ceni.

Primer: Zavarovanelec je zavaroval svojo na novo zidano hišo za vso takratno stavbno vrednost, za 100.000 lir. Hiša popolnoma pogori v desetem zavarovalnem letu. Zavarovanelec ne dobi 100.000 lir, temveč manj »za zmanjšano vrednost, ki jo je povzročila starost, obraba ali drugi vzroki« (§ 76 zozp.). Odbije se tedaj razlika med »staro in novo vrednostjo«. Tako je stvar urejena po zakonu, pa četudi se mora priznati, da vsebuje to zakonsko določilo precejšnje trdote za zavarovanca, na drugi strani si pa mnogo drugačne ureditve skoraj ne moremo zamisliti. Gospodarju je res približno vseeno, če uporablja za svoj kmetijski obrat popolnoma novo hišo ali hišo, ki je za deset let obrabljena. Če ta deset let stara hiša pogori, se odbije razlika med starim in novim, in to razliko brezpogojno trpi zavarovanelec. O tej trdoti so v zavarovalni literaturi že mnogo pisali, vendar pa še niso našli praktične rešitve.

Odbitek razlike med novim in starim poslojem prisili zavarovanca, da si mora po požaru postaviti novo stavbo na vsaj deloma svoje stroške. Vpostavitev prejšnjega gospodarskega položaja zavarovanca je s tem otežkočena, ker vedno trpi razliko med novim in starim.

Ta nedostatek so že skušali odpraviti s tem, da so hoteli vpeljati *zavarovanje nove vrednosti*. Bistvo zavarovanja nove vrednosti je, da bi prejel zavarovanelec odškodnino v višini nove vrednosti, katero si mora po nastopu zavarovalnega primera nabaviti z novo stavbo, da ohrani isto gospodarsko pozicijo in mu ni treba za nabavo nove vrednosti novega gospodarskega posloja trošiti iz svojih rezerv ali si celó najeti za drag denar kredit.

Bistvo zavarovanja nove vrednosti je, da se ne upošteva razlika »med novim in starim«, ker po požaru na novo postavljeno poslopje zavarovancu ne koristi več nego staro po požaru uničeno poslopje. Uporabna vrednost posloja se zaradi starosti skoraj ni znižala in prav za to gre: kmetu gre za uporabno vrednost in ne za novo hišo.

Nemški zavarovalni pravniki s ponosom kažejo na to, da se jim je po prvi vojni vsaj deloma posrečilo vpeljati zavarovanje nove vrednosti. To rakovo rano požarnega zavarovanja so deloma odpravili tudi že v Angliji.

Zavarovalnica ne povrne vrednosti stavbe, marveč samo »krajevno običajne stroške za postavitev nove stavbe«. Lahko nastopi primer, da so cene za postavitev nove stavbe zaradi padca cen padle v dobi devetih let — recimo, da je treba za postavitev nove stavbe samo 60.000 lir. V tem primeru bo zavarovanelec prejel le 60.000 lir z nadaljnjim odbitkom zgoraj omenjene razlike »med starim in novim«.

V praksi vzamejo za osnovo, da traja življenjska doba stanovanjske hiše najmanj 80 let. Za obrabo se tedaj vsako leto odračuna nekaj čez 1%, za devet let prilično 10%. V tej zvezi naj bo poudarjeno, da odstotek za obrabo ni predviden v zakonu in tudi ne v splošnih zavarovalnih pogojih, niti ne v ceniku za požarna zavarovanja, marveč v posebnih »Navodilih za ocenjevanje posloj in premičnin za požarno zavarovanje«, v priložniku, ki ni namenjen zavarovancem.

Zakaj morajo navodila za cenilce ostati taka tajnost, ni povsem razumljivo!

V teh Navodilih so n. pr. navedene povprečne enotne cene novih vrednosti in tudi obraba na leto, ki se menjava med 0.57% (palača v mestu) in 3% (leseni svinjak). Ta obraba se vsako leto odšteje od priznane odškodnine.

Glede ocenitve škode naj veljajo za zavarovanje na kratko te smernice:

1.) *zavarovalna vsota ima za ocenitev škode le ta pomen, da zavarovalnica preko te zavarovalne vsote nikdar ne jamči.*

2.) *Za ocenitev škode je merodajna resnična vrednost zavarovanih predmetov (zavarovalna vrednost).*

3.) *Škoda se mora po nastopu zavarovalnega primera šele oceniti. Vedno se odbije razlika med novim in starim.*

Spričo tega se vidi, kako je pomembno, da je zavarovana imovina pravilno zavarovana, to se pravi, da ne sme obstajati nadzavarovanje, še manj podzavarovanje. Skrben gospodar mora vedno gledati na to, da je zavarovanje smotrno, da zavarovalna vsota vsakokrat ustreza dejanski, t. j. zavarovalni vrednosti.

Zavarovalni posel je tako s pravnega kakor tudi z gospodarskega stališča zamotan pravni posel.

Pri nas posvečajo temu področju malo pozornosti. Našo mladino čaka na tem torišču veliko in hvaležno delovno polje.

Nekaj o papirju

Papir je tako splošno in za naše današnje pojme tako potrebno blago, da mirno lahko trdimo, da ga uporablja vsak človek vsak dan. Rabimo ga za vse mogoče in najrazličnejše svrhe, med drugim za zavijanje, ki ima tako važno vlogo v našem življenju; denar je iz papirja; pa še koliko drugih stvari, celo mrliške krste delajo iz papirja. Najvažnejša njegova uporaba pa je v tem, da nanj pišemo in tiskamo človeško misel, ki ostane na njem razločno in trajno izražena za prenos od enega človeka na ostalo ljudstvo od enega časa za vso bodočnost. Že zavoljo te svoje službe in vzvišene poklica zasluži papir, ki ni naravni pridelek, temveč si ga mora človek izdelovati sam, da vemo, iz česa je in kako nastane.

Kakor nam pripoveduje zgodovina, so bili prvi izdelovalci papirja stari Kitajci v začetku drugega stoletja po Kr. Od njih so to umetnost prevzeli Japonci na eni in Arabci na drugi plati, vrhu tega pa še Tatarji, ki so to izdelovanje prinesli na Rusko. V Evropo

so izdelovanje papirja prinesli Mavri preko Egipta, Sicilije in Španije v drugi polovici XIII. stoletja.

Osnova in bistvo izdelovanja papirja sta v tem, da imajo nekatera vlakna rastlinskega in živalskega izvora lastnost, da se po pravilni pripravi in ob dodatku določenih primesi (polnil) rudninskega izvora spajajo, kakor se spajajo vlakna zajčje in nekaterih drugih dlak pri izdelovanju polsti (klobučevine).

Kitajci so delali prvi papir tako, da so prvotno odpadke svile, potem pa rastlinske snovi in sicer murvino lubje ali bambusova stebela namakali v apnu, nato pa s trenjem v kamnitih možnarjih razdelili na vlakna, ki so jih zmešali z vodo in so dobili na ta način papirno gmoto. To so zajemali s ploskimi, kakor papirna pola velikimi siti iz bambusovih niti. Gmoto na situ so stresali, da je odtekla voda; medtem pa so se spojila vlakna, da je nastala iz prejšnje gmote strnjena snov, pravi papir, ki pa je bil še moker

in zbog tega še ne popolnoma trden. Ko so ga na soncu posušili, je strnjena snov postala trdna. Nato so pole poravnali, napojili s klejem, zgladili in papir je bil gotov za uporabo.

Tako v Aziji kakor v Evropi so osemnajst stoletij izdelovali papir izključno s takim ročnim zajemanjem papirne gmote, ki je bila v Evropi pripravljena iz vlaken, pridobljenih iz starih cunj. V Evropi so zajemali papir z drobnimi kovinskimi siti takih velikosti, kakor naj bi bile velike pole izdelanega papirja. Moko strnjeno gmoto so polagali na polsti, na vsako polo papirja zopet polst; take sklade

so potem stiskali, da je odtekla voda; še moker papir so nato obesili na vrvi sušiti, ker se je pri tem zgrbančil, so ga potem ravnali s tolčenjem; končno so ga napojili s klejem in zgladili z ahatnimi drgnilci.

Tako je šla umetnost izdelovanja papirja skozi stoletja ob tako rekoč neprestanem pomanjkanju cunj od rodu do rodu svojo neizpremenjeno pot do iznajdbe papirnega stroja v začetku devetnaj-

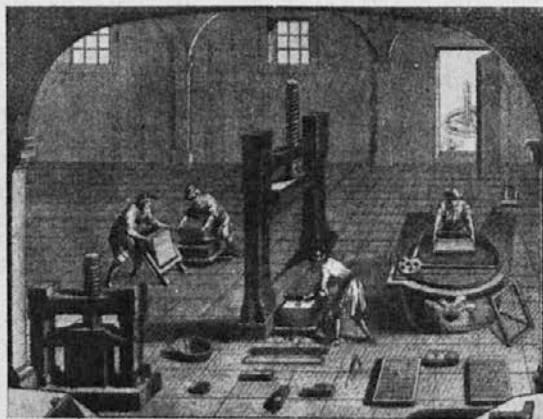
stega stoletja. Potem pa so ročno izdelovanje v veliki meri še obdržali Kitajci in Japonci, dočim je v Evropi danes samo še nekaj desetnih naprav za zajemanje papirja.

V bistvu se papir izdeluje še danes enako kakor v začetku, samo da so sredstva izdelovanja drugačna. Ta omogočujajo izdelovanje ogromnih množin, ki jih v današnjem življenju v resnici potrebujemo.

Toda te množine tudi z novodobnimi proizvodnimi sredstvi ne bi bile mogoče, če bi bili še vedno navezani samo na iz cunj pridobljeno vlaknino in če bi ne bili našli poleg vlaken iz cunj še druga rastlinska in nadomestna vlakna za izdelovanje papirja, ki jih poprej niso poznali. To sta staničnina in lesovina.

Cunje

Za pridobivanje papirnih vlaken vzamejo stare cunje v dobrem stanju, ki so lahko platnene, konopljene, bombažaste, polnovolnene,

Izdelovanje papirja po sliki iz leta 1762

volnene, manilne in jutaste. V tovarni cunje najprej odberejo po kakovosti vlaken, ki jih dajejo, potem posamezne kakovosti obdelujejo in sicer najprej očistijo, nato jih v posebnih strojih raztolčejo.

Svoje dni so cunje najprej napojili in jih pustili do določene meje razpadati, potem so jih tolkli odnosno gnetli v mlinskim stopam podobnih napravah, zato so tudi rekli temu »mletje«, dokler niso dobili dobrih vlaken.

Sedaj pa raztolčene cunje kemično kuhajo in sicer v velikih okroglih kotlih, ki se medtem vrtijo okrog vodoravne osi. Kuhanje se vrši od 4 do 12 ur v posebnem lugu pri vročini do 150° C in ima namen, v cunjah zmehčati odnosno odločiti od pravih vlaken maščobe, barve in vse, kar ne spada k vlaknini. Nato se stvar opere in še očisti, končno pa jo v posebnih mlinih, ki se imenujejo *holandci*, zmeljejo, to se pravi: snov razdvojijo na vlakna. Ta pa potem še belijo, kar se zgodi z mešanjem v vodi, ki ji dodajo primerno količino *klorovega apna*, da vlakna postanejo prav snežnobela.

Staničnina

Staničnina so lesna vlakna, ki nimajo več lignina. To pa še ni celuloza — čeprav staničnino tudi v strokovnih krogih imenujejo celulozo —, ker ima staničnina še vedno različne množine hemiceluloze in večinoma tudi malenkosti lignina v sebi; sestoji pa pretežno iz celuloze, navadno je ima 85 do 88 odstotkov.

Pridobivajo jo iz rastlinskih vlaken in v glavnem iz lesa. Najboljši les za staničnino je smrekov ali jelkov; v redkejših primerih predelavajo v staničnino tudi borovino, trepetlikovino in nekaj vrst topolovine. Poleg lesa daje staničnino slabše vrste tudi slama. Pred nekaj leti pa so mnogo poskušali, da bi jo dobili na primer iz koruznih stebel, sončnic itd. Pri teh niso uspeli, pač pa od leta 1939. Nemci uspešno uporabljajo za pridobivanje staničnine krompirjevino. Staničnina, slabše vrste se dobi tudi iz starega papirja in papirnatih odpadkov.

Pridobivanje se v bistvenem poteku vrši na kemičen način, ki pa ima več različnih postopkov. Povsod gre za to, da se lesena snov s kemičnim vplivom zmehča in da se z izločitvijo vsega drugega, v glavnem lignina, pridobi čim čistejša staničnina. Postopki se imenujejo po kemičnih sredstvih, s katerimi se čiščenje vrši, to so: *natron* (soda, sulfat) in *sulfit*.

Pri prvem *natronskem* postopku kuhajo les v *natronovem* lugu pod pritiskom 5 do 10 atmosfer. Pri *sulfatskem* postopku primešajo žvepleni natrij in kuhajo pod pritiskom 6 do 7 atmosfer (170° C). Kuhanje traja pet do šest ur.

Devetdeset odstotkov tovarn pa se poslužuje *sulfitskega* postopka, ki ga v naslednjem podajamo v celoti.

Pripravljanje lesa. Vsaka tovarna ima napočenega dovolj lesa v hlodih, ki so dolgi ali kratki, olubljeni ali neolubljeni. Pred obdelovanjem daljše hlode razžagajo na dolžino dveh metrov. V delavnico vozijo les po tirih s prikladnimi vozički.

Neolubljeni les je treba najprej olubiti. Zlasti neravne hlode lubijo na roko, ostale pa s strojnimi napravami, ki lubje lepo in čisto posnamejo.

Olubljene hlode zmehčejo v strojno napravo, *lesni drobilec*, ki z močnimi, krožečimi rezili les v nekaj trenutkih zdrobi v majhne koščke (3 do 4 cm premera). Poleg pravilno velikih koščkov nastajajo pri tem delu tudi premajhni drobci in prevelike trske. Zavoljo tega pride ves ta zdrob v okroglo sito, ki se vrti in zdrob mehanično prebira. Predrobno blago pade skozi drobno sito spredaj, pravilno veliko skozi debelo sito, trske in deloma tudi grče pa odpadejo zadaj.

Pravilno debelo blago pride nato v kahalno napravo.

Kahalni lug. Kemično prekuhavanje lesa se pri *sulfitskem* postopku pridobivanja staničnine vrši s *kalcijevim bisulfitom*, ki ga v tovarni imenujejo *kratko kahalni lug*. Ta lug si pripravlja tovarna sama. Nastane pa iz *žveplaste kisline*, *apna* in *vode*.

Tovarno za pridobivanje staničnine spoznamo od zunaj že od daleč, ker ima pri sebi okrog 50 metrov visoko stolpišče, obstoječe iz dveh okroglih lesenih stolpov, ki sta drug zraven drugega, na vrhu je pa hišica, do katere vodi dvigalo. Pod stolpiščem so nameščene tri ogromne lesene kadi, v katerih je v dveh lug, v tretji pa voda. V poslopu zraven stolpišča je nameščena peč, v kateri se proizvajata *žveplasta kislina*.

Žveplasto kislino pridobivajo iz čistega žvepla pa tudi iz *pirita*. To je *rudniska snov*, ki ima v sebi 45 % žvepla. Pirit žgo v ogromni peči. Ob vročini do 1000° C nastaja v njej *žveplasta kislina* v obliki plina. Ta plin poganjajo z ventilatorji v oba zgoraj omenjena okrogla stolpa, ki sta do vrha napolnjena z *apnenecem*. Med potjo se kislina v hladilnih napravah primerno shladi. Na apnenec v okroglih stolpih curlja od zgoraj voda, od spodaj pa prihaja plin *žveplaste kisline*. Voda sprejema plin in raztaplja apnenec. Tako nastaja *kalcijev bisulfit*. Za pravilno kemično sestavino je potrebno, da gre ta lug skozi oba stolpa. Kar priteče iz prvega, se zbira v prvi izmed prej omenjenih kadi pod stolpiščem; od tod mora v drugi stolp, od koder potem priteka v drugo kad dovršen kal-

cijev bisulfit, ki je primeren za prekuhanje lesa. Iz te kadi so napeljeni vodi v kotle za kuhanje.

Kuhanje lesa. Tam, kjer se les kemično prekuhava, imajo tovarne velike lesene kašče, ki držijo na stotine kubičnih metrov lesenega zdroba. Te so proti dnu zožene in se spodaj odpirajo, da zdrob pada iz njih v kuhlalno kotlo, ki so nameščeni tik pod kaščami.

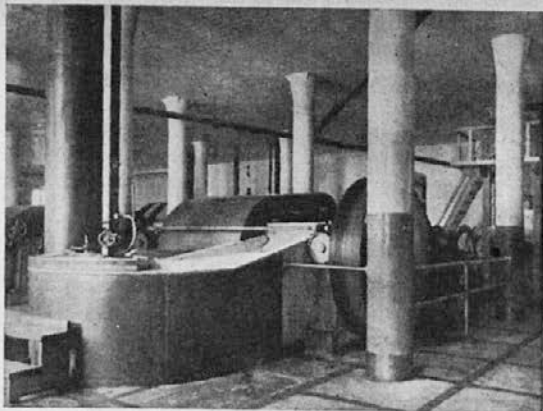
Kotli so podolgasto okrogli. Vanje denejo na 40 m³ lesnega zdroba po 70 m³ kuhlalnega luga. Nato kotel zapro in kuhanje se prične. Za to je potrebno 5 1/2 atmosfere pritiska (140° C vročine). Kuhanje traja 12 ur. Medtem se les mehča, obenem se odločuje lignin. Lug, ki je prvotno motno bel, prevzema odločene odpadke in postaja vedno bolj rdečkastorjav ter dobiva duh po smoli. Ko je kuhanje končano, izpustijo lug iz kotla in za to svrhu ni več poraben, pač pa se da pridobivati iz njega špirit. Kuhano lesno snov pa speljejo v velike, za to pripravljene jame v čistilnici.

Čiščenje in prebiranje. V čistilnici gre kuhana snov, ki je sedaj v nekakih kepah, najprej v »separator«, razdvajalec. To je podolgasto okrogla naprava, ki ima v svoji sredini gredelj, na katero so nasajena primerne dolga krepela. Ko se gredelj v napolnjenem razdvojevalcu vrti, krepela raztepaajo snov, ki se pri tem razdvaja v prosta vlakna.

Tako vlaknino je treba sedaj očistiti, oprati in prebrati. Najprej odbere podolgasto sito, ki se imenuje odbiralec grč, vse grče, ki so sicer kuhane, toda niso popolnoma razpadle. Te grče pridejo pozneje v enak drobilec, kakor jih imajo papirne tovarne za razdvajanje snovi na vlakna za star papir in papirnate odpadke. To je velika kovinasta ponev z ravnim dnom. Na sredi ima navpično os, ki drži drugo, vodoravno os, na kateri tečeta dva okrogla kamna, povsem, tudi po velikosti enaka mlinskim kamnom, samo da stojita kakor dve kolesi. To kolesje se v ponvi vrti in tare snov pod seboj. Na ta način, z drobljenjem kuhanih grč pridobljeno vlaknino obdelujejo nadalje običajno in dá staničnino slabše vrste. Za isto kakovost blaga porabljajo tudi surove grče, ki odpadejo kot odbirek pri drobljenju lesa. Vendar jih morajo kuhati posebej, ločeno od ostale lesne snovi.

Čiščenje in prebiranje vlaknine se vrši v dolgih koritih, po katerih teče z vodo razredčena vlaknina. Skozi drobnejša in debelejša sita se blago prebira, obenem pa se tudi pere. Odpraviti je treba ostanke apna in vso drugo nesnago. Prebira se na staničnino I., II. in III. kakovosti.

Ko je to delo končano, pride vlaknina na posebno strojno napravo, kjer odteče toliko

Stroj holanec,

v katerem se melje ali meša gnota za izdelovanje papirja. — Taki holandci delajo tudi v tovarnah za pridobivanje staničnine

vode, da se vlakna sprimejo in napravijo centimeter debelo plast, ki pa še ni čisto strnjena, temveč tudi ob manjšem fizičnem vplivu takoj razpade. To je očiščena staničnina, ki ji je treba dati samo še končno obliko za razpošiljanje odnosno za porabo na papirnem stroju. Obenem je ta staničnina še nebeljena in rjavkaste barve.

Beljenje. Staničnina za vse boljše vrste papirja mora biti bela kot sneg. To dosežejo z beljenjem. Nebeljeno staničnino rabiimo za primere pri izdelovanju nekaterih vrst zavojnega papirja iz lepenke.

Beljenje se vrši v velikih holandcih iz cementa, ki imajo v sebi propelerje, da snov poganjajo naprej in mešajo. Tak holanec drži čez 100 m³ zmerno z vodo razredčene vlaknine. V svrhu beljenja primešajo gmoti odnosno vodi v holandcu 5 % klora, ki ga pridobivajo tako, da raztopijo klorovo apno v vodi. Nekatere tovarne pridobivajo klor tudi iz kuhinjske soli z elektrolitskim postopkom. Holanec meša snov neprestano deset ur, da pride vsa vlaknina zadosti v stik s klorom, in staničnina postane snežnobela.

Sedaj je snov sama po sebi gotova staničnina, vendar ima v sebi še preveč vlage. Zbog tega jo spustijo, da teče (ker je še v tekočem stanju) na enak stroj, kakor je stroj za izdelovanje papirja. Tu teče v enakomerni debelini vlaknina po polsti, ki ji neprestano odvzema vodo, in se vlakna medtem naglo spajajo. Po kakih 15 metrih teka je že tako strnjena, da se lahko odloči od polsti in preide med cilindre, ki jo še primerno stisnejo, dobi obliko nekaj milimetrov debele lepenke in ji ostane toliko vlage, kolikor je običajno mora imeti za takojšnjo porabo v papirni tovarni (še vedno 50 %).

Lesovina so nadomestna vlakna za izdelovanje papirja. Po svoji vrednosti in uporabnosti ne dosegajo staničnine. Zavaljo tega pridejo pri izdelovanju papirja v poštev le za papir slabše vrste. Iz same lesovine brez primesti staničnine se papir praviloma ne izdeluje, ker ima lesovina prekratka vlakna. Iz nje same izdelujejo le tako imenovano leseno lepenko in rjav papir za zavijanje, ki se na trgu imenuje »patentni zavojni papir«. Preproste vrste tiskovnega papirja imajo večkrat velik odstotek lesovine v sebi, zavaljo tega pa na svetlobi, zlasti na soncu tako hitro porjavijo.

Lesovina sestoji iz skoraj neizpremenjenih vlaken lesa, ki imajo kakor staničnina tudi lastnost, da se v posebnih okoliščinah med seboj spajajo.

Primeren les za pridobivanje lesovine dajejo smreka, jelka, borovec, buka in topola.

Pridobivanje lesovine se vrši tako, da les najprej primerno zmeščajo in zdrobijo. Drobljenje v tem primeru pomeni ločenje posameznih lesnih vlaken in se vrši s strganjem. V ta namen naložijo na kamna (kakor mlinska kamna) po njihovi dolžini dolge hlode, ki jih hidravlično ali na kak drug način pritiskajo na kamen. Ta se vrti in hlode strga. Les je medtem namočen. S strganjem se odločujejo vlakna, kar pa ni samo mehaničen potek, ker zaradi naglega vrtenja kamnov in trenja nastaja vročina, ki les in vlakna mehča. Pri tako imenovanem mrzlem postopku je voda prvotno mrzla. Pri toplem postopku strganja pa dodajajo tudi toplo vodo. Nastrgana lesna snov je v obeh primerih bela; zavaljo tega imenujejo ta dva postopka »postopka za belo lesovino«.

Imamo pa tudi postopek za rjavo lesovino. Pri tem, ki je v ostalem enak opisanim, denejo les pred strganjem v posebne kühlnike, kjer jih pari. Na ta način že naprej zmeščajo lesno snov in dobijo potem pri strganju daljša in prožnejša vlakna. Pri parjenju izgubi les belo barvo in postane rjav. Zavaljo tega pa rjavo lesovino po potrebi tudi belijo, toda ne s klorom kakor staničnino, temveč s cinkovim hidrosulfidom.

Nastrgana lesna snov, ki sestoji iz 97 % vode in 3 % vlaken, tvori redko gmoto, ki jo je treba temeljito očistiti vsega, kar ne spada v lesovino. Pri tem čiščenju se vlakna obenem tudi prebirajo. Posel opravljajo primerna, različno gosta sita, skozi katera odteka voda.

Ko so vlakna prebrana in očiščena ter jim je odteklo tudi zadosti vode, pride gmota na stroj za izdelovanje lepenke. Tam izgublja vodo nadalje; gmota se zgoščuje in vlaknenca se spajajo vedno bolj, dokler ne pride iz stroja strnjena lesovina, ki ima primerno obliko za

branjenje ali za razpošiljanje in kakršno rabilo potem za vlaknino pri izdelovanju papirja ali lepenke.

Zanimiv je tale poizkus, ki ga je napravila neka nemška papirnica, da bi ugotovila, v kakšnem najkrajšem mogočem času se da napraviti iz živega drevesa natisnjen časopis. Ob 7,35 zjutraj so posekali tri drevesa in jih peljali v papirnico. Tam so jih razžagali, olubili in scepili. To so deli v strgalnico. Kratko nato so nastrgano snov spustili v holandec, ki meša gmoto. Ob 9,30 so oddali prvo polo iz te snovi izdelanega papirja; ob 10. uri je bil prvi časopis natisnjen. Od takrat, ko so posekali drevesa, do gotovega časopisa je torej trajalo dve uri in petindvajset minut.

Papirna gmota

Iz opisane vlaknine kakršne koli vrste ali kakršnih koli vrst se z dodatkom polnil pravi papirna gmota in sicer v vodi. Papirna gmota je torej zmes vseh snovi, iz katerih potem nastane papir. Voda pa je pri tem neizbežno sredstvo, saj se porabi za izdelavo 1 kilograma papirja skoraj tisoč litrov vode.

Glede na kakovost in množino posameznih vrst vlaknine je papir zelo različno sestavljen. Imamo papir, ki je pretežno iz cunj, drugi je pretežno iz staničnine, drugi zopet pretežno iz lesovine ali pa tudi brez cunj in brez lesovine, torej iz same staničnine; razmerje množine ene vlaknine proti drugi in kakovost vlaknine imata za kakovost papirja odločilno vlogo.

K sestavi pa spadajo tudi druge snovi, ki se primešajo gmoti.

Kot mineralno polnilo se uporablja največ kaolin.

Za tako imenovano klejenje pride v glavnem kolofonija v poštev. Razen pivnega papirja je vsak papir več ali manj klejen; na vsak način pa mora biti zelo klejen papir, ki je namenjen za pisanje, ker čim bolj je papir klejen, tem manj vpija črnilo (tinto). (Pivni papir so iznašli po naključju, ko je izdelovalec papirja pozabil gmoti primešati klejno sredstvo.)

Vsa ta zmes, ki se dela po receptih, ki jih tovarne tudi skrivajo, pride papirna gmota v holandec za mletje. To je velika posoda, navadno iz betona, ki ima v sebi pripravo, s katero se gmota v njej poganja neprestano naokoli (propeler), in pripravo, s katero se melje; pri tem pa je bistveno tudi, da se gmota meša. Mletje se vrši med zobčastim kolesjem, ki se da prestavljati, ker je tudi od dolžine in oblike zmletih vlaken odvisna kakovost papirja.

Ko je gmota dovolj zmešana in zmleta, pride na stroj za oblikovanje papirja.

Stroj za oblikovanje papirja

ali papirni stroj je zelo velika naprava. Posamezni imajo različne širine — kolikor širok je stroj, tako široko plahto papirja izdeluje — in različne dolžine. Njegova naloga je, da izpremeni papirno gmoto v trden papir.

Z vodo silno razredčena gmota (na 100 do 200 delov vode 1 del vlaknine) teče na stroj in sicer najprej na tanko sito, ki se neprestano stresa in propušča vodo, ki curkoma odteka, gmota pa ostaja na njem in se, kakor hitro odteče dovolj vode, že s p a j a in že spojena v enakomerno debelo plahto leze naprej ter prehaja na polst, ki se v isti smeri premika in strnjeno gmoto prevzema ter vleče počasi naprej. Polst vsrkava vodo; gmota, ki se je drži, izgublja vodo vedno bolj in plahta mehkega papirja se strjuje vedno bolj. Na koncu te tekoče polsti je že tako trda in trdna, da strnjena prehaja na valj, ki se vrti enakomerno s premikanjem polsti; potem pride med enako se vrteče valje, ki jo stiskajo, od tod pa med številne valje, ki so segreti in papir sušijo. Na koncu teh sušilnih valjev je papir dogotovljen in se papirna plahta navija v zvitek na lesenem drogu. Papirna plahta prihaja nepretrgano, dokler se izdeluje ene vrste papir. Ko pa je zvitek na koncu stroja dovolj velik, delavci plahto pretrgajo, zvitek odpeljejo in začno navijati na nov drog.

Danes imamo papirne stroje za izdelovanje časopisnega papirja, ki delajo sedem in pol metra široko papirnato plahto. Stroj je dolg okrog 100 metrov in teče papir preko njega z brzino 450 metrov v minuti; izdelata torej 25 do 30 kilometrov dolgo plahto na uro ali do 200.000 kilogramov papirja v 24 urah.

Dovršilna dela

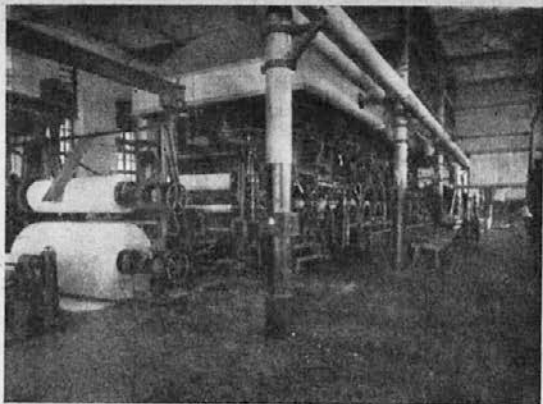
Nekatere vrste papirja je treba še naknadno klejiti, kar se izvrši v posebnih strojnih napravah s prevlečenjem s klejem živalskega izvora.

Večino vrst papirja je treba naknadno likati (satinirati), to se pravi stisniti in s tem zgladiti. V to svrhu ga pustijo teči med določenim številom vrtečih se segretilnih valjev.

Papir pride na trg v zvitkih ali v polah. Ako je namenjen za prodajo v zvitkih, ga zrežejo po dolgem in na novo previjejo v primerno velike zvitke. V drugem primeru pa ga razrežejo po dolgem in počez ter napravijo iz prvotne plahte določeno velike pole, ki jih potem še vse preberejo in zavijejo.

Posebno gladek papir za tiskanje podob s klišeji avtotipijami¹ naknadno prevlečejo po eni ali obeh platah s tanko kredasto platio (prevlečeni papir).

¹ Glej v Vodnikovi priliki 1941 in 1942 članka istega pisca »Kako nastane Vodnikova pratika«, 1941, str. 61, in »Od lesoreza do bakrotiska«, 1942, str. 78.

Zadnji del stroja za izdelovanje papirja

Na podoben način prevlečejo gumirani papir z arabsko cediko, smirkov papir s smirkom, neke vrste čistilni papir s steklenim zdrobom, strešno lepenko s katanom in premogovim zdrobom.

Prozoren papir in nekatere vrste papirja za zavijanje svrhi primerno prepojijo (impregnirajo).

Vrste papirja

Kakor smo že omenili, se izdeluje mnogo vrst papirja, ki se razlikujejo v glavnem po vsebinski kakovosti, po debelosti in po gramski teži. (Gramska teža je teža enega kvadratnega metra papirja.) Debel papir, ki se ne da več mečkati in se tudi težko upogiblje, imenujemo k a r t o n. V izdelovanju kartona in ostalega papirja ni nobene razlike.

Najboljši (najdražji) papir je tisti, ki je izdelan pretežno iz cunj; potem pride tisti iz same ali pretežno iz staničnine; slabše vrste papir je pretežno iz lesovine; najpreprostejše vrste (n. pr. rjav papir za zavijanje) pa so iz vsakovrstnih najslabših odpadkov cunj, odpadkov papirja in slabše vrste lesovine.

Z ozirom na rabo papirja razločujemo tele glavne vrste: pisalni, tiskovni, risalni papir; pivnik, papir za precejanje; papir za zavijanje; prav tanek papir; karton; lepenko.

Lepenka

Lepenka se izdeluje iz slabših vrst vlaknine v bistvu na enak način kakor papir, vendar je potek dela mnogo enostavnejši. Stroji za oblikovanje, končno izdelovanje lepenke so nesorazmerno manjši, ker ta potrebuje za popolno strnjenje vlaken prav kratko pot. Izdelujejo se posamezne, enako velike pole (70 × 100 cm) in ne tekoča plahta, kakor je to pri papirju. Sušenje lepenke pa se vrši izven stroja tako, da pole izobesijo na zračnem prostoru.

Če prištevamo k papirju lepenko, kar je čisto pravilno, moramo šteti sem tudi celoфан in lahko rečemo, da je ravno tako, kakor je lepenka enostavnejši papirni izdelek, celoфан dovršenejši papirni izdelek. Običajne papirnice ga ne izdelujejo zavoljo tega, ker je postopek patentiran.

Celoфан je izdelan iz viskoze.² To je debelo tekoča snov take barve kakor med. Dobijo jo iz staničnine igličevja ob kuhanju z

žveplenokislimi solmi in beljenjem s klorovim apnom. V poteku izdelovanja se viskoza zavoljo kemičnih vplivov zgrize in pozneje zopet sprosti ter regenerira v staničnino, ki se med tem potekom kemično čisti. Iz take, čisto prozorne staničnine nastane končni izdelek enako kakor papir.

² Iz viskoze se dela tudi umetna svila. Razlika med izdelovanjem umetne svile in celoфана je ta, da pri prvi nastajajo tanke niti, ko stiskajo staničnino skozi tanke luknjice, dočim teče za celoфан staničnina enako kakor gmota na stroju za izdelovanje papirja.

Inž. S. P.

Kako dvigajo potopljene ladje

V vojnem času dnevno slišimo, da je bilo potopljenih toliko in toliko ton sovražnega brodogaja; zanima nas zato, če in ob kakšnih okoliščinah je mogoče dvigniti potopljene ladje.

V globinah odprtega morja potopljene ladje za dvig ne pridejo v poštev; tudi ne take, ki leže ob vhodih v luke v zadostni globini, da ne morejo ovirati plovbe. Preudariti je namreč treba predvsem smotnost in stroške dviganja; če so stroški, s katerimi je treba računati, proti vrednosti ladje previsoki, se dviganja ladje ne kaže lotiti. Kvečjemu, kadar je to zaradi posebnih okolnosti potrebno. Tu bi bilo omeniti pred leti pri Fehmarnu v Vzhodnem morju potopljeno šolsko ladjo Niobe, ki jo je vzorno v izredno kratkem času dvignil Fuhrmann, hamburški kapitan za dviganje ladij.

Če je treba zaradi varnosti plovbe odstraniti ob vhodu v luko potopljeno ladjo, dviganje pa bi zavoljo neugodne lege in obsega poškodb povzročilo previsoke stroške, je ugodnejše ladjo razstreliti in dvigniti razstreljene dele, ki se lahko spet pretope. Na splošno se lahko smatra, da se ne izplača dvigati v globinah preko 35 m potopljenih ladij. Med stroški je treba upoštevati, da so potrebna potapljaška dela — zlasti ob plimi in oseki — izredno naporna.

Potapljač dela v gumijasti obleki. Svež zrak mu dovajajo tlačne črpalke. Ker pa se zviša na vsakih 10 m globine zunanji pritisk na potapljača za eno atmosfero, pomeni to v globini 35 m pritisk $3\frac{1}{2}$ atmosfere. Da je v potapljaški obleki možno dihati, je potreben v notranjosti pretlak, ker bi sicer vodni pritisk iztislil ves zrak iz obleke.

V označeni skrajni globini bi torej moral opravljati potapljač svoje delo v stalnem pritisku približno 4 atmosfer. Razume se, da ga takemu pritisku ni mogoče izpostaviti hitro ali celó trenutno. Privaditi se mu mora pola-

goma, ker stlačeni zrak le počasi prodre v notranje organe.

Da se potapljač spusti v tako globino, je potreben čas 20 do 25 minut, enak čas traja dviganje, da more stisnjeni zrak polagoma uhajati iz telesa. Izravnava pritiska se mora vselej izvršiti počasi, sicer bi bili notranji organi izpostavljeni previsoki trenutni obremenitvi, kar utegne povzročiti najtežje okvare ali celó hipno smrt.

Že iz tega je razvidno, da je treba delo v takih globinah temeljito pripraviti. Tudi je ob plimi in oseki zaradi čisto zelo močnih vodnih tokov delo pod vodo možno le po eno uro pred in po visoki ali nizki vodi, kadar najmočnejši tokovi ponehajo. Razumljive so zato ogromne težkoče, ki jih je treba pri takih delih premagati.

Dviganje ladij se vrši lahko na dva načina. Najenostavnejše je utesniti na potopljeno ladjo vse ob potopu ali kasneje nastale odprtine, okna in vhode, ki leže pod vodo, ter nato izčrpati iz trupa vodo. To gre seveda le, kadar leži vrhnji krov nad vodo. Če krov ne leži pregloboko pod vodo, recimo 2 do $2\frac{1}{2}$ m, se dograde zunanje stene ladje z leseno konstrukcijo tako visoko, da sežejo nad vodo. Navznoter morajo biti take stene seveda močno razprte, ker morajo ob kasnejšem izčrpanju vode iz notranjosti ladje prenesti zunanji vodni pritisk.

Praktično izvedbo razyidimo iz enostavne primera. Mislimo si potopljeno navzgor odprto pločevinasto posodo, ki ima obliko ladje. Stranske stene si mislimo podaljšane tako visoko, da pogledajo iz vode. Čim iz nje izčrpano vodo, se prične posoda zaradi rastočega vzgona dvigati iz vode.

Ker je vsaka ladja sestavljena iz več ločenih prostorov, je treba očistiti dohode in odprtine v vseh predelih. Pri tovornih ladjah je, na primer, treba odstraniti tovore vsaj toli-

ko, da sežejo sesalne cevi od parnika s črpalkami prav do ladijskega dna. Nato šele se more pričeti izčrpavanje vode.

Za izčrpanje je treba pripraviti praviloma — sorazmerno z velikostjo potopljene ladje — pet, šest ali tudi več za dviganje opremljenih ladij, njih črpalke morajo zmagovati na uro po 600 do 2500 ton in tudi več. Ob taki zmogljivosti črpalke seveda ni treba, da bi bila utesnitev potopljene ladje do kapljice natančna. Celó znatne odprtine ne pomenijo mnogo, kajti skozi nje vdirajočo vodo izvedejo črpalke mimogrede. Če ovirajo take neopažene odprtine nadaljnji potek dela, jih zatesné med dviganjem, kadar je to najbolj in najenostavneje mogoče.

Ne sme se pa misliti, da se prične potopljena ladja dvigati takoj, ko je iz trupa izčrpana zadostna količina vode, čim bi torej ladja lahko plavala. Niso redki primeri, da se popolnoma izčrpana ladja ni ne gane. Tako je skoraj vedno, kadar leži ladja dalj časa na mastnem glinastem dnu. Ladijski trup se pogreze v tako dno in sesalna privlačnost po več ur ne popusti.

Če je pri roki močan vlačilec, si lahko pomagamo tako, da potopljeno ladjo sunkoma premaknemo. Zaradi nastalega pretresa odneha sesalna sila in ladja se pogosto dvigne prav nenadno. Ta trenutek je opasen. Ladja z dvignjenimi stranskimi stenami sega — čim vzplove — visoko iz vode, medtem ko ostanejo parniki za dviganje in črpanje v svoji prvotni legi. S teh parnikov segajo močne in težke sesalne cevi — po 8 do 20 in tudi več cevi z vsakega parnika — v trup potopljene ladje; če se ta hitro dvigne, ni časa za odklop sesalnih cevi in nastala bi velika škoda, če ne bi vnaprej računali tudi s tako možnostjo.

Ladja, katere stene je treba na opisani način zvišati, leži potopljena ob vhodu v luko. S težkočami plovejo mimo nje ladje v pristan in iz njega, vsak močnejši sunek vetra iz neugodne smeri — nikakor ni treba, da bi bil to vihar — povzroči na tem mestu šibkejšo ali jačje vzvalovanje vode, ki poruši in odnese v prav kratkem času vse, kar je bilo z naporom opravljenega v dolgih dnevih. Ne preostane drugega kakor prekiniti delo, zbrati odplavljeni material ter pričeti znova morda ob ugodnejših prilikah. Že večkrat se je zgodilo, da je bilo za dvig že vse pripravljeno, sesalne cevi že položene s pomožnih parnikov v trup potopljene ladje, pa je neugoden veter v eni ali dveh urah uničil vse priprave. Ob takih motnjah bi človek skoraj izgubil potrpljenje.

Drugi znatno težavnejši način dviganja se uporablja takrat, če leži potopljena ladja pregloboko in ni več mogoče zvišati stene ladje do iznad vode. Za tako dviganje služijo nalašč zato grajeni parniki; so to ladje z visokim

krvom, trpežne in solidne, ki lahko prenesejo tudi znatne sunke. Najprej je treba podvleči pod trupom potopljene ladje od ene strani do druge več močnih verig ali jeklenih vrvi. Način dela je treba prilagoditi kakovosti dna, na katerem leži ladja: lažje verige nekako podžagajo pod trupom sem in tja do mesta, kjer morajo biti podvlečene prave dvigalne verige ali vrvi. Na vsakem takem določenem mestu potegnejo pod trup dve vrvi, ki jih potem pritrdijo na dvigalnih ladjah.

Če tako podžaganje zaradi kakovosti tal ni mogoče, si pomagajo z odbrizganjem talnih ovir s pomočjo močnih tlačnih črpalke; na tistem mestu se izpere v tleh pod ladjo mal jarek, kar je za potapljača zelo naporen posel. Večkrat je treba v skalnatem ali groboprodnatem dnu ovire razstreliti.

Podvlačenje dvigalnih vrvi se vrši s parnimi vitli raz dvigalne ladje, ki jih paroma pritrdijo nad potopljeno ladjo s sidri ali bojami tako, da leži na vsaki strani ladje po ena. Kadar so dvigalne vrvi nameščene, kjer je treba, prične delo ladij za dviganje. Kot pač ustreza velikosti potopljene ladje, se razvrste in zasidrajo nad njo paroma ob obeh bokih. Lesene ali železne konstrukcije drže po dve ladji v taki medsebojni razdalji, da ostane med njima prostora za potopljeno ladjo.

Potapljači pritrdijo konce dvigalnih vrvi na pripravljene žice, s pomočjo katerih jih potegnejo navzgor. Ko so vrvi dvignjene, napolnijo dvigalne ladje po ventilih z vodo, da se potope kolikor možno globoko. Nato pritrdijo nanje dvigalne vrvi, kar je treba opraviti kar najskrbneje. Upoštevati je, da se ob dviganju pojavijo izredno visoka naprezanja, ki dosežejo tisoče ton. In če je katera od vrvi pogrešno manj napeta od drugih, je seveda tudi manj obremenjena. Posledica je, da popokajo ostale preobremenjene vrvi in ves trud je bil zaman.

Ko so vrvi pravilno razvrščene in pritrdjene, izsesajo črpalke vodo iz poprej potopljenih dvigalnih ladij. Zaradi vzgona dvignejo te ladje pod seboj ležečo potopljeno ladjo tako visoko, da se vzgon in obremenitev izenačita.

Potopljeno ladjo zavlečejo na plitvejšo mesto, kjer jo puste sestiti na dno. Dvigalne ladje zopet napolnijo z vodo, ponovno pritrdijo nanje dvigalne vrvi in opisano delo se ponavlja, dokler ne leži potopljena ladja v tako plitvi vodi, da jo je mogoče utesniti in iz nje neposredno izčrpati vodo; nadalje poteka delo tako kakor pri opisanem prvem načinu dviganja.

Če se med delom morje le malo močneje vzvalovi, se avtomatsko izpremeni obremenitev posameznih dvigalnih ladij, kar lahko povzroči katastrofo. Da obvarujejo te ladje, je treba bliskovitih ukrepov, odvreči vrvi in spraviti ladje na varno.

Ljubljansko Barje in obrobne gore

Turizem in planinstvo vodijo načelne misli in ideje, ki so oživele zlasti v 19. in se poglobile v 20. stoletju. Razvoj je narekovala razen čisto znanstvenih problemov zlasti potreba a) po spoznavanju domačih in tujih krajev ter šeg in navad ljudstev (domoznanstvo, narodopisje), b) potreba po duhovnem izživljanju in doživljanju.

Sčasoma je človek ob presojanju svoje okolice in prirodnih pojavov spoznal, da je tujec v lastni domovini in da še ni videl in spoznal njenih naravnih krasot in zanimivosti. Poleg tega domoznanstvenega vidika pa je človeka ob naraščajoči kulturi objelo srčno nagnjenje do hoje po širnem božjem svetu, po belih cestah, po dolinah in gorah. Občutil je potrebo, da si v vsakodnevnem delu izčrpame telesne in duševne moči nadomesti v naravi; da pride ven iz moreče vsakdanjosti; da se njegov duh sprostí ob vtisih, ki jih črpamo v novem kraju, zlasti v hribih in planinah. Kot posebna vrsta planinskega udejstvovanja pa se je razvila alpinistika. V hribih z divjo naravo, s skalnimi stenami in prepadi hoče človek preizkusiti svojo voljo in moč, obenem pa krepiti svojega duha in telo.

Označene cilje — razen alpinističnih — pa lahko dosežemo ne le v visokih gorah in planinah, ampak tudi s pohajanjem bližnjih in daljnih dolin, ter onih višin do 1000 in 1200 m, ki jih nazivamo brda, holme, gorice, griče in hribe. Seveda pa se n. pr. Ljubljčan ne sme zadovoljiti s tem, kar opazuje z lepega senčnega Rožnika, z gozdnatega Golovca in ponosnega Gradu. Slika, ki jo uživamo s teh malih višin po Ljubljanskem Barju in obrobni gorah tja do mogočnih Alp, nas mora ravno navdati z neugasno željo, da si ogledamo od daleč občudovane doline in hribovine na mestu samem in uživamo ob njih zanimivostih in lepotah. Ta užitek naj si privoščijo še vsi oni, ki do sedaj niso zahajali v bližnjo in daljno ljubljansko okolico.

Barje

Ljubljansko Barje (imenovano na Vrhniki in drugod tudi Mah) se razprostira po dolžini od dolinske zapore na vzhodu, označene po vzpetinah: Brdo, Rožnik, Grad, Golovec, tja do južnih in zapadnih gorskih robov ob Borovnici, Vrhniki in Podlipi; po širini sega od Krimskega predgričevja Sv. Ana, Sv. Jožef, Žalostna gora — na vsakem hribu cerkva — Srobotnik do južnih izrastkov Polhovgrajskih Dolomitov. Imenovano zaporo lahko nazivamo Ljubljanska vrata. Ako opazuješ pokra-

jino, kako se steka s hribsko črto, vidiš, da se zajeda Barje daleč v obrobno hribovje, kjer tvori dolinice in jezike: Želimejski jezik, Borovniško, Vrhniško, Podlipsko, Polhovgrajsko dolino. Te prijazne dolinice seveda nimajo več pravega barjanskega značaja (mastna glina, vlaga).

Barje ni pusta, enolična ravnina, marveč čudovita, pisana poljana, ki je preprežena z gozdički in gozdnimi šopi, z lokami (Ljubljanski Mestni log), s polji in senožetmi. Do 300 m in več visoke gorice so kakor zaradi lepšega potresene po širni ravnini, ob nje so prislone skoraj istoimenske prijazne vasi z belimi cerkvicami. To so od vzhoda proti zahodu: Babna gorica, Kamna gora, Notranje in Vnanje gorice (Plešivica, Velika strana, 390), Bevke s Kostanjico (365), Goričica, Blatna Brezovica, Sinja gorica. Razen teh po sredini Barja skoraj ni naselij (izjema je Črna vas pri Ljubljani), pač pa so posamezne hišice.

Vsa ostala naselja leže v podnožju obojestranskih obrobni hribov, izmed katerih naštejemo tele: Polhov Gradec, Dobrova, Podsmreka, Brezovica, Lukovica, Dragomer, Log, Drenov grič, Ligojna, Podlipa, Stara Vrhnika, Vrhnika na severozapadni ter vasi: Rudnik, Daljna vas z Laverco, Srednja vas, Škofljica, Pijava gorica, Želimplje, Studenec-Ig, Iška vas, Strahomer, Verblene, Tomišelj, Jezero, Podpeč, Preserje, Kamnik, Breg, Borovnica, Bistra, Podgora in Verd na vzhodni in južni strani Ljubljanskega Barja.

Barjanske vode in osuševanje barja

Barje je bilo v pradavnini zalito z jezerom, ki so iz njega moleli barjanski hribočki kot otoki. Zato in zaradi zaščite pred divjimi zvermi so se prvotni prebivalci posluževali stavb na koleh, postavljenih na vodi in odmaknjenih od suhe zemlje. Ko so jezerske vode domnevno predrle na več mestih že imenovano hribsko pregrajo in začele odtekati, so se preostale in naravno dotekajoče vode strnile v strugo Ljubljance in njenih številnih pritokov (okrog 50). Od nekdanjega jezera pa so sčasoma ostala le še mala jezerska okenca (tolmunčki) in za spomin vas Jezero.

S tem so izgubile stavbe na koleh svoj pomen, Barjani pa so začeli graditi redna poslopja na tleh, ki so se zaradi pričenjajočega se osuševanja najprej strdila. Tako je podana razlaga, zakaj imamo na Barju naselja predvsem ob podnožju obrobni gor in ob barjanskih goricah. Ker imajo tla in s tem reka Ljubljanka, ki izvira na Vrhniki v dveh ve-

likih izvirkih z več rokavi (Močilnik, Retovje pri Verdu), ter njeni pritoki prav majhen padeč, se je osuševanje vršilo le počasi, ob deževju pa je voda zastajala in poplavljala zlasti jugovzhodni del ravnine. Da je treba to nadlogo odpraviti, so naši predniki zgodaj uvideli. Problem osuševanja je zato star že stoletja.

Osuševanje in odprava povodnji spričo številnih vodnih tokov ni bila lahka stvar. Najprvo je bil narejen konec 18. stoletja 2 km dolgi Gruberjev prekop med Gradom in Golovcem. Načrte je napravil jezuitski pater Gabrijel Gruber in se zato prekop imenuje po njem. Ker je voda (ob poplavalah) navzlic prekopu delala še vedno veliko škodo, je bilo treba započeto delo nadaljevati. Tako smo dobili leta 1877. deželni zakon o obdelovanju Barja in enako imenovani glavni odbor, dela na terenu pa so se pričela v začetku 20. stoletja. Prekinjena so bila po prvi svetovni vojni, a so se po prizadevanju ljubljanske občine in drugih interesentov obnovila leta 1930.

V glavnem je šlo za poglobitev dna Gruberjega prekopa in skozi mesto tekoče Ljubljaniče. Dalje je bilo treba regulirati tok Ljubljaniče v mestu, tako da v njej ne bi bilo niti preveč niti premalo vode (preprečevanje nadležnega smradu iz mestnih kanalov v poletnih mescih). Opisani namen bo dosežen z veliko zatvornico pri Sv. Petru, ki bo nadomestila ono na Špici. Delo bo kmalu dovršeno.

Melioracija Barja, ki naj postane mala žitnica za Ljubljano,¹ pa bo zahtevala med drugim regulacijo domala vseh njenih pritokov (močno razsaja n. pr. Iška), dočim so bili do sedaj regulirani le nekateri potoki (Gradaščica, Veliki Graben pri Ljubljani). To regulacijo in melioracijo pa bo treba tako izvesti, da bo ostalo Barje v vsakem primeru tudi primerno mokro. V ta namen se bo moralo urediti namakalno delovanje barjanskih potokov.

Ljubljaniča — vozna pot. Do otvoritve Južne železnice 1857 je bila Ljubljaniča važna prometna žila v izmenjavi blaga med Ljubljano in daljnim zaledjem ter med Trstom. S Savo je bila zvezana s tremi prekopi, ki pa danes ne obstajajo več. Nekaj blaga (opeka z Vrhniče, kamen s Podpeči) se je pa prevažalo do najnovejšega časa po Ljubljaniči z velikimi čolni.

Ljubljaniča je zaradi globoke vode in počasnega teka kaj pripravna za gojitev veslarskega športa, ki se je ohranil do danes. Svoječasno (v Zoisovih in Prešernovih časih) pa

¹ Glej članek »Pontinska močvirja in naše Barje« v Slovenskem Narodu (14. avgusta 1941) ter članek »Končna ureditev, melioracija Barja« v istem listu (22. decembra 1941).

Foto V. Kramarčič

Osamljene breze na Barju pri Člpač

so se prirejale na tej reki tudi velike slovesnosti na okrašenih čolnih. Po pripovedki je služila Argonavtom za pot, ko so prehajali skozi naše kraje. Na Vrhniči (rimski Nauportus) so svojo ladjico razložili in jo prenesli na Jadransko morje.

Z opuščeno plovbo so izginile (v Ljubljani in na Vrhniči) pristaniške naprave, čolnarji so izgubili svoj zaslužek, romantika svoj vir.

Ljubljaniča — podzemna reka in ponikovalnica. Zanimiv je tek te reke v kraškem in podzemnem svetu od izvira na Kranjskem Snežniku pa do Vrhniče (Pivka, Unica), ki je danes že precej pojasnjen.

Obrobne gore

Obrobne gore nudijo zanimive izlete in lepe razglede. Z njih objemaš, sklanjajoč se čez gorske robove, prostrano barjansko pokrajino, oko pa ti uhaja še dalje v gorski svet. Naravnost všečno sliko daje v tem pogledu naš mogočni gorjan Krim (1106), ki omogoča po svoji središnji legi vseobsežen razgled tja do vekovitih planin in Pohorja,

do Gorjancev in na Notranjsko. Krim je bil do sedaj res neupravičeno zapostavljen. Njegov verni drug, ki pa zaradi gozdov ne nudi razgleda, je Mokrec (1058). Prekrasen razgled na vse strani pa je zopet z njegovega soseda, s Kureščka (833), dočim porasli Sv. Ahac (740) nima pravega razgleda. Del ostalih obrobni hribov leži tako, da je z njih v glavnem razgled samo po širini Barja in po bregovih na nasprotni strani (Krimsko predgrčevje, Polhovgrajska Grmada [898], Sveti Lovrenc [824], Koreno [720], Samotorica [669]). Na skrajnem južnem in zapadnem koncu Ljubljanskega Barja ležeče višine pa omogočajo domala pogled na vso pokrajino na šir in vzdolž ter na obojestranske obrobne gore. To so Vrhniški hribi in deloma Borovniški hribi.

Vrhniški hribi se vlečejo s svojimi gozdnatimi grebeni in vrhovi od Javorča, Ljubljanskega vrha (813), preko Raskovca (605) mimo Kurena do Planine in Svetih Treh Kraljev ali Vrha. Izmed prvih treh hribov vzbujajo pozornost lepo oblikovani Ljubljanski vrh, mogočni čuvar Vrhniške, ki napravi vtis tudi na oddaljenjšega opazovalca. Na severno-zahodni strani stoji Raskovec kot njegov soseda. Ob njem se pne velika (po Cankarju cesarska) cesta od Vrhniške proti Logatcu v lepih ključih (znamenite logaške ride). Ako speš po njej in se oziraš nazaj, uživaš svojevrstno sliko. Pod teboj ostaja slikovita Vrhniška s Sveto Trojico, za njo pa se odgrinja stopnjema Mah, prožeč pogledu svoje gorice in naselja, obrobni gora je čedalje več, v ozadju vstajajo liki daljnih Kamniških-Savinjskih planin. Preden dosežeš prelaz (Preval) na logaško stran, se ozri še enkrat proti Planini. Izpod nje je romantična soteska »V Béli« s Starim malnom in presihajočim izvirom (Lintvern).² Preko hriba od Ljubljanskega vrha sem in proti Planini je bil speljan rimski obrambni zid, katerega sled pa je močno zabrisana.

Razgledne točke. Nekaj opisanega razgleda imaš tudi, ako greš z Vrhniške proti gozdu do Štampetovega mostu, ležečega ob železnici v sedlu med Ljubljanskim vrhom in Raskovcem. Obsežne razglede pa dajejo tile vrhovi:

Kuren (525), oddaljen od Vrhniške in Stare Vrhniške 30 do 50 minut. To je prelepa zelena oaza sredi črnega in bukovega gozda, na kateri čepijo dvoje hišic in starodavna cerkva Sv. Nikolaja. S stožčastega hribočka ti plava oko po širni barjanski pokrajini in po dolgih, slikovito nanzanih rajdah grebenov in hribov od Vrha do Grmade in Ljubljane na eni ter Ljubljanskega vrha do Krma na

drugi strani. Na in izpod njih so razvrščena bela naselja in prijazne cerkvice, ki jih našteješ vsaj 18. Tam z dalje pa te pozdravljajo planine, ob jasnem vremenu se ti nasmeje sam Triglav. Ta razgled se še razširi z razglednega stolpa, ki samuje sredi Planine (Gradišče, Ulaka [770, 809] nad lepimi bukovimi pobočji, 2¼ ure od Vrhniške). Celotna slika je deloma prijetno izpremenjena. Barske gorice so kakor potopljene v nižino, skozi naselja se križajo bele ceste.

Vseobsežen, naravnost krasen razgled pa se ti nudi z Vrha nad Vrhniko-Logatcem (884, 4 oz. 2 uri hoda). V vrhnje zelenice s cerkvico segajo oči razen na Barje in obrobne hribe na vse prostrano škofjeloško hribovje ter na Alpe od Bohinja do Tuhinja (Kamniških-Savinjskih planin). Z zapada te pozdravljajo Trnovska planota, Hrušica in Nanos, Javornik in Snežnik (1797).

V *Borovniških hribih*, ki obdajajo Borovnico s treh strani (Trebelnik, Srobotnik, 780), sta največji zanimivosti divni Pekel in idilična senožetna oaza Pokojišče, ki bomo o njima še govorili. S pokojiščne malo vzpete zelenice se ti pase oko po širnih črnih gozdovih, na lepi stožec Vinji vrh in sili mimo njega tja v gorske dalje. Ako stopiš v ¼ ure oddaljeni Zavrh in na rob, uživaš prelep razgled po vsej barjanski pokrajini in tja do planin.

S skoraj vseh razglednih točk na obrobni gorah pa si deležen še enega pogleda — na belo Ljubljano. Posejana ob malih višinah, se kaže s svojim ponosnim Gradom, z belimi stavbami in stolpi v sila privlačni sliki. Morda je narodni pesnik prav pod vtisom tega pogleda in z ozirom na raztegnjeno naseljeno črto zapel: Stoji, stoji Ljubljan'ca, Ljubljan'ca dolga vas.

Komur se stoji po pečinah in planinskih slapovih, ta dobi v obrobni gorah primerno torišče in nadomestilo. V Peklu nad Borovnico se pokazuje kar pet slapov Borovniščice, ki padajo šumečo preko prepadnih sten. Pot do njih vodi preko strmih lesenih lestev in preko pečine (dr. Oblakova pot),³ kjer se boš rad oprijel nameščene žice, da prideš varno naprej. Ko pa si vrh Pekla, imaš na izbiro nadaljnje krasne ture: ob potoku Borovniščici (zvenceče žage) in po potih na razgledni Kožljek in dalje na Begunje in Cerknico s čudovitim jezerom (4 ure); čez Vinji vrh (984) na Rakitno (3½ ure). Na bližnje Pokojišče, ki te zadivi s svojo cerkvico, s hišicami, senožetmi in njivicami v visoki legi

² Ker doteka voda v potoček neredno, je na Vrhniški nastala pripovedka, da se igra s spuščanjem vode poredni lintvern (zmaj).

³ Pot je imenovala notranjska podružnica SPD po pisatelju dr. J. C. Oblaku, ker je prvi odkril javnosti te tesni poleg Vrha Treh kraljev s celo notranjsko stranjo. Glej zlasti njegov pesniški potopis »Tam, kjer večer žari«. (Op. ur.)

(737) sredi gozdnega morja, pa prideš v $\frac{3}{4}$ ure. Zraven Pokojišča je Padež s planinskim zavetiščem.

Iška. Pokrajinski biser v Krimskem kraljestvu je Iška. O tem prelepem koščku romantične gorske divjine čitamo v »Planinskem Vestniku« št. 5—6 od lani lep članek dr. Toneta Zupančiča. Njegovemu opisu prirodnih lepot v tej soteski ni kaj dodati, gotovo pa se bo o njih še veliko pisalo. Meni gre pri tem za neokrnjenost in za ime Iške.

Nedvomno je prijetno taboriti na Iških livadah, uživati dnevno gorski zrak, ki veje od šum in gorskih skladov, ter čofotati po Iških valovih. Nedvomno je kaj lepo oddihovati se v poletnih hišicah, zgrajenih tam v gozdovju; toda priroda, divjina to ni. Ako bo ta kulturna fronta prodirala še dalje proti Vrbi ob sotočju Iške in Zale in naprej, jo bo treba ustaviti.

Ime Iške. Ko te romantične soteske še nisem poznal, nisem vedel, kaj je in do kod imamo Iško in kaj naj pomeni Iški Vintgar. Leta 1941. sem zato po Ižanskem poizvedoval in dognal, da je pristno domače ime le Iška. Tako se imenujeta dolina in voda, pa tudi malo naselje ob vhodu doline. Ime Iški Vintgar pa, ki ga starejši ljudje skoraj ne poznajo, je nastalo šele po prvi svetovni vojni.

Ker narod svoje gore in doline, pa tudi male njihove dele sam poimenuje, ne segajmo v njegovo tvorno delo. Vintgar je tam za Bledom, tu pa je samo Iška (loči ta potok od Iščice, ki teče severno od Studenca). Sicer imamo na slovenski zemlji na več krajih enaka imena (Bistrica, Sela, Vinji vrh), toda narod je že vedel, zakaj je postavljaj na raznih krajih enaka imena. Narod pa ni označeval pomembnih krajev z dvojnimi imenom. Razen Iške imamo še druge primere, ko imata dolina in voda isto ime, na primer Kamniško Bistrico.

Želja vseh planincev je, da o s t a n e I š k a — d i v j a i n d e v i š k a po narodi in imenu.

Gozdni predel visoko nad Bistrico in Borovnico proti Logatcu in Bezuljaku, kjer je bila posest kartuzijskega samostana v Bistri, se po bivših menihih še danes imenuje Menišija. Nekdanji samostan je danes grad v zasebni lasti.

Ako se ti hoče miru in spokojnosti, kreni v gozdnate predele. Tam za Ljubljanskim vrhom proti Pokojišču; tam za Krimom in v Mokrecu vlada sredi širnih gozdov božanska tišina, le vetrič ti šepeta gozdne tajne. Odmaknjen od mestnega sveta in duševno sproščen, se boš počutil kakor srnjad in jelenjad, ki te morda opazuje od blizu in je srečna samo v naravni divjini.

Foto V. Kramarjč

**Ob Ljubljanci v Podpeči,
v ozadju dve cerkvi nad Barjem**

Zanimivosti z Barja

Razen tega, kar smo do sedaj povedali o Barju, ima ta seveda še polno drugih zanimivosti. V geološkem sestavu barjanskih tal se menjajo mastne glinice s peščenimi plastmi in šoto. Njena vrhnja plast je danes že porezana oziroma spremenjena v prst, tako da že več let ne prihajajo s tem kurivom visoko naloženi vozovi v Ljubljano. Barje ima svojo cvetano, v njegovih vodah živi polno rib in vodnih ptic; tam frfotajo in gomaze drugod nepoznani hrošči in žuželke.

Občudovanja vredni so izviri Ljubljance in Lubije (koren te besede je enak onemu v besedi Ljubljana in Ljubljani) / izpod romantičnih vrhniških sten, ki stoje ob gorsko-ravninski prelomnici Logaške planote. Idilično lepa so naselja sredi barjanske ravnine in v višinskih obronkih, zanimivi kraji, ležeči v podnožju hribov. Naj naštejemo tu znova le naslednje: Studenec-Ig, Tomišelj, Preserje, Borovnico (visok železniški viadukt), Verd, Vrhniko, Brezovico, Polhov gradec.

Prirodni in umetni pojavi se vrste na Barju v harmonični skladnosti, vzbujajoč v naši duši nepozabne vtise o pokrajinski lepoti in zanimivosti našega Barja in njegovih obronkih gora. Kako te prevzame, ako opazuješ z Barja sončen zahod, kadar tone žareča krogla za daljnimi lokami in gorami ter nastopa tajinstvena barjanska noč s svojimi prividi.

Ako koračiš ali se voziš preko Barja (ceste, dve železnici), razmišljaj, opazuj; z njegovih gora se v daljo razgleduj, uživajoč naš dragi svet:

*Gorenjske doline,
visoke gore
posestrine svoje,
njih vredne dobe:
to Barja so daljne ravnine,
nad njimi vabljivi vrhovi,
barjanske so mične doline
in Pekla in Iške slapovi.*

Nekaj nasvetov našim vrtnarjem

Lepo urejen in pravilno oskrbovan vrt je v okras kmetški hiši in vasi. Je zakladnica, iz katere dobiva pridna kmetška gospodinja v zgodnji spomladi potrebne sadike za vrt in polje, vse leto pa potrebno zelenjad in sočivje za kuhinjo. Le žal, da naši kmetški vrtovi pogostokrat ne ustrezajo potrebam kmetškega gospodinjstva, ker so največkrat premajhni in nepravilno oskrbovani.

Še večjega pomena je lep urejen in pravilno oskrbovan vrt za malega človeka, delavca, uradnika in obrtnika. Njemu je vrt razširjeno stanovanje, v katerem prebije srečni lastnik najlepše ure pri koristnem in zdravem delu na svežem zraku in soncu.

Družina, ki ima pri svojem stanovanju primeren vrt, je lahko zadovoljna, saj uživa na njem oddih in razvedrilo, s pridelki pa si lajša, boljša in izpopolnjuje prehrano.

Kdor pa hoče doseči pri vrtnarjenju povoljne uspehe, mora skrbeti, da ima njegov vrt poleg sončne in zavetne lege tudi dobro vrtno zemljo. Prva dva pogoja sta odvisna od izbire zemljišča, slednji pa v veliki meri od pravilnega obdelovanja.

Sočna in okusna zelenjad raste le na globoko obdelani zemlji, bogati na črni prsti ali humusu. Črna ali humozna zemlja je rahla, vsrkava obilo vode, sprejema dosti toplote in nudi tako vse pogoje za uspešno vrtnarjenje.

Humus se napravi v zemlji iz rastlinskih snovi, predvsem iz hlevskega gnoja, ki je — dobro prelehan in predelan — najboljšo gnojilo za naše vrtove. Gnoj ne daje zemlji samo najpotrebnejših redilnih snovi, marveč jo tudi rahlja in bogati na črni ali humusu ter jo tako vedno bolj usposablja za vse vrtno kulture.

Ker pa so z nabavljanjem hlevskega gnoja težkoče in je danes tudi izredno drag, si skuša marsikateri vrtnar pomagati z umetnimi gnojili. S temi gnojili sicer lahko damo zemlji potrebnih redilnih snovi in pomagamo rastlinam k povoljni rasti, zboljšati zemlje in množiti humus pa z njimi ne moremo. Pri trajnem gnojenju z umetnimi gnojili postane zemlja pusta in grudasta in kljub gnojenju rodovitnost popušča, ker ni v zemlji dovolj črnic, ki je bistveni del dobre vrtno prsti.

Iz teh težkoč si pomagamo, če si vse leto skrbno pripravljamo kompost. Vzorno urejen prostor za kompost ali kompostišče napravimo na vrtu, najbolje v senci dreves, pri kakšnem zidu ali seči. Lahko zasadimo okrog kompostišča natiški fižol.

Za napravljanje komposta zbiramo razne odpadke: plevel, travo, listje, pepel, smeti, saje, cestno blato, iztrebke iz jarkov, odpadke iz kurnikov, ostanke z dvorišča, kratko vse, kar lahko gnije in trohni. Na kompost ne smemo odlagati rastlin, ki so okužene od raznih boleznih, zlasti od plesni, rje, škrlupa itd. Tudi ne smemo devati na kompost plevela s semenom, ker bi s tem lahko raznesli po vrtu boleznih in plevel, pa tudi razne škodljivce. Bolje je, da take rastline sežgemo, pepel pa stresemo na kompost. Premogov pepel, ki vsebuje mnogo žlindre, tudi ni dober za kompost. Za težko in vlažno zemljo je presejan premogov pepel tudi dober dodatek kompostu. Vse, kar nabereimo, zmešamo in nalagamo v plasteh na četrveroglat kup na kompostišču. Vsako plast, ki naj bo 20—30 cm visoka, dobro potlačimo, zlasti ob robih, ki se najbolj suše. Na vsako plast naložimo nekoliko svežega gnoja, seveda če ga imamo, po njem pa prsti. Vse to zalijemo večkrat z vodo, še bolje z gnojnico in straniščnikom. Od časa do časa kompost prekopljemo, vsaj vsake tri mesce, da pospešimo trohnenje. Pri tej priliki mešamo med prekopen in na drug kup premetan kompost apneni prah, ki pospešuje razpadanje rastlinskih snovi.

Prav posebno pospešimo zorenje komposta, če pri prekopavanju potrosimo na vsako plast na 1 m³ 5—6 kg neoljenega apnenega dušika. Vsako plast pomočimo in potlačimo, da se kup segreje, s tem pospešimo gnitje.

Ko so pobrani jesenski pridelki, navozimo na vse prazne grede gnoja in godnega komposta ter prelopatimo, (preštihamo). Zemlja naj ostane čez zimo neporavnana v brazdah. Odprta zemlja globoko premrzne. Zmrzal uniči mnogo mrčesa in plevela, pa tudi raznih bolezenskih kali.

Pri lopatenju pazimo, da ne vlagamo gnoja na dno pod brazde, ampak med brazde, zlasti če imamo težko zemljo. Pregloboko zakopan gnoj ne more razpadati. V vlažni zemlji zogleni in ne daje rastlinam potrebne hrane. Med brazdami vloženi gnoj hitro razpada, ker delujejo nanj vremenski vplivi.

Poleg gnojenja je zelo važno tudi apnenje zemlje. Apno uničuje v zemlji kisline in pospešuje razkrajanje rastlinskih snovi. Če smo gnojili jeseni z gnojem ali kompostom, dajmo zemlji apna spomladi, ko jo rahljamo. Apna in gnoja ne spravljamo hkrati v zemljo, ker apno gnoj razkraja, da pri tem uhaja iz njega dragocen dušik.

Prepogostokrat nas moti v naših vrtovih neenakomerna in največkrat nepravilna razdelitev vrta v gredice. Ponekod so te preozke, drugod zopet preširoke in vzbočene z globokimi vmesnimi jarki. Take neenakomerne, pogostokrat niti ravne grede ne nudijo lepe slike, so pa tudi nepraktične. Obdelovanje preširokih gred je težavno zlasti pri pletju in okopavanju, pri preozkih pa gre v izgubo preveč dragocene zemlje.

Za gojitev zelenjadi so najprimernejše po 120 cm široke grede, ki jih ločijo po 30 cm široki prehodi ali stezice. Gredice napravimo tako, da razdelimo robove cele ploskve na dveh nasprotnih straneh po 150 cm. Na zaznamovane točke zastavimo kole, napnemo vrvico in ob njej prehodimo stezico.

Na tako pripravljene gredice sejemo in sadimo zelenjadvrstne, kar se ravna po velikosti in razvoju rastlin.

V šest vrst sadimo: solato, špinačo, čebulo, česen, šalote, peteršilj in korenje.

Pet vrst zahtevajo: velike solate, endivija in zimski redkev. Kolerabo, rdečo peso, zeleno, radič, por, nizki grah in nizki fižol sadimo v štiri vrste.

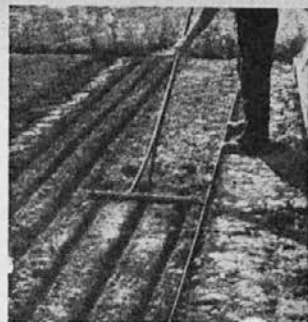
V tri vrste sadimo rdeče zelje, rani ohrovt, rano zelje, rane karfijole in visoke grahe.

Ostale, močne rastline, kakor so: zimsko zelje, zimski ohrovt, pozne karfijole in natiški fižol sadimo le po dve vrsti na gredo.

Lepo v vrstah zasajene ali posejane gredice so kras vrta. Obdelovanje gre urno izpod rok. Vsaka rastlina ima dovolj prostora in se lahko nemoteno razvija. Med vrste sije sonce in ima dostop zrak. Pri setvah v vrste porabimo tudi manj semena, izkaljene rastline laže in hitreje oplevemo in okopljemo, pregoste lahko hitro in pravilno razredčimo.

Sejemo vselej v mirnem in toplem vremenu, nikdar v močnem vetru ali takoj po dežju, ko se zemlja še ni dovolj osušila. Seme naj pride tako globoko v zemljo, da ga pokriva dva do trikrat debelejša plast zemlje, kakor je seme samo debelo. Občutljive in k pozebi nagnjene rastline, kakor so n. pr. kumare, buče,

Razčrtavanje grede za selev v vrste

fižol, sejemo oziroma sadimo na prosto tedaj, ko se je zemlja že dovolj ogrela, t. j. okrog 10. do 15. maja.

Lepo je spomladi pogledati urejene, posejane in posajene gredice, iz katerih bo zrastle sočna zelenjad. Pa je že tako, da se z dobrim kaj rado družijo slabo, poleg zelenjadnih rastlin sili iz zemlje škodljivi plevel, ki jemlje rastlinam hrano in prostor.

Po dežju, zlasti po močnih nalivih se zemlja sesede, na površju nastane trda skorja, ki zapira dostop zraka in povzroča prehitro izhlapevanje talne vode in sušenje zemlje. Pozabiti namreč ne smemo, da potrebujejo rastlinske korenine prav tako zraka za dihanje kakor listi. Če nam je to znano, ne bomo odlašali in čakali s pletvijo in okopavanjem, da bi nam plevel prerastel in dušil rastline, ampak bomo začeli takoj, zlasti če se je naredila po hudem dežju skorja. Od pravočasnega dela imamo četverno korist: pospešujemo tvorbo redilnih snovi, ohranjujemo v zemlji vlago in toploto ter uničujemo plevel. Za to delo nam je potrebno dobro vrtnarsko orodje, s katerim opravimo delo z manjšim trudom, hitreje in bolje kakor z navadnimi pralicami, kopuljami in motikami.

Po zgodnji pomladi, ko so rastline v najbujnejši rasti in razvoju, pritisne pogostokrat suša, ki v kratkem času odtegne iz zemlje rastlinam vlago. Vrtnar mora ob takih prilikah pomagati žejnim rastlinam s pravilnim zalivanjem. Pogostokrat vidimo po naših vrtovih, kako škrope mlade rastline. Dan na dan poprše nekaj vode na grede in mlado zelenje v trdni veri, da delajo dobro. V resnici pa bi bilo skoraj vseeno, ako bi porabili čas in trud za kaj boljšega.

Pa poglejmo, kako je s to stvarjo.

Mlade, dober teden stare rastline razvijejo svoje korenine precej globoko v zemljo. Ako hočemo tem mladim rastlinam pomagati, je potrebno, da prodre vlaga vsaj tako globoko v zemljo, kakor daleč segajo koreninice. Malokateri ljubitelj svojega vrta razprši na m² polno škropilnico, ki vsebuje 10 do 12 l vode. Navadno poškopri z vsebino ene škropilnice

Sajenje v vrste

dva do trikrat večjo površino. Pa vzemimo, da smo razpršili polno škropilnico vode na 1 m². Kaj smo dosegli? Ako bi ostala voda na gredici, bi jo pokrila 1 cm debelo. Ker pa se to ne zgodi, pronikne voda v zemljo in jo napoji 3—4 cm, v prav rahli in ne preveč suhi zemlji morda celo 5—6 cm globoko. Kaj smo dosegli s tem, ako so koreninice že globlje v zemlji? Malo, prav malo ali skoraj nič. Saj je znano, da voda na površju zemlje hitro izhlapeva in vleče istočasno ostalo vodo iz tal proti vrhu. To se vrši zaradi kapilarnosti tem hitreje, čim bolj je površje zemlje stlačeno, kar pospešimo prav s pogostim škropljenjem. Pogostoma slišimo naše ljubitelje vrtov tožiti: »Saj ne pomaga nič škropiti, saj se nič ne pozna, saj nič ne zaleže«.

Ako hočemo rastlinam uspešno pomagati, moramo zalivati mlade setve tako močno, da prodre voda vsaj 15—20 cm globoko v zemljo in se vlage dovoljno napije. Ker nastane po vsakem škropljenju na površini zemlje skorja, ki pospešuje izhlapevanje vode, je potrebno, da grede po škropljenju prerahljamo.

Naše pravilo je: mlade rastline škropimo poredko, a takrat tako močno, da prodre voda vsaj tako globoko, kakor daleč segajo koreninice mladih rastlin. Po vsakem škropljenju prerahljamo vrhno plast, da zabranimo prehitro izhlapevanje.

Iz povedanega pa bo vsakemu jasno, da je škropljenje gred, na katerih so že odrasle sadike, ki imajo globoko razrastle korenine, še bolj brezplodno. V tem primeru pride v poštev le zalivanje. Pri zalivanju pazimo na to, da prilijemo vsaki rastlini toliko vode, da se popolnoma napoji vsa zemlja, v kateri so razpredene korenine.

Vodo prilivamo počasi, da jo zemlja lahko sproti vsrkava in da ne odplovemo zemlje. Prav uspešno izvršujemo zalivanje z vrtno škropilnico ali zalivačo, ki ji snamemo razpršilnik in natakemo na odtočno cev pol do tri četrti metra dolgo gumijevo cev. S tako opremljeno škropilnico je zalivanje hitro in lahko. Ni se nam treba sklanjati. Voda rahlo priteka okrog rastline in pronica v zemljo. S takim zalivanjem tudi ne trošimo po nepotrebnem vode. Ko smo vse rastline temeljito za-

močili in je prodrla voda do skrajnih korenin, je rastlinam pomagano za nekaj dni. Če še naslednjega dne zemljo prerahljamo, je delo prav uspešno izvršeno. Ta način škropljenja in zalivanja rodi dobre uspehe in nam prihrani mnogo dela.

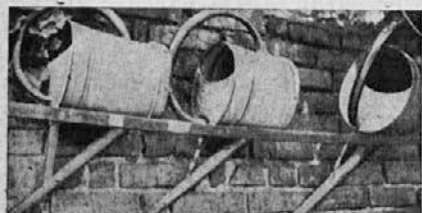
Najboljša voda za zalivanje sta deževnica in potočnica. Vodo iz vodnjakov in vodovodov moramo prej ogreti na soncu v posebnih posodah ali rezervarjih. Čim manjša je razlika topline vode in zemlje, tem uspešnejše je zalivanje. Spomladi in jeseni prehladna voda ne pospešuje rasti, ampak jo celo ovira. Občutljive rastline, kakor kumare, buče in dr. pa lahko tudi zamori. Spomladi in jeseni, ko imamo hladne noči, zlasti ob jasnem vremenu, je vsekakor boljše zjutranje zalivanje, če le mogoče pred sončnim vzhodom, ko je zemlja ohlajena. Poleti zalivamo zvečer.

Spomladne setve kale brez posebnega oskrbovanja. Poleti so uspehi slabši. Sonce pripeka z vso silo in suši zemljo. Če setve zalivamo, se napravi na površju skorja, ki zapira zrak in ovira kalenje. Da dosežemo pri poletnih setvah povoljne uspehe, morajo biti posejane grede stalno vlažne, da se nikoli povsem ne izsuše. Ko se je seme napojilo vlage in se napelo ali celo nakalilo, pa se zopet posuši, je uspeh dvomljiv. Za poletne setve, kakor so: endivija, motovilec, pa tudi redkve, repe itd., moramo grede pravilno pripraviti. Če je le mogoče, sejmo po dežju, ko je zemlja povsem namočena. Če je suha, zalijmo grede temeljito, da je globoko namočena. Ko se zemlja toliko osuši, da ne lepi, izvršimo setev. Posejane grede pogrneto s slamo, vejami, staro vrečevino, krompirjevko itd., da je zemlja popolnoma zasenčena. Pod odejo ostane zemlja vlažna, seme hitro in enakomerno kali. Paziti pa moramo, da grede takoj odkrijemo, kakor hitro prirastejo klice iz zemlje. Najbolje je, da opravimo to delo v oblačnem ali deževnem vremenu, če je to nemogoče, pa proti večeru.

Kljub dobri zemlji, pravilnemu in rednemu gnojenju, vestnemu obdelovanju, pletvi in okopavanju ne dosežemo vselej povoljnih uspehov. Razni škodljivci, pa tudi najrazličnejše glivične bolezni ovirajo zdravo rast in onemogočajo zadovoljen pridelek.

Te naloge se rešimo, če sejmo samo dobra in zdrava semena.

Če je le mogoče, razkužimo semena pred setvijo z razkužili, ki nam jih nudijo semenske trgovine in strokovne organizacije. Sadimo samo zastavne, utrjene in zdrave sadike, ker se le take s pridom upirajo zajedavcem in boleznim. Iz šibkih in že okuženih sadik ne bomo pridelali dobre zelenjadi.

Vrtna zalivača

Kako nastaja film

Prvo, bistveno vprašanje nastajajočega filma je vedno snov. Če je šef produkcije zadovoljen z rokopisom, katerega mu je šef-dramaturg izbral iz kopice, ki raste iz dneva v dan, ga predloži založniku odnosno izposojevalnici. Če je tudi ta zadovoljna (kar se pa zgodi zelo redko), se prično posveti o zasedbi glavnih vlog. Ko so te določene, izberejo še sporazumno pisca režijske knjige. Snov, ki sem jo zgoraj omenil, je doslej romala iz roke v roko v prav kratki, zgoščeni obliki, v obliki ekspozicije (razlage).

Filmski rokopis

je lahko izviren, torej prav za film napisan, ali pa zajet iz romana ali gledališke igre. Filmski avtor in pisec režijske knjige nista vedno ista oseba. Poslednji je seveda lahko sam avtor filmske ideje ali pa izdelal za film snov kakega drugega avtorja.

Pisec režijske knjige

mora biti že toliko filmskotehnično naobrazen, da zna in zmore podati črno na belem v filmskotehničnem jeziku vse to, kar morajo napraviti operater v ateljeju, kopirni mojster v laboratoriju in cutter (oseba, ki montira film) v montirnici, da vidi potem gledalec v kinogledišču to, kar si je zamislil avtor filma.

Pisec snemalne knjige mora imeti dar optičnega mišljenja in opisovanja. Običajno sodeluje pri pisanju režijske knjige tudi že režiser. Bolj redko pa dramaturg. Izoblikoval se je že posebni poklic: pisec režijskih knjig.

Režiser

Kakšna je njegova naloga? Ko se je produkcijska tvrdka zedinila z izposojevalnico, kateremu avtorju bo poverila izdelavo režijske knjige in katerega režiserja bo angažirala —

Pri delu s kamero na prostem

to vprašanje je dostikrat zelo kočljivo — se prično pogajati z »zvezdami«. Treba je ugotoviti, ako so proste za določeno razdobje, kar dela običajno hude preglavice vodji proizvodnje. Igralce angažirajo v sporazumu z režiserjem. Medtem slednji že pridno čita prvi osnutek režijske knjige, vnaša svoje pripombe, črta, dodaja svoje misli itd. Včasih gre stvar tako daleč, da postane končno režiser avtor filma, čisto običajno pa je, da se končna oblika režijske knjige temeljito razlikuje od prvega osnutka.

Režiser mora biti filmskotehniško in sploh vsestransko naobrazen, saj on poda filmu dokončno obliko, narekuje tempo, vodi igralce, da komponistu navodila za glasbo in končno prisostvuje rezanju filma, kajti cutter reže in sestavlja film po režiserjevih navodilih in pod njegovim nadzorstvom. Skratka, filmski režiser ima pri umetniškostvariteljskem delu glavno besedo in nosi tudi največjo odgovornost, večjo od gledališkega režiserja.

Medtem se pogodi vodja produkcije z ostalim tehničnim štabom, ki obstoji iz dveh operaterjev s pomagačem, iz tonskega operaterja s tremi asistenti, iz vodje snemanja z asistentom (ki ima skrbeti, da so komparzi ob pravem času šminkani in v ateljeju, da je garderoba v redu, da so vsi rekviziti ob pravem času na mestu itd.), iz rekviziterja, garderoberke, frizerjev in cele vrste dekoraterjev, odrskih delavcev, osvetljevalcev itd.

Temu tehničnemu štabu poveljuje režiser, ki je absolutni gospodar v ateljeju. On pride zadnji v dekoracijo, ki jo je prejšnji večer pregledal z arhitektom šele v risbi ali modelu, sede na pripravljene stol poleg kamere in da povelje za prvi posnetek. Njegov asistent je že prej uvežbal igralce za prvi prizor, ki je na podlagi dispozicijskega načrta določen za danes.

Režijska knjiga

obsega 300 do 400 listov in vsebuje na levi polovici opis scene in dejanja ter tehnične podatke za filmsko kamero. Na desni polovici so pa dialogi odnosno pripombe za zvočne efekte.

Iz prvotne zgoščene oblike, ki se imenuje ekspozé in obsega kakšnih 20 do 30 strani, je moral pisec režijske knjige preko »surovega scenarija«, ki obsega kakšnih 70 do 120 strani, nanizati prizor za prizorom ter vsakega posameznega razčleniti v poedine slike, ki so snemalne enote.

Avtorju je bil za to delo odmerjen določen čas, n. pr. 4 do 6 tednov. Ako se v teh nekaj

tednih lahko mirno posveti delu in so mu muze naklonjene, nastane dober film. Ako pa ga morijo v tem času skrbti in nerazpoloženo, potem seveda ne more dati tistega, kar bi sicer zmožel. Termin visi nad njim kot Damoklejev meč.

Dispozicija in kalkulacija

Zelo zanimiv je tudi postopek dispozicije v velikem filmskem obratu. Prične se približno ob istem času, ko je začel avtor pisati režijsko knjigo na podlagi odobrenega surovega scenarija. Potrebno je kolikor mogoče točno preračunati, koliko dni bo treba za delo v ateljeju in koliko na prostem pri zunanjih posnetkih. Ker so zunanji posnetki vedno odvisni od vremenskih razmer in ker se le-teh ne more vnaprej določiti, je film z mnogimi zunanjimi posnetki zelo težko disponirati in zato tudi težko preračunati. Zaradi tega streme producenti vedno bolj za tem, da izdelajo čim več filma v ateljeju, ker tam niso odvisni od vremena. Posebno ameriški filmi so skoraj že vsi izdelani celotno v ateljeju. Ameriški arhitekti postavijo, če treba, cel pragozd v atelje ali pa nazidajo Benetke, kar je vsekakor enostavnejše, cenejše in predvsem hitreje kakor pa potovanje z igralci in vsemi pritiklinami na lice mesta. Razen tega si v ateljeju lahko »spustijo dež«, kadar jih je volja, takisto »posije sonce«, kadar režiser ukaže, medtem ko se pravo sonce nad resničnim pragozdom presneto malo zmeni za režiserjeve ukaze. V koliko so taki umetni zunanji posnetki enakovredni pravim, je seveda drugo vprašanje. Toda natančna dispozicija in iz te izpeljana kalkulacija je glavna osnova vsakega filma in zaradi tega vedno pogosteje žrtvujejo lepše in efektnejše prave zunanje posnetke na račun konkretne dispozicije.

V filmski industriji je treba računati z vsakim dnevom, z vsako uro, z vsako minuto! En dan v ateljeju izda že — za naše razmere — astronomske številke. Samo najemnina za en dan v ateljeju znaša okroglo 30.000 lir, kje so šele gaže in honorarji igralcev in osebja. Material za opremo in dekoracije, surov filmski trak itd. je treba plačati seveda tudi posebej. Iz tega je razvidno, da je treba določiti vnaprej čas, v katerem se mora film dokončati. Dispozicijo in terminiranje določi vodja proizvodnje skupno z vodjo snemanja.

Na podlagi podrobne režijske knjige napravita tudi podrobni proračun. Medtem pa je že arhitekt napravil modele za zgradbe, načrte za dekoracije in kostume ter dal izgotoviti orjaške fotografije za ozadja (n. pr. panoramo velemesta, ki se vidi skozi okno).

Komponist je medtem napisal glasbo vsaj za prizore »play-back«. Play-back je obratni postopek sinhronizacije in ga opišem

pozneje. Filmski operater pa je medtem morebiti že lahko napravil zunanje posnetke za trike, o katerih bomo še govorili.

Glasbeni vodja mora zložiti glasbo s štoparico v roki, tako rekoč na metre. Že iz režijske knjige mora v glavnem posneti vse ono, kar mu mora biti vodilna nit pri ustvarjanju spremljevalne glasbe. Pravo navdahnjenje pa dobe filmski komponisti šele, ko vidijo prvo nemo kopijo v surovi montaži, nazvano delna kopija.

Vodja proizvodnje

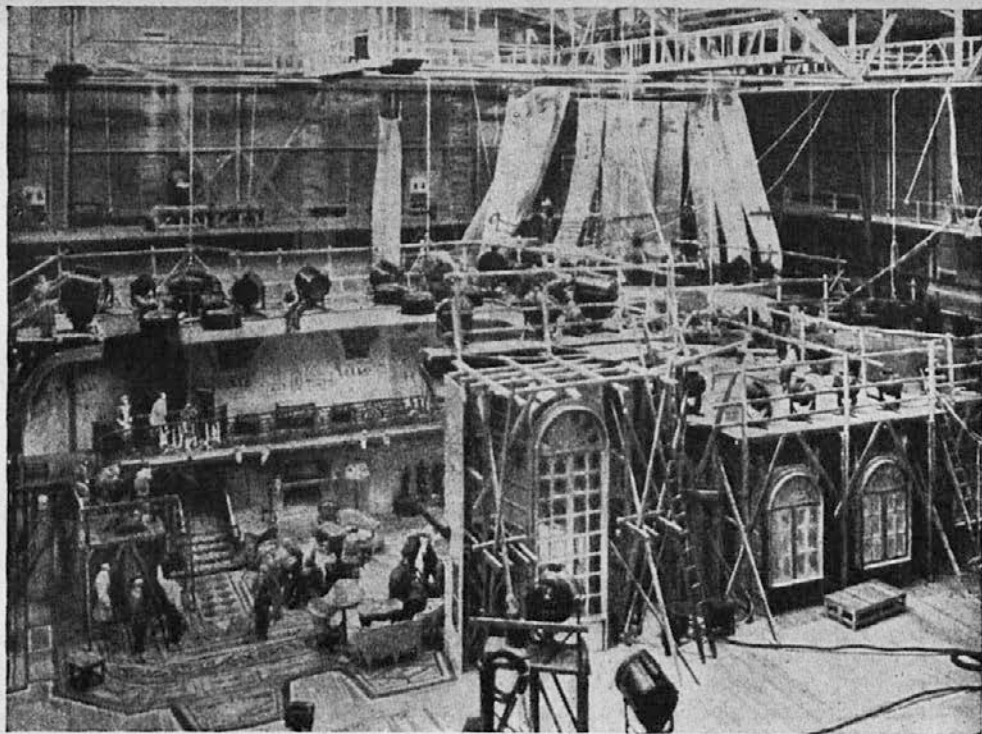
Je sporazumno z režiserjem angažiral igralce. Ko je določen prvi dan snemanja, se vseli kot prvi v atelje arhitekt s svojim pomožnim štabom in celo četo delavcev. Iz praznine vstajajo čez noč krasne dvorane, palače, hiše, koč, ladje, parniki, kratka vse, kar si poželi piščeva domišljija.

Vodja snemanja napravi snemalni načrt, na podlagi katerega sproti vsak dan določijo dnevno dispozicijo. V režijski knjigi so označene posamezne scene odnosno slike posnetih scen z zaporednimi številkami. Vodja snemanja tedaj izpiše vse tiste slike in scene, ki se vrše v isti dekoraciji na »dnevno dispozicijo«. Tako se začne n. pr. prvi dan s sceno nekje iz sredine filma, ali celo s koncem, kakor je bilo arhitektu bolj priročno. Arhitekt n. pr. mora zase napraviti tudi svoj točen dispozicijski načrt, da čim ekonomičneje izrabí prostor, material in delovne moči, predvsem pa seveda čas.

Atelje ima tudi svojo tajnico, ki mora voditi evidenco o porabljenem filmskem materialu, ki ji ga narekuje sproti po vsaki posneti sceni pomočnik operaterja. Razen tega mora zabeležiti vsako sceno, kolikokrat je bila posneta, kateri posnetek se da kopirati, in končno mora vsak večer iz snemalnega načrta, ki visi v sobi vodje produkcije in v sobi vodje snemanja, izčrtati vse scene, ki so bile posnete ta dan.

Ko so torej vse priprave končane, ko je sporočil arhitekt v pisarno produkcijskega vodje, da so dekoracije za prvi dan postavljene, tedaj obvesti vodja snemanja vse sodelujoče, režiserja, operaterje, ostali tehniški štab in igralce, ki imajo po dispozicijskem načrtu opravka v sceni že prvi dan.

Delo v ateljeju se prične ob 9. uri zjutraj. Toda komparsa morajo biti že ob osmih v garderobah, da se kostimirajo in maskirajo. Ob istem času nastopijo službo frizerji in frizerke, garderoberji in garderoberke, rekviziterji, osvetljevalci in odrski delavci. Kmalu nato se prikaže pomočnik operaterja, ki zgine takoj zopet v temnico, da vloži surov negativni trak v kasete in pripravi tudi kamero za svojega šefa. Okrog pol devete ure se že pojavijo ma-

Pogled v sodobni filmski atelje

skirani komparzi, ki premerijo atelje po dolgem ali počez in smuknejo pri drugih vratih v kantino. Tu prebijejo namreč, lahko bi rekli, 90% plačanega časa. Saj nimajo drugega posla, kakor da so pripravljene ves dan, da jih lahko vsak hip pokličejo v atelje.

Avtomobilski park pred ateljejem prične tem bolj naraščati, čim bolj se bliža kazalec deveti uri. Glavni igralci se že pridno šminčkajo po svojih garderobah. Frizerke in garderobierke švigajo iz ene kabine v drugo. Vodja snemanja pa že pridno vrti kolesce avtomatskega telefona v svoji pisarni. Mora namreč pri različnih tvrdkah, ki služijo izključno filmski industriji, naročiti še marsikaj. Dalje kliče in telefonično budi igralce, ki še niso prispeli, odnosno opozarja tiste, ki imajo posla še pozneje.

Šef-operator stopi v atelje, sede za kamero in da znak glavnemu osvetljevalcu, naj osvetli dekoracijo. Sedaj pridejo igralci in takoj za njimi asistent režiserja, ki jim pove, katera bo prva scena.

Kazalec električne ure skoči na devet. Pri velikih železnih vratih se prikaže režiser z debelo knjigo, navadno v spremstvu šefa produkcije in vodje snemanja. Pozdravi se z glavnimi igralci in z operaterjem, sede na stol poleg kamere in pokaže asistentu, katere slike

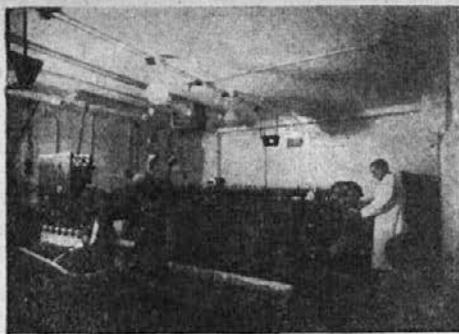
odnosno prizore je še zadnji hip predruočil. Le-ta mora to popraviti v izvodih režijske knjige, ki jo imajo glavni igralci in zvočni operater.

Snemanje!

zakliče režiser. Tedaj zatuli sirena, znak zvočnega operaterja, da mora v ateljeju vse utihniti. Istočasno se prižgo rdeče luči pri vseh vhodih, znak, da je vstop prepovedan, dokler gori luč. Nekaj trenutkov nato se užge električna žarnica na mikrofonskem vozičku, znak, da teče tonska kamera. Zdaj požene filmski operater svojo kamero, ki teče sinhrono (istočasno) s tonsko kamero. Pred kamero stopi mož s črno tablico, na kateri je s kreda napisana številka scene. To številko izgovori glasno in takoj nato zapre loputo, ki je ob tablici in ob dotiku rahlo počí. Ta pok je sprejel mikrofoni in s tem je na filmu označena sinhronska značka, ki je važna za poznejšo montažo filma.

Ko je mož s sinhronsko loputnico izginil izpred kamere, prično igralci z igro. Vse dotlej so bile označbe na filmu tehničnega značaja in se pri montaži odrežejo.

Pri nemem filmu je lahko režiser še med snemanjem vzpodbujal in popravil igralce, medtem ko pri zvočnem filmu to ni mogoče, kajti mikrofoni bi sprejeli poleg pravega dia-

Samodelno razvijanje

loga tudi režiserjeva navodila. Med snemanjem imajo v ateljeju besedo izključno le igralci, sicer mora vladati popolna tišina. Če bi n. pr. prifrčala muha mimo mikrofona, bi se to potem v filmu slišalo, kakor da je letel bombnik mimo igralcev. Režiserju preostanejo zato edinele znamenja z roko. Tudi besedila se igralcem nemega filma ni bilo treba učiti, zadoštovalo je, da so se ustnice premikale vsaj približno tako, kakor je to zahteval potek igre, in še to samo pri t. zv. velikih posnetkih. Pri zvočnem filmu pa morajo igralci natančno obvladati dialoge, kajti niti na suflerja se ne morejo zanašati, ker ga ni.

Včasih morajo posneti kakšno sceno po petkrat ali še večkrat, ker se je n. pr. igralcu enkrat jezik zataknil, drugič ni pravilno stopil, tretjič kak rekvizit ni pravilno padel na določeno mesto, četrtič se je igralka zmotila v tekstu, petič je nekemu delavcu med posnetkom zdrsnilo orodje iz rok itd., itd. Vse to gre skoraj izključno na račun zvočnega filma, vse to zavleče proizvodnjo in podraži film.

Ko je prizor odigran, pa bodisi dobro ali slabo, zakliče režiser »Dovolj!« Reflektorji ugasnejo in režiser pove igralcem, kaj so slabo napravili. Obenem pove operaterju, ali naj se ta scena kopira ali ne. Tajnica to zabeleži obenem z metražo scene, to je s porabljenim filmskim trakom, kar ji pove pomočnik operaterja. Ako pa je bila scena dobro odigrana, se kljub temu še enkrat posname in sicer za rezervo, če bi se slučajno v laboratoriju pokvaril negativ. Ceneje je namreč ponoviti sceno takoj, ko je že vse pripravljeno in vigrano, kakor pa n. pr. kdaj kasneje, ko bi se morala cela dekoracija znova postaviti. Ko imajo tako dva enakovredna negativa iste scene, se lotijo naslednje, ki pa včasih nima prav nobene zveze s prejšnjo.

Ravno zaradi tega, ker ni nobene povezanosti pri filmskem delu (povezanost napravi šele cutter), se je marsikdaj igralcem težko živeti v svojo vlogo. Gledališki igralec n. pr.

doživlja med predstavo svojo vlogo, medtem ko je vloga filmskega igralca razkosana na nešteto malih drobcev, ki so vrhu tega še pomešani med seboj.

Dogodi se pogosto, da se mora igralec po večkrat na dan prešminkati, premaskirati in preobleči. Vzemimo primer, da prično zjutraj s sceno v dekoraciji, v kateri nastopajo 15 let pozneje (n. pr. iz zadnjega dejanja) iste osebe, le da se »postarajo« za 15 let. Dekoracija ostane ista, vzemimo notranjščino kake graščine, ki se v 15 letih ne spremeni. Osebe, torej v našem primeru igralci, se morajo pa pošteno preobličiti.

Medtem ko se operater zlekne v mehki slanjač in jo režiser popiha v kantino, se »starajo« igralci v garderobah in sicer v potu svojega obraza. Garderobka je prinesla nov kostum, kajti moda, posebno ženska, se je v teh letih temeljito izpremenila. Medtem pa frizerka komponira novo pričesko; mojster šminke pa riše na lepo lice gube in melira lase z bronzo.

V garderobah filmskih ateljev je vedno precej vroče, kajti povsod je centralna kurjava, zato se igralci dobesedno starajo v potu svojega obraza. Ko pridejo potem v atelje in stopijo pred kamero, kjer jih obsijejo z desetstošvečnimi reflektorji, jih znova oblije pot, tako da mora frizer pred vsakim posnetkom stalno popravljati »slikarijo« na obrazu njemu zaupane »zvezde« ali »zvezdnika«.

Druga nevšečnost za igralce pri zvočnem filmu je, da morajo zelo paziti na izgovorjavo in sicer tako, da ostane jakost govora vedno ista. Mikrofon je izredno občutljivo uho, ki zabeleži vsako najmanjšo nepravilnost govora. Vse to kontrolira zvočni operater, ki sedi v svoji zvočnotesni kabini ter krmili zvok. V sosedni celici, poleg zvočnega operaterja pa sedita še dva pomočnika, ki upravljata zvočno kamero: vlagata surov negativni film v 300 meterske kasete in pazita na pravilno delovanje kamere.

Zdaj naj še na kratko opišem nekoliko postopkov snemanja, ki postavljajo tako igralce kot operaterje pred čisto posebne naloge. Lahko bi rekli, da spadajo ti postopki v področje trika, vendar jih ne smemo vzporejati s tistimi triki, ki se napravijo v laboratoriju kopirnega zavoda. Ti postopki, ki jih imam v mislih, se izvrše v posebnem trikovnem ateljeju.

Vzemimo primer, ki ga srečamo skoraj v vsakem filmu: igralci sede v železniškem vagonu in se razgovarjajo, skozi okno pa je videti pokrajino, ki se odmika v nasprotni smeri vožnje. Ali: v avtomobilu sedi parček, se zaljubljen pogovarja ali pa tudi ne, lahko se tudi prepirata ali pa smrčita, to ni važno, glavno je, da dobi gledalec vtis, da se vozilo

res premika. Zato običajno vidimo skozi zadnje okence avtomobila velemestno ulico. Kako to napravijo, se boste vprašali?

Takole: polovico kupeja odnosno zadnji del avtomobila »postavi« arhitekt v atelje. Notranost vagona prav nalašč zgrade, medtem ko si za posnetek v avtomobilu pomagajo tako, da kupijo kak starejši voz, ga »prežagajo« na pol in adaptirajo po svojem okusu in potrebi. Zadaj namreč mora biti prostor za kamero, za mikrofoni in predvsem za svetlobna telesa, žaromete. Tam pa, kjer je okno vagona odnosno okence avtomobila, napno posebno platno, na katero ob času posnetka od zadaj projicirajo mimo bežečo pokrajino odnosno velemestno ulico. Te posnetke pokrajine odnosno ulice je napravil operater sam že prej odnosno so jih naročili iz arhiva. Že slišim radovedneža: »Zakaj pa ne napravijo tega na licu mesta?« Prvič, ker je v pravem vagonu pretesno za vse priprave, drugič, ker pravi ropot ne bi bil v pravem razmerju z govorom, in slednjič, ker bi morala železnica dolge ure premikati en vagon po neki progi sem in tja. Tega pa vozni red železnic ne prenese. Ker vidimo skoraj v vsakem filmu take posnetke, bi končno morale železnice prevažati skoraj izključno filmske operaterje in igralce...

Upoštevajmo tudi primer, da zahteva avtor filma, da se vidi skozi okno vlaka čisto določena pokrajina ali objekt, odnosno da sije sonce ali lije dež. Na vse to lahko počaka operater sam, ne da bi trtili čas igralci in vsi ostali sodelavci.

Enako napravijo posnetke n. pr. na palubi parnika, ali pogled iz kabine, na bregu ob morju itd. Igralci se postavijo pred platno, jih obsijejo z umetnim soncem, od zadaj na platnu se pa prikaže morje bodisi razburkano ali gladko ko zrcalo z luninim sijem, kakor pač želi avtor odn. režiser. Za tak primer n. pr. pošlje vodja snemanja v filmski arhiv takle dopis: »Dobavite takoj 30 m razburkanega morja, totale, fino zrnata kopija.«

Končno naj še omenim postopek »play back«, ki je obraten sinhronizaciji. V čem obstaja sinhronizacija, ve gotovo že vsak čitatelj: k nememu traku se prilagodi zvok, pa najsi bo to že glasba, govor ali šum. Pri postopku »play back« se pa na zvočni trak prilagodi slika. Ta postopek se uporabi takrat, kadar postane glas nosilec dejanja odnosno kadar je prvenstvene važnosti za potek filma. Običajno je to slika, vendar so tudi izjeme.

Vzemimo n. pr. popevko, na podlagi katere je zgrajeno dejanje filma. Ta pesem se posname samo zvočno v studiju na filmski trak. Ko je le-ta v laboratoriju izdelan, to je razvit in kopiran, se postavi v atelje zvočnik. V dekoraciji pred filmsko kamero ima tedaj igralec glumiti le nemo sliko, njegov glas pa prihaja

iz zvočnika. Glas iz zvočnika je seveda le za kontrolo, da ve igralec pravilno odpirati usta, v enakem tempu kakor jih je odpiral pri zvočnem posnetku.

Vsak večer sproti izroči pomočnik operaterja ves osvetljeni negativni material tekaču kopirnega zavoda, ki že vedno čaka, da steko zadnji metri skozi kamero. Tudi zvočni operater odnosno njegov pomočnik izprazni kasete svojega aparata in izroči zvočni trak istemu tekaču, ki ponese vse skupaj takoj v laboratorij, kjer se ponoči razvije in tudi že kopira prva, delalna kopija. Naslednji dan že prejme operater vzorec negativna prejšnjega dne.

Delo v ateljeju se konča ob 7. uri zvečer. Pri zelo nujnem delu se sme podaljšati do 11. ponoči. Seveda je nočno delo dvakrat dražje.

Vsak večer po končanem delu si ogledajo režiser, operater, zvočni operater in cutter vsak s svojim pomočnikom posnetke prejšnjega dne, da izločijo manjvredne in izberejo končno veljavno delalno kopijo.

Ko je delo v ateljeju zaključeno, se napravijo še zunanji posnetki, ako niso bili improvizirani že kar v ateljeju odnosno ako to dopuščata letni čas in vreme. Ko je tedaj celoten film posnet, dobi ves material cutter (izg. kôter), to je oseba, ki montira (sestavlja) film na podlagi režijske knjige.

Cutter reže odnosno sestavlja film po režiserjevih navodilih. V začetni dobi filma je opravljal to delo režiser sam. Sestavljanje filma je precej zamudna zadeva. Ko je celokupni filmski material zbran in sortiran, je treba prilagoditi zvočni trak sliki tako, da se vsak gib ujema z ustrežajočim glasom. Pri sinhronem posnetku, n. pr. pri dialogu v ateljeju, se mora ujemati številka na sinhronski loputnici s številko, ki je bila istodobno izgovorjena in ki je »zapisana« zvočno na zvočnem traku.

Zvočnik montažne mize pove številko, medtem ko se na projekcijski plošči pokaže številka. Sedaj mora cutter poiskati tisto točko

Sestavljanje (montaža) filma

na filmu, kjer se je loputnica ravno zaprla: v tistem trenutku je namreč nastal rahel pok, ki je zabeležen na zvočnem traku in ki ga lahko najdeš s prostim očesom. Ti dve točki mora zaznamovati, kajti to sta t.zv. sinhronski točki, ki sta velevažni za kopirni zavod, kajti od njih zavisi sinhronost cele scene.

Ako je n. pr. kopirni mojster nepazljiv pri vlaganju negativa v kopirni stroj, lahko poruši sinhronost celega dejanja. V takem primeru mora seveda napraviti novo kopijo na račun kopirnega zavoda. Ker smo prišli sedaj že v kopirni zavod, naj še tega na kratko opišem.

Danes dela moderni filmski laboratorij s stroji in pripravami, o katerih še pred nekaj leti ni bilo ne duha ne sluha. V začetku kinematografije so bili kopirni zavodi dokaj primitivno opremljeni. Takrat so namotavali negativ na lesene okvire in jih pomakali v kadi, ki so bile napolnjene z razvijalcem odnosno fiksirjem in vodo. Vse to se je vršilo v kaki vlažni kleti. Spominjam se, da so še leta 1926. na Dunaju v ateljeju Sasche tako razvijali. Danes se vrši ves proces od razvijanja do sušenja samodelno. Vse opravi stroj. Oseba, ki streže stroju, vstavi samo vsakih 20 do 30 minut nov kolobar filma, ki ga je treba po preteku iste dobe samo sneti s kolesa na drugem koncu razvijalnega stroja. Film je razvit, fiksiran, opran in osušen ter pripravljen za morebitno predvajanje.

Seveda ima danes vsak kopirni zavod svojo projekcijsko dvorano, večji zavodi celo po

več, tako da si producenti lahko takoj ogledajo svoj izdelek. Vsak filmski zavod ima danes tudi svojo tiskarno za tiskanje napisov. Poleg tega je zaposlenih v takem podjetju še cela vrsta specialistov, od katerih je vsak vdelan v svoji stroki, kajti dela se »na tekočem traku«. Tako n. pr. posebna oseba, običajno je to ženska, določuje samo jakost kopirne svetlobe, druga zopet samo vlaga material v kopirni stroj, tretja meri film na merilnih pripravah. Cela vrsta lepilk lepi film v dolgi dvorani. Tehnika pa skoraj vsak dan podari filmski industriji kak nov stroj ali novo pravico za še hitrejše in čim boljše obdelovanje filma, da se čim varčneje izrabi čas, ki je pri filmu posebno dragocen.

Ko je prva zvočna kopija gotova, si jo ogledajo poleg sodelavcev glavni ravnatelj produkcijske tvrdke, dramaturg, avtor in pa tudi ravnatelj izposojevalnice, to je tvrdke, ki bo prevzela tisti film.

Šef izposojevalnice določi, v koliko kopijah naj kopirni zavod izdela film. To je odvisno od priljubljenosti igralcev, ki nastopajo v tistem filmu, in od snovi, ki jo obravnava. Število kopij pa je odvisno tudi od tega, v koliko držav pojde film.

Evropski filmi se običajno kopirajo 80 do 120 krat, veliki ameriški filmi pa izidejo v 200, 300 ali še več izvodih. Evropske produkcijske tvrdke prodajajo svoje proizvode samostojnim izposojevalnicam. Le-te pa potem izposojejuje filme kinematografom.

Rudolf Dostal

Romanja naših prednikov

V preteklih stoletjih je divjala po vsej Evropi večkrat strašna bolezen, črna kuga, ki so jo tudi imenovali črna smrt. Cele pokrajine so zaradi te šibe božje izumrle. Vse evropske narode je navdala z nepopisnim strahom. Ljudje so se zatekali v svoji stiski k nadnaravnim silam za pomoč. Pri Slovencih so bila romanja že prej zelo priljubljena. Naši davni pradedi so romali v Aquilejo, Cividale, Loretto itd. in se niso strašili niti daljne poti v S. Jago di Compostella na Španskem. V srednjem veku pa je bila najznamenitejša božja pot za Slovence v spodnje Porenje k sv. Trem kraljem v K e l m o r a j n (Köln am Rhein), tudi »nemški Rim« imenovan, in v C a h e (zu Aachen).

V večjih množicah so romali tjakaj sprva le avstrijski Nemci in Čehi ter le malo Slovencev. V dobi, ko je Notranja Avstrija (Štajerska, Koroška in Kranjska) največ trpela od Turkov, v 15. stoletju, pa so začeli romati tja v večjih skupinah tudi avstrijski in ogrski Slo-

venci. Te so imeli Nemci pogosto za Madžare ali pa tudi, če so potovali skozi Dunaj, za Dunajčane. Na pot so odhajali navadno spomladi po dva, trije in v manjših skupinah, pa tudi posamezni. To so bili večidel siromašni ljudje, ki so se na potu preživljali z miloščino. Odhajali so iz domačih vasi peš po navadnih potih čez Celovec, Beljak, Inomost in naprej po stari cesti v Augsburg. To romanje je bilo zelo dolgo in naporno, zlasti še zato, ker takrat še ni bilo skoraj nobenih prometnih sredstev. Imeli so v desnici dolgo romarsko palico, rožni venec okoli vratu ali pa ovit okoli leveice. Pri reki Reni so se začeli zbirati v večje skupine, nato so nadaljevali svojo pot peš ali pa so se vozili po Mēni do Mainja. Od tod naprej so jih smeli voziti le posebni brodarji, ki so jih prevažali na velikih, težkih hrastovih čolnih, po osemdeset naenkrat. Za slovenske romarje je bila prva postaja Andernach, kjer so imeli spravljene križe, bandera, zastave in

razne romarske potrebščine za slovesno procesijo v Kelmorajnu.

Ko so slovenski romarji dospeli na cilj, so med prepevanjem slovenskih pesmi, s križi in vihrajočimi banderi v procesiji vkorakali v Kelmorajnu. Mestne oblasti in meščani so jih pričakovali pri mestnih vratih. To je bilo navadno 18. maja. Nato so šli skozi mesto v slovesnem sprevodu do svojega gostišča v Ipperwaldu. Tu so imeli za dobo svojega bivanja v Kölnu bivališče in prenočišče. Hospital, z deskami ograjen, so imeli Slovenci popolnoma zase. Tu so najprej odložili svojo prtljago, nato pa so šli zopet v slovesni procesiji v stolnico, kjer so pozdravili sv. Tri kralje »z usti in s srcem«. Po povratku v Ipperwald so si izvolili iz svoje srede dva poštena, razumna in postarna moža kot poglavarja vseh slovenskih romarjev, da sta skrbela za red. Nato so določili tudi svojega tolmača, ki je v imenu romarjev posredoval pri svetnih in cerkvenih oblastvih. Po končanih romarskih slovesnostih je dobil tolmač od komisije za vzdrževanje romarjev novo obleko in 150 goldinarjev potnine, pač dokaz, kako važna je bila njegova služba. Poleg tega je bil še odbor 12 mož, ki so razsojali spore in zasliševali romarje, kadar je bilo med njimi kaj neprimernega in je prišlo kdaj do nesoglasja. Volitev in umeščenje teh predstavnikov sta se vršila zelo slovesno.

Razne ugodne razmere in prilike so podpirale slovenska romanja v Kelmorajnu. K tem moramo prištevati zlasti podporo, ki so jo uživali romarji v mnogih mestih. V tem pogledu se je zlasti odlikovalo mesto Köln, ki je imelo za Slovence, kakor že omenjeno, pripravljeno posebno gostišče. Tu je bilo zanje poskrbljeno za vse potrebno po več tednov, navadno od 18. maja do konca junija. Po vseh župnijah Kölna so se zbirala sredstva za prehrano romarjev z milodari od mestnega sveta in z dohodki Ipperwalda. Tudi v Aachenu in ostalih mestih so bili slovenski romarji enako gostoljubno sprejeti. V Kölnu so ostali Slovenci šest tednov in obiskali v tem času razna svetišča, cerkve in kapele, katerih je bilo še leta 1801. nad 100. V mnogih cerkvah so darovali določeno število po več funtov težkih voščenih sveč. Vanje so zatikali zlate in srebrne novce, zato pa so jih meščani obilno oskrbovali z jedjo in pijačo. Prvih pet tednov, od 18. maja do kresa, so dobivali vsak dan po en obed. Od tega dne naprej do 30. junija pa so dobivali hrano po dvakrat na dan, opoldne in zvečer. Romarji so uživali pri obedih: grah, lečo, fižol, slanino, zelenjavo, kruh, pivo in vino, ob praznikih polenovko in holandski sir. Včasih so jih gostili kar po četrť leta, že od aprila. Pri vsakem obedu so bili navzoči nadzorniki. Zadnji dan so se romarji zbrali ob sedmih zjutraj, vsak je prejel kos kruha, rogelj in ču-

taro vina. Nato so se poslovili s slovensko pesmijo in odpotovali.

Pri vsakem obedu, pred jedjo in po jedi, je moral tolmač moliti posebno molitev: za cesarja in papeža, za vse krščanske kralje in kneze, za župana, občinske svetovalce in meščane mesta Kölna, za mir in spravo med krščanskimi poglavarji, za polja in travnike, vrtove in vinograde, za vse sadeže na zemlji, za vse ustanovnike in dobrotnike božjih potov, svetišč in gostišč. V Kölnu so imeli romarji tudi svoje zabave. S seboj so navadno privedli godce, ki so jim igrali k petju in plesu. Zgodovinski viri iz tiste dobe poročajo, da so kelnski meščani radi prihajali v Ipperwald, pridno obiskovali take slovenske zabave, se jih sami udeleževali in celo plačevali vstopnino k takim prireditvam. Ogrski Slovenci so pripeljali s seboj v Köln tudi medvede, ki so plesali v gostilnah in na cestah po taktu godbe. Staro in mlado se je veselilo in rado plačevalo zabavo. Slovenci so se ob takih romanjih pogosto tudi ženili. Vsako leto je bilo med slovenskimi romarji v Kölnu po štiri do pet porok. Zenitovanja so praznovali po takratnih šegah in navadah slovenskih kmetov. Kelnski meščani so radi zahajali tudi k takim slovesnostim ter se veselili in zabavali skupaj s slovenskimi romarji.

Na praznik sv. Petra in Pavla so postavili na dvorišču kelmorajske stolnice čez tako imenovani »modri kamen« oder. Tu so si slovenski romarji lahko ogledali zaklade iz cerkvene zakladnice. Zlasti jih je zanimali relikviarij sv. Treh kraljev, ki jih je po legendi pokopala sv. Helena, mati cesarja Konstantina v Carigradu. Od tod so prenesli relikvije v Milan. Ko je pozneje cesar Friderik Rdečebredec mesto premagal in porušil, jih je dobilo mesto Köln v svojo last. Dan pozneje je bila končana brezplačna pogostitev slovenskih romarjev. Tolmač je s svojim podpisom in pečatom potrdil račun o vseh stroških za dobo šestih tednov. S 1. julijem je bil glavni del romanja prav za prav končan. Večina romarjev se je vračala v majhnih skupinah po isti poti domov. Le redki zaostali božjepotniki, po večini Kranjci, pa so nadaljevali romanje in obiskali Cahé (Aachen). Tu so imeli Kranjci svoj oltar sv. Cirila in Metoda in od rojakov ustanovljeni beneficij. Ljubljanski in kranjski meščani so prosili že leta 1495. stolni kapitelj v Aachenu, da bi smeli tamkaj ustanoviti beneficij za slovenske romarje. Duhovnik naj bi enkrat na teden maševal pri slovenskem oltarju in delil slovenskim romarjem zakramente. Letna renta za ustanovljeni beneficij je znašala 39 goldinarjev v zlatu. Ljubljanska in kranjska občina sta si pridržali pravico, da sta predlagali beneficijata. Prvi duhovnik, nameščen pri slovenskem oltarju v Cahah, je bil

Kristijan iz Elchenrode, za silo več slovenskega jezika. Tudi tukaj so bili slovenski romarji nekaj dni, navadno od 9. do 13. julija, gostje mesta in nekaterih samostanov. Na dan 11. julija jih je pogostil mestni župan, 12. in 13. julija pa mestni uradniki. Viri iz tiste dobe izrecno ugotavljajo, da so se meščani zabavali ob njihovih plesih. Od tod so potovali kranjski romarji štirinajst dni po romarski cesti v Trier, kjer se je hranila »sveta suknja Gospodova«. Tu se je pa še preostala množica dokončno razšla.

Slovenska romanja v Kelmorajnu in Cahe so trajala skoraj 400 let in so se vršila navadno vsako sedmo leto. Nekoliko zastoja je bilo le v dobi velikih vojn in v času širjenja protestantizma v slovenskih deželah. Takrat so se romarske množice precej skrčile, pozneje pa je njihovo število spet močno narastlo. Od 17. stoletja naprej poročajo zgodovinski viri le o slovenskih romarjih. Njihovo število je navadno znašalo vsakikrat po 400 do 500. Še pozneje, ko je romanje v Porenje že ponehalo, je bilo še vedno 150 do 200 kelmorajnskih romarjev. Kakor Turki Meko, tako so si tudi naši predniki želeli in hrepeneli vsaj enkrat v življenju videti in obiskati »nemški Rim, sveto mesto Kelmorajnu«. V 18. stoletju, najbrž pa že tudi prej, so se začela romanja zlorabljati. Tako je prišlo tudi kelmorajnsko romanje v slab glas. Med romarji so nastajale neprestane razprtije, množili so se izgredi, pa tudi moralna stran romarjev ni bila prav sveta in pobožna. Zato je cesar Jožef II. z dekretom c. kr. dvorne pisarne na notranjeavstrijski gubernij najprej 13. oktobra 1775 in nato 30. januarja 1776 popolnoma prepovedal skupna romanja, češ da »se denar razsipava izven dežele«. Kljub vsemu pa romanja na spodnje Porenje niso popolnoma prenehala. Ustno izročilo in pripovedovanje prednikov, ki so se bili udeleževali teh božjih potov, je bilo preživo in prebujno. Še vedno so zahajali poedini romarji v Kelmorajnu in Cahe. Spomin na »nemški Rim« je živel v našem narodu prav do zadnjih desetletij preteklega stoletja. Potovanje po širokem svetu je bilo seveda tudi zelo poučno. Naši predniki so obiskali in videli nove dežele, opazovali tuje šege in običaje, nove načine življenja in obdelovanja zemlje, našli so stike z drugimi narodi in se učili tujih jezikov. Poleg raznih slabosti so prinašali slovenski romarji domov tudi mnogo dobrin.

O slovenskih romanjih v Kelmorajnu poročajo zapisniki hospitala v Ipperwaldu in razni kelnski koledarji, ki so nam ohranili marsikatero zanimivo podrobnost. Iz tiste dobe je še tudi ohranjena knjižica »Alt-Wendener Ungarn Ordnungsbüchlein«, ki se je rabila pri sprejemu slovenskih romarjev v Kelmorajnu. V tej knjižici so vprašanja

in odgovori, ki so jih zastavljali slovenskim romarjem. Romarje so vpraševali:

»Ste vi Slovenci?«

Ko so odgovarjali, so morali reči:

»Dobru, dobru, gut!«

Nadaljnje vpraševanje je bilo:

»Od koth ste wi?«

Ko so povedali, so morali odgovoriti:

»Je prau, zhe dobru, ist schon recht!«

Še so vprašali:

»Kam greste wi?«

Ko so povedali, je bilo treba pristaviti:

»Prau, nu dobru, zhe prau, schon gut und recht!«

Slovenski pisatelj in znanstvenik, župnik Davorin Trstenjak, nam zanimivo pripoveduje o poslednjem slovenskem romarju iz Slovenskih goric v Kelmorajnu (Slov. Glasnik, 1864). Ta romar je bil kmet in živinski padar Gašper Kovač od sv. Treh kraljev v Slovenskih goricah na Štajerskem. Trstenjak ga je obiskal kot dijak na počitnicah. Osemdesetletni starček Kovač mu je pripovedoval, da je bil v svoji mladosti dvakrat v »nemškem Rimu«. Ni čuda, da je hrepenel trikraljevski rojak obiskati svoje domače patrone v daljni deželi! Ko je bil drugič v Kelmorajnu, je nekega večera utrujen sedel na klopi pred veliko trgovsko hišo in glasno slovensko molil. Domači so ga slišali in povabili v hišo. Tu je zvedel nastopno zanimivo zgodbo:

Eden družinskih pradedov je pred nekako sto leti zaostal kot petnajstleten slovenski romar, sirota brez staršev in svojcev, v Kölnu. Kelnski trgovec in posestnik se ga je usmili in vzel za svojega. Pri njem se je slovenski deček izučil trgovine. Ko je odrasel, se je poročil s trgovčevo hčerko edinko. Nekdanji slovenski romar je s svojo naravno sposobnostjo in pridnostjo povzdignil prejšnje malo podjetje v ugledno veletrgovino. Svoje otroke je naučil moliti v slovenskem jeziku »Oče naš« in »Angel Gospodov«. V svoji oporoki je naročil, da mora tako ostati, dokler bo živel njegov rod. Po tistem pradedu spisana slovenska molitev se je verno hranila v domači hiši in prehajala od staršev na otroke. Zadnji kelmorajnski romar Kovač je še povedal, da so mu potomci slovenskega pradedu bogato postregli in je bil njihov gost ves čas svojega bivanja v Kelmorajnu. Trstenjaku je pokazal tudi listek z imenom tistega slovenskega romarja. Na listku je bilo zapisano: Wilhelm Trobisch. Ko je Davorin Trstenjak leta 1856. potoval po Nemčiji in se ustavil v Kölnu, je poizvedoval tudi po potomcih tistega slovenskega rojaka. Dognal je, da je kelnska veja tega rodu že leta 1817. izumrla, pač pa je še živel eden od potomcev kot knjigarnar v Lipskem.

IZUMITELJ

Splošno in vsepovsod je znano, da je izumitelj tisto privilegirano, po domače opovlaščeno bitje, ki dela izume. Včasih izumi kaj novega, večinoma pa samó kaj starega. In od časa do časa tudi ne izumi ničesar. Le potrpljenje! Saj ga zaradi tega ljudje ne nehajo smatrati za izumitelja. Izumiteljstvo je namreč — poslanstvo.

— Kaj pa delaš?

— Izumitelj sem.

— In kaj si izumil?

— Ne vem še, bomo videli.

— Je težkó, kajne?

— Izumiti kaj? Ne. Nikakor ne. Težkó je samó najti nekaj, kar bi se lahko izumilo.

Cene Slanovec je izumitelj posebne vrste. Izumil je namreč tudi način, kako človek postane izumitelj.

Ta zgodovinski dogodek se je — kakor vsi veliki zgodovinski dogodki — odigral z vzvišeno preprostostjo.

Nekega dne je Cene Slanovec odšel z doma, ne da bi bil vtaknil v žep žepni robec, kakor je to zmeraj storil. Čudno, prečudno, zakaj Cene Slanovec je reden, umirjen in natančen človek.

Ker pa tisti dan ni bil samo reden, umirjen in natančen, ampak na žalost tudi nahoden, je naglo občutil nujno potrebo: moral bi se usekniti. Nenadoma se je torej znašel pred kaj resno in težavno nalogo: kako storiti to brez žepnega robca?

Dve uri je Cene Slanovec premišljeval o tem problemu. Medtem mu je kapljajo od nosa in čim globlje se je Cene pogrezal v premišljevanje, tem nujnejša je postajala njegova potreba. Čeprav se je mnogokrat predajal duhovnim razmišljanjem, si Ce-

ne ni mogel nikdar in nikoli misliti, da bi utegnil v kakšnem trenutku življenja žepni robec predstavljati srečo in odrešenje.

Naposled se mu je nenadoma, kakor se to vedno dogaja s prebliski genialnega človeka, žarko posvetilo v možganih.

— Heureka! — je zavpil po zgledu tistega Grka, ki je pozneje s to svojo korenjaško besedo marsikaterega dijaka spravil iz ravnotežja.

Na licu mesta je Cene Slanovec takoj oživotvoril idejo, ki se mu je bila utrnila v glavi. Približal je tri prste nosu in jih pritisnil k nosnemu hrustancu, toda tako, da je z njimi zamašil samo eno nosnico. Potem je krepko zajel sapo in jo siloma potisnil skozi nezamašeno nosnico. Takoj nato je trem prstom spremenil položaj in svoj eksperiment ponovil z drugo nosnico. Uspeh je bil popoln!

Cene Slanovec je tako izumil sistem avtomatičnega (samodelnega) usekovanja nosú brez uporabe žepnega robca.

Seveda je, kakor vsi pravi izumitelji, ki ne znajo izrabiti svojih naporov, pozabil javiti svoj izum patentnemu uradu.

Tako se je zgodilo, da so se mnogi okristili z njegovim izumom, nesramno izrabljajoč delo svojega bližnjega, in sistem avtomatičnega usekovanja nosú brez uporabe žepnega robca se je splošno razširil, ne da bi ljudje vedeli za ime pravega izumitelja.

Poslej Cene Slanovec ni več mogel krotiti in omejevati svoje plodne fantazije. Ves se je posvetil izumljanju.

Človeštvo mu je dolžno zahvalo za izum, kako se lahko pozdravlja, ne da bi bilo

treba sneti klobuk — kar je res neprijeten in nadležen posel. Ta stvar se zdi kaj nepomembna, ko je enkrat izumljena. Toda izumiti jo! Cene Slanovec jo je izumil: pozdraviš, pustiš klobuk lepó na glavi.

Njegovi najlepši, najbolj koristni in — kar ven z besedo — najgenialnejši izumi pa so tisti, ki se mu porodijo v bistrih možganih na najpreprostejši način, ko opazuje vsakdanje življenje v njegovem prvotnem, osnovnem izražanju.

Lepega jutra se je Cene Slanovec sprehajal po cesti, ko je nenadoma ves presečen zagledal nekega mestnega stražnika, ki je sredi razpotja neprestano dvigal, stegoval, upogibal in krčil lahti. Prvi hip je Cene mislil, da ta stražnik dela gimnastičnoritmične vaje, čudno pa se mu je le zdelo, da si je bil izbral ravno ta prostor.

Ko pa je pogruntal, da je to stražnik, ki ureja cestni promet, se mu je, ker je Cene pač mož, poln visokih človečanskih čustev, zasmilil v dno srca in takoj si je domislil, da bi odrešil tega človeka njegovega nevhvaležnega posla. Poleg tega se mu je porodila v brihni glavi tudi ideja, da bi istočasno lahko razbremenil mestno občino stroškov za delo, ki bi se dalo opravljati na boljši način in mnogo enostavneje. Vse to je bilo vprašanje trenutka. Cene je izumil »avtomatičnega prometnika«.

Bila je to lutka s premakljivimi udi, v naravni velikosti, lutka, ki so ji gibe uravnavale jeklene žice.

Kadar torej dospe avtomobilist (če pravim avtomobilist, storim to zastran poenostavitve, gre pa lahko tudi za izvoščka, za kolesarja, za dostavljачa na triciklu ali za mlekarico z vozičkom), kadar torej dospe avtomobilist na križišče, ki ga nadzoruje avtomatični prometnik, in najde prehod zaprt z znamenjem »Stoj!«, ustavi motor, izstopi, se približa avtomatičnemu prometniku, ga potegne za tisto žico, ki dvigne roko s tablico, na kateri se blesti napis »Prost prehod«, potem pa mirno zleze nazaj v svoj voz in lepo nadaljuje pot.

Enostavno? Seveda, ampak izumiti kaj takšnega!

Kolikim neznatnim stvarjem, ki nam otežkočujejo in zamerjajo življenje, bi se prav lahko izognili, če bi se geniji, ki so od narave prejeli dar izumljanja, posvetili drobnim izumom!

Tako pa — nasprotno — vsi hočejo odkriti električno razsvetljavo, brezžični brzojav, strelovod in perpetuum mobile...

Toda Cene Slanovec ne. Poleg velikih, fenomenalnih odkritij on ne zaničuje skromnih, enostavnih izumčkov. Enostavnih — a dragocenih.

Kdo od vas vsaj enkrat v svojem življenju ni pozabil hišnega ključa in se je potem, ko se je vrnil domov, znašel v veliki zadregi pred zaprtimi vrati? In ali ni tedaj takoj vzklikal v njem tolažilni načrt, da bi odprl vrata brez ključa.

No, tudi Cene Slanovec je mislil na to. Toda kot praktični človek in predvsem kot izumitelj se ni samo omejil na ugotovitev, da ta problem eksistira, ampak ga je tudi razrešil. Poslej tako sloveči izum, kako se odpirajo vrata brez ključa, izum, ki je predragocen za toliko raztresenih in pozabljivih ljudi, je vprav sad genija Ceneta Slanovca.

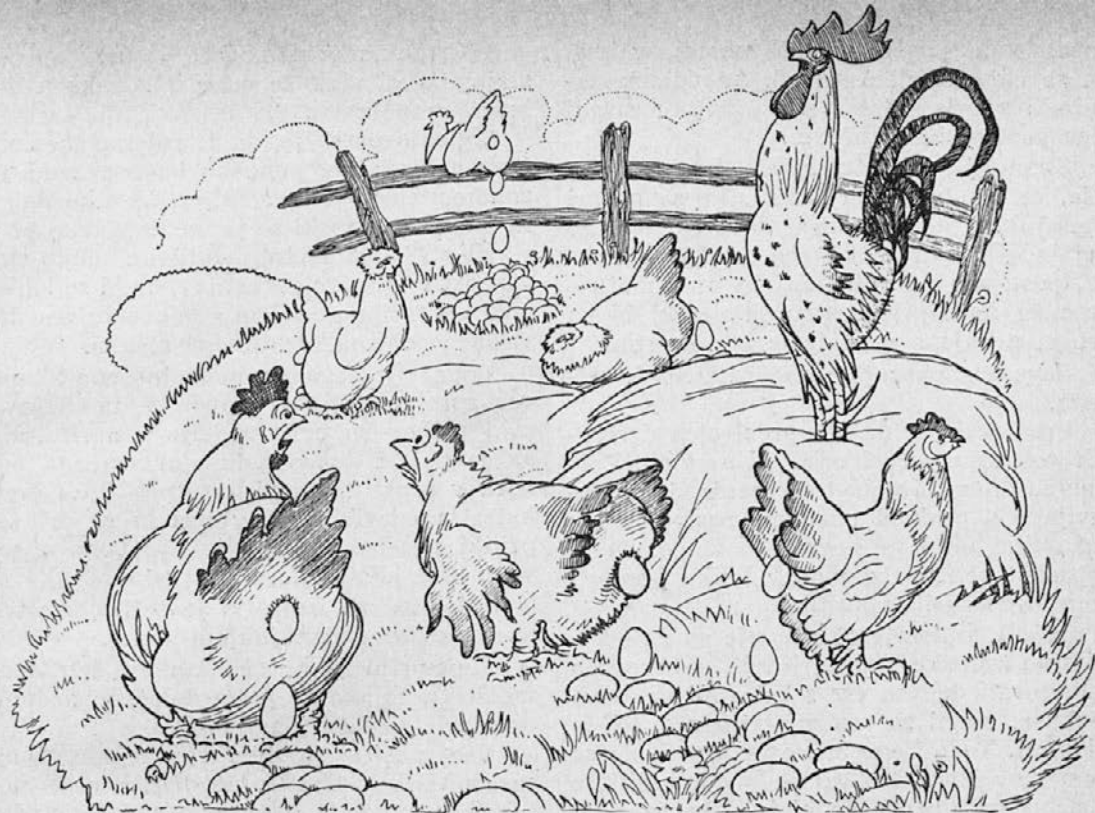
Kdo drugi bi pri tem izgubil življenje, tako besno in silovito bi razmišljal. Cene je nasprotno kaj hitro izumil sistem, ki je po pravici znan pod njegovim imenom. Sistem Slanovčevih vrat — brez ključavnice.

Svetovni sloves pa si je stekel s poslej zgodovinskim izumom kokoši, ki je po sili razmer in položaja primorana ves dan neprestano, to se pravi vsako uro znesti po eno jajce.

Najprej si malo oglejmo znanstveni sistem, na katerem temelji ta velikanski izum, ki je rešil človeštvo pred nevarnostjo, da bi mu utegnili zmanjkati jaje.

Vsi, ki so kdaj študirali »polliculturo«, ki ji po domače pravimo perutninarstvo, vedo, da začne kokoš, takoj ko znese jajce, kokodajsati. Ali je to izraz veselja, sproščenja, zmagoslavni krik po izvršeni operaciji ali opozorilo gospodinji, naj brž priteče po mlačen sad, da ga drugi ne bodo pobasali? Mnogo so si prizadevali učenjaki, da bi odkrili to tajno, a doslej žal brez uspeha. Toda zato še ni treba obupati, zakaj raziskovanja se nadaljujejo. Medtem pa le ostane dejstvo, da začne kokoš, takoj ko znese jajce, kokodajsati.

Namesto da bi se izgubil v prazna učenjaška razmišljanja, se je Cene Slanovec odločno in hrabro lotil problema, da bi ga poskusil doumeti in potem izkoristiti v

prid ubogega človeštva. In posrečilo se mu je na način, ki ga zdaj že vsi poznajo.

Izmišlil si je, da bi z urno in nenevarno kirurgično operacijo na jeziku in v grlu napravil kokoši popolnoma mutaste.

Kaj se je potem zgodilo? Kokoš je, ko je znesla jajce, skušala takoj dati svojemu veselju duška s preroškim in tradicionalnim kokodajsanjem. Toda ubožica ni mogla ne glašu spraviti iz sebe.

Kakor pa izhaja iz prizadevnih in točnih proučevanj, je kokoš izredno vestna žival. Zaradi te svoje zavidanja vredne lastnosti misli, če je bila operirana na jeziku in v grlu, da zato ne more kokodajsati, ker dejanski ni znesla jajca, da se ji je torej le zdelo, da ga je znesla. In posledica tega zmotnega mišljenja je, da vznemirjena in ponižana kokoš takoj znese drugo jajce.

Ker pa tudi po tem drugem jajcu uboga kokoš ne more dati svojemu veselju duška s preroškim in tradicionalnim kokodajsanjem, zaradi usodne zmote spet znese jajce in to se potem nadaljuje ves dan in vse naslednje dni, vedno v pogrešnem upanju, da se ji bo povrnil glas.

Nepotrebno je omeniti, da si je Cene Slanovec s tem svojim izumom nakopal očito in neizprosno sovraštvo vseh tovarnarjev umetnih jajc, ki so sprevideli, da grozi zdaj njihovi industriji smrtna nevarnost. Toda Cene Slanovec se, kadar gre za dobrobit človeštva, ne ozira ne na levo ne na desno.

Zdaj bi bilo treba govoriti še o njegovih prizadevanjih (sicer pa to niso prizadevanja temveč gotovi izsledki), kako kljubovati dušljivim plinom in jih premagati.

Vsi vemo, kako so razne vlade zaskrbljene zaradi novega problema dušljivih plinov, ki so postavili na glavo vse obrambne in napadalne zamisleke v primeru vojne, in kako se razni strokovnjaki z besno vnemo trudijo, da bi mogli zlasti prebivalce notranjih pokrajin zaščititi pred napadi letal, ki nosijo in trosijo te strašne pline.

Prizadevanja (kakšna prizadevanja? saj gre za gotove izsledke) izumitelja Slanovca temeljé, kakor vedno, na zelo znanim osnovnem načelu, ki so ga praktično že uporabili pri sistemu cepiv in injekcij,

posebno pa pri sistemu, ki obstaja v tem, da se človeško telo navadi na učinek pogubnih snovi, katerih sila in vpliv zaradi tega postopoma ohromita.

Znano je na primer, da se človeško telo, če mu v malih dozah, ki se počasi stopnjujejo, dan za dnevom dovajaš izvestne najmanjše količine kakega strašnega strupa, postopno privadi nanj in brez motnje prenaša nadaljnje zastrupitve, ki bi za druge, nevajene organizme biló smrtno.

Cene Slanovec je samo razširil ta sistem.

Predlagal je, naj bi prebivalce ogroženih pokrajin počasi navadili na zadržitev. Dan za dnevom bi polagoma trenirali vse državljane s poskusi postopne zastrupitve z dušljivimi plini in sicer tako dolgo, da bi naposled popolno zadržitev lahko prenesli brez najmanjših nepravil.

Doslej pridobljene izkušnje so dale veličastne izsledke. Žal pa jih ni bilo mogoče nadaljevati, ker so vsi, s katerimi so delali poskuse, umrli za zastrupitvijo z dušljivimi plini. Toda Cene Slanovec jamči, da se bo njegov izum, brž ko bodo odstranili še to nebitveno nepravilko, obdržal kot izredno praktičen in popoln.

A tudi veliki možje imajo svoje slabosti. Tako daje Cene Slanovec med vsemimi svojimi iznajdbami prednost izumu, ki se v primeri z drugimi zdi kaj reven, prava igračka. Vendar pa gre tudi tu, kakor vedno, za neko malo odkritje, ki nikakor ni brez koristi. Naš izumitelj je namreč pogruntal popolnoma zanesljiv in zajamčen postopek: kako nikdar in nikoli ne zamudiš vlaka, s katerim se nameravaš odpeljati.

Vsi vemo, kakšne velike nevšečnosti in celó nezgode lahko izzove takale malenkost. Zamudiš vlak, pa je po tebi! Zato je izumitelj Slanovec iznašel poseben postopek, ki to nadlogo popolnoma onemogoča.

Kako? Na kakšen način? Doslej tega še nihče ni mogel razumeti. Gre za malo skrivnost. Toda uspeh je zagotovljen: nemo-

goče, popolnoma nemogoče je priti na postajo, ko bi vlak že odpeljal. Kakšna dobrota za človeštvo!

Zgodilo pa se je, da je rojstno mesto Cene Slanovca, ponosno na tega svojega znamenitega potomca, ki ga že tako dolgo ni bilo videlo in ki se je medtem tako proslavil v širnem svetu, pripravilo veliko slovesnost v njegovo počastitev, da bi se lahko med domačim zidovjem s ponosom veselilo visokega obiska imenitnega rojaka.

Čprav je zelo skromen, je Cene Slanovec sprejel prijazno povabilo in najavil svoj prihod za prvo nedeljo v aprilu. Ko ga je potem predsednik slavnostnega odbora v spoštljivem pismu vprašal za svet, kateri njegovih izumov naj bi se pri tej priliki posebno proslavljali, je Cene odgovoril brez obotavljanja:

»Moj zadnji izum, ki je rešil človeštvo pred usodnim zamujanjem vlaka.«

Slavnostni odbor se je uklonil želji znamenitega rojaka in je za določeno nedeljo pripravil veličastne počastitve.

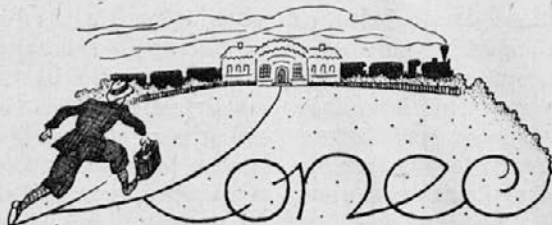
Vse mesto je bilo razburjeno. Dolg sprevod z belo oblečenimi deklicami in požarno brambo na čelu se je pod vodstvom gospoda župana vil proti postaji, kamor je ob 11,27 imel dospeti slavni gost, ki so ga že pričakovale razne ugledne osebnosti, predstavitelji uradov, učiteljstvo s šolsko mladino, otroci iz dobredelnih zavodov in nek nepotrpežljiv in zelo nervozen gospod, ki mu je bil slavnostni odbor poveril pozdravni govor.

Ko je vlak privozil v postajo, je godba mestnih nastavlencev zaigrala zmagoslavno koračnico, vsi meščani so se zgnatli na peron, zelo nervozni gospod se je postavil v strumno pozo, da bi spregovoril. Toda Cene Slanovec ni izstopil. Kako da ne? — Zakaj da ne?

Medtem ko je med splošno poparjenostjo in prepadenostjo vseh navzočih vlak spet zapuščal postajo, je predsednik slavnostnega odbora prejel brzovjavko. Bila je Cenetova in stalo je v njej:

»Prosim oproščenja — zamudil vlak.«

Po A. Fraccaroliju —
Darti

Nekaj navodil našim kurjerejcem

Že iz naslova je razvidno, da ne nameravam pisati zaključne razprave o kurjereji, marveč samo podati v kratki obliki najvažnejša navodila vsem tistim, ki redé kokoši odnosno jih nameravajo šele gojiti.

Kdo naj se ukvarja s kokošjerejo?

Pred vsemi kmeti, ki lahko nudi svojim kokošim prosto pašo in pridela na svoji kmetiji potrebno kokošjo krmo. Pa tudi delavcem, nameščencem, malim obrtnikom in drugim stanovom bi v današnjih dneh le priporočali, da si uredé majhno kurnico in začno gojiti vsaj nekaj kokoši, ki jim bodo dale okusnih jajc. Skromen dohodek iz kokošjereje bodo imeli, ako bodo živali primerno krmili. Odpadki z vrta in njivice, ki jo imajo v najemu, ter ostanki iz kuhinje se še najbolje uporabijo za kokošjo krmo.

Kakšno kurjo pasmo naj gojimo?

Kdor razpolaga s prosto pašo, naj goji samo rjave štajerke, ki so odlične nesnice in tudi izborne za meso. Kdor pa mora rediti kokoši v zaprtih in ograjenih prostorih, naj si raje nabavi orpingtonke, plimetke ali rodajlandke.

Zakaj naj prvenstveno gojimo štajerke?

Štajerka je kokoš z domače grude, popolnoma prilagodena našim podnebnim razmeram, zato najbolj odporna, utrjena in zdrava žival. Med vsemi ostalimi kurjimi pasmami ima še to posebno lastnost, da si večji del hrane poišče sama na prosti paši. Zato so izdatki za njeno prehrano, zlasti od spomladi do jeseni, prav malenkostni. Tudi odgoja piščancev nam ne povzroča posebne skrbi, le da jim nudimo prosto pašo. Mladina hitro raste, je s tremi tedni operjena, jarčice pa dozore s sedmimi mesci ter začno še pred zimo nesti. Njena nesnost je prav dobra, njeno meso posebno nežno in okusno. Štajerka je naša najodličnejša kokoš.

Naša prva skrb — ureditev kurnice Kakšna bodi kurnica?

Kurnica bodi zračna, sončna in dovolj prostorna. Primerno in svojemu namenu ustreza-jočo kurnico z majhnim tekališčem je mogoče postaviti brez velikih izdatkov. Najboljša in najcenejša je lesena kurnica. Njena velikost zavisi od števila kur, ki jih hočemo gojiti. Na

m² površine računamo 3 do 4 kokoši. Prav je, da postavimo nekoliko večjo, da bodo imele kokoši tudi pozimi, ko zapade visok sneg, v kurnici dovolj prilike za razgibanje. Špranje med deskami obijemo z lesenimi letvicami. Ako so deske tanke, napravimo dvojne stene. Med nje natlačimo žaganje in pepel, šotni ali pa čreslov drobir. Za male kokošnjake je najboljše streha enokapnica, ki pa ne sme biti prešibka zaradi teže snega, ki se pozimi nakopiči na njej. Tudi tla naj bodo lesena. Namažemo jih s katranom in posujemo z mivko in pepelom. Leseno streho in po potrebi tudi zunanje stene obijemo s strešno lepenko. Zgoraj pod stropom napravimo v sprednji steni odprtino z zaklopcem za prezračevanje. V sprednji steni namestimo čim večje okno, da bo v kurnici svetlo in sončno. Poleti okno snamemo ter vstavimo okvir z žičnato mrežo. Ob strani napravimo vrata. 5—6 cm široke grede s posnetimi robovi, na katerih živali prenočujejo, namestimo na primerna stojala 70 centimetrov nad tlemi. Grede so 30 do 40 cm vsaksebi in prav toliko od stene. Pod gredami pritrdimo še desko za blato, ki jo vsak dan očistimo in nato potrosimo s pepelom. V kurnico namestimo še kontrolno gnezdo. Za 6 do 8 kokoši zadostujeta dve gnezdi. K opravi kokošnjaka spadajo še koritca za krmljenje in napajalnik. Višina najmanjše kurnice naj ne bo izpod 1.70 m. V tekališču zasadimo drevo, da bodo imele živali v poletni vročini senco.

Kako naj začnemo s kurjerejo?

Spomladi (v marcu in aprilu) si nabavimo prvovrstna valilna jajca izbranih kokoši nesnic v kakem rejškem središču ali pa pri priznanem kokošarju. Jajca podložimo koklji odnosno puri ali jih pa damo valiti umetno. V tem primeru pa moramo imeti kopuna, ki mu izročno izvaljene piščance v varstvo.

Čas valjenja — zgodnja pomlad Jajca za nasad

Za valjenje odberemo čista in brez razpok ter pravilno oblikovana jajca z gladko lupino. Jajca morajo biti sveža in nikdar nad 14 dni stara ter 60 do 63 g težka. Pod kokljo podložimo 12 do 15 jajc; puri pa lahko nasadimo do 25 jajc.

Koklja

Za kokljo vzemimo raje starejšo kokoš, ki se je že v prejšnjih letih izkazala kot dobra

mati. Mlade kokoši niso vedno zanesljive valilke. Ko opazimo, da poseda kokoš v gnezdu in našopiri perje, če se ji približamo, ter tudi takoj poišče zopet gnezdo, če jo z njega dvignemo, ji za poskušnjo podložimo 2 do 3 jajca. Šele ko se čez nekaj dni prepričamo, da vztraja na jajcih, ji nasadimo prava valilna jajca. Še prej se pa prepričajmo, če morda nima mrčesa odnosno garij. Garjasta koklja namreč ne vzdrži tri dolge tedne na jajcih. Ako pa ima koklja mrčes, jo potrosimo s praškom proti mrčesu ali pa s tobakovim prahom, preden ji nasadimo. Prav tako natrosimo prahú v prazno gnezdo.

Gnezdo

Gnezdo ji uredimo v skritem in mračnem, toda zračnem in povsem mirnem prostoru. Najprimernejši prostor je enakomerno topla, ne premrzla klet, podstopnjišče ali kak drug postranski prostor v pritličju. Gnezdo naj bo veliko vsaj 40 cm v kvadratu in najbolje kar na tleh. Na dovolj velik kos travne ruše z zelenjen navzgor denemo plast suhe praproti, ki odganja mrčes, nato pa še sena ali kratke in čiste slame. Gnezdo obdamo z zidaki ali pa z lesenim okvirom.

S čim krmimo kokljo med valjenjem?

Kokljo moramo krmiti le z zrnjem, najbolje s koruzo, ki daje živali toploto. Vsak dan, najbolje opoldne, jo dvignemo z gnezda ter odnesemo na prosto, da se naje, napije in otrebi. Koklja mora gnezdo vsak dan zapustiti in sicer za četrť ure, v toplejšem času pa lahko do pol ure. Pripravimo ji tudi prašno kopelj, da se v njej okoplje. Piti ji damo čisto vodo.

Pregled jajc

Šesti ali sedmi dan valjenja pregledamo jajca proti svetlobi, da se prepričamo, če so oplojena. Neoplojena jajca odstranimo. Posamezno jajce pogledamo proti močni luči, zastrti z lepenko in z izrezano luknjo v sredini. Neoplojeno jajce je popolnoma prosojno, pri oplojenem pa opazimo temno liso, iz katere se razpletajo krvne žilice zarodka, ki jih pa opazimo le tedaj, če imamo res močno luč za presvetljevanje. 15. dan pregledamo jajca vnovič, da se prepričamo, ali je zarodek živ ali mrtev. Jajca z živimi zarodki so temnejša od onih z mrtvimi.

Valilna doba

Piščanci se izvalé v 20 do 21 dneh. Ob izvalitvi opustimo vsako »porodniško« pomoč. Zato se nikar ne dotikajmo jajc, da ne uničimo v njih zarodkov. Piščancu ni potrebno pomagati iz lupine. Kar se samo ne izleže, ni

dosti priđa. Izvaljene piščance denemo v lonec s perjem ter odnesemo na toplo v kuhinjo, da se osuše. Po 24 urah jih že lahko izročimo v varstvo materi.

Prehrana in nega piščancev

Ali smemo izvaljene piščance takoj krmiti?

Piščancem dajmo jesti in piti šele po 36 urah, t. j. čez en dan in pol. Ves ta čas naj se postijo, da prebavijo ostanek rumenjaka, ki so ga zadnji trenutek pred izvalitvijo vsrkali z vrečico vred skozi popkovo odprtino. S tem ostankom rumenjaka se lahko hrani piščanec dva dni po izvalitvi. Ako bi piščance krmili, brž ko se izvalé, bi jim to celó škodovalo.

Prehrana piščancev v prvih treh dneh

Prva hrana bodi prosena kaša ali pa suha zmes zribanega kruha in koruzne moke, vsakega polovico. Nikdar ne smemo dajati piščancem trdo kuhanih jajc, ki so za njih nežne želodčke težko prebavljiva. Prve tedne krmimo piščance vsaki dve uri. Vedno jim natrosimo hrano na obrobljeno deščico, nikoli pa ne na tla. Pustimo jim jo pol ure, na kar ostanke odstranimo in pustimo kokljo s piščanci v polmračni sobi. V plitvo posodico jim damo pitno vodo ali — kar je še bolje — gosto kisló mleko. Prvi dan bi bilo nespametno spuščati kokljo z drobljančki na prosto. Nežne živalce potrebujejo sedaj predvsem materine toplote. Drugi dan krmimo piščance prav tako kot prvi, le da dodamo zmesi že nekoliko ovsene moke in tudi zdrobljenega lesnega oglja. V posebni posodici naj imajo živalce vedno nekaj drobnega ostrega rečnega peska, zdrobljenih jajčnih lupin in zdrobljenega lesnega oglja. Enako krmimo piščance tretji dan. Ako imamo že sočno zelenje, n. pr. tako imenovana »kurja črevca«, radič, divji regrat itd., ga drobno zrežemo in damo v posebni posodi piščancem. Ostanke hrane vsakokrat odstranimo in posode temeljito osnažimo.

Nadaljnja prehrana

Od četrtega dne dalje že lahko zamesimo piščancem žgance iz krušnih drobtin — če je le mogoče — s kislim mlekom. Žgance ovlažimo le toliko, da se še drobe. Dajemo jih živalcam izmenoma, t. j. enkrat kašo, nato žgance, pa zopet kašo itd. Po prvem tednu jim že lahko namesto kaše dajemo zmes suhega koruznega, ječmenovega, ovsenega, pšeničnega in ajdovega zdroba ter izmenoma žgance iz omenjenih vrst zdroba. Zdaj jih že lahko spuščamo ob tihem in sončnem vremenu za nekaj ur na prosto, kjer najdejo že tudi sami kaj mesnate hrane (polže, črve, žuželke itd.) V mehko zamešano hrano jim že tudi zrežemo

poleg zelenja mesne ostanke, kri, zdrobljene jajčne lupine in zdrobljeno lesno oglje, ki ga potrebujejo za prebavo. Po tretjem tednu jim že primešamo v mehko krmo tudi kuhan krompir in otrobe. Zdaj jih krmimo petkrat na dan, štiri tedne stare pa le štirikrat in nazadnje samo trikrat, t. j. zjutraj, opoldne in zvečer. Ko so pa piščanci večji in potrebujejo več hrane, jim že dajemo zdrobljeno zrnje, nato pa celo ajdo in pšenico, kasneje ječmen in oves. S celo koruzo jih bomo krmili, ko bodo že povsem odrasli. Piščancev ne spuščajmo na blatna dvorišča in k lužam, kjer lahko utonejo, in tudi ne na gnojišča, kjer se nalezajo kake bolezni. Tudi na mokro in rosno travo jih ne spuščajmo, marveč počakajmo, da se rosa posuši. Vsak tretji ali četrti dan zrežimo v mehko krmo česna, ki je odlično razkuževalno sredstvo.

Hlevček za piščance

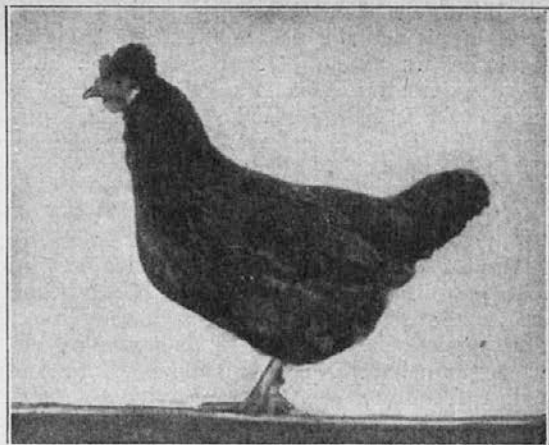
Za kokljo in piščance pripravimo poseben prenosljiv hlevček, ki ga znotraj prebelimo z apnenim belilom in nasteljemo s praprotjo in kratko slamo, ki jo pa moramo večkrat izmenjati. Ako nočemo spuščati koklje na prosto, priključimo hlevčku ograjeno tekališče brez dna, ki ga naredimo iz lat ali lesenih paličic. Hlevček s tekališčem postavimo na zeleno trato, kjer se piščanci lahko pasejo. V slabem vremenu in ponoči odnesemo hlevček pod streho.

Krmljenje naraščaja

Po 4 do 6 tednih zapusti koklja piščance in začne kokoš spet nesti. Ako se za osirotele piščance zdaj ne pobrigamo, zaostanejo v razvoju, kar je težko kdaj pozneje popraviti. Predvsem ne smejo živalce pogrešati beljakovinsaste hrane, ki jo je dosti v mladem in sočnem zelenju ter v živalski prehrani kakor polžih, črvih, žuželkah itd. Odrasle piščance prenehajmo krmiti z drobnim zrnjem in zdrobom, ki jih zdaj ne nasiti dovolj. Med mehko krmo jim zrežimo čim več zelenjave (regrata, mlade deteljice itd.). Da ne bodo odrasle kokoši odjedale hrane piščancem, jim postavimo krmo pod krmilne kletke, ki jih napravimo iz lesenih letvic ali pa spletemo iz vrbovih šib. Tudi poskrbimo, da imajo vse živali istočasno prostor pri koritu. Pred vsakim krmljenjem temeljito očistimo koritca ter vse ostanke mehke hrane, ki se kaj kmalu poleti skisa, pravočasno odstranimo. Vedno tudi morajo imeti živali na razpolago svežo pitno vodo.

Prenosljiv hlevček za mladino

Za odraščajočo mladino napravimo lesen prenosljiv hlevček, ki ga odnesemo zjutraj z mladino vred na pašo, kjer najdejo

Rjava štaferka

živalce same največji del beljakovinsaste hrane v obliki žuželk, črvov, ličink, hroščev in nežnega zelenja. Zvečer odnesemo hlevček zopet pod streho na varno.

O pitanju in kopunjenju nadštevilnih petelinčkov

Nadštevilne petelinčke, ki jih po dovršenem četrtem tednu starosti že lahko razlikujemo, opitajmo in šele nato zakoljimo ali prodajmo kot piščance za cvrtje. Petelinčke denemo v kletko za pitanje in jih 2 do 3 tedne dobro krmimo z žganci iz koruznega zdroba, kuhanega krompirja in otrobov.

4 do 6 tednov stare petelinčke že tudi lahko režemo ali kopunimo. Pred operacijo jim ne damo 24 do 36 ur niti hrane niti pijače. Petelinčke naj kopuni le strokovnjak.

V sedanjem vojnem času, ko primanjkuje žitnega zrnja še za kokoši nesnice, ne kaže petelinčkov kopuniti in tudi ne pitati. Čimprej jih odstranimo ter rajši zrnje prihranimo za kokoši nesnice!

Petelin — glavar kurje družine

Petelin je v kokošjem rodu najvažnejši činitelj. On je posrednik dobrih in slabih lastnosti, ki jih podedujejo hčere jarkice od svojih starih mater kokoši. Kokoš prenaša namreč dobre odnosno slabe lastnosti po moških potomcih, t. j. petelinih. Ako imamo v kurji družini slabe nesnice, pomeni, da izhaja njih oče od slabih nesnic. To je pri vzreji naraščaja najvažnejše in si moramo perutninarji dobro zapomniti. Ko si nabavljamo novega petelina, ne glejmo le na njegovo zunanost, marveč se prepričajmo, če izhaja plemenjak od dobre kokoši nesnice. Rodovni list z vsemi potrebnimi podatki pa lahko dobimo samo od

perutninarjev, ki vodijo kontrolo nesnosti. Petelina plemenjaka naj redi le tisti kokošar, ki se bavi z vzrejo piščancev odnosno hoče imeti spomladi valilna jajca. Kdor pa redi le nekaj kokoši, se mu zlasti dandanes, ko pramanjuje piče celó za nesnice, ne splača rediti še petelina. Nesnost kokoši zato ni nič manjša.

Odbira jarčic

Praden pridružimo mlade jarčice starim kokošim, jih temeljito odberemo. Odstranimo vse jarčice na visokih nogah, z dolgim in ozkim trupom, nadalje tiste, ki do jeseni ne dosežejo primerne teže ter imajo kakšne telesne nedostatke in pasemske nepravilnosti. Ostalim in odbranim jarčicam nataknejo na noge barvaste celuloidne obročke, da pozneje vsak čas lahko določimo njih starost. To leto vzamemo n. pr. rdeče, prihodnje modre itd. Nad tri leta stare kokoši pa morajo pred zimo izginiti iz kurnic, ker se jih ne splača še nadalje rediti, saj nam z jajci, ki jih znesejo, ne povrnejo izdatkov za krmo. Letošnje, v marcu in aprilu izvaljene jarčice, prenesejo navadno v oktobru ali novembru in nam ob primerni, na beljakovinah bogati krmi ter v neprehladnih kurnicah nesejo vso zimo.

Preperjanje ali misanje kokoši

Kokoši se preperjajo, goliyo ali misajo v jeseni, t. j. v septembru in oktobru, včasih celó v novembru. Izpada jim staro, obrabljeno in oguljeno perje, na njih mestu pa raste spet novo. Zaradi menjave odnosno izpadanja perja prenehajo v tem času nesti. Če nočemo utrpeti večje škode, skrbimo, da se bodo živali čimprej preperile. Ker pa so živali v času misanja zelo oslabiljene in manj odporne ter bolj dovzetne za prehlad in druge bolezni, mora zato zanje perutninar bolj skrbeti ko kdaj prej. V deževnem in vetrovnem vremenu naj jih nikar ne spušča na pašo. Kurnica bodi vedno čista in zračna. Kokoši naj imajo tudi na razpolago prašno kopelj. Ker potrebuje žival za tvorbo novega perja mnogo hrane, zlasti beljakovin in raznih rudninskih snovi, je treba kokoši v času misanja dobro krmiti. Takrat tudi ne smemo skopariti z žitom. V mehko hrano jim dodamo na glavo in na dan 10 do 15 g kostnega zdroba ali zdrobljenih svežih kosti, ki vsebujejo beljakovine, apnenčeve spojine in tudi maščobo. Preperjanje pospešuje tudi sončnično seme, deteljčni drobir, razna zelenjava, zlasti regrat, ki ga zrezanega pomešamo med mehko krmo.

Prehrana kokoši pozimi

Ako hočemo, da nam bodo kokoši pozimi nesle, moramo običajni zimski krmi brezpo-

gojno dodati še beljakovine v tej ali oni obliki. Beljakovine so najpoglavitejša, najdragocenejša, pa tudi najdražja sestavina dobre krme. Poznamo beljakovine rastlinskega in živalskega izvora. Živalske beljakovine so laže prebavne in jih zato perutnina bolje izrablja kot rastlinske. Ako ne dobi kokoš dovolj beljakovin, preneha nesti, kar se navadno zgodi pozimi, če jih krmimo enostransko, t. j. s samim žitnim zrnjem. Ker dobiva perutnina z žitom čezmerno maščobe in ogljikovih vodikov, škroba in sladkorja, se zato debeli, a preneha nesti. Pozimi ne nesejo kokoši največkrat zato, ker ne dobé dovolj beljakovinate hrane. Poleti najde kokoš na prosti paši dovolj rastlinskih in živalskih beljakovin v sočnem zelenju in žuželkah. Pozimi pa moramo nesnicam beljakovine sami dodajati, če hočemo, da nam bodo nesle zimska jajca. Odlična beljakovinata krma so semena sončnic, sveže zdrobljene kosti, deteljčni in senen drobir, kri in krvna moka, oljate tropine itd. Izmed žitaric vsebujejo največ beljakovin pšenica in proso, a najmanj koruza. Vendar ima najboljše zrnje komaj polovico potrebnih beljakovin, ki jih kokoš potrebuje za tvorbo jajc. Ako krmimo nesnice s samim zrnjem, se bodo sicer odebelile, nesle pa prav malo ali nič.

Zajedavci perutnine

Poleti se silno razmnože v kurnici razni zajedavci kakor: pršice, uši, bolhe itd., ki povzročajo v perutninarstvu vsako leto ogromno škodo. Izmed številnih vrst pršic sta največji sovražnici perutnine navadna kokošja pršica in pršica kurjih garij.

Navadna kokošja pršica je majhna, s prostim očesom komaj vidna živalca belkaste barve, napita krvi pa krvavordeča. Podnevi se skriva v razpokah in špranjah, ponoči pa napada perutnino in ji pije kri. Pršica se silno naglo množi. Kokoši, ki jih napadajo pršice, slabo nesejo, piščanci pa zastajajo v rasti. Vso noč se obirajo in otresajo zajedavcev, a brezuspešno. Okuženo kurnico je treba temeljito očistiti, vso opravo pa odnesti na prosto in pomiti z vrelo vodo in sodo ali pa z lugom. Posušeno opravo je treba nato namazati s petrolejem ali karbolinejem, nastil sežgati ter kurnico in gnezda sveže nastlati. Stene kurnice moramo vsaj dvakrat na leto prebeliti z apnenim belilom. Prvi pogoj pa je vsekakor pravočasno zatiranje golazni, še preden se razmnoži. Perutnini pripravimo prašno kopelj, t. j. zaboj s pepelom, cestnim prahom in s suho mivko, kjer se lahko okopljejo.

Pršica kurjih garij je tako majhna živalca, da je s prostim očesom niti ne zapazimo. Zarije se pod luskinе na kurjih nogah in se hrani s krvjo. Hitro se množi. Pod kožo

rije male rove in pije živali kri. Na okuženih nogah se pojavijo apnenaste kraste, od tod tudi ime bolezn: apnovite noge. Kokoš težko hodi in kljuva neprestano po nogah ter se rani do krvi. Garjaste kokoši prenehajo nesti. Bolezen je zelo nalezljiva. Ena garjasta kokoš lahko okuži vso kurjo družino. Brž ko bolezen opazimo, odstranimo obolelo žival in ji namažimo noge s kolomazom prav na debelo ter nato potresimo še s pepelom. Pod to plastjo se pršice zadušé. Čez teden dni je kokoš že zdrava. Garje odpravimo tudi tako, da namažemo bolne noge z glicerinom, zatem pa jih še umijemo s toplo vodo in milom, kraste pa odstranimo previdno z malo ščetko.

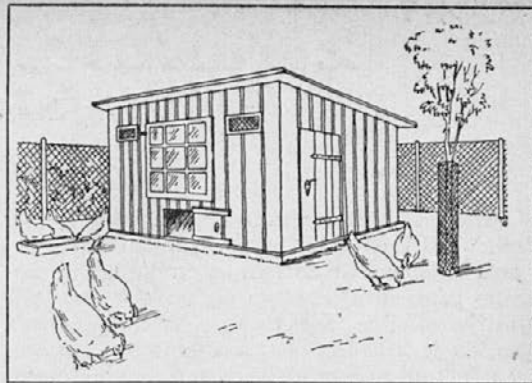
Nevaren zajedavec perutnine je tudi kurja uš ali perjanica. Skoraj vsaka vrsta perutnine ima svojo posebno uš. Uši se hranijo po največ s perjem in kožo. Ako se močno razmnožé, prenehajo kokoši nesti, piščanci pa celó poginejo. Najpogosteje najdemo uši na glavi in vratu. Preženemo jih, ako potresemo žival s prahom proti mrčesu ali pa s tobakovim prahom. Žival moramo seveda večkrat naprašiti, ker prah ne uniči jajčec ali gnid, iz katerih se izležejo uši. Perutnina se uši otrese v prašni kopelji.

Proti vsem navedenim zajedavcem je najzanesljivejše sredstvo snaga v kurnici. Kdor zanjo skrbi, mu zajedavci ne povzročajo niti dela niti škode.

Perutninske bolezni

Bolezni je laže preprečiti nego zdraviti. Kdor skrbi za red in čistočo v kurnici, ne bo imel navadno posla z zdravljenjem obolelih živali. Ker so kurje bolezni kaj raznovrstne in številne, ni na tem mestu mogoče vseh niti naštetih, kaj šele navajati zanesljiva sredstva za njih zdravljenje. Obolelo žival je najbolje takoj zaklati. Ako pa sumimo kako kužno bolezen in se je bati, da nam oboli vsa kurja družina, nesimo obolelo žival k živinozdravniku, ki nam bo dal potreben nasvet, kako jo moramo zdraviti.

Izmed nevarnih nalezljivih perutninskih bolezni omenjam perutninsko kolero, ki je silno nalezljiva in skoraj vedno smrtna. Edina rešitev proti tej bolezni je pravočasno cepljenje. Tej podobna je perutninska kuga, ki je prav tako smrtonosna. Ob nastopu navedenih bolezni je dolžan perutninar prijaviti obolenje preko svoje občine uradnemu živinozdravniku, ki ukrene vse potrebno, da se bolezen ne razširi. Zelo razširjena nalezljiva bolezen je kokošja difterija,

Kurnica

ki je tipična bolezen kokoši pozimi. Milejša oblika kokošje difterije je tako imenovana »pika«, ki jo gospodinjje kaj rade izdirajo z iglo, kar pa je povsem nepotrebno in samo mučenje živali. Difteriji je podoben kužni nosnik katar. Oboleli živali se cedi iz nosnic sluzasti izcedek, zato žival težko diha in navadno le skozi odprt kljun. Tudi se pojavijo okrog oči oteklina. Bolezen ugotovi točno le živinozdravnik. Zelo razširjena nalezljiva kurja bolezen je nadalje jetika ali tuberkuloza, ki se navadno razvija zelo počasi. Žival stalno hira in pogine šele po dolgotrajni bolezni. Na jetrih zaklane obolele živali opazimo belorumenkaste bule, ki so včasih mehke in gnojne, včasih pa že povsem otrdele, poapnele. To je kokošja jetika, za katero ni zdravila. Med nalezljivimi smrtnonevarnimi boleznimi omenjam še belo kužno grižo piščancev. Povzroča jo bakterija pullorum, ki prehaja od okužene kokoši na zneseno jajce ter od tod na komaj izvaljenega piščanca. Zanesljivega sredstva proti kužni griži piščancev še ne poznamo. Krmljenje piščancev s kislim mlekom dostikrat prepreči vidni pojav bolezni. Ta se na kokoši lahko ugotovi le s pomočjo preiskave krvi, ki jo izvrši Veterinarski bakteriološki zavod v Ljubljani.

Med nenalezljive kurje bolezni prištevamo nahod, ko priteka kokoši iz nosnic smrdljiva sluz, ki jih tudi povsem zadela, da more žival dihati le skozi kljun, nadalje drisko, trdo golšo, obolenje jajčnikov, protin, rahitis itd.

Težko je za kmetskega človeka poznati številne kokošje bolezni, še težje jih je zdraviti. Najučinkovitejše zdravilo v primerih obolenja je — nož.

* * *

Zdravilišče in kopališče Dolenjske Toplice

Zgodovina kraja

Zdravilišče Dolenjske Toplice, ki so ga včasih radi imenovali tudi »Kranjski Gaštajn«, je eno najstarejših zdravilišč in kopališč. Sodeč po izkopaninah, ki so jih našli v grobovih najbližje okolice zdravnega vreca, je verjetno, da je bila topliška termalna voda znana in se je tudi uporabljala v katere koli svrhe že v hallstatski dobi. Mnogi grobovi, ki so tod raztreseni, in ostanki razpadlega zidu, ki naj bi varoval naselbino, so dokaz, da so pred davnim časom tod prebivali Kelti. V neposredni bližini kopališča so že pred leti izkopali mnogo starin kakor: ponve, okove, sulice, različne posode in drugo, ki so sedaj v ljubljanskem muzeju, veliko predmetov pa je žal izginilo v inozemstvo.

V kak namen in ali so sploh starodavni prebivalci uporabljali zdravilno termo, ni mogoče dognati. Zgodovinsko pa je dokazano, da so že v 14. stoletju rabili topliški topli vrec v zdravilne namene. Verjetno je, da so tedaj uporabljali toplo vodo, ki je pritekala iz velikih razpoklin povsem prosto pod milim nebom, tako da so si tedanji prebivalci napravili preproste sedeže, ob slabem vremenu pa so se kopali pod skalnato streho. V drugi polovici 17. stoletja je dal knez Ivan Vajkard Auersperg tam, kjer je sedaj veliki bazen, vrec preprosto obzidati in napraviti streho.

Že v srednjem veku je imelo zdravilišče Dol. Toplice s svojo okolico zelo velik pomen. Po zgodovinskih virih je poklonil zdravilišče z vsem drugim imetjem in, kakor je še posebej omenjeno, z enim mlinom v bližini (v Podturnu) mejni grof Henrik Istrski v letu 1228. cistercijskemu samostanu v Stični. Ostala okolica pa je pripadala v 13. stoletju družini pl. Reutenbergov, katerih dediščina je večidel pozneje prešla na Auersperge. S pismom, ki je še dandanes ohranjeno v arhivu kneza Auersperga, je leta 1342. Herman pl. Reutenberg Toplice z vsemi pravicami in koristmi, kakor jih je imel prej Peter Ljubljanski, ki je bil deželni pisar češkega kralja Otakarja, ko je bila kranjska dežela podložna češkemu kralju, odstopil Ulrihu, sinu Pläsa iz Mokronoga. Ko se je leta 1385. Elspet Reutenberg kot dvorna dama soproge vojvoda Leopolda poročila z enim izmed Auerspergov, so tudi Dolenjske Toplice z drugim imetjem prišle v posest Auerspergovega doma.

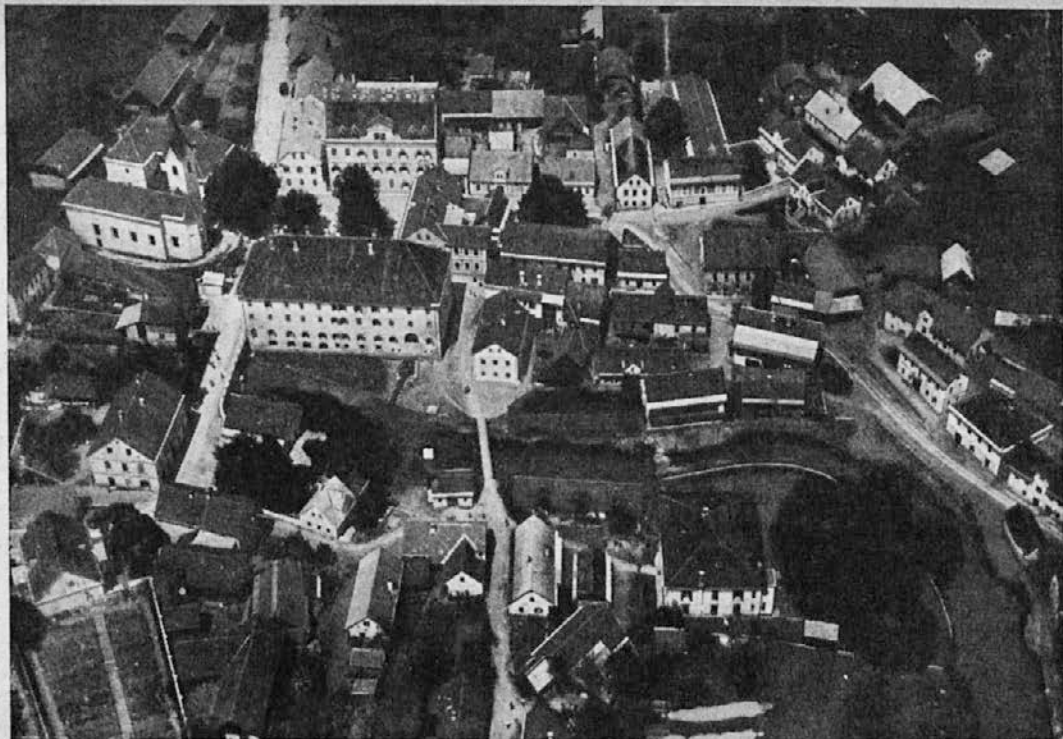
V 15. stoletju je bila v Dol. Toplicah ustanovljena župnija in Auerspergi so bili cer-

kveni patroni. Že leta 1455. se v listinah imenuje cerkev in iz njih je razvidno, da je leta 1481. opravljal častno službo farnega patrona cerkvi, tedaj posvečeni Brezmadežni Devici, knez Jurij Auersperg. Med drugimi je bil dušni pastir v topliški župniji Jurij pl. Slatkonja in sicer kot korar v Novem mestu, župnik v Dobrniču in kaplan v Toplicah. Jurij pl. Slatkonja je umrl leta 1522. kot dunajski škof in bil pokopan v cerkvi sv. Štefana. Nasledoval mu je njegov bratranec Colmann. Iz listine topliškega vikarja je razvidno, da je bila cerkev leta 1526. tabor, utrjeno taborišče proti Turkom.

Turki, ki so v 15. in 16. stoletju malone vsako leto poplavili slovenske pokrajine ter ropali, morili in požigali vasi in mesta, so večkrat obiskali tudi tiho in mirno okolico zdravilišča, neredkokrat pa tudi zdravilišče samo. Tako so bili primorani v Toplicah zgraditi tabor okoli cerkve. Vsakokratni krajevni župnik je bil poveljnik tabora. Še dandanes se vidijo okoli cerkve ostanki taborskega zidu.

Topliški duhovniki pa niso bili le voditelji bojev proti nevernim Turkom, temveč tudi duševni bojovníki »čiste vere«, ko se je jela po Slovenskem razširjati Luthrova vera. Auerspergi kot topliški farni patroni so bili vneti pospeševalci nove vere po slovenskem ozemlju. Reformatorju Primožu Trubarju, pisatelju slovenske biblije, je bil neustrašen in neutrudljiv pomočnik in svetovalec topliški župnik Istran Janez Lamella, ki so ga leta 1562. napotili kranjski stanovi v Istro in v južnejše pokrajine, da bi se z večšimi duhovniki posvetoval glede hrvatskega tiska in tiska v cirilici. Lamella je s svojimi jezikovnimi zmožnostmi Primožu Trubarju in tudi baronu Ungnadu na Nemškem kot prevzemniku slovenskega teksta biblije mnogo koristil. Z nakupom več zemljišč je Lamella povečal tudi posest topliške fare.

Lamellov naslednik kot protestantski župnik je bil Gašper Kumberger. Tega župnika je topliški faran Mihael List, ki je bil hud nasprotnik nove vere, vzel v ujetništvo ter opsoval in pretepel njegovo ženo in otroke. Župnik Kumberger se je zaradi tega leta 1584. ostro pismeno pritožil pri cerkvenem patronu Andreju Auerspergu. Zadeva je prišla celo na dvor v Gradec in nadvojvoda-regent Karel, oče Ferdinanda II., je leta 1585. zapovedal, da mora župnija v Toplicah, ker to večina

Dolenske Toplice (posnetek z letala)

ljudstva zahteva, imeti katoliškega župnika in dušnega pastirja. Vendar patronat temu ukazu ni ustregel in je Kumbergerju sledil zopet evangelijski župnik Mihael Grabicius, ki mu je bilo v nastavitvenem dekretu (1586) izrecno ukazano, da mora kot prvo instanco priznati le gospoda Auersperga.

Novemu župniku Jerneju Widmannu, ki je nastopil faro l. 1592., je Wilhelm Auersperg naročil, naj si dobi zmožno osebo, ki bo učila in pridigovala slovenski, ker župnik sam ni bil več slovenskega jezika.

Protireformacija je postajala vedno silnejša. Kljub temu, da so se Auerspergi upirali vsem ukazom Ferdinanda II., so morali končno l. 1600. odsloviti zadnjega evangelijskega župnika Schweigerja in ga nadomestiti s katoliškim župnikom Zusino. Jeza zaradi prikrajsanih patronatskih pravic je med Auerspergi trajala še dolgo časa in so budno pazili na delovanje katoliških duhovnikov.

Kot znamenitejši topliški župniki v 17. in 18. stoletju so v kroniki navedeni Sigismund Goll (1646), ki se je bavil s slovenskim jezikoslovjem, slovenski pisatelj Castelliz (1682), grof Raimund Lanthieri (umrl l. 1715.), Jožef pl. Valvasor (umrl 1721), Maks Anton pl. Rauber itd. Iz navedenega je razvidno, da so v 18. stoletju bili topliški župniki večinoma iz

vrst kranjskega plemstva, kar je nemalo koristilo napredku in povzdigi dolenskega zdravilišča.

Kakor vse zdravilne vrelece, ki so izvirali pod milim nebom, tako je mogel vsakdo tudi topliški vrellec prosto uporabljati do druge polovice 17. stoletja, ko je Vajkard Auersperg dal obzidati in s streho pokriti en izvirek, ki se je dolgo časa imenoval »knežja kopel«. To je sedaj veliki bazen. S tem je bil položen temelj za bodoči kopališki dom. Drugi izvir, kjer je sedaj jamska kopel in se je še pred nedavnim časom imenovala »Karlova kopel«, je še ostal prost in vsakomur pristopen. Pokrit je bil le z izdolbeno skalo. Obisk toplega vrelca je postal s tem uglednejši in že l. 1658. je nastopil kot kopališki zdravnik Jurij Pusch.

Sedanje kopališko poslopje je dal sezidati leta 1767. knez Jožef Auersperg. Poslej se je tu in tam kaj prizidalo in prezidalo, največja popravila pa so bila izvršena v letih 1922. in 1923., a bistveno je poslopje ostalo neizpremenjeno. Še leta 1834., ko je v noči od 4. na 5. septembra upelnil požar vsa poslopja na desnem bregu potoka Sušice, so stale pred kopališčem tri hiše, last topliških gospodarjev. Pogorišče je knez Auersperg odkupil, da je razširil prostor pred kopališčem in ga spre-

menil v kopaljski trg. Krasila ga je nad 200 let stara mogočna lipa, na katere deblu so se še poznale poškodbe požrešnega požara. Lipo so pred nekaj leti v veliko škodo kopaljskega trga žal odstranili, s čimer je tudi farna cerkev izgubila svojo slikovito zunanjo sliko.

Kopaljske je bilo mnogo let v zakupu. Leta 1895., po drugem velikem požaru, ki je nastal na veliki petek popoldne in upepelil zopet mnogo hiš in gospodarskih poslopj, je prevzel kopaljske v svojo oskrbo gozdni urad kneza Auersperga v Soteski. Popravil in razširil je prostore v kopaljskem domu in pričel zidati veliko novo poslopje »Zdraviliški dom«, kamor so preselili kuhinjo in restavracijo. Prejšnje restavracijske prostore v kopaljskem domu so spremenili v kopalne sobe, močvirne kopeli in grezno kopal. V zdraviliškem domu je tudi velika, lepa in svojemu namenu ustrezajoča, zelo akustična dvorana.

Med zadnjo svetovno vojno je bilo zdravilišče vojna bolnica. Tu sem so pošiljali v zdravilni termi zdravljenja potrebne bolne vojake. Stanovali so v vojaški bolnici, ki jo je že leta

1818. podaril knez Wilhelm Auersperg tedanjemu avstrijskemu vojnemu erarju, v zdraviliškem domu, v dveh velikih, v ta namen zidanih barakah in v šolskem poslopju. Vojaška bolnica je tudi že prej v mirnem času služila temu namenu. Revmatični in na raznih drugih boleznih, ki jih zdravi topliška terma, bolni vojaki so prihajali vsako leto v času kopaljske sezije, to je od 1. maja do 30. septembra, v zdravljenje ter stanovali v vojaški bolnici. Po končani vojni je prišla bolnica v last ministrstva za socialno politiko in je sedaj »Invalidski dom«, v katerem so v poletnem času nastanjeni vojni invalidi, ki si zdravijo v svetovni vojni dobljene bolezni.

Leta 1921. je bivši knez Karel Auersperg prodal zdravilišče in vse kopaljske naprave kakor tudi vse zemljišče, spadajoče v kat. občino Toplice v mlinom v vasi Podturn vred. Sedaj je kopaljske last Kmetijske posojilnice v Ljubljani.

*O legi in okolici zdravilišča ter o zdravilnih vplivih topliške terme
— v prihodnji Pratici.*

A. S.

Kokošje jajce

Kot nosilec vitaminov je kokošje jajce na prvem mestu. To je tudi razumljivo, saj mora biti iz njega ustvarjeno celo živo piščice. Piščice pa ne potrebuje vitamina C in zaradi tega ga tudi v jajcu ni; ima pa vitamine A, B, D, E in G. Z izjemo jeter in ribjega olja je jajce, lahko bi rekli, edinstveno naravno živilo, ki vsebuje vitamin D. Seveda množina v njem koleba, v kakršnem stanju je pač kokoš. Vitamin D pa lahko dovajamo kokošim, če jim dajemo ribje olje, kar delajo danes na vseh modernih perutninarskih farmah.

Jajce vsebuje tudi lecitin, neke vrste maščobo, ki vsebuje fosfor, katerega potrebuje človek za živce in možgansko staničje. Le malo dobrih virov za to snov je znanih, največ ga najdemo še v rastlini »soja«.

Vse te posebne vrednote so v rumenjaku. Beljak ima dosti vrednih snovi, le nekaj proteina in vode. Zaradi tega uporabljajo pri nekaterih zdravilnih dietah le rumenjak.

Rumenjak je v vsaki obliki od surovega do trdo kuhanega stanja lahko prebavljiv. Nekateri trdijo, da je mehko kuhano jajce lažje prebavljivo kot trdo kuhano ali surovo. V obeh primerih gre le za mehničen problem. Kakor skozi neprekuhan beljak, tako tudi skozi trdo kuhan beljak težko proniknejo prebav-

ni sokovi, če ju dobro ne prežvečimo. Zaradi tega se prebava nekoliko zavleče. Mešanica rumenjaka in oranžnega soka uživa zaradi svoje skoraj medicinske vrednosti velik sloves. Oranžni sok izravna namreč pomanjkljivosti jajca, njegove kislinotvorne lastnosti in pomanjkanje vitamina C.

Barva jajčne lupine nima prav ničesar opraviti z njegovo vrednostjo, temveč je odvisna od kokošje pasme. Bela jajca so od pasme »Leghorn«, ki jo gojijo na večini pristav, ker najboljše nese. Barva rumenjaka pa ima odnos do hranilne vrednosti jajca. Rumena barva prihaja od rumenega barvila, ki je z vitaminom A v tesnem sorodstvu in njegov vir. Čim temnejša je torej rumena barva, tem bogatejša je verjetno jajce na vitaminu A.

Najboljši naravni vir za to rumeno barvilo so zeleni listi. Zato podeli krmiljenje z zelenjavo rumenjaku bolj polno barvo. Pod običajnimi razmerami na pristavah postane barva rumenjaka, vprav kakor barva surovega masla, temnejša, če dobe kokoši in krave spomladi prvič zeleno travo. Na vzorno urejenih perutninarskih pristavah skrbe, da dobe živali vse leto dovolj zelene hrane. Kajti suha hrana ni nikoli tako dober vir za vitamine kakor pa zelena.

Pomenek o jadraltvu

»Brez žrtev ni uspeha!« — so bile zadnje besede umirajočega Ottona Lilienthala, enega najbolj navdušenih pionirjev jadralnega letalstva. Ta duhovna oporoka znamenitega letalca je zadostovala, da se je mladina vsega sveta z največjo vnemo lotila dela na polju jadralnega napredka. Padale so žrtve, številne, snovne in človeške, dokler naposled ni bil dosežen težko pričakovani uspeh.

Uresničile so se davne sanje tistih, ki so si želeli kril, dasi jih je nazadnjaško ljudstvo smatralo za fantaste in blazneže. Kako nemogoče je bilo nekdanj pomisliti, da bi mogla stvar, težja od zraka, letati, se dvigati in spuščati — kakor ptica!

Še pred nedavnim je kopica črnogledov smatrala jadrarno letalstvo in njegovo delovanje za brezmiselno in samomorilno športno panogo brez prave koristi in hkrati prepolno nevarnosti za človeška življenja. Kako napačno so sodili tisti in morda — žal — še sodijo!

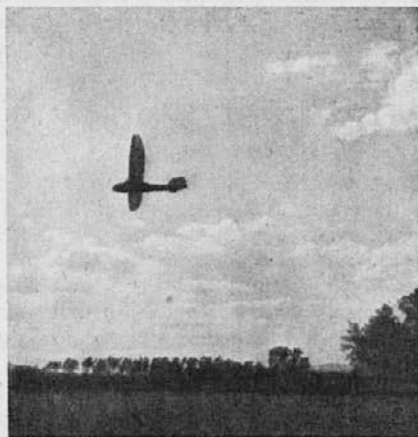
Toda mladina je šla preko vseh predsodkov. Nazadnjaška naziranja nekaterih neukih črnogledov nikakor niso mogla zavreti duhovne sile, s katero so se agilni pionirji lotili dela, da bi uresnili svoje nekdanje sanje. Dosegli so cilje, kakršne so si bili zastavili v začetku.

Danes je jadrarno letalstvo močno. Razširjeno prav na vse zemeljske kontinente vrši vzvišeno poslanstvo. Postalo je močna veja letalstva, ki v svetu zavzema vse večji in odločilnejši razmah.

Pozabljene so težke žrtve, ki na žalost padajo še zdaj, besedičenja omahljivcev so do skrajnosti onemogočena, vse to pa zato, ker je jadrarno dosegel napredek in uspeh, kakršnega so si zamišljali samo tisti, ki so se res trudili in se žrtvovali, da so uresnili svoje ideje.

Tudi dvom, ali je jadrarno letalstvo koristna ali nekoristna športna panoga, bi bil skoraj odveč. Samo eno je, kar lahko trdimo vsi, da je jadrarno šport, ki je zdrav, telesno in duševno, in ki vrši apostolsko poslanstvo med narodom. Po jadrarnu more mladina spoznati letalstvo, njegov stroj in delovanje in se ji tako nudi najlepša in najbolj dostopna prilika, da razvije svoje talente že takoj v prvih letih svoje mladosti.

Jadrarno je važno tudi z zdravstvenega stališča. To je šport, ki je v vsem svojem delovanju vezan na naravo. Mladina se giblje, dela in uživa sredi narave, sredi čistega zraka, pod vplivi toplega in zdravega sonca. Poleg tega se mladina v jadrarnu zlahka privadi

Disokozmožno letalo tipa »Grunau Baby II« med poletom

pravemu, težkemu delu. In še dosti bi lahko omenil pri tej priliki.

Oglejmo si potem npravnstvene koristi, ki jih mladina sprejema od jadralnega letalstva. Kje je bolj kot pri jadrarcih razvit kremenit značaj, čut do prijateljstva, tovarštva in enakosti.

Pri jadrarnu posameznik ne pomeni ničesar. Saj mu je edincu delo sploh onemogočeno. Zato je jasno, da so mladeniči, ki se ukvarjajo s tem plemenitim športom, vezani drug na drugega. Med njimi velja resnično pravilno geslo: »Vsi za enega, eden za vse!« Med letalci, posebno še med jadrarnimi, ni niti sledu nevoščljivosti ali podcenjevanja drugega, teh dveh gnusnih napak, ki sta tako pogosti v življenju. Jadrarna skupina ali tudi večja formacija je kakor družina, ki je nič, razen smrti, ne more razdrobiti. Vsi delajo, od prvega do zadnjega, pa se tudi vsi veselé plodov svojega dela in pozabljajo nanj, kadar sedejo v letalo.

Po vsem tem menim, da so dvomi omahljivcev, ki vedo prav malo ali nič o jadrarnem letalstvu, popolnoma brez podlage. Prava sreča, da je takih v sedanjem času že prav malo in še ti ne pomenijo večjih ovir za razvoj in napredek.

Zdaj naj se dotaknem v nekaj stavkih še druge, lahko bi rekel, tehnične plati jadralnega letalstva. Skušal bom podati le, kar je važnega, tako da bo vsakdo lahko razumel, dasi doslej ni imel vpogleda v to vrsto letalstva.

O zgodovinskem razvoju tu ne bom razpravljaj, ker je bilo o tem napisanega že več kot dovolj. Zato se bom lotil kar razdelitve pojmov v jadrarnu.

Najprej o jadralnem letalu samem. Kaj sploh daje brezmotornemu letalu silo in možnost, da se kljub svoji teži obdrži v zraku? Ta sila prihaja iz same atmosfere, to je, povzročajo jo vetrovi, ki se ob pobočjih odbijajo navzgor, ali pa so to oblaki kumulusi, ki nastajajo zastran izžarevanja toplote. Na gotovih delih se zemlja od sonca močnejše segreje kakor drugje. Podnevi se naslednji proces izvršuje nad peščenimi, skalnatimi in sploh suhimi deli terena, medtem ko poteka ponoči stvar v obratni smeri. Eno pa, kar zabrisuje slednjo razliko med tem pojavom ponoči in podnevi, je dejstvo, da sta način in učinek delovanja popolnoma enaka. Na peščenih, skalnih, z žitaricami poraslih delih zemlje se čez dan vsa sončna toplota zgosti. Nad temi deli postane zrak redkejši in lažji, zato se pričenja dvigati v višino. Imenovali ga bomo vzgornik in je za jadranje sposobno zračno gibanje (Aufwind). Isti proces se godi tudi ponoči, samo s to razliko, da tedaj omenjeni deli zemljine površine zračne plasti pritegujejo k sebi. Nastane torej novo valovanje zraka — padajoče struje ali če hočete — vzdolnik (Abwind). Te struje za ponočno jadranje ne pridejo v poštev, ker so pač škodljive. Ponoči pa se ustvarijo kljub temu tudi vzgorniki in sicer nad gozdovi, nad morjem, nad jezeri in rekami, pa celo tudi nad močvirnim svetom. Torej obratno kakor čez dan!

Potem naj omenim jadranje v nevihti. To je vrsta jadranja, ki je dala doslej najboljše jadralne rekorde in uspehe. Vsekakor je od prejšnjih dveh vrst dosti redkejša, pa seveda tudi nevarnejša. Opazujemo lahko, pa bomo dognali, da vedno, kadar se pripravljajo nevihte, zapiha močan veter. Ta veter nosi potem nevihto sto in sto kilometrov daleč, kar omogoča posebno daljinske rekordne polete jadralnih letal.

K jadranju v nevihti pripada naslednja razlaga. Veter pomika oblačne sloje v gotovi smeri. Pod oblaki se zrak, ki je razgret in zatorej lažji, dviga in sicer na čelu nevihtne fronte, kakor jo imenujemo jadralci. To čelo pa je na tisti strani, v katero se pomika oblačna masa. Tu so tako zvane termične struje ali termični vzgorniki, ki pridejo za jadranje v poštev. Na drugi strani, torej na koncu nevihtnega sloja, pa nasprotno nastanejo termični vzdolniki. Tu pada mrzel in težak zrak proti zemlji. Nastane potemtakem nekako kroženje različno toplega zraka in sicer v krogu v smeri gibanja nevihte.

Na kratko smo si zdaj ogledali sile, ki jadralnim letalom omogočajo letanje po zraku. Preidemo na pregled letal samih.

Jasno je, da vsi tipi jadralnih letal ne služijo enakim namenom. Delimo jih torej v tri

skupine, in sicer v šolska, prehodna in visokozmožna jadralna letala.

Prva so po svoji konstrukciji do skrajnosti enostavna. Njih ogrodje je zgrajeno tako, da ga je mogoče v kratkem času popraviti, kajti pri šolanju je treba vsak trenutek računati s smolo. Navadno uporabljamo za šolanje začetnikov nemško letalo tipa »Zögling«, ki ima razpetino kril približno 10 m in dolžino trupa 6—7 m. Težko je do 90 kg in je zgrajeno tako, da pilot sedi na popolnoma odprtem sedežu. To pač zaradi tega, da ima boljše vidljivost, in pa tudi zastran enostavnosti popraviljanja teh letal po neugodah.

Odgovorimo zdaj ob tej vrsti jadral še na vprašanje, po čem se v glavnem jadralna letala dele v našete kategorije? Na vsak način ne po svoji obliki, pač pa po sposobnostih letenja. In vzrok tega je tako zvani drsni kot ali kot planiranja, ki ga ima posamezno letalo (Gleitwinkel).

Drsni kot bi lahko imenovali razmerje med letalovo težo, hitrostjo letenja in hitrostjo padanja. Vsi ti činitelji dajejo gotovo formulo, po kateri potem lahko presenjemo vrsto in kakovost letal. Šolska letala »Zögling« imajo drsni kot približno 1 : 12, kar se pravi z drugimi besedami, da bi tisto letalo brez vplivov vetra ali drugih gibalnih sil letelo iz višine 1 do 12 m daleč. To je malo, zato je letalo namenjeno le za šolske polete.

Sledi prehodno letalo. O njem moramo povedati le to, da je v bistvu dokaj podobno prvemu, samo da je nekoliko težje, večje in da ima krila bolj aerodinamično izoblikovana. — Razlika je potem še v tem, da so te vrste letal zaprte, to je da ima pilot sedež, okoli katerega se širi kabina. Navadno imajo ta letala zaprt samo prostor tik okoli pilota, medtem ko je ostala gradnja trupa slična oni pri šolskih letalih. Razpetina kril je navadno nekoliko večja in kar je glavno — drsni kot je dosti povečan. Tu dosega že skoraj razmerje 1 : 20. S temi letali je možno tudi že pravo jadranje ob pobočju, ne samo drsalni polet kakor s šolskimi.

Tretja vrsta letal pa naj bi bila visokozmožna. Tu bi imeli povedati marsikaj. Prvo, kar nam pri teh letalih pade v oči, je pač dovršenost njihovih aerodinamičnih linij in oblik. Do skrajnosti so odstranjeni vsi odvišni zračni upori, ki jih povzročajo nedostatki letala in neizdelanost njegovih oblik. S to aerodinamično dovršitvijo so sodobni jadralni graditelji odpravili vse nepotrebne zračne upore in so letalom zvečali hitrost letenja, jim povečali drsni kot in močno pomanjšali hitrost navpičnega padanja proti zemlji. Visokozmožna letala imajo vselej zaprt trup in posebno v zadnjem času še celó stekleno ali celulozno pokrivalo nad pilotskim sedežem. Opremljena so

za polet z vsemi modernimi letalskimi instrumenti, kajti vsak polet je treba prekontrolirati in točno popisati, čeravno polet ne pomeni rekorda.

Največje presenečenje pri tej vrsti letal pa je njihov drsni kot. Spreminja se nekako od 1 : 20 pa do 1 : 36. Vsa ta letala so precej težja od prej omenjenih, toda imajo zaradi tega večjo potovalno hitrost (nekako med 50 in 70 km na uro), medtem ko narede prejšnja v istem času le 30 do 50 km v eni uri. Zmožna so jadranja ob pobočju, v termičnem vzgorniku, ponoči in podnevi, v nevihti, kjer koli! Z njimi je omogočeno letenje v akrobacijah in poleg vsega pridejo v poštev tudi pri raznih letalskih prireditvah. Z visokozmožnimi letali lahko preletimo na stotine kilometrov, kakor so to dokazali nemški in ruski jadralni letalci. Višinski rekordi prehajajo v višino nad 4000 metrov nad startno točko in neredko se je do zdaj dogodilo, da je jadralno letalo ostalo v zraku nepretrganih 54 ur. Vse to jasno izpričuje, kako bogat in ploden je napredek jadralnega letalstva kljub temu, da so mnogi še pred kratkim zmajevali z glavo, češ da tu ni pričakovati večjih presenečenj.

Visokozmožna letala so poleg tega lahko eno- ali dvosedežna. Z enimi kakor z drugimi so bili doseženi uspehi, ki ne zaostajajo dosti za uspehi sodobnih motornih letal.

Zdaj pa še nekaj o vrstah jadralnih startov in šolanju jadralcev.

Imamo štiri vrste jadralnega starta. Prva in najenostavnejša bi bila vrsta starta s pomočjo elastične gumijaste vrvi. Letalo ima na repu pritrjeno močno pleteno žico. S to žico je pripeto na drog v zemlji, ki ima nalogo letalo zadržati toliko časa na zemlji, dokler ni gumijasta vrv zadosti napeta. Na sprednjem delu letala pa je kavelj, na katerem visi gumijasta vrv, ki je razdeljena v dva kraka. Na vsakem kraku vlečejo po trije ali štirje mladeniči, vse dotlej, dokler ni vrv napeta na svojo dvojno dolžino. Potem da učitelj oziroma jadrallec povelje in letalo se zadaj sprost svoje vezi. Sila, ki nastane pri krčenju gumijaste vrvi, vrže letalo visoko v zrak, kjer odpade tudi vrv s sprednjega dela letala. Tako se osamosvoji in prične samostojno leteti na valovih vetra.

Druga vrsta jadralnega starta je v zvezi z avtomobilom. Avtomobil je dvignjen tako, da so zadnja kolesa pomaknjena od tal. Na njihovi osi je pritrjen vitel, na katerega se navija železna žica. Stoji na enem koncu letališča, oziroma terena, kjer se start vrši, na drugem pa stoji letalo. Dolga žica ju veže. Ko prične avtomobil delovati, se žica hitro navija na vitel. To potegne letalo tudi do 500 m visoko. V strmem poletu se jadralo dviga vse dotlej,

Prejodno letalo tipa »Inka«
(konstr. dr. ing. A. Kuhelj)

dokler z zemlje ne dajo znaka za sprostitev od žice. Potem pade žica na zemljo, letalo pa v drsnem poletu kroži nazaj na tla.

S pomočjo avtomobila imamo tudi še drugo vrsto starta, ki pa je neprikladna, ker je zanjo potrebna dolga, ravna in široka avtomobilska cesta. Najlažje bi jo ponazorili, če bi jo primerjali z letenjem navadnega zmaja. Letalo naj bi bilo pri tem zmaj, a avtomobil deček, ki v teku vleče zmaja v višino.

Dodamo lahko tudi še to, da imamo vrsto vodnih jadralnih letal, ki jih dvigamo s pomočjo motornih čolnov, ki jih vlečejo kakor na suhem avtomobili po dolgih cestah.

Preidemo k najvažnejši vrsti starta, to je k tako zvanemu aerovleku. Tu predstavlja gibalno silo jadrala motorno letalo. Dolga žica ju veže, ko se dvigata do določene višine. Motorno letalo vleče jadralo, ki vso pot mora leteti nekaj metrov višje, da se izogne nevarnim zračnim vrtincem, ki nastajajo za motornim letalom.

V dovoljni višini se pilot jadralnega letala lahko osvobodi žice in prične samostojno jadrati, medtem ko motorni pilot odleti nad letališče, kjer odvrže žico, opremljeno z raznobarnimi krpami, da jo je lažje najti.

Ta vrsta starta je najboljša in je visoko cenjena pri letalskih prireditvah in tam, kjer za jadranje nimajo potrebnih vetrov in pobočij.

Končno še nekaj besed o jadralnem šolanju. Jadralno šolanje je razmeroma počasno, hkrati pa dosti hitrejše od motornega.

Ko pride učenec v jadralno šolo, mu v nekaj obrisih razlože delovanje letalovega krmi-la, potem najpotrebnejše o vetru in drugem, nato pa sede na letalo. Starta že prvič popolnoma sam. In sicer bi ta start lahko imenovali drsenje, ker letalo drsi po zemlji samo toliko, da se učenec privadi loviti ravnotežje. Potem pridejo majhni skoki, nato krajši drsni poleti.

Ko poleti dosežejo čas 30 sekund, položi učenec prvi jadralni ali »A« izpit. Potem gre trnjeva pot dalje. Poleti postajajo vse daljši, dokler ne pridejo do višine približno 120 m, od koder jadralec leti skoraj eno minuto v 90-stopinjskih zavojih. Položi pri tem drugi ali »B« izpit. Potem pride na prehodno letalo, s katerim se navadi najenostavnejšega letenja z vrha pobočja. Šele nato se priuči pravega jadriranja. Kadar ostane vsaj 6 minut nad startno točko, takrat pravimo, da je postal »C« pilot. Toda s tem še ni končal vsega. Nov izpit je pred njim. Imenujemo ga »Uradni C«. Ta izpit obsega nalogo, da jadralec v petih poletih, ki ne smejo biti krajši od štirih minut, doseže skupen čas pol ure. S tem izpitom mnogi jadranci zaključijo svojo »jadralsko kariero«, da si se pred njimi odpirajo še vedno novi in novi izpiti.

Naslednji izpit bomo označili za »Srebrni C« izpit in je med najtežjimi, saj zahteva od jadralskega pilota že popolnega znanja in iz-

kušenj. Doseči mora višino 1000 m nad startno točko, ostati najmanj 5 ur nepretrgoma v zraku in pri tem doseči daljino vsaj petdesetih kilometrov.

Sledi še »Zlati C« izpit, ki pa je najtežji in ga do sedaj največ delajo v Nemčiji, kjer je prava zibelka jadralskega letenja. Pogoji za ta izpit so najtežavnejši, saj mora jadralec doseči višino 3000 metrov nad startno točko, preleteti najmanj 300 km daleč in ostati petnajst ur nepretrgoma v zraku.

Toda kopica jadralskih izpitov še ni dovršena. Še in še se odpirajo jadralski izpiti, akrobatski tečaj, potem letenje v megli, ponoči, slepo letenje in še več drugih. Zato jadralsko letalstvo še ni doseglo svoje najvišje točke razvoja in jadralec pač nikoli ne more reči, da je dovršil že vse izpite.

S tem kratkim pomenkom o jadralskem ni sem hotel drugega, kakor na splošno razložiti nekaj vprašanj tistim, ki doslej še niso imeli prilike vpogleda v to vrsto letalskega športa.

UGANKE

Posetnici

Kakšen poklic imata ta dva gospoda?

Zložilnica

Iz črkovnih dvojic: an, an, an, da, da, el, go, il, is, ja, ja, ja, kr, la, li, li, lo, ma, mi, na, om, pa, od, ok, re, ri, ri, ti, ug, vo sestavi besede, ki pomenijo: 1. izraz pri šahu, 2. afriška žival, 3. vrtna cvetlica, 4. zaliv Indijskega oceana in država v jugovzhodni Arabiji, 5. huda bolezen, ki se zlasti širi v močvirnatih krajih, 6. angleška kolonija v vzhodni Afriki, 7. kraj v Italiji blizu Montane, kjer je Napoleon leta 1797. porazil Avstrijce, 8. japonska luka na južnem Hondu, 9. hrib pri Insbrucku v Nemčiji, kjer so Nemci leta 1809. premagali Francoze in Bavarce, 10. afriška vodna žival. — Začetnice dobljenih besed nam povedo primek in ime slovenskega humorističnega pisatelja.

Kvadratna trojica

	1	2	3	4								
1	A	A	A	A								
2	A	A	A	A								
3	A	A	A	A	5	6	7					
4	B	B	D	E	E	E	E					
				5	E	E	I	I				
				6	I	I	J	J	8 9 10			
				7	K	K	L	L	M	N	N	
								8	O	O	P	R
								9	R	R	R	R
								10	S	S	T	V

Vodoravno in navpično:

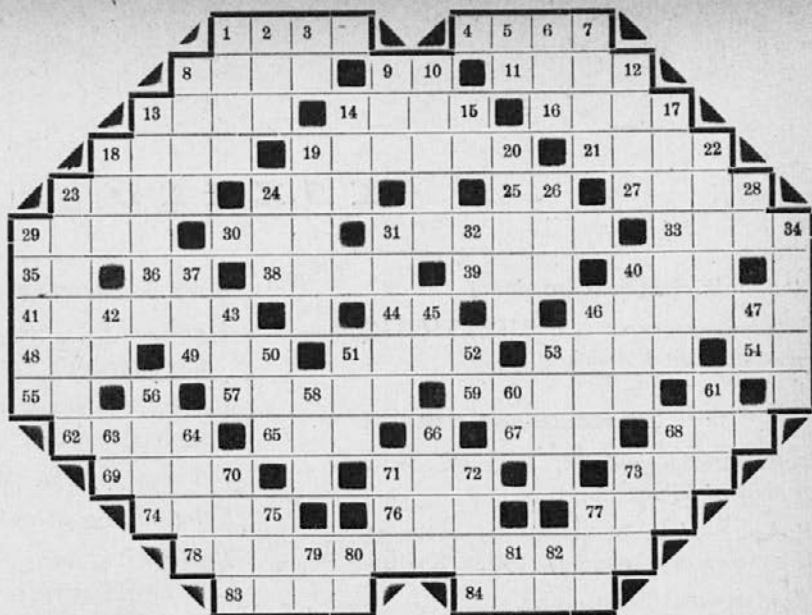
- tekoča voda,
- omamljiva tekočina,
- vrh v Karavankah,
- azijska pokrajina,
- moško krstno ime,
- slovenski slikar impresionist,
- filmska igralka (fonetično),
- grški bog ljubezni,
- mesto v severni Italiji,
- nekdanji emirat v jugozapadni Arabiji.

Križanka

Vodoravno:

1. Verdijeva opera, 4. domača žival, 8. litavska telegrafna agencija, 9. začetnici slovenskega pisatelja, 11. ovojna potrebščina, 13. isto kot 1. navpično, 14. del človeškega telesa, 16. geometrični lik, 18. rojstni kraj slovenskega pesnika, 19. kamenina, 21. konju slična žival, 23. roman Emila Zole, 24. svetopisemska oseba, 25. grška črka, 27. padavina, 29. jelovnik (tujka), 30. teniški izraz, 31. ime krave po barvi, 33. spleteni lasje, 35. latinski veznik, 36. kratica za lastno-ročno, 38. Ibsenova drama, 39. žensko ime, 40. ruska časopisna agencija, 41. strup, 44. kemični znak za barij, 46. nezorana zemlja, 48. na, nad (grški), 49. glasbeni izraz, 51. južnoafriški narod, 53. kraj na Štajerskem, 54. pijača starih Slovanov, 55. kemični znak za prvino, 57. portugalska kolonija v prednji Indiji, 59. Odisejeva domovina, 62. igra s kartami, 65. češki reformator, 67. reka v Neodvisni državi Hrvaški, 68. vrtna hišica, 69. mlado govedo, 71. predplačilo, 73. reka v Rusiji, 74. hiša, dom (v angleščini), 76. industrijska rastlina, 77. telegrafna agencija v Estoniji, 78. najvišji vrh v Afriki, 83. jezero (italijansko), 84. zračen (v zloženkah).

Na vpično: 1. sinjska viteška igra jahačev, 2. ime slovenske filmske igralka, 3. pritrilnica, 5. začetnici slovenskega pesnika, 6. vladar, 7. najmanjši del materije, 8. italijanski otok, 9. predplačilo, 10. francoska opera, 12. sibirski reka, 13. rimskonomski cesar, ki se je boril proti Svatopluku (osvoboditelj Rima), 14. obdelana zemlja pri hiši, 15. osebni zaimek, 17. zapora nekega kraja, 18. jezero v azijski Turčiji, 19. gomazenje,

20. reka v severovzhodni Angliji, 22. porota v Franciji in Švici (fon.), 23. Straussova opereta, 24. nedelaven, 26. vrsta pesništva, 28. konj (arabski), 29. mesto v Litvi, 31. francoska kolonija v Afriki, 32. nemška pritrilnica, 34. hrib pri Beogradu, 37. evropska prestolnica, 40. sorodnica, 42. japonska dolžinska mera, 43. zdravilo, 45. površinska mera, 46. pristanišče, 47. bodrilnica, 50. slovenski pisatelj, 51. moški glas, 52. dva samoglasnika, 53. nebeška hrana, 56. izraz dobre volje, 58. greje damske roke, 60. krajevni prislov, 61. družinski poglavar, 63. latinski veznik, 64. mesto ob Dunavu, 66. planet, 68. vriska, 70. moško ime, 71. kraj v severni Italiji, 72. žensko ime, 73. moško ime, 75. žensko ime, 77. oseba iz Gotovtve opere, 79. vas pri Ljubljani, 80. kemični znak za prvino, 81. prislov časa, 82. površinska mera.

Stopnice

				A			
				A	A		
			B	C	D		
		E	E	E	E		
	E	G	I	I	J		
M	N	N	N	O	O		
O	O	O	P	P	R	R	
R	R	R	S	Š	T	T	V

soglasnik
površinska mera
osebni zaimek (množina)
kraj v Egiptu na meji Sirije
vas nad Bledom
sovražnik naših vrtov
mesto in svetovno kopališče
v zapadni Belgiji
pristanišče Južnoafriške
unije

Prednja vrsta dobljenih besed da ime slovenskega pesnika.

Prilagodnje leto bomo spet razdelili 12 knjižnih nagrad.

Rešitev ugank pošljite na naslov: Dr. Pavel Karlin, Ljubljana, Krakovski nasip 22, do 15. aprila 1943.

Pregovor

kdor — mornar — osamljen — Omsk — rebus — cepin — lovec — lišaj — tujec — rep — bramor — paznik — rogač — Planina — Borovo — koza — Nanos — osnutek — ujeda.

Vzemi iz vsake besede po dve črki, da dobiš znan pregovor!

NAGRADE

Med številnimi Vodnikovci, ki so nam poslali pravilno rešitev vseh naših ugank, je žreb izbral naslednje nagrajence:

- Ivan Cebulj, Ljubljana.
- Ciril Gantar, St. Jernej.
- Dušan Slana, Ljubljana.
- Vekoslav Liliija, N. mesto.
- Zofija Vizintina, Ljubljana.
- Alojzija Jazbar, D. Logatec.
- Fran Habič, Ljubljana.
- Ivanka Zagar, Ig.
- Ant. Pipan, Ljubljana-Moste.
- Vladimir Kovačič, St. Jernej.
- Ivan Jarc, Novo mesto.
- J. Hojan, Ljubljana.

Vsi nagrajenci bodo prejeli za nagrado lepo knjigo.

KAZALO

	Stran
<i>Rodovnik Kraljevskega doma</i>	58
<i>Domnevno vreme leta 1943/XXI-XXII po stoletnem koledarju</i>	
Pratfkarski del	
<i>Astronomski podatki, prazniki in vremenski ključ</i>	
<i>Koledar (risbe Maksima Gasparija, verzi k mesečnim vinjetam Pavla Karlina)</i>	
<i>Naš kulturni koledarček</i>	
<i>Vreme in letina v ljudskih prerokbah</i>	
<i>Poštna pristojbine</i>	
Poučni in zabavni del	
<i>Novoletniki (Po stari poljski narodni P. Karlin)</i>	33
<i>Človek in knjiga (B. Borko)</i>	34
<i>Nekaj važnejših podatkov o Italiji (E. I.)</i>	36
<i>Al pejte, pejte trikrat skuz, zdignite gor visok roké (Boris Orel, ilustriral Fr. Gorše)</i>	41
<i>Poglavje o smrti (Dr. Josip Ciril Oblak)</i>	49
<i>Krajina kujalnikov (Dr. Anton Debeljak)</i>	51
<i>Razprostranjenost padavin v Jugovzhodnih Alpah (Dr. Oskar Reya)</i>	55
<i>Kako pa govoriš?! (Fran Govekar)</i>	58
<i>Ljubezen kliče (Ivan Albrecht, ilustriral Mirko Šubic)</i>	61
<i>Uvod v zavarovalstvo. Požarno zavarovanje. (Dr. Anton Urbanc)</i>	65
<i>Nekaj o papirju (Miroslav Ambrožič)</i>	73
<i>Kako dvigajo potopljene ladje (Inž. St. P.)</i>	78
<i>Ljubljansko Barje in obrobne gore (Dr. France Ogrin)</i>	80
<i>Nekaj nasvetov našim vrtnarjem (Andrej Skulj)</i>	84
<i>Kako nastaja film (Dr. M. Foerster)</i>	87
<i>Romanja naših prednikov (Rudolf Doostal)</i>	92
<i>Izumitelj (Po A. Fraccaroliju — Darti, ilustriral Francè Podrekar)</i>	95
<i>Nekaj navodil našim kurjerejcem (Leopold Paljk)</i>	99
<i>Zdravilišče in kopališče Dolenjske Toplice (Dragotin Gregorc)</i>	104
<i>Kokošje jajce (A. S.)</i>	106
<i>Pomenek o jadraltvu (Janko Colnar)</i>	107
<i>Uganke. Nagrade</i>	110
<i>Kazalo</i>	112

